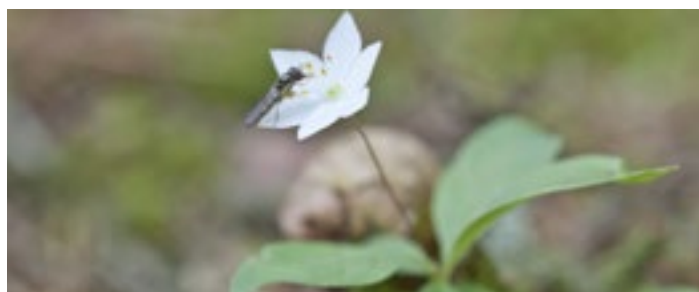

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

OKSBØL SKYDE- OG ØVELSESTERRÆN

DRIFTS- OG PLEJEPLAN **2012-2026**

Titel	Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, Drifts- og plejeplan 2012-2026	Fotos	Hvor ikke andet er angivet: Michael Sand og Dansk Jagtakademi
Udgivelse	Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste	Layout og produktion	BUCHS AS
Udarbejdelse	Dansk Jagtakademi, biolog Niels Kanstrup	ISBN	978-87-92898-07-4
Kvalitetssikring	Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, skovrider Ole Noe	Internetversion	Tillægget kan findes i elektronisk format på www.forsvaret.dk/fbe
Godkendelse	Forsvarets Bygnings- og Etablissements- tjeneste, chef for Miljø- og Energiafde- lingen, Boie Skov Frederiksen.	 	

INDHOLD

1. RESUMÉ	8
2. INDLEDNING	10
2.1. Forsvarets drifts- og plejeplaner	11
2.2. Konkret om drifts- og plejeplanen for Oksbøl	15
3. MÅLSÆTNING	20
3.1. Forsvarets generelle driftsmålsætninger	20
3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Oksbøl	22
4. STATUS	28
4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag	28
4.2. Militær anvendelse	37
4.3. Naturbeskyttelse	49
4.4. Publikumshensyn	84
4.5. Landskab og geologi	85
4.6. Historie	87
5. ANALYSE	90
5.1. Evaluering af tidligere plan	90
5.2. Ny indsats	91
6. VISIONER	102
6.1. Landskabstyper	104
6.2. Naturudviklingstyper	106
6.3. Skovudviklingstyper	113
6.4. Landskabs- og naturelementer	118
7. MODELLER	122
7.1. Lysåben natur	123
7.2. Skov	127
7.3. Hydrologi	131
7.4. Invasive arter	132
7.5. Fortidsminder	134
7.6. Beskyttelse af dyrearter	134
7.7. Publikumshensyn	134
8. AKTIVITETER	136
8.1. Rydning	136
8.2. Slåning	137
8.3. Græsning	137
8.4. Afbrænding	138
8.5. Kultivering	138
8.6. Beplantningspleje	138
8.7. Vildtagre	138
8.8. Hugst og foryngelse	139
8.9. Habitattrægrupper og -træer	139
8.10. Vandstandshævning	139
8.11. Bekæmpelse af invasive plantearter	140
8.12. Fortidsminder	141
8.13. Publikumshensyn	142
8.14. Ikke-modelbeskrevne aktiviteter	142
9. REFERENCER	144
10. BILAG	146

LÆSEVEJLEDNING

Drifts- og plejeplanen indeholder 10 kapitler med følgende emner:

Kapitel 1 (Resumé):

Kortfattet opsummering af drifts- og plejeplanens indhold.

Kapitel 2 (Indledning):

Beskrivelse af baggrunden for drifts- og plejeplaner på Forsvarets arealer såvel generelt som specifikt.

Kapitel 3 (Målsætning):

Gennemgang af de kort- og langsigtede målsætninger for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn fordelt på strategiske, taktiske og operationelle mål

Kapitel 4 (Status):

Status for forholdene på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn ved planperiodens start.

Kapitel 5 (Analyse):

Analyse af indsatsprogrammet for den kommende planperiode og tilhørende prioriteringer.

Kapitel 6 (Visioner):

Opstilling af langsigtede visioner for landskabets fremtidige overordnede udvikling og udspecificering af landskabs-, skov- og naturudviklingstyper.

Kapitel 7 (Modeller):

Beskrivelse af aktivitetsmodeller for de mest fremtrædende aktivitetstyper i den kommende planperiode.

Kapitel 8 (Aktiviteter):

Anvisning af planperiodens konkrete realisering af indsatsprogrammet ved hjælp af specifikke aktiviteter.

Kapitel 9 (Referencer):

Sammenstilling af litteraturhenvisninger fra drifts- og plejeplanens enkeltkapitler.

Kapitel 10 (Bilag):

Udvalgte bilag til understøttelse af drifts- og plejeplanens hovedtekst.

Hvert af ovennævnte kapitler (undtaget Kapitel 1) indledes med en kort opsummering af kapitlets væsentligste indhold. Denne opsummering fremgår med kursiv for at adskille den fra den øvrige tekst.

1. RESUMÉ

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er landets største og vigtigste militære område. Terrænet er pålagt omfattende krav til beskaffenhed, tilgængelighed og potentiale for indretning til nye, hurtigt opstående uddannelsesbehov, og det forventes, at det samlede behov øges i de kommende år. Terrænet har over en lang årrække været underlagt detaljeret planlægning, og driftsplanen for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn 1993-2007 var den første af Forsvarets driftsplaner. Dermed var det også den, der stod først for at blive revideret, og Skov- og Naturstyrelsen påbegyndte i 2007 en revision. I 2010 blev arbejdet overdraget til Forsvarets Bygnings- og Etablis-

mentstjeneste, som har udarbejdet nærværende plan. Planen fastsætter som et grundlæggende mål at bevare Oksbøl som et velfungerende uddannelsessted med base for udvikling af skyde- og øvelsesterrænet med henblik på at sikre Totalforsvarets behov. Samtidig sættes målene for naturbeskyttelse på Oksbøl meget højt. De er affødt af terrænets store naturværdier, herunder både nationalt og internationalt beskyttede og prioriterede naturtyper og arter, hvor Natura 2000-målsætningerne spiller en særlig rolle. Desuden er der tilknyttet væsentlige rekreative interesser, som målsættes højt.

Drifts- og plejeplanen giver en detaljeret status for forholdene på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn ved planperiodens start, herunder ejendoms- og matrikelforhold, forvaltning, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdierne og publikumshåndtering. Der er årligt ca. 310 aktivitetsdage i Oksbøl, heraf skarpskydning på Kallesmærsk Hede ca. 210 dage. Terrænet er sammenlagt på 6.370 ha. Heraf er 5.765 ha udpeget som Natura 2000-areal, og over 3.000 ha er egentlige habitatturtyper. Ca. 4.200 ha er naturtyper beskyttet efter dansk lovgivning, og den resterende ikke-beskyttede del spiller en ikke ubetydelig rolle for de egnskarakteristiske naturtyper og arter, fx kronvildt, hvor Danmarks største bestand på ca. 1.300 dyr er udbredt på terrænet og de omkringliggende arealer.

Det er en gennemgående iagttagelse, at Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræns lange militære historie og den dertil hørende arealanvendelse, drift og pleje er hele grundlaget for områdets naturværdier, og at der opretholdes en god balance og synergi mellem brugs- og beskyttelsesinteresser.

De største udfordringer er sikring af lysåben natur og samtidig bevaring af mulighed for skjul ved øvelser. Tilgroning med vedplanter m.v. er en konstant trussel for områdets karakteristiske, lysåbne naturtyper, og der planlægges en omfattende indsats for at bevare områdets lysåbne natur og sikre den i gunstig bevarelsesstatus igennem rydning af forveddet plantemateriale. Dette sker under hensyn til de militære ønsker om at bevare muligheder for skjul, og en væsentlig prioritet i planarbejdet har været at udvikle en langsigtet vision for terrænets landskabelige udvikling og heri tilgodesee både brugs- og naturbevarelsesmæssige fordringer. En meget betydende faktor i bestræbelserne på at bevare områdets målsatte og karakteristiske naturtyper er at tilstræbe en naturlig hydrologi. Dette skal ses i sammenhæng med behovet for at bevare adgangs- og færdselsmuligheder for skyde- og øvelsesaktiviteterne i området. Nøglen til at finde en fælles platform for disse forskelligartede interesser ligger i at udnytte Oksbøls store geografiske udbredelse og mange varierede muligheder. Der er i planen

indlagt sådanne afvejninger, hvor målsætningen om mere naturlig hydrologi primært planlægges i terrænets mere perifere områder, bl.a. i Ho Bugt Enge og på Kallesmærsk Hede.

Forstyrrelser udgør en potentiel trussel for visse arter på Oksbøl og er eksplicit nævnt i trusselsvurderingen i forhold til Natura 2000-området. Det potentielle problem er ikke nærmere dokumenteret, men det synes givet, at forstyrrelsestemaet primært skal ses i forhold til sårbare fuglearter. Forsvaret planlægger at gennemføre en undersøgelse til afklaring og nærmere kvalificering af forstyrrelsesspørgsmålet.

Planen opstiller visioner for terrænets langsigtede landskabelige udvikling i retning af åbne, halvåbne og lukkede landskaber, hvor såvel militære som naturbeskyttelsesmæssige og rekreative interesser inddrages. Herunder fastlægges en række naturudviklingstyper for de åbne og halvåbne landskaber og parallelt hertil skovudviklingstyper for de lukkede, skovbevoksede landskaber. Helhedsbilledet på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er som følge af de oprindelige og højt prioriterede hede- og klitarealer et meget åbent landskab, men der fastsættes særligt for de nordlige dele halvåbne og lukkede landskaber, hvor dette har særlig betydning for den militære anvendelse, og hvor krattilknyttede arter samtidig kan tilgodeses. For skovplanlægningen lægges der op til omlægning til naturnær skovdrift med en stor vægt af urørt skov og i øvrigt konvertering af fyr- og granplantagerne til mere løvskovsprægede skove.

Selve indsatsen formuleres i planens afsnit om behandlingsmodeller, som er fastlagt ud fra Forsvarets nyligt fastlagte generelle retningslinjer for forvaltning af de forskellige arealtyper. Disse modeller omsættes til konkrete aktiviteter, hvor der for Oksbøl er tale om en meget bred palet af både éngangsindgreb i form af rydning, konvertering, vandstandshævninger, kultivering m.v. og løbende naturpleje i form af regelmæssig slåning af græsarealer og afbrænding af klit- og hedeområder.

2. INDLEDNING

Igennem de sidste 100 år er en række områder i Danmark blevet udlagt til militære formål, herunder særligt som skyde- og øvelsesterræner. Forsvaret råder således i dag over et samlet areal på ca. 33.000 ha, hvoraf størstedelen udgøres af nogle få meget store terræner. En stor del af arealet udgøres af naturområder eller tidligere landsbrugsarealer, der ikke for nylig har været i omdrift. Der er også på en del terræner arealer, der er bortforpagtet til ekstensivt landbrug eller som drives som skov. De væsentligste målsætninger for arealerne er dog anvendelsen til militære uddannelsesformål og naturbeskyttelse, hvortil kommer, at Forsvarets arealer i disse år åbnes for publikum, når dette kan forenes med de primære målsætninger. For langsigtet at tilgodese de interesser, der er tilknyttet terrænerne, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning, hvilket har været en høj prioritet hos Forsvaret igennem de seneste årtier. Dette kapitel beskriver planlægningsprocessen såvel generelt som for Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, der i det efterfølgende også alene benævnes "Oksbøl", er det største af alle terrænerne og samtidig det område, hvortil der knytter sig de mest omfattende militære interesser. Ligeledes rummer Oksbøl-området meget betydelige naturressourcer af både dansk og international standard, hvortil kommer hensyn til rekreative interesser. Det er åbenlyst, at der i særdeleshed for et så betydningsfuldt terræn som Oksbøl er et stort behov for sikker planlægning. Dette kommer til udtryk i den tidligere og nærværende plan.

2.1. Forsvarets drifts- og plejeplaner

Siden 1991 er der for en række af Forsvarets skyde- og øvelsesområder udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at sikre mulighederne for den nødvendige uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår. Samtidig tilgodeses hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. Drifts- og plejeplaner tager udgangspunkt i Forsvarsministeriets Miljø- og Naturstrategi (Forsvarsministeriet, 2012). Der foreligger i dag 44 sådanne planer, der er udarbejdet i et samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen og Forsvaret.

Fra 2007 har Forsvaret besluttet selv at udarbejde nye og revidere eksisterende planer i takt med, at disse udløber. Drifts- og plejeplanerne er således fortsat det redskab, som Forsvaret anvender til at implementere miljøstrategien og gennemføre en arealforvaltning, der bedst muligt afvejer de mange hensyn, der knytter sig til militære terræner. Det sikres løbende, at eksisterende og nye lov-mæssige bindinger, herunder fx kravene til beskyttelse af internationalt prioriterede naturtyper og arter, bliver integreret i planlægningen. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes Bestemmelse for drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a).

Drifts- og plejeplaner omhandler i princippet alle forhold, der knytter sig til forvaltningen af de militære områder. Problematikken om støjgener fra militære aktiviteter er dog ikke indeholdt, men henhører under særlig regulering via Bekendtgørelse om støjregulering af Forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner (Bekendtgørelse nr. 641 af 14. juni 2007).

Forhold vedrørende miljøfarlige stoffer reguleres ligeledes på anden måde. Den samlede ramme herfor er Forsvarsministeriets Miljø- og Naturstrategi (Forsvarsministeriet, 2012).

2.1.1. Formål og målgruppe

Formålet med drifts- og plejeplaner er at sikre et bindende dokument, der:

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og driftsmæssige målsætninger, der knytter sig til et givet terræn
- fremlægger en status for terrænets værdier og anvendelse
- foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes
- opstiller visioner for den langsigtede udvikling af terrænet
- fastlægger generelle modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i den pågældende planperiode
- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragydere igennem inddragelse i tilblivelsesprocessen.

Den primære modtager af drifts- og plejeplanen er den stedlige, forvaltende myndighed, der har ansvaret for den daglige drift af terrænet og implementering af planen, samt de militære brugere. Hertil kommer øvrige myndigheder, frem for alt kommunen, som med drifts- og plejeplanen opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne, særligt lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planen rettet mod befolkningen, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til fritidsformål.

2.1.2. Indhold

Forsvarets drifts- og plejeplaner er traditionelt opbygget således, at der på basis af et omfattende beskrivende statusafsnit og en oplistning af Forsvarets egne ønsker samt ønsker fra eksterne bidragydere foretages en afvejning. Denne leder frem mod en konkret oplistning af aktiviteter til implementering af planen. De foreliggende drifts- og plejeplaner er ganske omfattende og giver en detaljeret beskrivelse af de enkelte terræner.

Det er hensigten, at reviderede og nye planer bliver så operationelle som muligt. De beskrivende afsnit ønskes således begrænset, så planerne i videst mulige omfang refererer til allerede publiceret eller på anden måde tilgængelig information, fx udløbende eller udløbne drifts- og plejeplaner, der rummer en stor mængde meget værdifuld dokumentation. Samtidig er det hensigten, at planerne for at bevare størst mulig aktualitet ikke beskriver forskrifter og målsætninger, der er stærkt foranderlige. Dette gælder ikke mindst de militære målsætninger, der igennem de senere år har vist sig at ændres over kort tid. Her vil drifts- og plejeplanen frem for alt være en reference til de strateginotater, som Forsvaret udarbejder og løbende reviderer. Drifts- og plejeplanen er således en ramme, der skal sikre samordning af målsætninger og aktiviteter og derudover an vise den konkrete indsats på naturbeskyttelsesområdet. Ud-

møntningen af militære målsætninger vil ske indenfor rammen af planen, men igennem konkrete projekter, der formuleres separat og i hvert enkelt tilfælde gennemgår myndighedsbehandling.

De nye planer følger en kapitelstruktur, hvor målsætningen for de tilknyttede interesser vil vægtes højt, således at denne igennem et analyseafsnit nemt og overskueligt kan omsættes til egentlige aktiviteter. En gennemgående struktur i planerne er opdeling i følgende tre hovedfelter:

- Militær anvendelse: Uddannelse og træning af personel og udvikling af materiel.
- Naturbeskyttelse: Bevarelse og genskabelse af naturværdier. Herunder behandles fortidsminder.
- Publikumshensyn: Adgang, information og formidling.

Parti med skovfyr fra det østlige øvelsesterræn med Sortesø i baggrunden.

2.1.3. Revision, ændringer og tillæg

Opdatering og revision af drifts- og plejeplaner for militære områder har i flere omgange været drøftet imellem Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, senest i 2007. Proceduren for ændringer til eksisterende planer i planperioden er beskrevet i planerne og tager udgangspunkt i, at disse er at opfatte som aftaler mellem to parter. Fremover vil Forsvaret sikre, at planerne er tidssvarende. I den sammenhæng vil planerne gennemgå egentlig revision, således at den ny version træder i kraft senest, når den eksisterende planperiode udløber. Der vil dog i de fleste tilfælde blive tale om, at planerne revideres halvvejs i planperioden på 15 år. Revisionen vil bestå i en evaluering af den foregående planlægning og indsats, samt en opdatering af status, herunder lovmæssige krav. På grundlag heraf indstilles eller videreføres eksisterende aktiviteter, ligesom der kan gennemføres nye. Revisionen består desuden af opdatering af digitalt og analogt kortmateriale. Planperioden fremskrives ved revisionen til 15 år.

Ændringer i planer, der ikke umiddelbart forestår revision, kan foretages af Forsvaret efter behørig inddragelse af eksterne interessenter, herunder myndighederne og andre. Ligeledes kan der for sådanne planer udarbejdes tillæg for specifikke, afgrænsede temaer, fx Natura 2000-bindinger.

2.1.4. Planproces

Udarbejdelse af en drifts- og plejeplan indebærer en række faser: Igangsættelse, indsamling af data og materiale, formulering, høring, beslutning og publicering, hvorefter kommer implementeringen. Interne brugere og eksterne bidragsydere vil blive inddraget via høring og konsultation med henblik på identificering af forslag og ønsker til planlægningen samt indsamling af relevante data fra forskningsinstitutioner, myndigheder, nabolodsejere og interesseorganisationer. Inddragelse vil ske dels formelt og dels uformelt. Planprocessen, der er nærmere beskrevet i Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a), påhviler tjenesten.

2.1.5. Planperiode

Planperioden for drifts- og plejeplaner er fastsat til 15 år, og aktiviteter vil blive tilrettelagt indenfor denne tidsramme. Der kan for særlige delemner være tale om en kortere implementeringsfrist. Første periode for fx Natura 2000-planlægningen er 2009-2015 og anden periode er 2015-2021. Denne del skal således i princippet evalueres 2 gange i løbet af perioden for drifts- og plejeplanen, hvilket kan indebære en administrativ ændring af planen i det tilfælde, hvor der alene er tale om småjusteringer, et plantillæg eller en fuld revision, hvis der er tale om meget omfattende behov for ændringer.

2.1.6. Virkning, retsbaggrund og myndighedsinddragelse

Drifts- og plejeplaner er ikke juridisk bindende, og en række af de aktiviteter, de beskriver, kræver dispensation, tilladelse m.v. i henhold til dansk lovgivning, herunder lovgivning, der er en udmøntning af internationale regler. Igennem inddragelse af interessenter i tilblivelsesprocessen har Forsvaret dog en berettiget forventning om, at myndighedsbehandlingen af sådanne dispositioner vil ske med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen, og dermed smidigt og hurtigt. Tilsvarende forventes det, at planerne bliver en platform for samarbejde mellem Forsvaret og lokalsamfundet, som bidrager til gensidig forståelse for terrænernes drift, pleje og flersidige anvendelse.

2.1.7. Relation til lovgivning

Forsvarets drifts- og plejeplaner beskriver traditionelt de lovmæssige bindinger, der har betydning for det enkelte terræn, herunder de konkrete forhold. Denne del er fravalgt i de nye planer, da de foreliggende lovforskrifter er omsat i Forsvarets interne bestemmelser.

En ny forskrift for mange terræner er dog Natura 2000-planerne, der netop er vedtaget nationalt. Planerne skal følges op af kommunale handleplaner, der dog ikke skal omfatte offentligt ejede arealer, når der for sådanne arealer foreligger fx en drifts- og plejeplan for forvaltningsindsatsen, der er i overensstemmelse med de i Natura 2000-planen fastsatte mål for naturtilstanden. Nærværende drifts- og plejeplan er således bidraget til den samlede handleplan for så vidt angår den del af Natura 2000-området, der ejes af Forsvaret. Der har været løbende koordinering af indsatsen og et resumé af drifts- og plejeplanen indgår i den kommunale handleplan. Som en del af Natura 2000-planlægningen skal Forsvaret gennemføre passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter. Ydermere skal Forsvaret træffe passende foranstaltninger med henblik på at undgå forstyrrelse af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for opnåelse af bevaringsmålsætningen for de beskyttede arter. Den generelle bevaringsmålsæt-

ning for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte.

Til vurdering af indsatsen anvender Forsvaret Natura 2000-planerne, der på grundlag af basisanalyser udarbejdet af de tidligere amter og miljøcentre identificerer trusler. Trusler angives i planerne som aktuelt forekommende og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirkning vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Forsvaret opfatter Natura 2000-planerne som "screeninger", der identificerer alle aktuelle trusler. Ud fra dette vurderer Forsvaret mulighederne for at bidrage til en indsats og gennemfører igennem sin planlægning konkrete aktiviteter, der kan imødegå de oplyste trusler. Forsvaret iværksætter ikke yderligere vurdering af betydningen af igangværende militære eller andre aktiviteter i forhold til naturtyper og levesteder, men vil, i det omfang der i planperioden eventuelt bliver opmærksomhed om nye temaer, forholde sig hertil.

Endnu en ny forskrift er vandplanerne, hvor Oksbøl er underlagt Vandplan for Hovedvandopland 1.10 Vadehavet (Miljøministeriet og By- og Landskabsstyrelsen, 2010). Handleplanlægningen iværksættes på dette område af kommunen, og Forsvaret afventer her udspil fra den relevante myndighed. Virkemidlerne indenfor vandplanerne er i vid udstrækning administrative og overordnede, men en række af de aktiviteter, som iværksættes i nærværende drifts- og plejeplan, vil tilgodese målsætningen i vandplanen for området. Det gælder især i forhold til bevarelse af vådområder.

2.1.8. Relation til generelle retningslinjer

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har primo 2011 udarbejdet 7 bestemmelser, der fungerer som generelle retningslinjer for fx skovdrift, drift og pleje af landbrugsarealer og lysåbne naturarealer, forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter (FBE, 2011a-g). Disse retningslinjer vil udgøre rammen for forvaltningen på det enkelte terræn og således være direkte retningsgivende for drifts- og plejeplanerne. Det sker fortrinsvis igennem kapitel 7, hvor der opstilles modeller for den

Spor efter bæltekøretøjer er karakteristisk for Oksbøl-terrænet.

konkrete implementering af planen, og hvor der er en mere specifik reference til bestemmelserne.

2.1.9. Relation til Forsvarets strateginotater

Forsvaret har i 2009 udarbejdet strateginotater for samtlige terræner og opdaterer løbende disse. Formålet med strateginotater er at beskrive de nuværende militære forhold på terrænerne samt ønsker til anvendelse i perioden 2009-2033. Desuden behandler notaterne Forsvarets forventede fremadrettede brugsmønstre for det enkelte terræn. Strateginotaterne danner i udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner grundlaget for målbeskrivelsen for militære interesser.

2.1.10. Konkret implementering

Drifts- og plejeplaner vil i kraft af deres relativt lange gyldighedsperiode kun vanskeligt kunne omsættes til daglig konkret forvaltning. I praksis er det lokale enheder af

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, som forestår omsætningen af drifts- og plejeplanernes operationelle målsætninger og aktiviteter til konkret handling.

2.2. Konkret om drifts- og plejeplanen for Oksbøl

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn ligger vest for Oksbøl by i Varde kommune. Det udgør pr. 1. juli 2011. 6.370,9 ha og strækker sig fra Blåvandshuk og Blåvand i syd til Børsmose Hede i nord. Det afgrænses mod øst og vest hovedsageligt af plantager hørende til Naturstyrelsen Blåvandshuk samt af Vesterhavet. Herudover hører til terrænet nogle mindre, isoleret beliggende områder, nemlig Kløvbakke på den gamle kystskrænt nord for Filsø, skydebanerne Vrøgum i Vrøgum Plantage, Depot Baun og Præstesølejren (lejet af Naturstyrelsen), filiallejren "Motel Oksbøl" samt nogle strandengsområder ud mod Ho Bugt, adskilt fra det øvrige Mosevråområde og indbyrdes af nogle små, private lodder.

Morgenstemning ved Fåresø i den nordlige del af selve Oksbøllejren.

Terrænet er erhvervet i tre perioder, nemlig i 1929-32, i årene efter 2. verdenskrig og ved ekspropriationen i 1967-69. Endelig er der sket et mindre tillæg i 2004 gennem magelæg med Skov- og Naturstyrelsen.

2.2.1. Den Gule Betænkning, 1975-planen og § 60-fredningsforslaget

Under de forhandlinger, der gik forud for ekspropriationen i 1967-69, viste der sig et generelt behov for at få et overblik over de naturbevaringsmæssige værdier i alle landets militære øvelsesområder. I 1964 nedsatte Forsvarsministeriet og Ministeriet for Kulturelle Anliggender i forening derfor Forsvarsministeriets Naturfredningsudvalg. Som resultat af udvalgets arbejde publiceredes i 1974 "Forsvarets arealer - en beretning fra forsvarsministeriets naturfredningsudvalg", også betegnet "Den Gule Betænkning". Betænkningen nævnte bl.a., at det for at opnå en tilfredsstillende løsning for Forsvarets uddannelsesmæssige aktiviteter og de rekreative og naturvidenskabelige interesser i Oksbølområdet skønnedes mest hensigtsmæssigt, at det samlede, statsejede areal i dette område blev vurderet ud fra en helhedsbetragtning, således at brugerinteresser og naturfredningsmæssige hensyn hver for sig kunne tilgodeses i passende grad. Den Gule Betænkning foreslog, at Forsvarets område i sin helhed blev undergivet en generel landskabsfredning under respekt for dets militære udnyttelse. Den pegede specielt på, at de biologisk set mest værdifulde områder, dvs. først og fremmest de våde arealer, skulle beskyttes i videst muligt omfang og vandstanden søges holdt på det daværende niveau. Herudover nævntes en række områder, som ønskedes særligt beskyttet eller plejet, nemlig "bronzealderkytten", en række hedeområder samt Kløvbakke.

Omtrent samtidig med, at Den Gule Betænkning blev udgivet i 1974, påbegyndtes den ordinære driftsplanlægning på Oxbøl Statsskovdistrikt. Det stod fra starten klart, at relationerne imellem Forsvaret og klitvæsenet i områderne omkring Oksbøl og Nymindegab var så væsentlige, at koordinering og ikke mindst en afklaring af Forsvarets adgang til at udnytte klitplantagerne var påkrævet. Det aftaltes derfor mellem Miljøministeriet (Skovstyrelsen), Forsvarsministeriet og Forsvarskomman-

doen, at der samtidigt skulle udarbejdes forslag til en driftsplan for øvelsesterrænet.

Et udkast til driftsplanen forelå i 1975 (endeligt renskrevet i oktober 1978). Planen blev til ved et samarbejde mellem Skovreguleringen (under Skovstyrelsen) og Kommandantskabet i Oksbøllejren, Forsvarets Bygningstjeneste, Fredningsplanudvalgets sekretariat samt Oxbøl Statsskovdistrikt. Den blev imidlertid ikke på noget tidspunkt officielt godkendt af Forsvarsministeriet eller Forsvarskommandoen. Alligevel fungerede den i perioden fra 1975 til 1993 som et groft styringsinstrument lokalt, særligt for samarbejdet om gennemførelse af plejeforskrifter og naturbeskyttelse inden for Forsvarets arealer særligt for brandbekæmpelse, sandflugtsdæmpning, beskyttelse af lyngarealer, vildt- og revirpleje samt bestemmelserne vedrørende Forsvarets benyttelse af statsskovdistriktets arealer.

Som resultat af anbefalingerne i Den Gule Betænkning havde en fredning af området i henhold til naturfredningslovens § 60 gennem nogle år været under forberedelse i Miljøministeriets Fredningsstyrelse. Den væsentligste baggrund herfor var et ønske om bevaring og genskabelse af vådområderne i øvelsesterrænet.

2.2.2. Driftsplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn 1993-2007

I forbindelse med en forestående revision af driftsplanen for Oxbøl Statsskovdistrikt henvendte Skov- og Naturstyrelsen sig på foranledning af skovdistriktet i begyndelsen af 1988 til Kommandantskabet i Oksbøllejren med henblik på at få iværksat en revision af driftsplanen for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn fra 1975. Gennem drøftelser mellem Skov- og Naturstyrelsen, Ribe Amtsråd, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet og Naturfredningsrådet blev der før planarbejdets igangsættelse enighed om at indstille den hidtidige forberedelse af en fredning. Til gengæld skulle der udarbejdes en driftsplan, indeholdende en afvejning af terrænets beskyttelse og benyttelse. Ligesom en fredning skulle planen indeholde retningslinjer for den fremtidige benyttelse af terrænet og for beskyttelse af dets naturværdier. Den formelle aftale mellem Miljømi-

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, der samlet er på 6.371 ha, ligger i Varde kommune, og strækker sig fra Kærgård i nord, til Ho Bugt i sydøst og til Blåvandshuk i sydvest.

nisteriet (Skov- og Naturstyrelsen) og Forsvarsministeriet (Forsvarets Bygningstjeneste) vedrørende driftsplanlægningen blev indgået i 1991. Den færdige driftsplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn 1993-2007 blev underskrevet den 31. oktober 1994 og udløb den 31. december 2007.

2.2.3. Revideret drifts- og plejeplan 2011-2026

Driftsplanen for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn 1993-2007 var den første af Forsvarets driftsplaner, og derfor den der stod først for at blive revideret. Det indledende møde for planrevisionen blev afholdt i Oksbøllejren den 30. september 2004. Tilstede var repræsentanter for Oksbøllejren, Hærens Operative Kommando, Skov- og Naturstyrelsen samt det daværende Ribe Amt. I juli 2005 gennemgik Skov- og Naturstyrelsen terrænet med henblik på beskrivelse og evaluering af de plejetiltag, som var foreskrevet i den tidligere driftsplan. Den 29. oktober 2005 afholdt Oksbøllejren og Skov- og Naturstyrelsen i fællesskab en rundvisning på terrænet for myndigheder, interesseorganisationer, grundejerforeninger og forpagtere, hvor deltagerne

inviteredes til inden udgangen af 2005 at give bidrag til den kommende planrevision i form af forslag, kommentarer og ønsker. Efterfølgende indkom der bidrag fra Ribe Amt, Blåvandshuk Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Oxbøl Statsskovdistrikt, Blåvand Naturcenter, Danmarks Jægerforbund, Friluftsrådet og Entomologisk Fagudvalg.

Ved opsigelsen af samarbejdsaftalen mellem Skov- og Naturstyrelsen og Forsvaret i 2007 aftaltes, at Skov- og Naturstyrelsen skulle færdiggøre arbejdet med en revideret drifts- og plejeplan for Oksbøl. I 2010 aftaltes en overdragelsesforretning af det foreliggende materiale herunder et udkast til plan for perioden 2010-2024, der sammen med Natura 2000-planen (endeligt vedtaget ultimo 2011) ligger til grund for nærværende drifts- og plejeplan. Planen, der gælder perioden 2012-2026, er udarbejdet af Forsvarets Bygnings- og Etablissemments-tjeneste i henhold til Bestemmelse for drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a), og er vedtaget af Forsvarets Bygnings- og Etablissemments-tjeneste Driftsdivisionen den 1. maj 2012.

3. MÅLSÆTNING

Dette afsnit beskriver målsætningen for Oksbøl på både kort og lang sigt. De kort- og langsigtede målsætninger har fungeret som et arbejdsredskab under drifts- og plejeplanens udarbejdelse og er i sin færdige form bestemmende for den fremtidige drift og pleje af terrænet. Målsætningerne er opstillet og fordelt på en række strategiske, taktiske og operationelle mål indenfor emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og langsigtede til det konkrete og kortsigtede.

Forsvaret har lagt stor vægt på at formulere målsætningsdelen af drifts- og plejeplanen, idet man med dette afsnit har et samlet overblik over de generelle og konkrete mål fordelt på de militære udviklingsmål, naturbeskyttelsesmålene og målene for publikumshensyn. Målene opdeles i strategiske, taktiske og operationelle mål. De opstilles skematisk for at lette overskueligheden og lette både den løbende og den afsluttende evaluering af planen. De strategiske mål er langsigtede, mens både de taktiske og operationelle mål er målbare indenfor planperioden. Strukturen lægger op til opfyldelse af Forsvarets generelle beslutning om at sikre evaluering af drifts- og plejeindsatsen, jf. Forsvarets Miljøstrategi.

3.1. Forsvarets generelle driftsmålsætninger

Målsætningen for driften af Forsvarets arealer er sammensat af mål for: militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er formuleret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner og på grundlag af Forsvarets generelle retningslinjer udmøntet til en række arealtilknyttede og kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte arealer.

3.1.1. Militær anvendelse

Arealerne på Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes af Totalforsvarets enheder til primært uddannelsesmæssig brug. Arealerne skal derfor fremstå så

varierede som muligt, så de over tid indeholder de terræntyper, der er behov for til militære uddannelser.

IKK - et moderne kampkøretøj, der stiller store krav til uddannelses- og træningsmuligheder.

3.1.2. Naturbeskyttelse

Forsvarets arealer udgør i kraft af mange års militær anvendelse, ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning med krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig bevarelsesstatus for særligt udpegede naturtyper og arter (i alt ca. 17.000 ha). Dette skal ske igennem en indsats mod fx næringsstofberigelse, tilgroning, uheldig hydrologi og invasive arter. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der jf. Habitatdirektivet kræver særlig beskyttelse (de såkaldte Bilag IV-arter), fx odder, danske arter af flager-

mus, visse krybdyr- og paddearter samt insektarter. Yngle- og rasteplasser for dyr og planter omfattet af Habitatdirektivets bilag II og IV er endvidere beskyttet ifølge Naturbeskyttelsesloven, der forpligter offentlige myndigheder til at sikre en god plejetilstand på en række beskyttede naturtyper på offentlige arealer. Forsvarets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af kulturminder, som skal beskyttes. Det er en generel målsætning, at Forsvaret aktivt bidrager til sikring af naturværdierne.

3.1.3. Publikumshensyn

Hovedparten af Forsvarets arealer er jf. særlige bekendtgørelser herom tilgængelige for civilt publikum, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse. De skal derfor tilbyde publikum gode oplevelser i forbindelse med såvel organiseret som uorganiseret brug. Publikums adgang skal kanaliseres hensigtsmæssig i forhold til militære aktiviteter og faciliteter samt naturområder og arter, der kræver særlig beskyttelse mod forstyrrelser.

*Oksbøl kan byde både den specialiserede og den mindre specialiserede naturbruger på gode oplevelser. Fx huser området den ikke særligt almindelige spindler labyrintedderkop (*Agelena labyrinthica*), hvis spind er let genkendelige og karakteristiske for hedeområder.*

3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Oksbøl

De kort- og langsigtede målsætninger for Oksbøl er sammensat af en række strategiske, taktiske og operationelle mål. De strategiske mål udtrykker de langsigtede mål for den fremtidige drift. De taktiske mål tager udgangspunkt i den kommende planperiode og er kontrollerbare på periodeniveau. De operationelle mål udgør de mest handlingsorienterede mål, der i lighed med de taktiske mål også er kontrollerbare. I særdeleshed taktiske og operationelle mål vil på sigt indgå i evalueringen af drifts- og plejeplanens målopfyldelse.

Samlet set tjener de taktiske mål til opfyldelse af de strategiske mål, ligesom de operationelle mål skal sikre

opfyldelse af de taktiske mål. Ved hjælp af denne struktur er de strategiske, taktiske og operationelle mål sammenkoblede for at tydeliggøre den røde tråd gennem drifts- og plejeplanens dispositioner fra det overordnede til det konkrete niveau.

Målsætningen for Oksbøl fremgår af de følgende skemaer:

3.2.1. Militære målsætninger

Det er et grundlæggende mål at bevare Oksbøl som et velfungerende uddannelsessted med base for udvikling af skyde- og øvelsesterrænet med henblik på at sikre Totalforsvarets behov.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Oksbøl sikres som Forsvaret vigtigste terræn, der kan imødekomme et stigende behov både som øvelsesterræn og som skydeterræn for tunge våben, særligt med basis for samvirke mellem værnene	Der sikres løbende god adgangs- og brugsret til Naturstyrelsens arealer.	Ny brugsaftale med Naturstyrelsen indgås i 2012.
Oksbøl sikres at kunne tilgodese øget behov i form af strukturrelaterede uddannelser, den operative strukturs behov samt skole- og forsvirksomhed.	Forbindelsesveje mellem terrænet og Naturstyrelsens arealer sikres igennem udvikling af hensigtsmæssige forløb af veje og spor, herunder bæltepor.	Afgrænsning af brugskategorier ændres ved ny planperiodes begyndelse (2012) i tre områder (jf. aktivitetsafsnittet):
Oksbøl sikres som et stort terrænområde, hvor bl.a. den omfattende og ofte komplicerede missionsforberedende uddannelse kan gennemføres, og hvor det er muligt at placere faglige og andre installationer uden for det egentlige øvelsesareal.	"Flaskehalsproblemet" i det centrale terræn imødegås.	Langvand: Ændring af Kat. I til II (52 ha).
Oksbøl sammenknyttes på aktivitetsbasis med terrænerne ved Varde og Nymindesø, så der skabes øvelsesmuligheder med realistisk dybde og bredde, og så fremrykning og logistisk støtte kan øves over store afstande og med relevans i forhold til aktuelle missiionsområder.	Evt. muligheder for tilkøb af terræn udnyttes løbende.	Helle Sø: Ændring af Kat. II til I (13 ha).
Oksbøl sikres som ramme om værnsmæssig øvelse i skarpskydning i samvirke mellem kamptropper på jorden og våbenplatforme fra søværnet og flyvevåbnet.	Oksbøl inddeles (fortsat) i brugskategorierne I-III med uændret indhold (se statusafsnit).	Grydelsande: Ændring af Kat II til I (76 ha).
		I reglementet tilføjes, at kørsel med lette køretøjer på strandbredden langs Vesterhavskysten er tilladt inden for Kategori I.
		Der foretages flytning af spor øst for Helle Sø.

3.2.2. Naturbeskyttelse

Målene for naturbeskyttelse på Oksbøl er affødt af de store naturværdier, herunder bevarelsesmålsætninger for både internationalt og danske beskyttede naturtyper og arter. Natura 2000-målsætningerne spiller en særlig rolle. Hvor der i forbindelse med arter er anført "tilstand" af levested, inkluderer dette vurdering af målsætningen om at sikre givne arter med individuel hensyntagen til sårbarhed overfor forstyrrelser samt til

påvirkning af prædation fra invasive plante- og dyrearter. De taktiske og operationelle mål er grupperet i en rækkestruktur, hvor inddelingen bygger på de projekter, der kendetegner de operationelle mål. Dette er valgt for at give et bedre overblik. Den operationelle målsætning er ikke specificeret ud på hver enkelt naturtype, hvilket skyldes at naturtyperne er meget mosaisk udbredt, og at der mange steder er dobbelt- eller tredobbelt udpegning af visse naturtyper.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Natura 2000: Oksbøl bidrager igennem fortsat militær anvendelse, ekstensiv drift og pleje, hensigtsmæssig hydrologi, begrænsning af forstyrrelser m.v. i videst muligt omfang til sikring af den økologiske integritet for Natura 2000-område nr. 84. Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Plantage og nr. 89. Vadehavet, til sikring og genopretning af gunstig bevarelsesstatus for de internationalt prioriterede naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for områderne, samt ligeledes for en række mere generelt beskyttede plante- og dyrearter. Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus. For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i areal og tilstand være stabil eller i fremgang. For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.	Habitatnaturtyper: 1330 Strandeng 2130 Grå/grøn klit 2140 Klithede 2190 Klitlavning 6410 Tidvis våd eng 7150 Tørvelavning 7230 Riggær prioriteres alle højt og sikres igennem naturpleje. Et areal på 27 ha plejes (rydning) med henblik på udvikling af rigkær på minimum 10 ha som bidrag til målsætningen om en øgning af arealet med i størrelsesordenen 7-13 ha i Natura 2000-området. Udpegede arter: Odder sikres velegnede og uforstyrrede levesteder samt tilfredsstillende fourageringsmuligheder. Hedehøg (Y) sikres velegnede og uforstyrrede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested danner grundlag for, at arten kan blive fast ynglefugl, og levestedet understøtter mulighederne for en bestand på mindst 1-3 ynglepar i Natura 2000-området. Tinksmed (Y) sikres velegnede og uforstyrrede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested danner grundlag for, at arten bevares som fast ynglefugl, og levestedet understøtter mulighederne for en bestand på mindst 5 par som bidrag til målsætningen om mindst 4-7 ynglepar i Natura 2000-området. Blå kærhøg (Y) sikres velegnede og uforstyrrede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested bidrager til målsætningen om mindst 1-3 par i Natura 2000-området.	Til sikring primært af klitnaturtyperne, tørvelavning og rigkær samt levesteder for tinksmed og hedelærke gennemføres inden 2016 (udspecificeret i aktivitetsafsnittet): ▪ Helrydning af samlet 122 ha – primært de nævnte lysåbne habitatnaturtyper samt nationalt beskyttede arealer (hede, mose og overdrev mv.). ▪ Delvis rydning af 63 ha - primært de nævnte lysåbne habitatnaturtyper samt nationalt beskyttede arealer (hede, mose, overdrev mv.). ▪ Rydning af 3.600 m udtjente hegn. ▪ Foryngelse af 2.900 m ældre hegn. ▪ Bekæmpelse af invasive plantearter på 44,4 ha hvor til kommer et projekt for forsøg med bekæmpelse af stjernebredribbe. Til sikring primært af klitnaturtyperne og tinksmed videreføres (udspecificeret i aktivitetsafsnittet): ▪ Turnusafbrænding af ca. 2000 ha - primært de nævnte klitnaturtyperne samt nationalt beskyttede arealer (hede mv.). Til sikring primært af strandeng, tidvis våd eng og rigkær samt tinksmed, engsnarre og klyde videreføres/iværksættes i 2012 (udspecificeret i aktivitetsafsnittet): ▪ Afgræsning af ca. 469 ha – primært de nævnte habitatnaturtyper samt nationalt beskyttede arealer (fersk eng, overdrev og mose). Til sikring primært af strandeng, tidvis våd eng, tørvelavning og klitlavning samt tinksmed, engsnarre og klyde senest 2014 (udspecificeret i aktivitetsafsnittet): Til afklaring af betydningen af forstyrrelser for en række fuglearter gennemføres i 2014 en nærmere undersøgelse.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Naturtyper og arter sikres generelt igennem en langsigtet bekæmpelse af invasive arter.	Engsnarre (Y) sikres velegnede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested bidrager til målsætningen om mindst 11 par i Natura 2000-området. Blåhals (Y) sikres velegnede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested bidrager til om mindst 6 par i Natura 2000-området. Hedelærke (Y) sikres velegnede yngleområder, så tilstanden og arealet af det samlede levested bidrager at antallet af ynglepar er stabilt eller stigende. Klyde (T) sikres velegnede og uforstyrrede rasteområder.	- Vandstandshævning på ca. 122 ha – primært de nævnte habitatnaturtyper samt nationalt beskyttede arealer (strandeng, fersk eng, mose, søer mv.). - Udredning af muligheder for vandstandshævning på 223 ha - primært de nævnte habitatnaturtyper samt nationalt beskyttede arealer (sø, fersk eng, overdrev mv.).
Særligt beskyttede arter (Bilag IV): Levevilkår for Bilag IV-arterne/-artsgrupperne på hele terrænet bevares og forbedres.	Flagermus (3 arter): Træer med hulheder sikres gennem udvikling af bl.a. urørt skov (99 ha) og habitattrægrupper (15 ha). Overvintrings- og rasteforhold sikres i to bunkers. Krybdyr: Yngle- og overvintringssteder styrkes gennem sikring og udvidelse af lysåbne arealer. Padde: Yngle- og overvintringssteder styrkes gennem sikring og udvidelse af lysåbne arealer og arealer med naturlig hydrologi.	Der henvises til nedenstående målsætning for skov og ovenstående målsætning for lysåbne arealer.
Øvrige naturværdier: De værdifulde, forskelligartede, nationalt beskyttede og egns karakteristiske naturtyper, arter, landskaber, som området repræsenterer, skal sikres i en gunstig tilstand. Indenfor rammerne af den militære brug skal generelt understøttes en mangfoldig natur.	Dansk beskyttede og øvrige naturtyper: Hede Strandeng Fersk eng Moser Overdrev Sø Vandløb sikres i god tilstand igennem naturpleje. Slette og andre arealer styrkes som naturområder. Dansk beskyttede og øvrige arter: Der sikres levesteder for følgende arter: Agerhøne Dværgterne Hjejle Krikand Natravn Plettet rørvagtel Rødrygget tornskade Rørdrum Rørhøg Sortstrubet bynkefugl (2 par) Stor regnspove (5 par) Stor Tornskade (2 par) Vendehals Hare Kronstyr	Til sikring af de dansk beskyttede naturtyper samt hjejle, krikand, natravn, plettet rørvagtel, rødrygget tornskade, stor tornskade, vendehals gennemføres ovennævnte plejetiltag i form af rydning, slåning, afgræsning, vandstandshævning m.v. Til sikring af naturindholdet på sletter og til styrkelse af bl.a. agerhøne, stor regnspove og hare gennemføres inden 2016: Kultivering af 17,6 ha gammel landbrugsjord. Til sikring af fødegrundlaget for kronstyr opretholdes/ etableres inden 2013 (udspecificeret i aktivitetsafsnittet): Vildtagre på op til 60 ha primært gammel landbrugsjord.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Fortidsminder: Fortids- og kulturminder i området sikres.	Gravhøje beskyttes mod skadelig brug og bevares igennem hensigtsmæssig pleje.	Til sikring af gravhøje (udspecifiseret i aktivitetsafsnittet) gennemføres senest 2014: Afmærkning og pleje af 8 gravhøje (2 på Kløvbakke og de øvrige i Vrøgum/Selager området).
Skov: Forsvarets skove skal fremstå robuste og modstandsdygtige i forhold til eksterne påvirkninger fra storm, klimaændringer og skadevoldere. Skovene skal sikres en omfattende strukturmæssig variation og hydrologi, så de til enhver tid opfylder de militære behov til uddannelsesmæssig brug, adgang, sløring og støjdæmpning. Forsvarets fredskovsarealer skal drives efter naturnære skovdriftsprincipper. Drifts- og plejebeslutninger skal understøtte omstillingsprocessen. Skovdriften skal gennemføres, så den lever op til kravene om skovcertificering jævnfør både FSC og PEFC. Skovdriften skal specielt fokusere på at bevare og skabe brede og varierede skovbryn langs ydre og indre skovrande. Langs vejkanter, spor og omkring vejkrøds skal der, hvor det er relevant, skabes og vedligeholdes åbne områder. Foryngelse skal i videst muligt omfang baseres på naturlig foryngelse. I overgangsfasen fra traditionel til naturnær skovdrift vil suppleres med indplantede eller –såede træer. Forekomst af dødt ved er en nøglefaktor for skovens naturindhold. Tilstedeværelse af døde og døende gamle træer i alle bevoksninger skal sikres. På arealer uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.	Forsvaret opstiller langsigtede skovdykningsmæssige mål for fredskovsarealerne gennem udlægning af skovudviklingstyper, på Oksbøl 458 ha. For de øvrige skovarealer (346 ha) påbegyndes en langsigtet udvikling til halvåbne naturudviklingstyper. Den gennemsnitlige årlige hugst på Forsvarets arealer skal ikke overstige den løbende tilvækst. Særligt værdifulde biotoper, naturarealer og kulturspor i skovene registreres som nøglebiotoper. For at beskytte den biologiske mangfoldighed udlægges minimum 13 % af det nuværende skovbevoksede areal på Oksbøl til urørt skov. Nye lysåbne arealer etableres på minimum 10 % af det fredskovspligtige areal. Der udlægges permanente kørespor i alle bevoksninger, hvorefter kørsel med skovmaskiner kun foregår på disse. Militærkørsel reguleres gennem blivende bestemmelser (BB) for det enkelte terræn. Hugst af træer skal fortrinsvis ske gennem måldiameterhugst. Det sikres, at minimum 5 træer/ha efterlades til ælde og naturligt henfald. Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades i bevoksningerne. Hule træer, træer med reder samt nedfaldne grene og kvasbunker efterlades. Der sikres dødt ved igennem udlægning af habitattrægrupper.	Følgende målsættes for skovdriften (udspecifiseret i aktivitetsafsnittet). Alle gennemføres senest 2026: Der påbegyndes hugst med henblik på naturlig foryngelse i eg på 215,5 ha (Ål Plantage og Grisens Øre). Der påbegyndes hugst med henblik på foryngelse i eg kombineret med foryngelse ved berigelse igennem hegnede kulturer med fremtidsarter på 78,9 ha (Oksby og Claus Sørensens Plantage). Der påbegyndes koncentrerede hugstindgreb som forberedelse til udlægning af urørt skov på 101,0 ha (Ål Plantage (øst), Urkok Bjerge og Skolestykket (syd)). Der påbegyndes foryngelse ved hugst af alle eksotiske træarter og genkultivering ved hjælp af fri tilgroning på et areal på 42,1 ha (Skolestykket (nord) og Bordrup Plantage). Der udlægges ved planperiodens begyndelse (2012) habitattrægrupper på et areal på 12,2 ha (udspecifiseret i aktivitetsafsnittet).

3.2.3. Publikumshensyn

Strategisk	Taktisk	Operationel
Oksbøls arealer anvendes rekreativt som udflugtsmål og oplevelsessted for offentligheden under hensyn til militære og naturbeskyttelsesmæssige interesser.	Offentlig adgang til terrænet sikres efter nuværende regler. Information om kronvildt i området styrkes. Mulighed for udvikling af ridning tilrettelægges i et lokalt samarbejde. Publikumshensynet prioriteres igennem foldere og andet informationsmateriale rettet mod besøgende.	Opdatering af information om adgangsmuligheder til terrænet via internettet senest 2013. Etablering af holde-/P-plads ved "camping Banke" i koordinering med Danmarks Krondyrcenter senest 2013. Opstilling af retningslinjer og deraf følgende indretning med henblik på etablering af ridefaciliteter senest 2013. Udarbejdelse af ny publikumsfolder senest 2013. Opsætning/opdatering af infotavler senest 2013.

4. STATUS

Dette afsnit giver en status for forholdene på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn ved planperiodens start. Status indeholder en beskrivelse af ejendoms- og matrikelforhold, forvaltning, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdierne og publikumshåndtering. For så vidt angår Natura 2000-naturen lægges vægten på beskrivelse af tilstanden af naturtyper og arter inden for den del af Natura 2000-områderne, der hører til Oksbøl, dog således at der sker en afvejning af betydningen af dette i forhold til forekomsten og tilstanden i de øvrige Natura 2000-områder. Ud over Natura 2000 behandles for hele terrænet en række Bilag IV-arter, dansk beskyttede og listede naturtyper og arter samt nogle udvalgte karakterarter for terrænet. Under naturbeskyttelse behandles ligeledes invasive arter, fortidsminder m.v.

Udarbejdelse af statusafsnittet i denne drifts- og plejeplan bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra Oksbøl, den udløbne driftsplan, Naturstyrelsen, Danmarks Miljødata, miljøministeriets portal om vand- og naturplaner, Natura 2000-plan nr. 84 Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Klitplantage, den tilsvarende plan for Vadehavet og de tilhørende basisanalyser. Ligeledes er inddraget data fra Varde kommunes naturkvalitetsplan, hvortil kommer værdifuld information fra lokale enkeltpersoner og institutioner, herunder Entomologisk Fagudvalg, DOF-Basen og FugleogNatur. Endelig indgår et betydeligt datagrundlag fra undersøgelser iværksat af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, herunder opgørelse af Bilag IV-arter, tinksmed, lokalitetskortlægning m.v. Hovedparten er publiceret eller på anden måde offentlig tilgængeligt. Der henvises i øvrigt til www.forsvaret.dk/fbe

4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag

Det nuværende militære areal i Oksbølområdet, hvis samlede areal i dag udgør 6.370,9 ha., er opkøbt/mageskiftet over flere perioder, herunder i 1929-32, i årene efter 2. verdenskrig, ved ekspropriationen i 1967-69 og ved magelæg med Skov- og Naturstyrelsen i 2001. Herudover er der indgået en overenskomst mellem Forsvars-

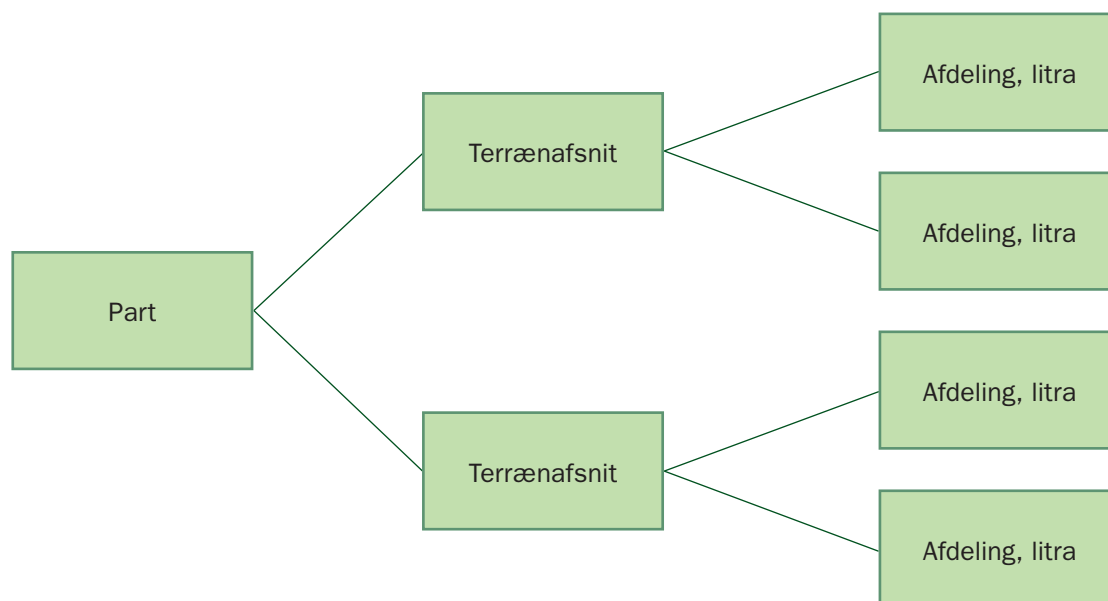
kommandoen og Naturstyrelsen om Forsvarets benyttelse af Naturstyrelsen Blåvandshuks arealer. Hensigten hermed er, at Forsvaret får udvidet adgangs- og brugsret til Naturstyrelsens arealer, således at bl.a. "flaskehalsproblematikken" i den centrale del af terrænet kan imødegås i bedst muligt omfang.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er landets største og det eneste sted inden for landets grænser, hvor alle typer af skydning og uddannelse kan gennemføres. Terrænet er derfor af afgørende betydning for at tilgodese hærens strukturelle og dermed også uddannelsesmæssige behov, hvilket stiller særlige krav i forbindelse med terrænets udvikling.

4.1.1. Terrænet og dets inddeling

Som grundlag for planlægning, drift og pleje anvendes en administrativ inddeling i "parter", som underopdeles først i "terrænafsnit" og dernæst i "afdelinger" og "litra" (se Figur 4-1).:

De fire parter benævnes hhv. Nordlige del, Centrale del, Østlige del og Sydvestlige del. De 15 terrænafsnit er mindre, naturligt sammenhørende områder, som anvendes både i forbindelse med planlægning og gennemførelse af militæraktiviteter og med drift og pleje. De benævnes L1,

Figur 4-1. Inddeling af Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn i "parter", "terrænafsnit" og "afdeling, litra".

L2, L3, N1, N2, N3, N4, R/M1, M2, M3, MO1, MO2, S, K1, K2 og K3 (se Figur 4-2). En række lokaliteter indgår ikke i terrænafsnittene. Det gælder Lejrområdet, Flyvepladsen, Vrøgum Skydebane og Kløvbakke.

Terrænafsnittene består af i alt 134 afdelinger. Afdelinger følger så vidt muligt genkendelige og permanente terrænløjer. Der er herudover taget hensyn til arealanvendelsen, således at områder indenfor en afdeling er relativt ensartede. Som følge af terrænets ensartethed er afdelingerne generelt ret store. Afdelingerne er nummereret med tre- eller firecifrede tal. Afdelingsnumrene fremgår af de udarbejdede kort over terrænet og refererer til bevoksningslisten, hvor anvendelsen/arealtypen for de enkelte afdelinger er angivet.

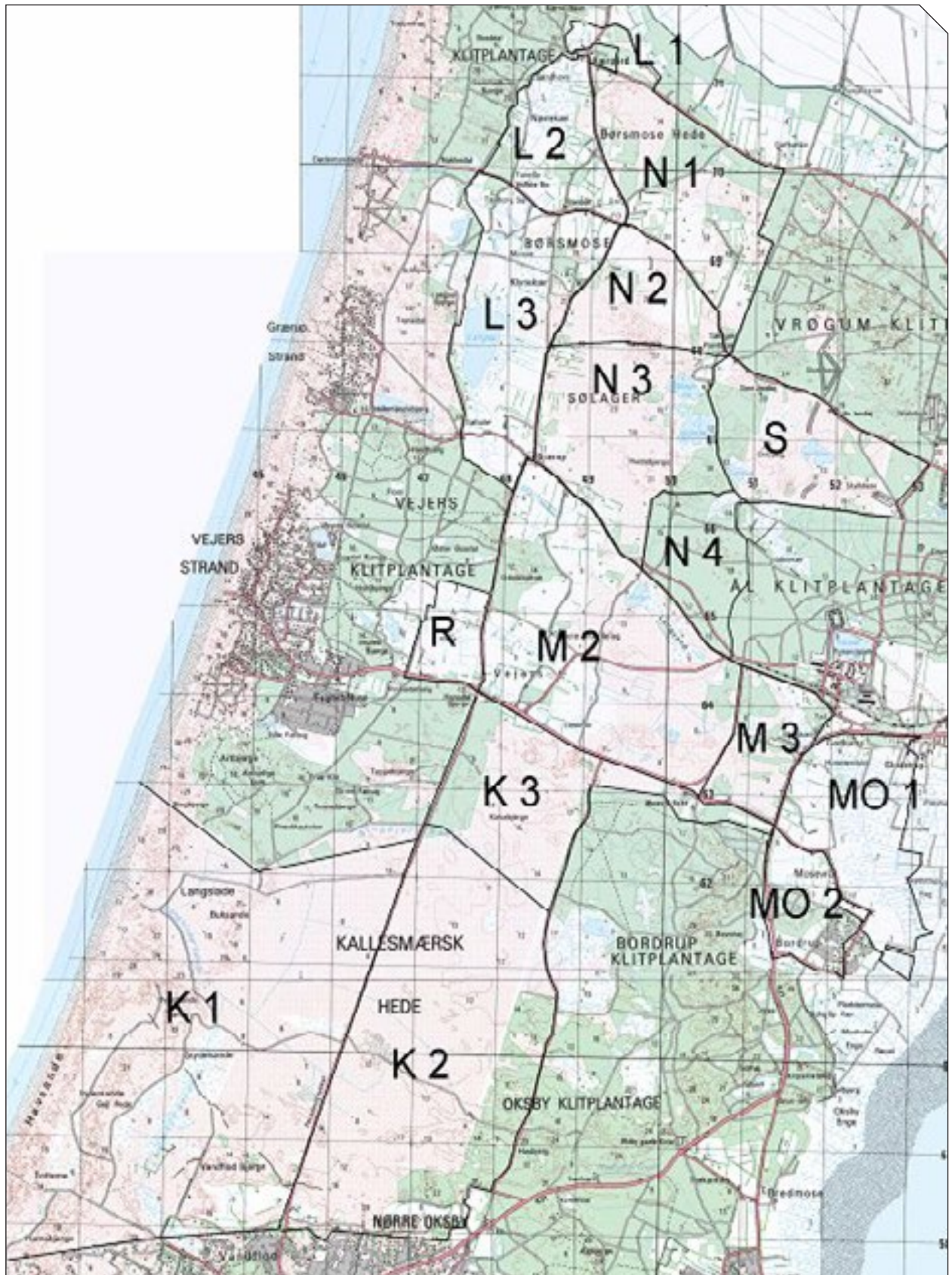
Afdelinger er opdelt i en til flere litra, hvilket vil sige behandlingsenheder, der er ensartede m.h.t. terræn, naturtype, anvendelse, vækstforhold og eventuel træart og dennes alder. Minimumsstørrelsen for en litra er for bevoksede arealer som hovedregel 0,3 ha og for større ubevoksede arealer ca. 1,0 ha. Visse intensive eller særlige anvendelser er udlitreret uanset størrelse; det gælder fx huse og søer. En litra kan bestå af flere adskilte, men ensartede dele (dellitra) indenfor samme bevoksning.

Til hver litra knyttes en kode, der angiver arealtypen (fx BJF for bjergfyr, ORE for overdrev, MOS for mose, SLE for græsslette og KLG for kaserne, lejr og garageområde). For de skovbevoksede arealer gælder det som hovedregel, at anvendelseskoden svarer til bevoksningens hovedtræart, mens den for de åbne arealer beskriver naturtypen i overensstemmelse med de beskyttede naturtyper. Markante, mindre bevoksninger eller ubevoksede arealer (herunder lavbundsarealer), der ikke ønskes udskilt som selvstændige litra, fx pga. størrelsen, men alligevel ønskes markeret på kortet, er indtegnet med prikket linje på kortene og benævnes "udprikninger".

Det er fundet hensigtsmæssigt at anvende samme inddeling, som i den foregående driftsplan. For de arealer, der i perioden er tilført fra Oxbøl Statsskovdistrikt (Grisens Øre og østlige del af Børsmose Hede, Ål Vest den vestlige del af Oksby Plantage samt Bordrup Vest), bevares de oprindelige firecifrede afdelingsnumre.

Den administrative inddeling og arealfordelingen fremgår af Tabel 4-1.

Ud over den systematiske opdeling af terrænet forekommer en lang række stednavne, som anvendes i den dag-

Figur 4-2. Oksbøls inddeling i terræfnafsnit.

Part	Terrænafsnit	Afdelingsnumre
Nordlige del	Kløvbakke	101
	L1	102-104
	L2	108-113
	L3	136-152
	N1	117-123, 700-705
	N2, N3	127-133, 157-160
	N4	1007-1009, 1061, 1063-1076
	S	161-165
	Skydebane Vrøgum	169-170
Centrale del	M1/R	214-215
	M2	202-209
	M3	229-231, 329-333
	K3	218-219
Østlige del	Lejrområde og flyveplads	305-308
	M01	311-314, 316-319
	M02	315, 324-325
Sydvestlige del	K1	408-417, 419
	K2	401-405, 1180, 1300-1301, 1307-1309

Tabel 4-1. Den administrative opdeling af Oksbøl.

lige kommunikation. Det gælder særligt de karakteristiske heder, søer og skove. De militære anlæg, herunder bunkers, anvendes også ofte i lokalitetsbeskrivelser. Der knytter sig ofte historie eller anekdoter til stednavnene. Skrænten øst for Grærup Langsø, kaldes "Bronzealderkysten" eller "Bronzealderkrænten", men er i virkeligheden stenalderkysten – altså der, hvor stenalderhavet er gået til. Langvand- og Mosevråområdet vest for Oksbøllejren har pga. sin karakteristiske facon fået kælenavnet "Det omvendte C". Visse øvelsesanlæg er navngivet med inspiration fra nogle af de internationale missioner, som Forsvaret i de senere årtier har været involveret i fx "Ali Baba City". De fleste stednavne fremgår af kortmaterialet.

4.1.2. Matrikulære forhold

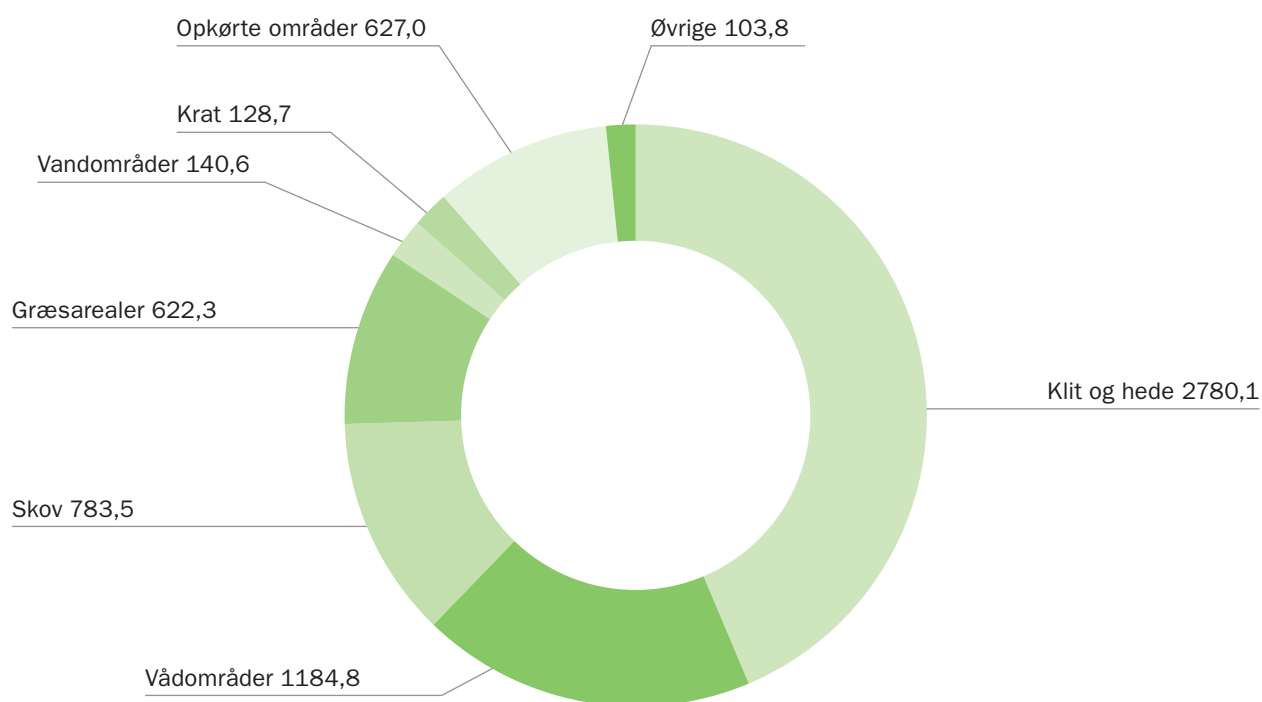
Matrikulære forhold og ejendomsforandringer siden forrige driftsplanlægning i 1993 er opdateret. Det betyder, at der som udgangspunkt for korttegning, are-

alberegning m.v. er anvendt de matrikulære forhold, som de var pr. 1. juli 2011. Det er navnlig strandengsarealerne ud til Ho Bugt, som er ændret i forhold til 1993, som følge af magelæg. Herudover er der sket magelægstilføjelser fra Oxbøl Statsskovdistrikt, således at Grisens Øre, vestspidsen af Ål Plantage samt de vestlige dele af Oksby og Bordrup Plantager nu udgør en del af det militære skyde- og øvelsesterræn. Over planperioden er det samlede areal af Oksbøl øget fra 6.028,7 ha til 6370,9 ha. Arealanvendelsen fremgår af næste afsnit.

4.1.3. Arealanvendelse

Arealanvendelsen på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn fordelt på hovedarealtyper fremgår af Figur 4-3.

Det fremgår, at klit, herunder særligt klithede og klitlavning, udgør hovedparten af arealet. Andre væsentlige hovedgrupper er græsarealer, der omfatter tidligere

Figur 4-3. Arealanvendelse (ha) i Oksbøl. Græsarealer dækker overdrev og sletter, hvor der på et mindre areal er ekstensiv landbrugsdrift og vildtagre. Vandområder omfatter søer og vandløb. Vådområder omfatter mose, eng m.v.
Kilde: Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes grunddata.

landbrugsarealer, vådområder, såvel søer som vandløb, og opkørte områder (bæltekøretøjsspor). Terrænets landskabelige og biologiske værdier er fortrinsvis knyttet til de åbne arealer. Naturtyperne er nærmere beskrevet i afsnit 4.4.

Som nævnt i afsnittet om matrikulære forhold, er Oksbøls samlede areal over sidste planperiode øget som følge af bl.a. magelæg med Skov- og Naturstyrelsen. Det drejer sig om en nettoforøgelse på 360 ha. Figur 4-4 viser ændringen i arealanvendelsen fordelt på hovedtyper fra 1993 og 2011. Som det fremgår, er skovarealet øget, hvilket skyldes tillægget af egentlige skovområder (Grisens Øre, Ål Vest og de vestlige dele af Oksby og Bordrup Plantager). Arealet af vådområder er markant øget grundet hydrologiprojekterne, herunder særligt i Nørrekær og Tane Sø, hvor især engarealerne er øget. Dette forklarer en del af reduktionen af græsarealer. Klit- og hedearealet er ligeledes væsentlig øget, hvilket til dels skyldes plejeprojekter og det mindskede areal

med opkørte arealer. "Øvrige arealer" indeholder bl.a. kratområder, der pga. tilgroning af græsarealer er øget. Arealet af opkørte områder er reduceret væsentligt (ca. 13 %), hvilket skyldes Kategoriinddelingen, generel ændring i typer af køretøjer og generelt øget hensyntagen ved kørsel med tunge køretøjer.

4.1.4. Naboforhold

Størstedelen af terrænet omkring Oksbøl afgrænses af Naturstyrelsens arealer, hørende under Blåvand-enheden. Som følge af de såkaldte flaskehalsproblemer på Oksbøl er der indgået aftale mellem Forsvaret og Naturstyrelsen vedrørende Forsvarets benyttelse af styrelsens arealer. Overenskomsten vedrører brug af bæltekøretøjsspor og visse skovveje, brug af observationstårne og -høje samt P-pladser i tilknytning hertil, afholdelse af orienteringssløb, patruljeøvelser o.l., brug af standplads for 20 mm instruktionskanon, afspærring af plantager som fareområder samt kørsel i plantagerne i forbindelse med rekognoscering og etablering af af-

spærring. Forsvarets benyttelse af distriktets arealer koordineres af Oksbøllejren.

Oksbøl grænser kun på kortere strækninger op til private arealer. Her gælder de almindelige regler for Forsvarets benyttelse af privat ejendom. Der er enkelte steder truffet aftaler med private lodsejere om brug af arealer til stillingsområder o.l. ("U-stillinger").

Filsø, der ligger umiddelbart nord for terrænet, er i 2011 opkøbt af Aage V. Jensens Fonde, hvilket åbner for en helt særlig mulighed for udvikling af fælles målsætninger vedrørende særligt naturbeskyttelse og publikums-håndtering. En del af Oksbøls strandengsarealer ved Ho Bugt består af mindre parceller omgivet af private lodder.

I syd afgrænses terrænet af et stort sommerhusområde omkring Blåvand og i øst af sommerhusområdet ved Mosevrå. Herudover findes i vest sommerhusområderne i Vejers og Grærup. De ligger ret tæt på terrænet, uden dog at grænse op til det. For benyttelsen af sommerhusområderne er der af Forsvaret fastsat særlige regler,

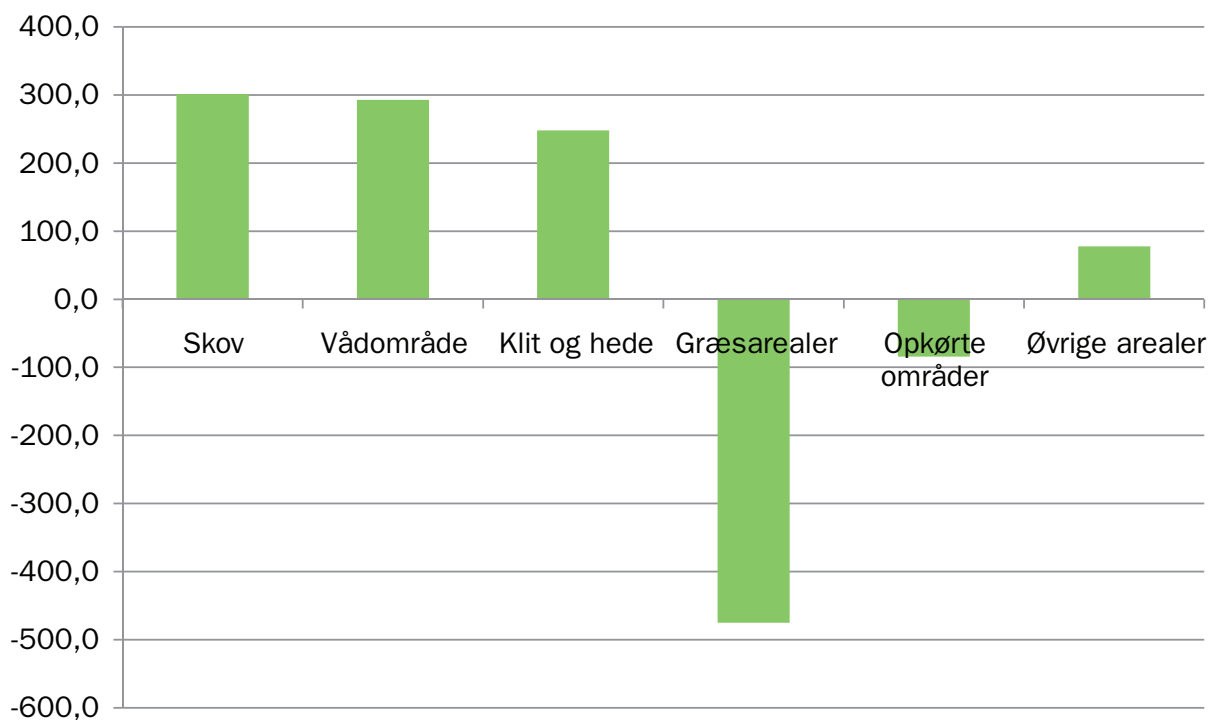
idet al militær øvelsesaktivitet, herunder kørsel med bæltekøretøjer, undlades. Naboproblemer i forhold til sommerhusområderne består derfor primært i støjproblemer. Dette behandles som nævnt tidligere ikke i plan-sammenhæng.

4.1.5. Lovmæssige bindinger og øvrige forskrifter

Forvaltningen på Oksbøl er underlagt en række af generelle love, herunder særligt planloven, naturbeskyttelsesloven og miljømålsloven. Hertil kommer en række specifikke forskrifter, som er gældende for hele eller dele af terrænet. Det omfatter bl.a. flere landskabsfredninger og klitfredningen, der er omtalt nærmere i afsnit 4.3.5., samt beskyttelseszoner.

4.1.5.1. Kommuneplan

Den kommunale planlægning er central, og Forsvarets arealer er særskilt omtalt i Varde kommunes kommunalplan 2010-2022. Byrådets mål er her: "at Forsvarets aktiviteter skal bevares og udvikles i Varde Kommune som et væsentligt supplement til Varde Kommunes varierede erhvervsstruktur. De militære aktiviteter, der er nødvendige for Forsvarets uddannelser, skal kunne

Figur 4-4. Ændringen i arealanvendelse siden 1993. Tallene angiver areal i ha.

foregå uhindret på Forsvarets arealer i Varde Kommune, idet Forsvaret fortsat forventes at tilrettelægge aktiviteterne under hensyntagen til omgivelserne. De nødvendige arealer til øvelsesformål skal sikres, samtidig med at de mest værdifulde naturområder friholdes for aktiviteter, der ikke er forenelige med områdernes naturmæssige status”.

Planen tilkendegiver: ”I forbindelse med planlægning af Forsvarets arealer skal der tages højde for, at Forsvaret har tilstrækkeligt areal til at udføre de aktiviteter og øvelser, de har behov for. Samtidig er de militære øvelsesområder beliggende i værdifulde naturområder, hvorfor det er væsentligt, at der tages højde for terrænets anvendelse og naturbeskyttelsen i forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplaner. Administration af vandløbsloven, miljøbeskyttelsesloven, planloven og naturbeskyttelsesloven vil ske med udgangspunkt i de til enhver tid gældende drifts- og plejeplaner for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, Nymindegablejren og Varde Øvelsesplads. Formålet med driftsplanerne er at sikre, at Forsvaret har rådighed over de nødvendige arealer til øvelsesformål, samt at de mest

værdifulde naturområder friholdes for omfattende øvelsesaktivitet. Generelt kan der ikke forventes godkendelse fra Varde Kommune til dræningsarbejde, ændrede anvendelser, eller lignende, der vil forringe den generelle tilstand af værdifulde naturområder samt beskyttede naturtyper inden for Forsvarets arealer. I skyde- og øvelsesterræner bør naturgenopretning af værdifulde naturområder prioriteres højt. Ligeledes vil naturgenopretning i nedlagte skydeområder, der er beliggende i internationale naturbeskyttelsesområder og naturområder, have høj prioritet. I forhold til naturbeskyttelsen ved Vadehavet bør indholdet i fremtidige Driftsplaner for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn tilpasses de intentioner, der er i Vadehavsplanen.”

Kommuneplanen fastslår som en aktivitet i perioden 2010-2013 at driftsplanen for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn skal revideres.

4.1.5.2. Vadehavet

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn ligger tæt opad Vadehavet, og Forsvaret ejer og forvalter en væsentlig del af strandengsarealerne langs Ho Bugt. Disse arealer indgår

såvel økologisk som formelt i Vadehavet, og er omfattet af de formelle forskrifter, der gælder for området. En forskrift er Vadehavsplanen fra 1997, der er en politisk aftale med fælles målsætninger og retningslinjer for de tre Vadehavslande: Holland, Tyskland og Danmark. Planen indarbejdes i nationale love eller bekendtgørelser og udstikker desuden rammerne for den fysiske planlægning. Den omtaler militære aktiviteter, og anfører bl.a. "Forstyrrelse fra militære aktiviteter, herunder skydning og flyvning, er allerede reduceret en del i vadehavsområdet. Mulighederne for yderligere reduktioner skal løbende undersøges, for eksempel nedsættelse af antallet af flyvninger. Nedlagte skydeområder bør udlægges som beskyttede naturområder".

Nationalpark Vadehavet omfatter ligeledes Ho Bugt-enge, og dermed dele af Oksbøl Skyde- og Øvelsesteræn. Nationalparken er relativ ny, og der vil først i løbet af 2012 foreligge en plan for området. Der er ikke forventning om, at Forsvarets meget ekstensive aktiviteter i Ho Bugt Enge vil være i modstrid med målsætningen for de nævnte forskrifter. Tværtimod vil naturpleje i form af sikring af bedre hydrologiske forhold, slåning, afgræsning m.v. bidrage til områdets gunstige udvikling.

4.1.5.3. Lokalplaner på Oksbøl

Følgende to lokalplaner foreligger for Oksbøl Skyde- og Øvelsesteræn. Der er indsat links i referencelisten i Kapitel 8.

1. Lokalplan 01.004.78 for den sydlige del af det militærrområde "Oxbøl Sydlejr", dvs. for selve Oksbøl lejrareal. Planen, der er vedtaget i 1978, har til formål at sikre det af planen omfattede areal til fortsat brug som militært område og at fastlægge bebyggelsesregulerende bestemmelser for byggeri i området.

2. Lokalplan nr. 01.014.90 "Et kampbyområde i Forsvarets øvelsesområde ved Børsmose" gælder Brikby. Det er vedtaget i 1990. Planen har til formål: at sikre området til offentligt formål (militær-, undervisnings- og øvelsesfacilitet i forbindelse med kamp i bebyggelse); at fastlægge bestemmelser for bebyggelse med bl.a. en bymæssig karakter, som underbygges gennem etablering af et torv og en "gågade"; samt at skabe mulighed for varieret bebyggelse indenfor lokalplanområdet. Planen fastsætter rammer for bebyggelsens omfang og udformning m.v.

Brikby er en speciel træningsby, som er kendt af de fleste soldater, der har været på uddannelse på Oksbøl. Der foreligger en lokalplan for området.

4.1.5.4. "Operation Engsnarre"

Fra 1998 til 2002 blev arealer omkring Varde Å's nedre løb og Ho Bugt omdannet til våde enge gennem et samarbejde mellem landmænd og myndigheder. Projektet blev kaldt "Operation Engsnarre" efter den lille hønsefugl, der tidligere havde et af sine vigtigste yngleområder i ådalen. Målene for projektet var at forbedre forholdene for områdets naturlige plante- og dyreliv, ikke mindst fuglelivet, at reducere udvaskningen af næringsstoffer og okker til vandmiljøet og at give publikum oplevelsesmuligheder. Midlerne har primært været ekstensivering af landbrugsdriften igennem ophør med omlægning, hensigtsmæssig

afgræsning og høslæt samt vandstandshævning ved anlæg af 12 stenstryg, 296 stemmeværker og afpropning af mere end 600 grøfter, således at vintervandstanden er hævet til 10 cm under terræn i vinterhalvåret og til 30 cm under terræn fra 1. maj til 15. oktober.

Forsvarets arealer i Ho Bugt spiller en betydelig rolle i forhold til den samlede forvaltning af Ho Bugt Enge, herunder ikke mindst fuglelivet, og indgår som en del af Operation Engsnarre. Forsvaret prioriterer området og aktiviteterne højt, hvilket bl.a. kommer til udtryk i planerne om at ændre afvandingsforholdene i engene.

Et af de mange stenstryg, der er etableret som en del af Operation Engsnarre.

4.1.6. Forvaltning

Driften og administrationen af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, herunder implementeringen af drifts- og plejeplanen, varetages af Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes lokale enhed.

4.1.7. Kortmaterialer

På grundlag af luftfotos, markgennemgang, matrikelkort og tidligere kort, er der udarbejdet digitale kort, som omfatter følgende:

- administrativt grundkort
- aktivitetskort
- kort over langsigtet landskabs- og naturvikling (visionskort)

4.1.7.1. Administrativt grundkort, Kortbilag 1.

Det administrative grundkort viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (2011). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortene anvendes som grundlag for aktivitetskortene, samt for eventuelle temakort, som kan udarbejdes i tilknytning til planen.

4.1.7.2. Aktivitetskort, Kortbilag 2.

Aktivitetskortet er fremstillet på baggrund af ovennævnte administrative kort og er en grafisk illustration af de fremtidige forskrifter og retningslinjer beskrevet som aktiviteter i drifts- og plejeplanen. Systematikken er her, at der med farver og særlige signaturer angives de områder, hvor der gennemføres særlige aktiviteter og plejeforanstaltninger. En homogen farve angiver aktiviteter, at er en tilbagevendende aktivitet, fx slåning og afbrænding af lysåbne arealer, mens skravering angiver engangsindgreb (projekter). I visse tilfælde, fx ved aktiviteter med meget begrænset arealstørrelse, er tiltagene udeladt af det trykte kort, men anvist på det digitale kortmateriale.

4.1.7.3. Kort over langsigtet naturudvikling (visionskort), Kortbilag 3.

Visionskortet er ligeledes fremstillet på baggrund af det administrative kort. Det illustrerer den langsigtede arealudvikling i form af natur- og skovudviklingstyper jf. Kapitel 6.

4.2. Militær anvendelse

Oksbøl er både et skydeterræn og et øvelsesterræn. Det er det største af sin art i Danmark, og det eneste sted, hvor store og omfattende skydninger og øvelser kan gennemføres. Det anvendes til både nationale og internationale øvelsesaktiviteter, fx i NATO-regi. Det er det eneste skydeterræn, hvor der kan gennemføres skydning med alle Forsvarets våbentyper.

Skarpskydning og øvelsesaktivitet kan afvikles samtidigt, idet der kan gennemføres skydninger selv med tunge våben på Kallesmærsk Hede samtidig med større øvelsesaktivitet i det resterende terræn, ligesom skarp-skydninger og øvelsesaktivitet kan kobles sammen i en større enhed. Årligt er der ca. 310 aktivitetsdage i Oksbøl, heraf skarpskydning på Kallesmærsk Hede ca. 210 dage. Oksbøllerrænet har ingen aktivitetsfrie perioder.

Oksbøl anvendes til følgende aktiviteter:

- Enhedsuddannelse og feltøvelser til og med brigadeledede øvelser.
- Uddannelse i kamp i bymæssig bebyggelse og kamp i skov.
- Enhedsskydninger af mindst delingsværdi, hvori kamp-troppernes våben og artilleristøtte kan indgå.
- Skydning under kørsel.
- Instruktions- og enhedsskydninger med kampvognsvåben og maskinkanoner.
- Skydning med alle panserværns våben fra såvel jordaf-futage som helikopter.
- Skydning med alle typer artillerivåben.
- Nærluftforsvarsskydninger.
- Instruktionsskydninger i forbindelse med flybekæmpelse.
- Skydning med alle former for infanterivåben.
- Forsøgsskydninger.
- Sprængningsøvelser med ladninger op til 100 kg. Ved forsøg dog mere.
- Gennemførelse af skydninger under alle lysforhold.
- Anvendelse af mørkekamps- og termiske sigtemidler i forbindelse med skydninger.
- Flyvevåbnets skydninger.
- Daglig uddannelse for enheder, der er fast garnisone-ret i Oksbøllerrænet.

- Flyvninger med Unmanned Aerial Vehicles (UAV).
- Anvendelse af laserudstyr.

For at kunne gennemføre aktiviteterne er der bygget en række faste og midlertidige anlæg, ildstillinger, bevægelige målbaner, dækningsanlæg for skiverejsere, faste hårde mål på Kallesmærsk Hede, artilleristillinger,

observationsstader, indskydningsvold, nedslagsområde, kulisser, nærkampbyen Brikby, flyveplads, lejrfaciliteter som indkvarterings-/forplejningsvirksomhed, depotområder, infirmeri, vedligeholdelsesfaciliteter, store parkeringspladser, læsserampe til jernbanespor, bjærgningssteder m.m.

Opstilling i den vestlige del af Grisens Øre.

4.2.1. Begrænsninger

Terrænet er omfattet af en række begrænsninger, som kommer dels af naturlige og geografiske hindringer og dels af egentlige retningslinjer, regler, bestemmelser og lovgivning. Øvelsesmæssige begrænsninger findes bl.a. i relation til "flaskehalsproblematikken" i den centrale del af terrænet. De skydemæssige begrænsninger er Blåvand i syd og Vejers i nord, hvor der ikke kan indlægges fareområder.

Vejers Klitplantage nord for Kallesmærsk Hede og Bordrup-Oksby Klitplantager i øst har også sine begrænsninger. Her kan man indlægge fareområder, men ikke foretage direkte skydning eller forårsage nedslag af sprængstykker fra artilleri o.a. Dvs. at stort set alle skydninger med langtrækkende våben har retning vest, ud over havet. Disse begrænsninger påvirker gennemførelse af både øvelser som skydning, herunder ikke mindst skydning under kørsel.

Formelt begrænses militæraktiviteterne af lovgivning, herunder miljømæssige begrænsninger i Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 641 af 14. juni 2007, og blivende og andre bestemmelser, der er fastlagt for området. Til dette kommer, at en række love og be-

stemmelser regulerer etablering af øvelses- og skyde-tekniske anlæg.

4.2.2. Opdeling af terrænet i tre kategorier

I forbindelse med gennemførelsen af driftsplanen i 1993 blev det besluttet, at opdele hele terrænet i tre forskellige kategorier med hver sine bestemmelser for øvelsesaktivitet. Formålet hermed var at sikre de mest sårbare og beskyttede naturområder mod nedslidning eller ødelæggelse som følge af bæltekørsel m.v. Tabel 4-2 giver en oversigt over kategoriinddelingen. De angivne arealer svarer til fordelingen ved planrevisionen. Planen vil indebære en justering af kategoriinddelingen, men med opretholdelse af omtrent den samme arealfordeling.

4.2.3. Typiske operationer og aktiviteter på Oksbøl

I det følgende gennemgås hovedtrækkene i de typer af operationer, som indgår i skyde- og øvelsesaktiviteter på Oksbøl. Der beskrives samtidig de generelle retningslinjer, som er vedtaget for aktiviteterne. Der henvises til kortbilag.

4.2.3.1. Kamptræning

En meget central øvelsestype er kamptræning af enheder. Her inddeles terrænet i et ildterræn, der er fladt og åbent med gode muligheder for observation og beskydning, og et bevægeterræn, der er kuperet eller

Kategori	Beskrivelse	Retningslinjer
I	Vådområder, havklitter og andre særligt naturbeskyttede områder og fortidsminder. De fleste steder afmærket i terrænet med hvidmalede pæle, ofte suppleret med trådhegn	Færdsel til fods er tilladt over alt. Kørsel ad eksisterende veje og spor er tilladt. Ophold, herunder hvil og bivaukering, er ikke tilladt.
II	Skovbevoksninger og intakte hedestrækninger.	Almindelig øvelsesbrug tilladt, fortrinsvis i de i forvejen anlagte veje og spor. Øvelsesaktivitet, herunder anlæggelse af midlertidige anlæg mm., kan foregå, når reetablering iværksættes efter brug.
III	Øvrige	Intensiv øvelsesvirksomhed og kørsel med hjul- og bæltekøretøjer tilladt. Slid i forbindelse med øvelser søges fordelt.
Fredede områder	Alle deklarationsfredede arealer Kirkeomgivelsesfredninger Klitfredninger Fortidsminder	Kørsel kun tilladt ad bestemte veje og spor. Maskin- som håndgravning forbudt. Afsiddet (til fods) øvelsesaktivitet tilladt.

Tabel 4-2. Inddeling af Oksbøl skyde- og øvelsesterræn i kategorier for militær anvendelse. Medio 2011.

skovbevokset med gode muligheder for skjult og dækket fremrykning/tilbagetrækning, men med ringe observationsmuligheder. Ved uddannelse af besætninger til pansrede køretøjer er bevægeterrænet vigtigt, idet valg af skjulte fremrykkeveje, skjult stillingsindtagelse og skudafgivelse fra kropskjult stilling indgår som grundlæggende elementer, dels for at den enkelte besætning selv kan overleve og bevare sin kampkraft, dels for at den uopdaget kan nedkæmpe modstanderens våben. Overgangen fra den ene terrænform til den anden er oftest meget flydende. Ildstillingen er det sted hvorfra ilden afgives. Den anlægges mest ideelt, hvor der er skjul og mulighed for sløring samt mulighed for ildåbning, uden at fjenden erkender stillingens placering. Det kan være 20-30 meter inde i bevoksninger eller i bakkefald (frem for bakketoppe). Fremrykkeveje er de ruter, som enheder benytter i løsningen af en opgave. De lægges langs naturlige le-

delinjer som hegn og gærder, samt gennem eller langs bevoksning, hvor mulighederne for skjulte bevægelser er størst.

Denne træningsform stiller store krav til terrænets variation både topografisk og bevoksningsmæssigt. Den gennemføres i hele terrænet og hovedsageligt i en nord – sydgående akse.

4.2.3.2. Kørsel med bæltekøretøjer

Bevægelsesretninger og stillingsindtagelser vælges i den enkelte situationen under iagttagelse af de begrænsninger, der er beskrevet i afsnit 4.2.1 med hensyn til fx kategoriindelingen. Kørsel med bæltekøretøjer foregår i videst muligt omfang i selve terrænet og mindst muligt på de offentlige veje. Hvor det er muligt, benyttes eksisterende spor i skyde- og øvelsестerrænet.

Ved passage gennem Naturstyrelsens arealer samt ved passage af vandløb og offentlige veje anvendes eksisterende spor/overkørsler. Overkørslerne er afmærket med høje hvidmalede træ- og betonstolper. I terrænet er der et antal nord-/sydgående og øst-/vestgående hovedspor. Alle overkørsler over offentlig vej er på kortfolder Oksbøl angivet med et . Efter passage af offentlig vej har enheden pligt til straks at rengøre vejbanen, hvis der skulle være behov herfor.

I den vestligste og sydligste del af Kallesmærsk Hede er kørsel med bæltekøretøjer forbudt. I den vestligste del er der dog tre bæltspor gennem klitterne. De anvendes eksempelvis til landgangsøvelser.

Ved kørsel i Mosevråområdet skal der i hvert enkelt tilfælde af kørsel med middeltunge/tunge kampvogne indhentes tilladelse fra Oksbøllejren.

Der er veje i terrænet, hvor der er forbud mod bæltekøretøjer. Her vil der være opsat skilte med teksten "Kørsel med bæltekøretøjer forbudt".

4.2.3.3. Kørsel med hjulkøretøjer

Kørsel med hjulkøretøjer kan i princippet finde sted overalt under hensyntagen til kategoriindelingen (se afsnit 4.2.2).

4.2.3.4. Færdsel til fods

Færdsel til fods kan finde sted overalt.

4.2.3.5. Brug af vandløb, herunder hindrelinjer

Oksbølområdet har tre naturlige hindrelinjer. De er – regnet fra nord:

- Markstrømmen, fra Grovsø til Urkokvej.
- Ålestrømmen, fra Develsø til Råsø.
- Ringbjerg Rende, fra vestkant Bordrup Plantage til Kallesmærskvej.

Terrænet benyttes intensivt til kørsel med hjul- og bæltekøretøjer, men arealet med opkørte områder er mindsket igennem sidste planperiode – primært som følge af kategoriindelingen.

I forbindelse hermed er der etableret sprængbrønde til øvelsesbrug, broslagningssteder, vadesteder for bælte-køretøjer og bjærgningssteder.

Broslagningssteder fremgår af Blivende Bestemmelser for Oksbøllejren (BB/OKS). Kun her må der foretages broslagning. Der findes 5 sådanne steder i terrænet indhegnet med pæle og en glat tråd, der kan fjernes umiddelbart før ibrugtagning. Ved øvelsens ophør underrettes Oksbøllejren om fjernede afspærringer. Passage af Mark- og Ålestrømmen samt Ringbjerg Rende ved hjælp af bro- eller faskinmateriel må kun ske efter tilladelse fra Oksbøllejren.

Som følge af lov om vandløb (Bekendtgørelse nr. 927 af 24/09/2009) § 27 skal følgende forhold efterleves ved retableringen:

- Alt materiel skal fjernes fra vådområderne.
- Brinker skal retableres og evt. nedfalden jord skal fjernes.
- Retableringen skal være sådan, at vandet kan løbe frit.
- Der meldes til Oksbøllejren, når retableringen er tilendebragt.

Vadesteder fremgår ligeledes af de blivende bestemmelser. Vadestederne, hvoraf der er 2 i området, er afmærket med hvide pæle og må kun benyttes i forbindelse med udlægning af kolonnevej.

4.2.3.6. Bjærgningssteder

Tidligere er bjærgningssteder for køretøjer anlagt ad hoc. I 2011 er der udlagt 8 konkrete steder, hvor bjærgningsøvelser kan foregå. De fremgår af grundkortet og de Blivende Bestemmelser for terrænet.

4.2.3.7. Gravning og dozning

Gravning finder sted ved etablering af skyttehuller, løbegange og større dækningsanlæg. De største graveanlæg finder sted i og omkring Tyskerstillingen.

I Kategori I-områder må der ikke graves og dozes. Ellers må der håndgraves overalt indenfor Forsvarets arealer, dog aldrig nærmere end 3 m fra offentlig vej.

Ved maskingravning/dozning skal følgende bestemmelser overholdes:

Der må ikke graves/dozes i klitter, plantager og lyngklædte områder.

Der må ikke graves/dozes:

- Nærmere end 25 m fra alle offentlige veje.
- Nærmere end 3 m fra alle bygninger.
- Nærmere end 25 m fra nedgravede kabler.

Enhver form for beskadigelse af træer og buske er forbudt, herunder afhugning af grene m.v. til sløring. Beskadigelse af grøfter skal ligeledes undgås.

Enheder, der skal maskingrave/-doze i Oksbølområdet, skal udfærdige en skitse over de arealer, hvor arbejdet påregnes udført. Det må ikke iværksættes, før tilladelse fra Oksbøllejren foreligger.

Alle gravearbejder skal retableres efter anvendelsen.

Gravearbejder, der ikke retableres indenfor to dage efter anlæggelse, skal forsynes med en 1:5-hældende opgang til sikring af smådyr.

4.2.3.8. Skydning

Skarpskydning finder sted på Kallesmærsk Hede, hvor fareområdet lægges ud over havet. Oksbøl kan anvendes til skydninger/sprængninger med kamptroppernes, artilleriets samt flyvevåbnets våben og hertil hørende ammunition. Dette skal dog ske under overholdelse af Miljøministeriets bekendtgørelse om støjregulering af Forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsестerræner (Nr. 468 af 13. juni 2002).

Skydning kan opdeles i:

- skydning med direkte skydende våben ("fladbanevåben", hvor målet ses fra kampstillingen) finder sted fra ildstillingen mod midlertidige målstillinger. Midlertidige opstillinger kan i princippet etableres overalt på Kallesmærsk Hede (terrænafsnittene K1, K2 og K3).
- skydning med indirekte skydende våben ("krumbanevåben", hvor målet ikke ses fra kampstillingen, fx artilleri og morterer) kan i princippet finde sted overalt i terrænet, blot granaterne rammer nedslagsområdet.

4.2.3.9. Sprængning

På Kallesmærsk Hede kan der almindeligvis sprænges

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er det eneste sted, hvor øvelser og skydning med kampvogne i fuld udfoldelse kan lade sig gøre.

med ladninger op til 100 kg. Dog kan der i forbindelse med forsøgsvirksomhed sprænges med større ladninger, dette dog under hensyntagen til placering og atmosfæriske forhold. I det øvrige terræn må der kun sprænges op til 100 g – primært som ildmarkering. I Stibjergbunkeren kan der dog sprænges større ladninger, herunder bæltespængninger.

4.2.3.10. Flyvning

Oksbøllejrens flyveplads er beliggende øst for selve lejren og er kategoriseret som en feltflyveplads. Det betyder, at flyvepladsen er godkendt i medfør af lov om miljøbeskyttelse til beflyvning med alle lette militære luftfartøjer. Helikoptere kan i princippet lande/lette overalt i terrænet. Lavtflyvning er tilladt.

4.2.3.11. Øvelsernes fordeling og intensitet

Øvelsesvirksomhed finder i princippet sted overalt i terrænet, fredede områder dog undtaget. Randområderne

L1, L2, N1 (nordlige del), S, M3, MO1, MO2 og K2 (sydlige del) anvendes hovedsageligt til mindre øvelser, samt områder for faglige støtteenheder. Øvrige områder anvendes til egentlige kamphandlinger (ild- og bevægeterræn) i terrænets hovedakse. K1 dog fortrinsvis af pansrede enheder pga. detonationsfaren fra forsagerne i nedslagsområdet.

Øvelsernes fordeling og intensitet afspejles tydeligt på beliggenheden af bæltspor og andet slid. Benyttelsesintensiteten er størst langs terrænets hovedakse (nord-syd), især den centrale del, og aftagende ud mod siderne (øst-vest). Endvidere er der en del slid i området mellem Oksbøllejren og hovedaksen. Områder med stor koncentration af spor findes fortrinsvis omkring "flaskehalsene", dvs. de steder hvor terrænet er smalt (1½-2 km). Større slidte områder er Rævsbjerg, Hvidebjerge og langs vestkanten af Bordrup/Oksby Klitplantage.

Områder, der helt eller delvis er uden bæltepor, ligger i randområderne og hvor der er dårlige passageforhold. Det gælder fx omkring Grærup Langsø, Børsmose Hede, Nørrekær og Mosevrå.

Efter at antallet af kampvogne blev nedskåret ved forsvarsforliget i 2005, ses et markant mindre slid på terrænet, hvilket bedst ses af at sporene tildækkes med græs og lignende.

4.2.4. Områder med bunden anvendelse.

I terrænet findes en række områder, hvis anvendelse er bunden. Dette skyldes, at flytning af det pågældende anlæg enten ikke er mulig eller vil kræve etablering af et tilsvarende anlæg andetsteds i terrænet. Områder med bunden anvendelse omfatter en række større permanente anlæg samt et nedslagsområde på Kallesmærsk Hede.

Anlæggene består typisk af selve anlægget samt et antal faste tilkørselsveje. Ved anvendelse af faste anlæg opnås en række fordele i forhold til midlertidige anlæg: Der kan benyttes faste tilkørselsveje hvorved andre dele af terrænet skånes for færdsel, terrænet skånes for unødigt gravearbejde og uddannelsesstiden udnyttes optimalt. Ved anlæggene er der taget vidtgående sikkerheds- og miljøhensyn.

Områder med bunden anvendelse er følgende (se stedsangivelser på Figur 4.2.):

4.2.4.1. Faste skydeanlæg

De faste skydeanlæg opdeles i to grupper, nemlig en gruppe hvor ammunitionsstørrelsen ikke er over 12 mm og en gruppe hvor ammunitionsstørrelsen er over 12 mm. For den sidste gruppe gælder, at alle anlæggene er placeret i skydeterrænet på Kallesmærsk Hede.

Stibjergbanerne består af to 200 meter langdistancebaner og er afspæringsfri. Anlægget er placeret i terrænsnit S.

Vrøgumbanerne består af en 300 meter, to 200 meter langdistancebaner og en 30 meter kortdistancebane. Anlægget er afspæringsfrit og placeret i Vrøgum Klitplantage.

Udendørs minibane også kaldet miniaturepansermålsbane som er afspæringsfri og placeret i selve Oksbøllejren.

Bevægelig målbane der består af to banelegemer på hver ca. 600 meter. En bane der går mod nordøst og en mod nordvest. Anlægget er placeret i den sydlige del af terrænsnit K1.

Pansermålsbanen opbygget af to skytteskærme og tre panserplader på henholdsvis 200, 400 og 600 meter. Anlægget er placeret i den nordvestlige del af terrænsnit K1.

600 m forsøgsskydebane er opbygget som en traditionel langdistancebane. I endevolden er der indbygget en bunker til opbevaring af skivemateriel. Karosse med skydebænk er etableret ved 600 m standpladslinien. Anlægget er placeret i området ved pansermålsbanen. Banen må kun anvendes af Forsøg og Sikkerhed ved Hærens Kampskole.

Indskydningsbane panser er opbygget af en standplads for fire kampvogne og målopstillingen er placeret foran en stor jordvold på afstand af 500 meter. Volden udgør et areal på ca. 900 m² i en højde af 7 meter. Banen er afspæringsfri og placeret i den nordlige del af terrænsnit K1 tæt ved Bunker Nord.

Skarpkastningsbane håndgranat er p.t nedlagt, men Oksbøllejren har fået tilladelse til at bygge en ny i terrænsnit S. Denne placering ønsker Oksbøllejren dog ikke længere. Det nye sted kendes endnu ikke.

4.2.4.2. Andre anlæg

Kamp fra stilling og afstandsbane ved Gedbjerg: Banerne er beliggende syd for Blåvandvej i nordkant terrænsnit MO1. Banerne er afgrænset af naturlig bevoksning og pæle med hvid top. I området findes et antal tvangsspor til bæltekøretøjer og et antal stillinger. Aktiviteter udenfor for selve anlægget begrænser sig til opstilling af 9 – 10 målskiver. Skiverne er placeret på forskellige afstande i MO – terrænet og visuelt påvirkes terrænet kun lidt.

Den bevægelige målbane, der ligger i Grydelsande på Kallesmærsk Hede. Planerne om øget vandstand i området vil blive afvejet i forhold til brugen af anlægget.

Nedslagsområde er et område hvor sprængladte granater eksploderer i forbindelse med skydning fra de forskellige våbentyper. Området omfatter terræfnafsnittene K1, K2 og K3. Faren for at granaterne ikke eksploderer i nedslagsområdet – altså forsager – er altid til stede. Normalt lykkes det at spore og bortsprænge sådanne forsagere. Flere forhold kan imidlertid afstedkomme, at en forsager borer sig så dybt ned i jorden, at den ikke bliver fundet umiddelbart og først måneder eller år senere bliver afdækket af fx vinderosion.

Kallesmærsk Hede har været anvendt som nedslagsområde i mere end 75 år. Området vil derfor være overordentlig risikabelt at færdes i for personer, der ikke er omhyggeligt instrueret i de særlige sikkerhedsregler herfor. Områdets anvendelse begrænses som følge heraf kun til militært brug. Hele området er afmærket med de såkaldte "bombeskilte".

Skovkampbaner er en vigtig, nyere prioritet, og der er på det sidste indrettet omfattende anlæg i Grisens Øre og Ål Plantage.

Træningsanlægget i Ål Plantage er nyanlagt og vil få stor betydning for uddannelsesprogrammet i Oksbøl.

Køregård er et anlæg til øvelse i kørsel med bæltekøretøjer. Anlægget består af 13 forskellige kunstige forhindringer.

Brikby er opført i midten af halvfemserne på et ca. 12 ha stort område. Byen består af 44 bygninger fx rådhus, tankstation og ruiner. I området findes kontorbygning og toiletforhold. Byen, der anvendes til bykamp, er optaget ca. 300 dage om året. Der vil som en del af drifts- og plejeplanen iværksættes en proces med henblik på at få gennemført en lokalplan for Brikby.

Der findes et større depot ved Molskær til opbevaring af brændstoffer. Udover depoter på skyde- og øvelsesteren net ejer Forsvaret nogle ammunitionsdepoter.

4.2.5. Mindre, permanente anlæg og genstande.

Spredt i terrænet findes en række større og mindre genstande og anlæg, det drejer om bygninger, bunkers, kulisser, observationsstader, ildstillinger, skivedækninger m.m.. Anlæggene benyttes som et led i selve øvelserne og er fortrinsvis placeret i de intensivt benyttede dele af terrænet, dvs. i en nord-sydgående akse og på Kallesmærsk Hede.

Der er i alt ca. 70 eksproprierede bygninger fordelt over hele terrænet. Børsmose skole, Mosevrå skole og Selagerlade vedligeholdes og anvendes som bl.a. kommandostationer ved øvelser, enkelte bygninger benyttes som boliger eller depoter. 11 andre bygninger kan risikofrit anvendes til militær overnatning/ophold under øvelser. Den resterende del af bygningerne er generelt i en dårlig forfatning, specielt pga. dårlig fundering. De er derfor uegnede til egentlig brug, men har dog stor betydning som kendemærker, observationsobjekter, samt en lokal historisk betydning. Derfor søges samtlige bygninger vedligeholdt og bevaret med det oprindelige udseende, hvilket også gælder bygningernes omgivelser, fx bevoksninger og haver.

Udover de eksproprierede ejendomme findes der udenfor Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn kun enkelte bygninger, der bl.a. anvendes som depoter.

Bunkers er betonstøbte forsvarsanlæg fra 2. Verdenskrig. Der findes 4 større bunkers som er markeret på grundkortet. Det drejer sig om Bøffelstillingen, Bunker Nord og Bunker Syd på Kallesmærsk Hede, samt Stibjerg Bunker mellem Ål og Vrøgum Plantage. Herudover findes et antal mindre bunkers, især i klitterne i den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede.

Kulisser er trækonstruktioner som varierer i størrelse fra relativt små genstande og op til husstørrelse. De ca. 50 kulisser fremtræder ret markant i terrænet og anvendes som observationsobjekter og måludpegning for fastlæggelse af målområder. De anvendes altså ikke som direkte mål. Hovedparten findes på Kallesmærsk Hede.

Observationsstader kan være naturlige høje punkter, kunstige høje og tårne. Disse observationsstader anvendes under skarpskydning af observatører til ildledning med indirekte skydende våben. På grund af det flade landskab har det været nødvendigt at skabe kunstige høje for at få tilstrækkelig højde over terrænet for at se granatnedslagene og dermed kunne korrigere nedslagene. Således er der anlagt 6 observationsstader – alle på Kallesmærsk Hede. To af disse stader er udbygget permanent med skyttehuller og huller til pansrede køretøjer. Denne udbygning har medført betydelig mindre slid på terrænet, idet der i disse udbyggede stader ikke graves m.m. Desuden er de passet naturligt ind i klitterne. De to observationsstader findes ved Oksby Nord og syd for Mindestenen.

Der findes et observationstårn i den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede. Det anvendes generelt kun som søobservationstårn ved skarpskydninger.

For at undgå slid på terrænet i form af gravning og kørsel, er der i årene 2002 – 2003 bygget en række permanente anlæg på Kallesmærsk Hede. Det drejer sig om 36 ildstillinger, 44 skivedækninger samt et antal tilkørselsveje til disse skivedækninger, bl.a. Grydelvej og Åhøjvej. Udover det mindre slid på terrænet har dette medført en betydelig hurtigere udsætning af skivemateriel.

Der findes en række hårde mål, der er udrangerede kampvogne, hvor motor og teknik er fjernet, eller panserplader. Målene anvendes ved skydning med kamptroppers våben. Der er pt. 9 permanente anlæg på Kallesmærsk Hede.

I terrænet findes der 6 forberedte bivuakpladser med toiletkabiner. I alt findes der 9 toiletkabiner i terrænet.

Der findes en række anlæg, som har forbindelse med vandløb. Ved Markstrømmen, Ålestrømmen og Ringbjerg Rende er der etableret 7 sprængbrønde, 2 vadesteder for bælteketøjer som er markeret med hvide pæle og 5 broslagningssteder som er markeret med pæle og glat

tråd. Efter passage retableres brinkerne og nedfalden jord fjernes.

Helikopterlandeområde er placeret på slette nord og syd for Mosevrå skole.

4.2.6. Midlertidige anlæg og terrænpunkter

Midlertidige anlæg og terrænpunkter etableres efter behov ved øvelser og skydning. Anlæggene skal fjernes senest en måned efter etablering/opstilling.

Anlæg, som ikke fjernes efter en måned, regnes for permanente anlæg. Etablering/opstilling af permanente anlæg kræver godkendelse af relevant myndighed.

4.3. Naturbeskyttelse

Oksbøl repræsenterer i kraft af sin beliggenhed, sin historie samt mange års ekstensiv drift, målrettet naturpleje og militær anvendelse meget store internationalt og nationalt betydningsfulde naturværdier. Det gælder naturtyperne, hvor særligt klittyperne er rigt udbredt dels i meget sammenhængende forekomst på Kallesmærsk Hede og dels i mere mosaisk forekomst i den nordlige del af øvelsesområdet. 9 øvrige internationalt beskyttede tørre naturtyper er kortlagt, hvortil kommer ca. 10 søer indenfor 4 sønaturtyper, herunder bl.a. den sjældne lobeliesø, hvor kortlægningen imidlertid er mangelfuld. Ud over de internationalt beskyttede naturtyper rummer Oksbøl store rigdomme af dansk beskyttet natur, bl.a. ferske enge, moser, overdrev og hedesøer. Naturværdierne omfatter ligeledes arterne, hvor Oksbøl rummer levesteder for odder samt for 5 af de 7 arter, der indgår i udpegningsgrundlagene for de berørte to fuglebeskyttelsesområder, nemlig blå kærhøg, hedehøg, tinksmed, hedelærke og blåhals. Desuden huser området meget vigtige forekomster af både listede og mere almindelige arter, herunder ikke mindst en del af Danmarks største kronvildtbestand. Endelig skal naturværdierne ses i lyset af områdets landskaber og tilhørende kulturspor og fortidsminder.

Der gives i det følgende en status for naturværdierne på Oksbøl. Der er valgt en rækkefølge, således at naturtyper og arealer gennemgås først i rækkefølge fra højest til lavest beskyttelseskrav, dvs. fra habitatnaturtyper, over dansk beskyttede naturtyper etc. Tilsvarende gennemgås arterne, med første prioritet på udpegningsarterne, hvortil kommer arter, der fremgår af Habitatdirektivets bilag II og IV samt Fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, uden at være på udpegningsgrundlaget, samt visse rødlistede, karakteristiske og øvrige arter. Til slut beskrives øvrige temaer, herunder invasive arter og jagt.

4.3.1. Natura 2000

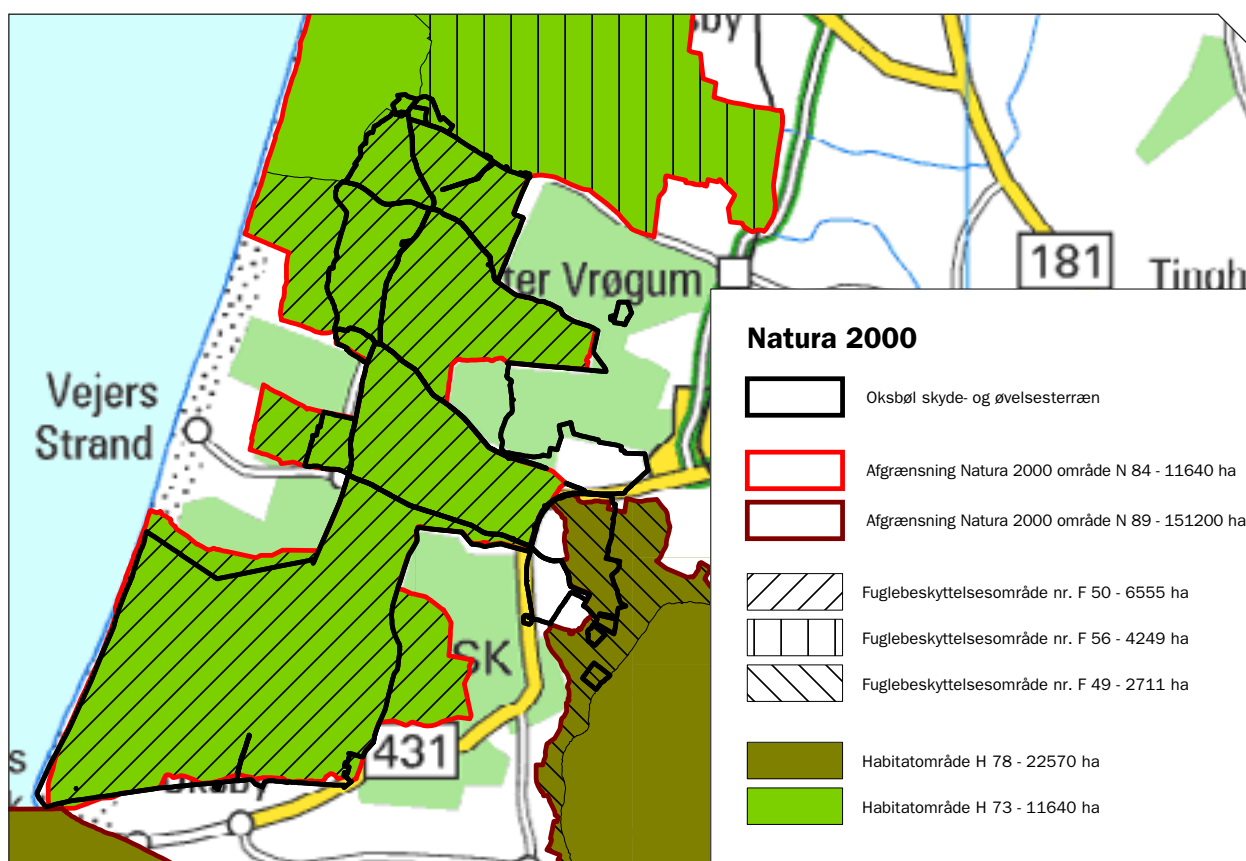
Oksbøls naturværdier kommer til udtryk i udpegningen af store dele af terrænet som Natura 2000-område. Det mest betydningsfulde er område nr. 84. Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Plantage, hvoraf den sydlige del har et stort overlap med Oksbøl, se Figur 4-5. Til dette kommer et mindre overlap i form af strandenge ved Ho Bugt med Natura 2000-område nr. 89. Vadehavet. Den geografiske sammenhæng mellem Oksbøl, de to Natura 2000-områder og de underliggende hhv. 2 habitat- og 3 fuglebeskyttelsesområder fremgår af Tabel 4-3.

Natura 2000-områderne og deres naturindhold er nærmere beskrevet i de to Natura 2000-planer og tilhørende dokumenter (basisanalyse m.v.), der beskriver områdets naturværdier med fokus på de udpegede naturtyper og arter, deres tilstand, bevaringsstatus, trusler m.v. Tilstand skal opfattes som en beskrivelse af det aktuelle naturindhold. Bevaringsstatus for naturtyper og arter er der imod et udtryk for, hvordan tilstanden vil være i fremtiden, hvis der ikke sker ændringer i udnyttelsen og

de eksisterende trusler. Bevaringsstatus er således en prognose for arternes og naturtypernes udviklingsretning. Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt ud fra deres naturtilstand og de aktuelle trusler og inddeles i gunstig eller ugunstig prognose. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose, hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på langt sigt. For ikke-kortlagte naturtyper og alle arter er prognosen baseret på den bedste,

Natura 2000 område	Habitatområde	Fuglebeskyttelsesområde	Areal på Oksbøl (ha)
N 84. Kallesmærsk hede, Grærup Langsø, Fiil Sø og Kærgård Klitplantage	H 73. Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Klitplantage	F 50 Kallesmærsk Hede og Grærup Langsø	5.506
		F 56 Filsø	25
N 89. Vadehavet	H 78 Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde	F 49 Engarealer ved Ho Bugt	235

Tabel 4-3. Arealfordelingen på Oksbøl i forhold til de respektive Natura 2000-, habitat- og fuglebeskyttelsesområder.

Figur 4-5. Oksbøls geografiske overlap med Natura 2000, Habitat- og Fuglebeskyttelsesområderne.

tilgængelige viden. Her benyttes begreberne vurderet gunstig, vurderet ugunstig og ukendt prognose. Trusler er at opfatte som de forhold, der forhindrer naturtyper og arter i at opretholde eller udvikle sig i retning af en gunstig bevarelsesstatus.

4.3.2. Udpegede habitatnaturtyper

Tabel 4-4 viser de 10 terrestriske naturtyper på Oksbøl, der indgår som udpegningsgrundlag for Habitatområderne nr. 73 og 78. Kortlægning af våde habitatnaturtyper er mangelfuld, men det forventes, at der ved en fremtidig gennemgang vil kortlægges en række betydningsfulde sønaturtyper i Habitatområde nr. 73, såsom søbred med småurter og lobeliesø. I tabellen er indsat en kolonne, der angiver den procentuelle forekomst af naturtyperne på Oksbøl i forhold til de samlede habitatområder. Der er her tale om et cirkatal. Det ses, at de tre klitnaturtyper klithede (1783,2 ha), grå/grøn klit (634,1 ha) og klitlavning (422,1 ha) er de arealmæssigt dominerende typer, hvilket ikke mindst skyldes de meget massive forekomster på Kallesmærsk Hede. De udgør sammenlagt over 90 % af det samlede habitatnaturtypeareal i Oksbøl, og udgør ligeledes en meget betydelig del af typernes udbredelse i hele habitatområdet. Strandeng (151,6 ha – alle beliggende i Habitatområde nr. 78 ved Ho Bugt) udgør 5 % af habitatarealet på Oksbøl, men kun en begrænset andel af de over 6.000 ha strandeng, der findes i hele habitatom-

rådet. De øvrige naturtyper såsom tidvis våd eng, hængesæk, tørvelavning og rigkær udgør kun et begrænset samlet areal på Oksbøl, men særligt for hængesæk og rigkær har Oksbøl et stort ansvar i forhold til det samlede areal i habitatområdet. Samlet udgør habitatnaturtyperne på Oksbøl ca. 30 % af de pågældende typer i hele Natura 2000-området. Der er ikke skov-habitatnaturtyper på Oksbøl. Alle habitatnaturtyper er fastsat til prognosen: Ugunstig eller vurderet ugunstig.

4.3.2.1. Naturtilstand

Naturtilstanden er opgjort for en række af de bedst kortlagte habitatnaturtyper. Vurderingen bygger på et system, der inddeler forekomster af naturtyperne i 5 tilstandsklasser, hvor I (høj) er bedst og V (dårlig) er værst. Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks (inddeles i artsklasse I-V), baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius på 5 m, og et strukturindeks (inddeles i strukturklasse I-V), baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drængrøfter m.m.

Naturtilstanden for naturtyperne på Oksbøl ligger alle i intervallet II-III, dvs. fra god til moderat med generel overvægt på god. De 4 mest udbredte habitatnaturtyper: Strandeng, Grå/grøn klit, Klithede og Klitlavning gennemgås i det følgende. Deres tilstand fremgår af Figur

Naturtypenr.	Naturtypenavn	Areal på Oksbøl (ha)	% af H73/H78
1330	Strandeng	151,6	2
2130	Grå/grøn klit	634,1	66
2140	Klithede	1.783,2	73
2190	Klitlavning	422,1	66
4010	Våd hede	0,01	0
4030	Tør hede	4,2	11
6410	Tidvis våd eng	69,4	45
7140	Hængesæk	1,9	79
7150	Tørvelavning	11,4	81
7230	Rigkær	0,3	8

Tabel 4-4. Habitatnaturtyper på Oksbøl angivet med nummer, navn samt areal på Oksbøl og omtrentlig andel af det samlede areal i habitatområderne. Bevaringstilstand for de fire mest udbredte naturtyper på Oksbøl fremgår af Figur 4-6.

4-6, og det ses, at fx alle arealer med klitlavning er vurderet til god tilstand, mens en betydelig del af klithedene ligger i moderat tilstand – primært som følge af moderat strukturtilstand.

4.3.2.2. Klithede

Klitheden karakteriseres ved lave og jævne klitter og en vegetation domineret af revling, lyng og andre dværgbueske. Sandet er kalkfattigt grundet lang tids udvaskning. Naturtypen findes hovedsageligt langs Jyllands nord- og vestkyst. Typiske plantearter er sandstar, revling, farvevisse, klitvintergrøn, hedelyng, klokkeling, alm. engelsød, alm. kællingetand, bølget bunke, sandhjelme og smalbladet høgeurt. Klithedens naturtilstand på Oksbøl er for størstedelen (64 %) vurderet til god, mens en mindre del er vurderet til moderat som følge af tilgroning og manglende landskabsdynamik. Klitheden i Oksbøl er massivt udbredt på den vestlige og østlige del af Kallesmærsk Hede, mens den er mere spordisk og mosaik udbredt i de centrale og nordlige områder. De væsentligste trusler mod klitheden er atmosfærisk næringsstofførsel og tilgroning med vedplanter. Prognosen er ugunstig.

4.3.2.3. Grå/grøn klit

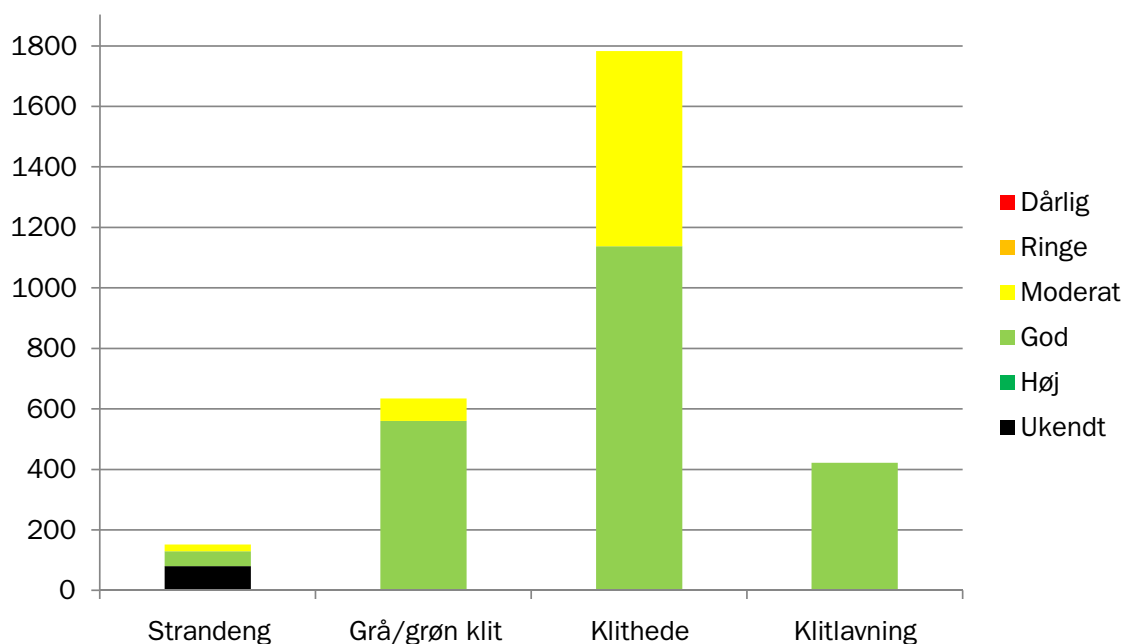
Grå/grøn klit har et mere eller mindre lukket dække af græsser og urter, ofte med partier af enårige arter, mosser og laver. Kalkindholdet i jorden kan variere meget, alt efter alder og udvaskning af klitterne. Naturtypen omfatter både grå klit og grønsværklit og kan indgå i mosaikvegetationer med andre klittyper, bl.a. krat i klitter og fugtige klitlavninger. Grønsværklitten er ikke så udvasket og sur som den grå klit og har det højeste antal arter. Hovedudbredelsen findes langs den jyske vestkyst. Typiske plantearter er blød hejre, sandstar, sandskæg, hejrenæb, gul snerre, fåresvingel, blød storkenæb, alm. kællingetand, markbynke, alm. pimpinelle, engelskgræs og en række arter af mos og laver. Naturtilstanden for grå/grøn klit er tilsvarende alt overvejende god (88 %), mens en mindre del vurderes som moderat. Grå/grøn klit i Oksbøl er først og fremmest udbredt i et nord-sydgående bælte centralt og imellem 1. og 2. klitrække på Kallesmærsk Hede. De væsentligste trusler mod grå/grøn klit er atmosfærisk næringsstofførsel, slitage og tilgroning med vedplanter. Prognosen er ugunstig.

4.3.2.4. Klitlavning

Naturtypen klitlavning er meget varieret og særegen og omfatter en række forskellige undertyper såsom klitsøer, rørsumpe i klitlavninger, fugtige græs- og sivbevoksede områder og kær. De typiske arter er vandplanter i klitsøer, fx kransnålalger, hestehale og vandaks og i rørsumpen fx tagrør, strandkogleaks og andre store halvgræsser. På fugtigt sand findes tudsesiv, tusindgyldearter, søpryd og vandnavle, og i kær rig- og fattigkærurter og græsser samt gråris og evt. rosmarinpil. I lidt tørrere klitlavninger ses mest eng- og overdrevsarter samt gråris. Klitlavningerne på Oksbøl er vurderet til god naturtilstand. Der er dog fokus på strukturtilstanden, der trækker ned som følge af tilgroning med blåtop. De er udbredt både i den nordlige og den centrale samt på Kallesmærsk hede, hvor udbredelsen er massiv i nord-øst og mere sporadisk mod vest. De væsentligste trusler mod klitlavningerne er atmosfærisk næringsstofførsel, tilgroning med vedplanter og spredning af invasive arter, fx hybenrose. Prognosen er ugunstig.

4.3.2.5. Strandeng

Naturtypen strandeng er et åbent landskab i overgangszonen fra kyst til indland særligt langs kyster, der er beskyttet mod væsentlig bølgepåvirkning. Elementerne i strandengen er strandbredden, der er åben og næsten uden vegetation, og strandsumpen, der er ferskvandsdomineret og tætbevokset med fx tagrør, dunhammer og kogleaksarter. Selve strandengen omfatter plantesamfund, som jævnlige oversvømmes af havet. Vegetation er salttålede græsser og urter. Strandeng har evt. indslag af permanente eller temporære strandsøer, loer, ferskvandsudløb e.l., eller åben-halvåben med småbevoksninger af vedplanter, fx pil, eller høje urter. Ofte domineres typen helt af tagrør, grundet manglende pleje i form af fx afgræsning. Til strandengen hører en række karakteristiske dyrearter, både arter, der er fastknyttet året rundt, fx padder, og i særdeleshed trækfugle, der udnytter naturtypen som yngleområder, fx engryle, brushane og stor kobbersnepe, der alle er gået stærkt tilbage, eller som raste-/overvintringsareal, primært vade- og andefugle. Andre fuglearter som rørdrum og rørhøg er afhængige af større sammenhængende rørskov. Strandengene på Oksbøl er en del af det store strandengskompleks i bunden af Ho Bugt. Den sydlige del af området

Figur 4-6. Naturlig tilstand for de fire mest udbredte naturtyper på Oksbøl. Tallene angiver areal i ha. Kilde: DEVANO-grunddata.

er afgræsset, mens den nordlige er tilgroet med tagrør. Området er generelt præget af afvanding gennem grøftning. Truslerne er tilgroning med høj vegetation og vedplanter. Prognosen er ugunstig.

4.3.2.6. Øvrige habitatnaturtyper

Til de øvrige værdifulde, men mindre udbredte habitatnaturtyper i Oksbøl hører såvel næringsrige som mere næringsfattige søer. Søer er typisk påvirket af næringsstoftilførsel og tilstanden er vurderet ugunstig. De vigtigste søer gennemgås nedenfor. Yderligere er der rikkær, der har en lille udbredelse i Grydelsand, tørvelavning, der findes i mosaik med klitlavning på den nordøstlige del af Kallesmærsk Hede samt tør hede, der findes ved holdepladsen ovenfor bronzalderkysten øst for Grærup Langsø. Her er de primære trusler arealfragmentering og ligeledes næringsstoftilførsel og tilgroning. Vest for Grærup Langsø er et mindre areal med hængesæk. Her prognosen ukendt.

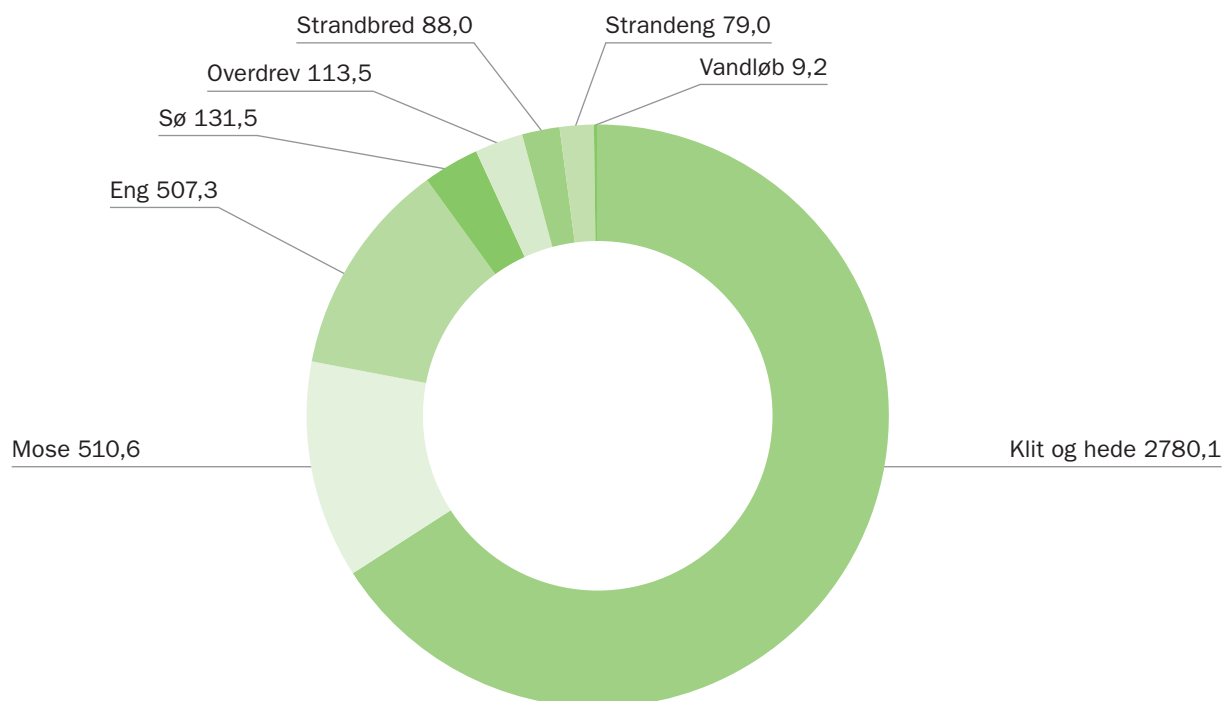
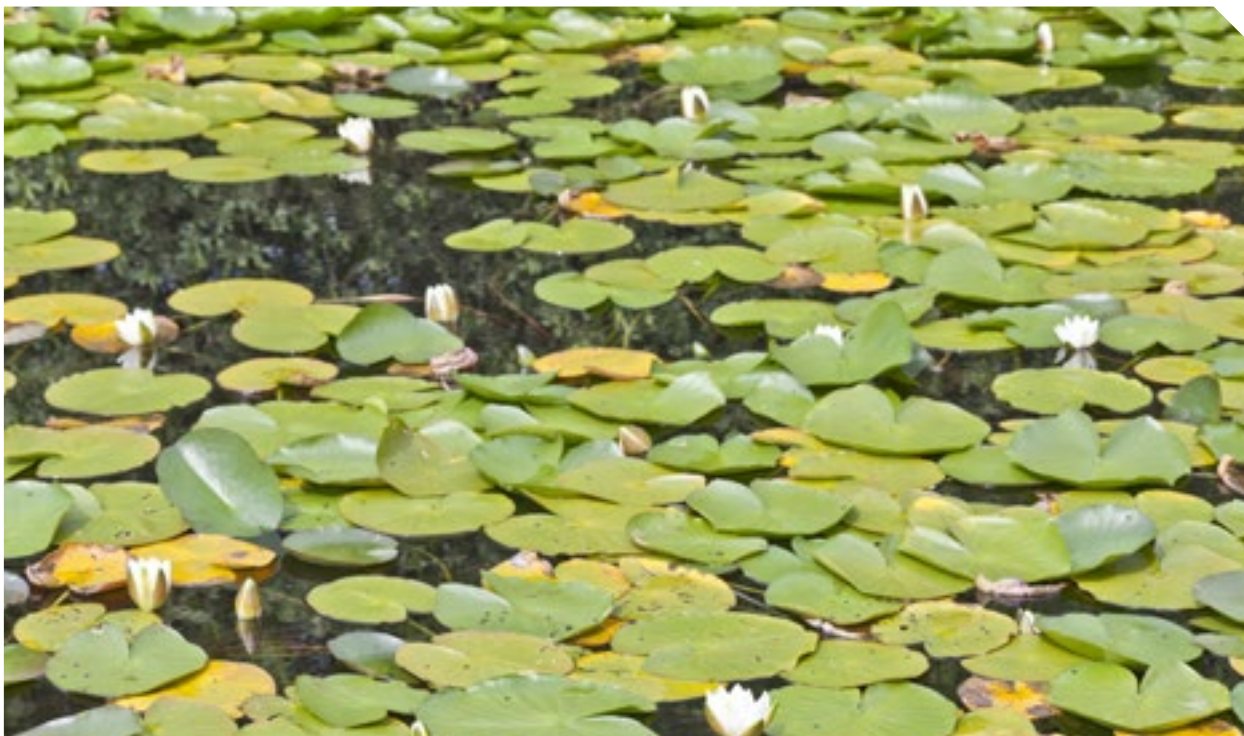
4.3.3. Beskyttede naturtyper og -områder

Oksbøl Skyde- og Øvelsesområde rummer store arealer med naturtyper, beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens § 3. Der foreligger to registreringer, hvoraf den ene er

Naturstyrelsens tidligere registrering, der ligger til grund for grundkortet (kortbilag). Den anden er den officielle, vejledende registrering, der er tilgængelig via Miljøportalen. De to er ikke fuldstændigt overensstemmende, og det har ikke i planprocessen været muligt at afklare dette. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes opfatter under alle omstændigheder registreringerne som vejledende, og anvender begge i den løbende forvaltning.

Figur 4-7 viser fordelingen på 8 hovedtyper. De fleste af klitterne på Kallesmærsk Hede er beskyttet efter Naturbeskyttelsesloven §§ 8-11 og medgår i figuren sammen med de ca. 2.400 ha § 3-hede, der findes på Oksbøl.

Som det ses, udgøres de danske beskyttede naturtyper for størstedelen af hede/klit, med den mest massive udbredelse på Kallesmærsk Hede og ligeledes med vigtige forekomster i nord, både på Børsmose og Selager Hede. Moseområderne er særlig udbredt i Grydelsand og desuden spredt i den centrale og nordlige del af terrænet. De beskyttede strandenge ligger alle langs Ho Bugt, og overdrevene findes primært i øvelsesterrænet syd og øst for Selager Hede.

Figur 4-7. Arealfordelingen (ha) på naturtyper beskyttet efter Naturbeskyttelsesloven på Oksbøl. Figuren bygger på data fra den registrering, som Naturstyrelsen tidligere har foretaget på terrænet. Kilde: Forsvarets Bygnings- og Etablissemeststjenestenes grunddata.

De vigtigste beskyttede lokaliteter på terrænet vil i det følgende blive beskrevet mere indgående primært med afsæt i den botaniske betydning og betydningen for ynglefugle. Det sker i rækkefølge nord til syd.

Der henvises i øvrigt til Varde kommunes naturkvalitetsplan, der i en bilagsrapport (Ribe Amt, 2006) giver en god beskrivelse af en række af de følgende naturområder.

4.3.3.1. Nørrekær/Tanesø

De to søkomplekser, der ligger i det allernordligste af terrænet, bør ses samlet. De er af typen "Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks" og står i dag som produkt af naturgenopretningen i 1992, hvor vandstanden blev hævet. De har en meget stor naturværdi og rummer en vigtig fuglefauna. Her yngler bl.a. grågås, knopsvane, gråstrubet lappedykker, gråand, hættemåge, vibe og vandrikse. I træktiden forekommer her store flokke af svømmeænder og gæs, bl.a. krikand, pibeand og grågås.

Det forventes, at Nørrekær og Tane Sø særligt i forhold til fugle vil komme til at spille en fornyet rolle i forbindelse med Filsø-projektet, der vil tiltrække store mængder vandfugle til lokalområdet. Søerne fremstår med en åben mosaik rørskovsvegetation, der bærer præg af afgræsningen i området. Den fortsatte afgræsning er vigtig for at sikre områdets funktionalitet.

4.3.3.2. Grærup Langsø/Klynekær

Området ligger nord for Vejers Klitplantage og ud over at være beskyttet efter naturbeskyttelseslovens er omfattet af en landskabsfredning. Rørskoven omkring Grærup Langsø er veludviklet langs østbredden og er domineret af sø-kogleaks og tagrør, mens den næsten mangler langs vestsiden. Vandoverfladen dækkes stedvist af flydebladsplanter. I søen og i de omgivende kærområder forekommer eller er tidligere fundet adskillige sjældnere eller meget sjældne arter. Søens omgivelser plejes af Forsvaret ved lejlighedsvis rydning af selvsået opvækst. Eng- og mosearealerne nord og øst for søen, er, med undtagelse af fredningens nordvestligste spids, bortforpagtet og afgræsses af kreaturer, hvilket holder vegetationen lav og derved gavner bl.a. fuglene. Arealerne udnyttes ikke i øvelsesmæssig sammenhæng. Området er af meget stor botanisk værdi på grund af forekomsten af en række rødlistede og sjældne arter, fx kortsporet blærerod og orkidéen hjertelæbe, krybende ranunkel, rosmarinlyng og lyngsilke.

Antallet af ynglefugle i selve Grærup Langsø er begrænset, men en del arter er repræsenteret, så som knopsvane, toppet lappedykker, gråand, blishøne, rørhøg og pungmejse. På de fugtige enge og mosearealer øst for søen og i Klynekær, som afgræsses af kreaturer, yngler adskillige par viber samt og som noget meget betydningsfuld stor regnspove. Hedelærke yngler også i områ-

Vibe er en almindelig ynglefugl i Nørrekær og Tane Sø.

det omkring Grærup Langsø. Også set som fuglelokalitet er området af stor betydning.

Omkring Grærup Langsø findes et udbredt pilekrat, som særligt tjener som dækning for områdets betydelige og berømte krondyrbestand.

Der foreligger et forslag til hævnning af vandstanden i Grærup Langsø. Det vil som en del af drifts- og plejeplanen vil nærmere vurderet.

4.3.3.3. Søer på Selager Hede

På Selager ved Grærup, syd for Selager Plantage, forekommer flere mindre søer med bevoksninger af tagrør omgivet af kær og hede. Småsøerne på Selager er af stor botanisk betydning. Her er både biotopstypiske og mere sjældne arter som fx vandportulak.

4.3.3.4. Selager Sø

Selager Sø er en sandbundssø af anelig størrelse, omgivet af hede og tidligere marker. Søen karakteriseres som lobeliesø. Vandoverfladen er stedvis dækket af flydeblade af vand-pileurt. Rørskoven er ringe udviklet og kun af betydning langs sydsiden, hvor bredde og stråetthed varierer. Søen omgives af lave, tidvist oversvømmede enge, er af meget stor botanisk betydning på grund af forekomsten af de sjældnere plantearter børste-kogleaks, langbladet soldug og mangestænglet sumpstrå. Den har stor fuglemæssig betydning og huser bl.a. følgende ynglefuglearter: gråstrubet lappedykker, grågås, krikand, taffeland, gravand, gråand, blishøne, tinksmed, vibe, stor præstekrave, lille præstekrave, rød-ben og hedelærke.

4.3.3.5. Holm Sø

Søen, der ligger umiddelbart syd for Selager Sø, er en lobeliesø, og det bedste eksempel på denne sjældne søtype på Oksbølterranen. Planteplanktonet er generelt meget arts- og individfattigt. Rørskoven er ringe udviklet og spredt. Den består af alm. sumpstrå og tagrør. Holm Sø er af meget stor botanisk betydning på grund af biotopen lobeliesø. Desuden forekommer de sjældnere plantearter fin bunke, tvepibet lobelie, smalbladet pindsvineknop, mangestænglet sumpstrå og liden ulvefod.

Holm Sø rummer et rigt fugleliv. Her yngler toppet lappedykker, gråstrubet lappedykker, lille lappedykker, knopsvane, gravand, gråand, krikand, blishøne, vibe, stor regnspove, tinksmed, rød-ben og hættemåge (10 par). Holm Sø er en vigtig hedesølokalitet af betydelig størrelse. Den er klassificeret som en ekstraordinært god hedefuglelokalitet, bl.a. på grund af lejlighedsvis yngleforekomst af tinksmed, samt de fåtallige arter krikand og stor regnspove.

4.3.3.6. Hellesø

Hellesø ligger mellem Vrøgum og Ål Plantager. Den karakteriseres som lobeliesø og huser de sjældne plantearter tvepibet lobelie, hede-melbærris, brun næbfrø, hvid næbfrø og mangestænglet sumpstrå. Den er på alle sider omgivet af hede og delt i to af en gennemgående tange. Dens planteplankton er arts- og individfattigt. Rørskov er veludviklet og optræder spredt, og bunden er fint dækket af tætte bestande af grundskudsplanter, der på dybere vand er overgroet af algetråde. Hellesø er af meget stor botaniske betydning på grund af biotopen lobeliesø. Søens vestlige del er meget rig på flydebladsvegetation og sivbevoksninger, mens den østlige del er mere vegetationsløs og typisk hedesø. Omkring søen er der mindre kæruldssumpe, og øst for søen, op mod en del af Ål Plantage, er heden fugtig og står undertiden under vand. I søen og de tilgrænsende sumparealer yngler udpegningsarterne tinksmed (lejlighedsvis) og hedelærke samt gråstrubet lappedykker, lille lappedykker, gravand, gråand, krikand, atlingand, blishøne, dobbeltbekkasin, stor regnspove, rød-ben og hættemåge. Hellesø er klassificeret som en ekstraordinært god hedefuglelokalitet, på grund af ynglende tinksmed i visse år.

Mellem Hellesø og Holm Sø findes mange fugtige partier, især i området umiddelbart nordvest for Hellesø. Her yngler vadefugle, så som vibe, rød-ben og stor regnspove.

4.3.3.7. Sortesø

Søen, der ligger ved Stibjerg Bunkeren, er en lobeliesø. Planteplanktonet er arts- og individfattigt. Rørskov er kun ringe udviklet med usammenhængende bevoksninger af tagrør og alm. sumpstrå. På bunden optræder mindre,

spredte klynger af grundskudsplanter. Søbunden består af rent sand, efter at man ved restaurering i 1990 fjernede slam, detritus og tørvemos. Søen omgives af klithede og -plantage. Sortesø er af meget stor botaniske betydning på grund af biotopen lobeliesø. Af sjældnere planter forekommer arterne tvepibet lobelie og mangestænglet sumpstrå.

I og ved søen yngler udpegningsarterne tinksmed (lejlighedsvis) og hedelærke og desuden bl.a. krikand, gråand og stor regnspe. Den klassificeres af den grund som en ekstraordinært god hede-fuglelokalitet.

4.3.3.8. Grovsø/Langvand

Grovsø og Langvand er begge lobeliesøer og hænger økologisk sammen. De ligger i hedeterrænen mellem Ål og Vejers Plantage. Rørskoven omkring søerne er domineret af tagrør og er stedvis veludviklet især langs vestbredden. Vandoverfladen dækkes flere steder af flydebladsplanter, og der forekommer kun spredte grundskudsplanter. Eutrofieringen af vandet er tilsyneladende stigende, idet kraftige bevoksninger af trådalger optræder. Søerne omgives af hede og plantage. Især mod nord og vest findes fortsat noget opvækst af bjergfyr, selv om der er foretaget omfattende rydninger i forbindelse med et EU-medfinansieret klithedeprojekt i årene 2003-06.

Området er af meget stor botanisk betydning på grund af biotopen lobeliesø. Af sjældnere planter forekommer flydende kogleaks, tvepibet lobelie, hvid næbfrø, smalbladet pindsvineknop, lyng-silke og mangestænglet sumpstrå, langbladet soldug og plettet gøgeurt.

Ynglefuglefaunaen er rig og består af bl.a. gråstrubet lappedykker, gråand, krikand, lille lappedykker, hættemåge (25 par), tinksmed (formentligt et par i Langvand i 2010), vibe, troland og rødben. I kanten af køresporet, som går tværs gennem vådområdet, yngler ligeledes hedelærke. Lokaliteten klassificeres som en ekstraordinært god fuglelokalitet, på grund af forekomsten af tinksmed.

4.3.3.9. Fåresø

Søen, der ligger i nordkanten af selve Oksbøllejren, er oprindeligt en lobelie-sø. Langs bredden optræder stedvis sammenhængende rørskov af tagrør. I den nordvest-

lige del optræder flydebladsplanter, mens der på bunden stedvis optræder tætte bestande af grundskudsplanter. På dybere vand forekommer forholdsvis tætte bevoksninger af hårfin tusindblad overgroet med epifytiske algetråde. Både søens tilløb fra Præstesø og dens afløb ligger i den vestlige ende. Søen er delvis omgivet af Ål Plantage. Den er af meget stor botanisk betydning på grund af biotopen lobeliesø og på grund af rødliste-arten gulgrøn bransenføde. Af sjældnere planter forekommer tvepibet lobelie. Der er i de senere år foretaget rydning nord for søen.

Fåresø huser en del ynglende samt rastende vandfugle, bl.a. grågå, knopsvane og gråstrubet lappedykker (i 2006), men er ikke klassificeret som en fuglelokalitet af væsentlig betydning.

4.3.3.10. Råsø

Søen, der ligger i terrænets alleryderste vestlige hjørne ud mod Vejers, er en næringsrig sø med flydeplanter. Den er omgivet af mose og eng. Råsø henføres til kategorien af stor botanisk betydning pga. forekomsten af en række biotopstypiske arter. Råsø udgør desuden en af de vigtigste fuglelokaliteter indenfor øvelsesterrænet. Her yngler knopsvane, grågå, gråand, krikand, hættemåge (50 par), blishøne (5-10 par), vibe, dobbeltbekkasin, stor regnspe, rørhøg og potentielt hede-høg, der er udpegningsart. Råsø klassificeres som en ekstraordinært god fuglelokalitet, bl.a. på grund af potentialet for ynglende hede-høg.

4.3.3.11. Mosevrå Kirke hedesøer

Området, der er et større hede- og hedemoseområde, er beliggende mellem Bordrup og Ål Plantager, nord for Mosevrå Kirke. Hedesøerne er let tilgroede, og der er sumpe i lavningerne. Der er rør- og sivbevoksninger, flydebladsvegetation samt en mindre bræmme af sump omkring søerne. Mosevrå søerne har stor botanisk betydning. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter brun næbfrø, hvid næbfrø, mangestænglet sumpstrå og plettet gøgeurt. Vådområderne er ornitologisk set interessante. Af ynglefugle findes her tinksmed (fx 2-3 par i 2011). Desuden forekommer dobbeltbekkasin, rødben, vibe,

stor præstekrave, krikand og stor regnspove. Området er ligeledes nærmest fast ynglested for stor tornskade. Mosevrå Kirke hedesøer klassificeres som en ekstraordinært god fuglelokalitet, bl.a. på grund af den sikre yngleforekomst af tinksmed og stor tornskade. Til søerne hører Develsø, som er udtørret og ikke rummer væsentlige forekomster af ynglefugle.

4.3.3.12. Strandenge ved Ho Bugt

Området består af naturtypen strandeng. De lave enge langs nordvestsiden af Ho Bugt rummer veludviklet strandeng med losystemer og saltpander. Forsvarets arealer udgør de mindre saltvandsprægede dele landværts den kysteksponerede strandeng, men oversvømmes dog fra tid til anden ved højvande i Vadehavet. Floraen er derfor mere ferskpræget, selvom den også rummer egentlig salttålede arter.

Strandensarealer er bortforpagtede og afgræsses. Udover kreaturgræsningen slås nogle steder hø en gang om året. Hertil kommer, at engene er meget veldrænede og derfor tørre. Dette betyder, at den karakteristiske, saltpåvirkede strandensflora er trådt i baggrunden.

Hvor der ikke slås hø, ses en del strandengsplanter. På grund af driften og vandstandsforholdene er floraen på de kystnære enge desværre ikke så rig som den kunne være. Strandengene er af stor botanisk betydning. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter findes af sjældnere planter stikløg kilebæger.

I nord afgrænses strandengene af strandrørsump (registreret som mose), et brakvandssamfund, der gradvis går over i egentlig mose. En del af mosen er groet til. Dele af disse arealer er bortforpagtet til rørhøst.

Hvor der ikke slås hø, yngler vibe, rødben og strand-skade. Desuden yngler gul vipstjert og potentiel ligeledes den sjældnere kirkeugle (på gård). Sump- og rørskovsområderne nord for strandengene rummer en rig og varieret ynglefuglefauna, bl.a. arter som gråand, gravand, rørhøg, sivsanger og potentielt hedeheg og mo-sehornugle. Samlet betyder det, at lokaliteten på grund af sumpområdernes fuglemæssige værdier klassificeres som en ekstraordinært god fuglelokalitet.

Et karakteristisk landskab i Ho Bugt enge.

4.3.3.13. Kallesmærsk Hede

Kallesmærsk Hede er et unikt og meget værdifuldt naturområde. Med sine ca. 2500 ha er det det største hedeområde i Sydvestjylland. Kallesmærsk Hede er geologisk set et produkt af tusinde års sandflugt og kystdynamik. Området har gradvist rejst sig af havet som et klitlandskab, der med tiden har formet sig med klitrækker og afblæsningsflader. Områdets dynamik er i dag standset som følge af århundredes sandflugtsdæmning og tilplantning. Området består af vegetationstyperne fattigkær, hede og klit. I de fugtige, vintervåde lavninger på Kallesmærsk Hede forekommer åben rørskov domineret af tagrør. Som følge af lysåbne forhold optræder her flere, lavtvoksbølende fattigkærsarter. De tørre dele af området er beklædt med hede- eller gråklitvegetation, stedvis med indslag af havtorn. Militære aktiviteter har slidt på vegetationen i visse dele. Den nordlige del af hedebladen er stort set intakt og fri for opvækst.

Kallesmærsk Hede henføres til kategorien lokalitet af stor botanisk betydning. Udover et større antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter brun næbfrø, hvid næbfrø og fin siv.

Kallesmærsk Hede blev tidligere klassificeret som en ekstraordinært god hedefuglelokalitet på grund af forekomsten af de sjældne ynglearter urfugl, tinksmed og hjejle. Alle disse arter er imidlertid forsvundet. I dag kan Kallesmærsk Hede anses som meget god hedefuglelokalitet på grund af flere par ynglende stor regnspove (3 par i 2006) og krikand. De to søer, kaldet Navelsvand, langs Klitvej umiddelbart vest for Langslade Rende, huser også en del ynglefugle. Her findes bl.a. lille lappedykker, gråand, krikand, vibe, rødben, dobbeltbekkasin, blishøne, hættemåge og rørsanger. Der planlægges at sikre en højere vandstand i området for bl.a. at styrke ynglefuglefaunaen.

Kallesmærsk Hede afvandes bl.a. af Langslade Rende, der løber fra den centrale sydlige del af heden mod nord igennem Grydelsande og ud i Vesterhavet ved Langslade. Naturtilstanden i renden er dårlig og præget af okkerudfældning. Der planlægges med generel hævnning af vandstanden, hvis dette kan kombineres med skydeaktiviteter, hvor det i dette område primært er den bevægelige målbane, der skal sikres.

4.3.3.14. Havsande

Området består af naturtyperne klithede, grå/grøn klit og rigkær. Vegetationen på klitrækkerne og i de fugtige lavninger er meget uforstyrret, med mange karakteristiske arter. Især Totterne, der ligger inden for den første klitrække ved Blåvandshuk er af meget stor botanisk betydning og rummer stedvis lavtvoksende rigkærsvegetation eller sporadisk grønklitvegetation med flere sjældnere arter fx baltisk ensian, klit-kambunke, klit-rose, sandrottehal og vibefedt. I den klitfredede del af Havsande er klitterne stort set intakte, idet det dog ses, at granatnedslag forekommer, især i den østligste klitrække.

Områdets tilstand er generelt udmærket, men Totterne er under tilgroning i pil m.v., og der vil iværksættes rydning og græsning af hensyn til bl.a. de botaniske interesser.

Blåvandshuk er et meget fuglerigt træksted med mange sjældenheder. I klitlandskabet ud mod Vesterhavet yngler bl.a. stor regnspove. I mosen umiddelbart nord for Blåvand Fyr yngler nogle af landets få par af den sjældne sortstrubede bynkefugl. Området klassificeres generelt som en ekstraordinært god fuglelokalitet.

4.3.3.15. Vesterhavskysten

En meget karakteristisk del af Oksbøl er kystlinjen ud mod Vesterhavet. Her mødes land og hav, og grundet den kraftige påvirkning fra vand og vind er området, der på Oksbøl udgør næsten 100 ha, næsten vegetationsløst. Af samme grund er områdets biologiske betydning sparsom, men alligevel af værdi for en række arter, der bruger det langstrakte område som raste- og fødesøgningsområde. Området huser desuden en lille bestand af ynglende dværgterne (i 2011 7-8 par). Her til kommer, at der til strandarealet er knyttet meget væsentlige rekreative interesser.

4.3.4. Vandløb

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn gennemskæres af 6 større vandløb. Fem af disse løber fra øst mod vest og udmunder i Vesterhavet, mens ét løber mod øst ud i Ho Bugt. Det nord-sydgående vandskel ligger således på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.

Markstrømmen forløber i det centrale øvelsesterræn syd om Grærup. Den afvander Grovsø og løber mod nordvest i den gamle lagunebund og ud i Grærup Langsø. Den omgives af lavtundsarealer, dels sletter og dels engarealer, og den bærer på de fleste strækninger præg af udretning og oprensning samt tilgroning med træer på bredderne. Dens naturlige forlængelse er Langsø Kanal, der afvander Langsøen og løber igennem hedeområder ud i Vesterhavet ved Dødemandsdal. Kun en mindre del af Langsø Kanal ligger på Forsvarets areal. Ålestrømmen er ligeledes et markant vandløb. Det har sit udspring i Develsøområdet og løber mod vest i det centrale terræn igennem Råsø og derfra videre til Vesterhavet igennem Vejers Plantage. Ålestrømmen er det eneste vandløb, der er i relativt naturlig og kun svagt reguleret tilstand. Langs Ålestrømmen findes mange lavninger og vandhuller med en rig sumplantevegetation. Storbækken har ligesom Ålestrømmen sit udspring i Langvandområdet, men løber mod øst igennem Molskær, hvor afløbshøjden for nylig er reguleret for at sikre mere naturlig hydrologi opstrøms til Langvand. Storbækken fortsætter igennem Hoppenstald og Ho Bugt Enge, hvor den modtager vand fra et stort antal afvandingsgrøfter, og løber ud i det nordøstligste hjørne af Ho Bugt. Ringbjerg Rende løber fra øst mod vest fra Bordrupsøerne på tværs af Kirkebjerge, syd om Vejers Strand og ud i Vesterhavet. Ringbjerg Rende er stærkt reguleret og udrettet, men der er for nylig gennemført vandstandshævning, der sikrer en mere naturlig hydrologi i Bordrupområdet. Endelig skal nævnes Langslade Rende, der er terrænets sydligste vandløb. Den har sit udspring i Vandflod Bjerge i den sydligvestlige del af Kallesmærsk Hede. Herfra løber den mod nordøst igennem Navelsvand og Grydelsande, hvorefter den ved Ovnsmulds Sande drejer mod nordvest. Her gennemskærer den klitterne og løber ud i Vesterhavet.

Fælles for terrænets vandløb er, at de bærer præg af mange årtiers prioritering som afvandingsystemer, hvortil de har været vedligeholdt og oprenset. Der har dog som nævnt været gennemført projekter til forbedring af de omkringliggende naturarealer, og der vil også i den kommende planperiode være aktiviteter, der indebærer ændringer af vandløbene, bl.a. Langslade Rende. Alle

vandløb er beskyttet efter Naturbeskyttelsesloven. De er ligeledes målsatte og er omfattet af den offentlige Vandplan (Miljøministeriet og By- og Landskabsstyrelsen, 2010). Her vil den fremtidige planlægning indgå i den kommunale handleplan, der skal iværksættes inden 2015, og Forsvaret vil igennem et samarbejde med Varde kommune sikre udmøntningen af den konkrete planlægning for vandløbene og øvrige temaer under vandplanen.

4.3.5. Fredede områder

Oksbøl er i kraft af sin beliggenhed og store natur- og kulturværdier omfattet af en række specifikke, areal- eller stedstilknyttede fredninger eller deklARATIONER.

4.3.5.1. Klitfredede arealer

I Danmark findes omfattende klitfredninger, der omfatter følgende arealer:

- Strandbredden langs Skagerrak og Vesterhavet og arealer indenfor 100 m fra den inderste grænse af disse strandbredder. På Oksbøl omfatter dette en zone i den vestlige del af Kallesmærsk Hede.
- Arealer der er klitfredede i henhold til den hidtidige lovgivning om sandflugtens bekæmpelse. På Oksbølterrænet omfatter denne bestemmelse de østlige dele af havklitfredningen samt tre mindre indsander i den sydlige del af Kallesmærsk Hede. Heraf er de to dæmpet ved træplantning, mens den tredje fremstår med naturlig klitvegetation.

På disse arealer må der ikke foretages ændring i tilstanden, hvilket bl.a. indebærer, at det ikke er tilladt at etablere hegn, opføre bygninger, beskadige vegetationen, foretage gravearbejder, køre med motorkøretøjer, campere, ride og tænde bål. Arealerne må ikke afgræsses. Der er en række undtagelser fra forbud mod aktiviteter i klitfredede arealer. Det gælder bl.a. foranstaltninger mod dæmpning af sandflugt, hidtidig lovlig hegning og landbrugsmæssig udnyttelse, genplantning af skovarealer, vedligeholdelsesarbejder mm.

4.3.5.2. Grærup Langsø-fredningen

Grærup Langsø med omgivelser blev fredet som en deklARATIONSFREDNING i 1965. Det fredede område er på

i alt 250 ha og er hovedsageligt beliggende på Forsvarets areal. Fredningen omfatter foruden Grærup Langsø arealer med mose, eng og tidligere dyrkede marker øst for søen, "bronzealderkystskrænten" mellem Grærup og Børsmose, samt et klit- og hedeterræn vest for søen. Fredningen indeholder bl.a. følgende bestemmelser:

- Al bebyggelse, opstilling af boder, master og skæmmende indretning af enhver art er ikke tilladt, undtaget er dog bygninger o.lign., som tjener til områdets landbrugsmæssige udnyttelse.
- Campering er ikke tilladt.
- Beplantning er ikke tilladt.
- Hede-, klit- og mosearealer må ikke opdyrkes. Afgræsning er dog tilladt over hele arealet.
- Opfyldning og afgravning må ikke finde sted.
- Sænkning af vandstanden samt forurening af Langsøen må ikke finde sted.

I de foreslåede fredningsbestemmelser var herudover indeholdt en bestemmelse om, at dræning og afvanding ikke måtte finde sted, idet det dog fortsat skulle være tilladt at oprense og vedligeholde, men ikke uddybe eksisterende grøfter. Dette blev frafaldet af Naturfredningsforeningen under forudsætning af, at vandstanden i Langsøen ikke ville blive sænket. Nævnet gav herefter tilladelse til, at et allerede planlagt afvandingsarbejde i området kunne påbegyndes.

Området benyttes i overensstemmelse med fredningen. Hvor en ønsket benyttelse er gået ud over disse bestemmelser, er der forinden søgt dispensation fra fredningsnævnet.

En del af de fredede arealer er tilgået Forsvaret ved et magelæg med statsskovvæsenet i 1976, hvilket blev godkendt af fredningsnævnet forudsat at arealernes anvendelse ville være uændret. Fredningsnævnet har endvidere givet tilladelse til etablering af ét bæltekøretøjsspor på tværs af skrænten.

4.3.5.3. Kærgård Plantage.

I 1974 blev en frivillig fredning på foranledning af statsskovbruget tinglyst på Skovstyrelsens arealer i Kærgård Plantage. Formålet med fredningen er ifølge

fredningsdokumentet gennem driften at søge plantagen bevaret som et karakterfuldt levende naturområde bestående af et plantageanlæg i et klitlandskab og friholdt for elementer, der er fremmede for en sådan drift. Fredningen har kun begrænset overlap med Oksbøl, men et areal på ca. 11 ha vest for Tane Sø er inkluderet samt nogle få øvrige matrikler. Fredningen indeholder bl.a. følgende bestemmelser:

- Afgravning eller opfyldning, der ændrer terrænerne, må ikke finde sted. Grusgravning ophører ved ophør af gældende aftale.
- Bebyggelse indenfor Kærgård Plantage må ikke finde sted, ej heller må der opstilles boder, skure, master eller andre skæmmende indretninger. Der kan dog opstilles skilte, der tjener publikums benyttelse og beskyttelse af området eller opstilles sædvanlige og midlertidige arbejdsskure.
- Camping og teltslagning uden for de arealer, der er udlagt hertil er fortsat ikke tilladt.

Mindestenen vest for Husbjerg blev på lokalt initiativ rejst i maj 1952 som minde over 6 unge danske frihedskæmpere, der i 1943 blev henrettet og begravet på det sted, hvor stenen nu står.

- Skov- og klitvæsenet vil alene anlægge veje, spor og stier som er nødvendige for plantagens drift og pleje, eller som tager sigte på områdets udnyttelse til rekreative formål for offentligheden.
- Motor - eller skydebaner vil i overensstemmelse med skov- og klitvæsenets hidtidige praksis ikke blive anlagt.
- Den bestående overenskomst mellem Forsvarets Bygningstjeneste og Klitdirektoratet om Forsvarets benyttelse af en del af klitvæsenets arealer ved Oksbøl må, for så vidt angår Kærgård Plantage, fortsætte uændret og kun ændres efter aftale med Fredningsnævnet.
- Arealerne må ikke benyttes til henkastning af affald eller udledning af spildevand.

4.3.5.4. Kløvbakke

Kløvbakke ligger ved landevej nr. 465 til Henne Strand og hører til Oksbøl. Arealet er omfattet af en deklarationsfredning fra 1955, gående ud på at sikre offentligheden adgang til P-pladsen og udsigten mod syd over Filsø og de store, flade marker, som engang udgjorde en del af søen.

Arealet benyttes af Forsvaret som skytsstilling, idet den østlige halvdel af arealet dog er udlånt til Blåbjerg kommune som offentlig parkeringsplads; dette begrænser dog ikke Forsvarets anvendelsesmuligheder udover almindelig hensyntagen til eventuelle civile køretøjer m.v. på pladsen.

4.3.5.5. Børsmose Kirke og omgivelser

Ejerne omkring kapellet underskrev i 1951 en deklaration (tinglyst 1952), hvorefter bebyggelse samt beplantning med højt voksende træer i en afstand af 40 m fra kirkegårdsmuren ikke er tilladt. Arealet, hvorpå kirken er beliggende, ejes ikke af Forsvaret.

4.3.5.6. Mosevrå Kirke og omgivelser

Forsvarsministeriet tiltrådte i 1952 en deklaration (tinglyst 1952), hvorefter bebyggelse samt beplantning med højt voksende træer i en afstand af 100 m fra kirken ikke er tilladt. Arealet, hvorpå kirken er beliggende, ejes ikke af Forsvaret.

4.3.6. Fortids- og kulturminder

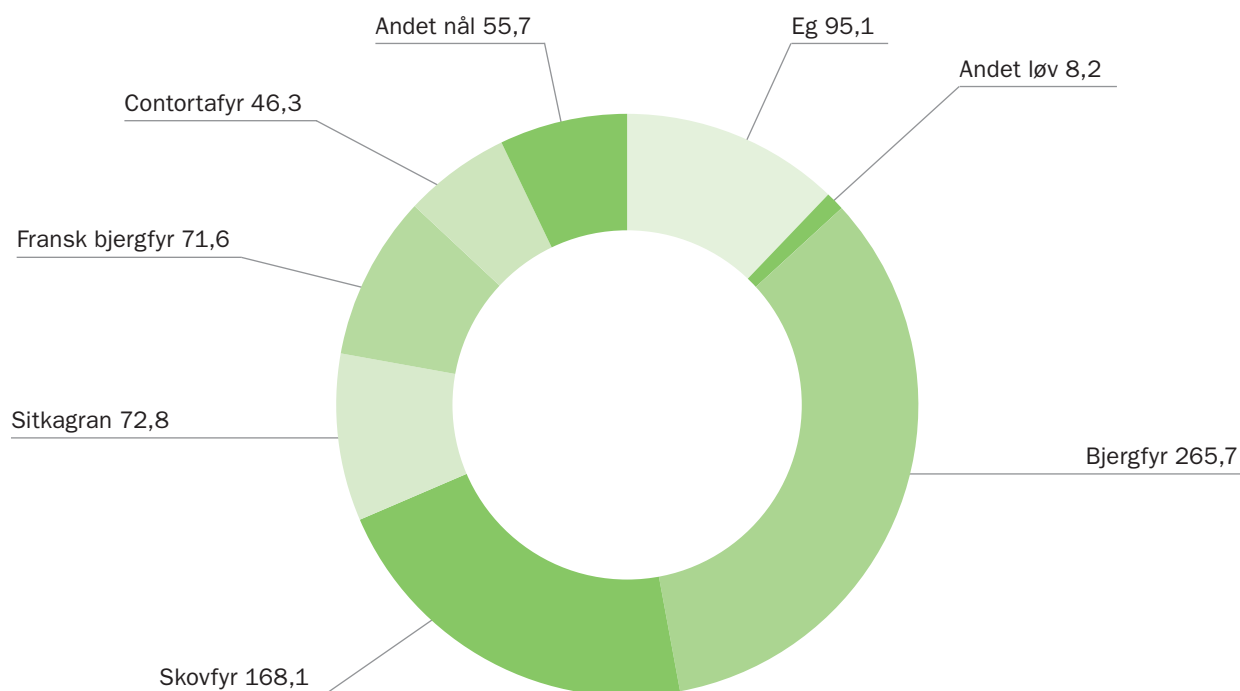
På terrænet findes en række fortidsminder, heraf 8 gravhøje, som er fredet i henhold til Museumslovens § 29 e, se skema i afsnit 8.12. Skov- og Naturstyrelsens daværende kulturhistoriske kontor har i 1992 registreret og beskrevet de fredede fortidsminder på terrænet. Gravhøjenes tilstand er generelt god. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har i 2011 atter gennemgået gravhøjene, og deres plejetilstand er beskrevet. Flere er tilgroet med fyr og anden træopvækst, som slører højene. Der er i terrænet afmærket med pæle eller indhegning, som dog i enkelte tilfælde står så tæt på højen, at foden ikke er tilstrækkeligt beskyttet mod kørsel. Højene er på de udarbejdede grundkort over terrænet (Kortbilag 1) afsat og vist med særlig fortidsminderdesignatur og fredningsnummer.

Udover de fredede gravhøje findes et stort antal arkæologiske anlæg, som ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven. Disse er beskyttet af museumslovens § 26, som administreres af Rigsantikvarens Arkæologiske

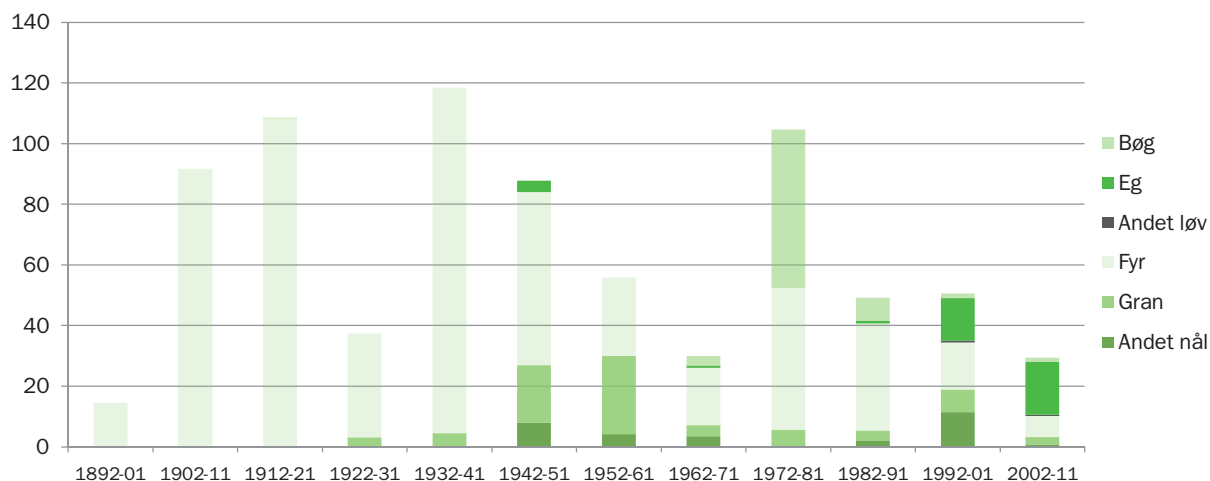
Sekretariat. De arkæologiske anlæg er overvejende bo-pladser beliggende i Selagerområdet, der p.t. er under nærmere udforskning. Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat har afsat lokaliteterne på de udarbejdede grundkort over terrænet (findes i kortlomme bagest i planen). Placeringen af anlæggene er dog usikker, da de, i modsætning til de fredede fortidsminder, ikke er synlige i terrænet. På grundkortene er stederne markeret med signaturen for "benævnt genstand" (en åben cirkel) med tilføjelse af Nationalmuseets registreringsnummer, Sb.-nummeret (sognebeskrivelsesnummer). De arkæologiske anlæg er ikke afmærket i terrænet.

De arkæologiske interesser varetages i et samarbejde mellem Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat, som løbende reviderer oversigten over de efter museumsloven beskyttede anlæg.

Ud over egentlige fortidsminder, rummer Oksbøl et stort antal kulturminder, der frem for alt er vidnesbyrd om om-

Figur 4-8. Træartsfordelingen (ha) på de 783 ha skovbevokset areal på Oksbøl. Kilde: Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes grunddata.

Figur 4-9. Driftsklassevis aldersfordeling 2011. Lodret akse angiver areal i ha. Kilde: Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes grunddata.

rådets militære historie. Besættelsen under Anden Verdenskrig har sat meget tydelige spor i form af store og omfattende bunkeranlæg, hvor et navnkundigt område mod nord, netop er "Tyskerstillingen".

"Mindestenen" ca. 800 m vest for Husbjerg i Oksby Plantage er rejst over 6 unge danske frihedskæmpere, der december 1943 blev henrettet på Skæring Hede ved Århus og senere fundet begravet, der hvor mindestenen nu står. En tysk soldat, der havde deltaget i begravelsen, meldte umiddelbart efter befrielsen i maj 1945 herom til de danske myndigheder. Ligene blev fundet, identificeret og ført bort til begravelse, hvor de hørte hjemme. Selve stenen havde oprindelig gennem 600 år prydet indgangen til Varde kirke. Den blev på lokalt initiativ rejst som mindesmærke og indviet den 4. maj 1952.

Ligeledes på den sydlige del af Kallesmærsk Hede finder man spor efter "Blåvandlejren", der under krigen var tysk arbejdslejr og i efterkrigsårene indrettet som Røde Kors-flygtningelejr primært til deporterede sovjetborgere.

4.3.7. Øvrige arealer

4.3.7.1. Skov

783,4 ha eller ca. 12 % af Oksbøl er skovdækket. Af det samlede skovareal er 13 % løvtræ (især eg) og 87 % nåletræ. Af nåletræet udgør fyrrearter hovedparten (84

%), mens mere produktive træarter (hovedsageligt sitkagran) udgør de resterende 16 %. Træartsfordelingen fremgår af Figur 4-8.

Figur 4-9 angiver det skovbevoksede areals fordeling på aldersklasser. Det fremgår, at bjergfyrearealet hovedsageligt består af ældre bevoksninger, arealet med andet fyr (skovfyr, fransk bjergfyr og contortafyr) domineres af ældre og mellemaldrende bevoksninger, sitkaarealets aldersfordeling er relativt jævn, mens løvtræarealet helt overvejende består af unge bevoksninger.

De tidligste tilplantninger skete i slutningen af 1800-tallet med bjergfyr, der anvendtes som den første træart i klitterne. 65 % af det samlede bjergfyreareal er anlagt før 1924. Gradvist plantedes mere produktive nåletræarter, især andre fyrrearter, men også sitkagran. Først sent indledtes plantning af løv. Mere end 95 % af terrænets løvtræareal er plantet siden 1964.

Vækstbetingelserne på terrænet er generelt dårlige. De bedste vækstforhold findes på de tidligere landbrugsjorder og i læ af eksisterende bevoksninger. Store dele af skovarealet består af små, spredte skovholme, som generelt er lavproduktive og af ringe økonomisk værdi. Dog findes der større sammenhængende bevoksninger øst for Kærgaard Plantage og i Brik-området, op til Ve-

jers Plantage, mellem Vrøgum og Ål Plantage, nordvest og syd for Oksbøllejren samt øst for Bordrup Plantage. De skovbrugsmæssigt bedste områder er de, der ved magelægget i 1977 overtoges fra Oxbøl skovdistrikt, nemlig skovområdet nord for Ål Plantage, Urkokbjerge, Skolestykket og Hans Jensens Plantage. Hertil kommer de godt 300 ha bevoksning, der blev overtaget ved magelæg i 2002, dvs. Vestlige del af Ål Plantage, samt vestranden af Bordrup og Oksby Plantager.

Ved forrige driftsplanlægning blev ingen bevoksninger sat til egentlig hovedskovning, da skovområder i videst muligt omfang ønskedes opretholdt til øvelsesbrug og ud fra en betragtning om, at egentlig forstlig drift de fleste steder ville være ulønssom. Der påregnedes dog gennemførelse af nødvendig pleje, oprydning og foryngelse med henblik på bl.a. sikring af stabilitet og modvirkning af insektangreb. Som det fremgår af ovenstående aldersklassfordeling, er der da også sket nogen foryngelse i perioden, mest i form af underplantning af eksisterende bevoksninger. Foryngelsen er fortrinsvis sket med nåletræ, men inden for de seneste år ligeledes med eg.

Skovdriften på Oksbøl følger fremover Forsvarets generelle principper om naturnær skovdrift. Der er i 2006 foretaget en forstlig lokalitetskortlægning af området. Dette er sket igennem et specialeprojekt ved Københavns Universitet under titlen "Naturnær driftsplan for skovarealerne på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn 2008-2022" (Friis og Davidsen, 2007). Dette arbejde beskriver detaljeret de skovforvaltningsmæssige temaer på Oksbøl og ligger til grund for nærværende planarbejde.

4.3.7.2. Landbrugsarealer

Oksbøl består af store arealer, der tidligere har været i omdrift som landbrugsarealer. I dag er disse arealer alle i ekstensiv drift. Afgræsning finder sted på ca. 300 ha og foregår typisk på arealer, hvor der ikke er militæraktiviteter i form af skydning eller kørsel. Det drejer sig primært om arealerne omkring Nørrekær, Tane Sø og Grærup Langsø samt på Ho Bugt engene. Øvrige landbrugsarealer henligger i miljøgræsordninger, hvor der foretages pleje i form af årlig slåning. Det gælder fx i de lavtliggende områder omkring Markstrømmen og Ålestrømmen. Enkelte ste-

der opretholdes egentlig omdrift i form af vildtagre, hvor der dog anvendes reduceret gødningsmængde.

4.3.7.3. Vildtagre

Vildtagre er et bredt begreb, som bruges om flere driftsformer, herunder omlægning, etablering af afgrøde, gødskning, kalkning m.v. I andre tilfælde er der tale om græsarealer, der plejes med gødskning og slåning eller alene slåning. Tiltagene kan være rettet mod flere grupper af "vildt", men i Oksbøl er der primært tale om at sikre et ekstra fødegrundlag til hjortevildt, frem for alt kronvildt. Der var ved udløbet af forrige planperiode udlagt ca. 60 ha. Status pr. medio 2011 er, at ca. 30 ha drives med egentlige vildtagre, dvs. arealer, der er i omdrift, tilsås og gødskes. Hertil kommer et større areal, der plejes som miljøgræs, hvor der alene er tale om slåning.

Vildtager-begrebet vil fremover blive præciseret, således at det kun dækker arealer, der omlægges og gødskes/kalkes, med andre ord hvor der foretages en egentlig agerdrift. Denne type vil underlægges de krav, der fremgår af Forsvarets generelle retningslinjer, hvor der bl.a. stilles krav til afstand til næringsfattige og våde naturtyper. Den vil være permanent og fremgå af det administrative grundkort med koden VAG.

4.3.7.4. Slettearealer

Oksbøl rummer store arealer med slette. Næsten 500 ha findes spredt på terrænet, men med hovedudbredelse på tidligere landbrugsarealer primært i øvelsesterrænet. Sletter har som udgangspunkt begrænset biologisk be-

Fødegrundlaget for hjortevildt suppleres i et vist omfang med vildtagre.

Et karakteristisk hvidgranhegn i den nordlige del af terrænet.

tydning, og de anses primært som områder, der står til relativ fri anvendelse, idet de ikke umiddelbart er beskyttede. Der er dog inden for Natura 2000-området krav om anmeldelse af ændret anvendelse. Sletter vil naturligt gro til, hvis de ikke plejes og vil dermed gå over i krat og senere skov. Med en hensigtsmæssig pleje kan de imidlertid målrettes mod lysåben natur, fx overdrev eller hede.

4.3.7.5. Levende hegn og beplantninger

Som et levn fra tidligere tiders landbrugsdrift på store dele af terrænet, findes en del traditionelle levende hegn, overvejende bestående af sitkagran og hvidgran. I områder, der plejes ved afgræsning, har hegnene stadig en funktion som lægiver for dyrene. Mange af hegnene er nu gamle og i opløsning. Hertil kommer, at hegnene i forbindelse med øvelser ikke alene benyttes som ledelinjer i terrænet, men også til skjul af soldater og køretøjer, hvilket en del af hegnene bærer præg af.

I foregående periode er nogle af hegnene erstattet med brede og lave hegn, fortrinsvis med eg som hovedtræart, i forventning om, at disse ville have en større øvel-

sesmæssig værdi og samtidig fremstå mindre markant i landskabet. Løvtræ har imidlertid vanskelige vilkår på stedet.

4.3.8. Udpegede arter

Indsatsen for artsbeskyttelse kan ses på flere niveauer, hvor der her lægges særlig vægt på de udpegede arter (Tabel 4-5).

4.3.8.1. Odder

Odder er både udpegningsart og Bilag IV-art. Der foreligger ingen samlet opgørelse over dens udbredelse på Oksbøl, men litteraturen, informationer fra personer med daglig adgang og ligeledes fra observationer i planprocessen indikerer, at den er udbredt på det meste af terrænet. Basisanalysen angiver udbredelse ved Grærup Langsø. Ligeledes er der observationer i vådområderne på Kallesmærsk Hede, mens Ho Bugt-engene formentlig er det sted, hvor odder er mest talrigt forekommende. Odder er i generel fremgang i området, og dens bevaringsprognose er gunstig eller vurderet gunstig.

Natura 2000 område	Udpegede arter med forekomst på Oksbøl
N 84. Kallesmærsk hede, Grærup Langsø, Fiil Sø og Kærgård Plantage	Odder Hedehøg (Y) Hedelærke (Y) Tinksmed (Y)
N 89. Vadehavet	Odder Hedehøg (Y) Blå kærhøg (Y) Engsnarre (Y) Blåhals (Y) Klyde (T)

Tabel 4-5. Arter, der er på udpegningsgrundlaget for de to Natura 2000-områder, og som har relevans for forvaltningen på Oksbøl. Område Nr. 84 har som for naturtypernes vedkommende langt den største betydning. Y angiver, at arten er udpeget som ynglefugl. T tilsvarende, at udpegningsgrundlaget gælder den trækkende bestand af arten.

Lokalitet	Antal	Årstal
Nørrekær, Tane Sø og Børs-mose Hede	0	
Grærup Langsø og Klynekær	0-1	
Selager Sø	2-3	11
Holm Sø	0-1	09, 11
Sorte Sø	0-1	
Hellesø	1	05, 08
Fåresø	0	
Grovsø og Langvand	1-2	06, 08, 09, 10
Strandenge ved Ho Bugt	0	
Mosevrå Hede	2-3	07, 09, 11
Råsø	0	
Kallesmærsk Hede	0	
Blåvandshuk og Havsande	0	

Tabel 4-6. Potentielle yngleområder for tinksmed på Oksbøl med angivelse af antal ynglepar og årstal, hvor der i de senere år er registreret yngleaktiviteter.

4.3.8.2. Fugle på udpegningsgrundlaget

Oksbøl huser potentielt 7 udpegede fuglearter, heraf 6 ynglefugle. En vurdering af Oksbøls ansvar for sikring af disse tilsiger, at dette for størstepartens vedkommende gælder de truede ynglefugle tinksmed og hedehøg samt den mere almindelige hedelærke. Indsatsen er her koncentreret til Natura 2000-område nr. 84. Når det gælder arter i Natura 2000-område nr. 89, kan Oksbøl igennem konkret planlægning, herunder særligt at sikre mere naturlig hydrologi, bidrage til at sikre tilstanden for fx engsnarre, men indsatsen skal i høj grad bero på at etablere et samarbejde med øvrige involverede, såvel offentlige som private lodsejere i engene ved Ho Bugt.

2011 var et godt yngleår for tinksmed på Oksbøl. Her ynglefugl fotograferet den 28. juni syd for Selager Sø.

Butsnudet frø er en almindelig padde i området.

Specifikt for tinksmed er der foretaget flere studier, og der foreligger bl.a. fra Naturstyrelsen og Miljøcentrene optegnelser, der giver et billede af ynglebestanden. Desuden har Forsvaret i 2010 foranstaltet to udredninger af tinksmed på de militære arealer (DMU, 2010 og FBE, 2010). Tabel 4-6 viser de lokaliteter, hvor der stærkt evidens for tidligere ynglefugle, og hvor der for nogle inden for de seneste 5-6 år er nogenlunde sikre data for ynglefremkomst. Det skal understreges, at der er usikkerhed om, hvorvidt observationerne reelt afspejler fugle med ynglesucces, men der er tale om observationer af par med yngleadfærd i maj/juni. En status pr. 2011 tilsiger, at det mest potentielle område er Grovsø og Langvand samt Mosevrå Søerne. Holm og Helle Sø synes også fortsat at rumme et godt potentiale. Alt i alt synes det forsvarligt at anslå en gennemsnitsbestand over de seneste 5-6 år til 2-4 par. Prognosen for tinksmed er ugunstig.

I forbindelse med gennemførelse af drifts- og plejeplanen er foretaget et særligt studie med henblik

på at kortlægge delområder, hvor ynglebestanden af tinksmed ved målrettet pleje kan udvikles (DMU, 2010). Denne udredning lægger vægt på flere indsatsområder, især genskabelse af naturlig hydrologi, sikring af lysåbne forhold og minimering af forstyrrelse. Udredningen ligger til grund for den særlige indsats, der er planlagt, herunder især rydningerne ved Selager Sø, Holmsø, Hellesø, Langvand samt rydning og vandstandshævningen i Grydelsand.

Når det gælder hedehøg, rummer Oksbøl potentielle redesteder, fx heden imellem Vejers og Mosevrå Plantage. Men der er ikke kendskab til, at arten har ynglet i terrænet i de seneste år. Den har fået smag for at yngle i kornmarker, hvor dens yngel er meget udsat. Der synes ikke at være aktiviteter på Oksbøl, der udgør en egentlig trussel for arten, og mulighederne for fx igennem en særlig plejeindsats at forbedre vilkårene synes meget begrænsede. Indsatsen vil derfor indtil videre bestå i at følge hedehøgens mulige tilstedeværelse. Prognosen er ugunstig.

Hedelærke er udbredt flere steder i Oksbøl, hvor dens foretrukne ynglested er store skovlysninger, sandede træomkransede arealer og hede med spredt opvækst. Der er kun svagt kendskab til udbredelsen, og bestandsniveauet er ukendt. Prognosen for hedelærke er gunstig.

Prognosen for ynglefuglene i strandengsområderne i Ho Bugt er for blåhals gunstig, idet arten forekommer med stabil eller stigende bestand i området, hvorimod prognosen er ugunstig blå kærhøg på grund uhensigtsmæssig hydrologi, forstyrrelser og prædation, og for engsnarre tillige pga. tilgroning. Klyde har ugunstig prognose pga. mangel på egnede fouragerings- og rasteområder.

4.3.9. Strengt beskyttede arter Habitatdirektivets bilag IV

Habitatdirektivets Artikel 12 og Bilag IV fastsætter rammerne for særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter. For Oksbøls vedkommende er følgende af relevans.

4.3.9.1. Flagermus

Der er registreret 17 arter af flagermus i Danmark. Der er tvivl om, hvorvidt de 3 kan regnes som en fast del af den danske dyreverden (Søgaard m.fl., 2007). Af de re-

sterende 14 er 2 arter (brunflagermus og sydflagermus) under kortlægningen til Dansk Pattedyratlas (Baagøe, 2007) registreret i lokalområdet omkring Oksbøl, men det noteres, at området ikke er en karakteristisk habitat for den mere østdanske brunflagermus. I forbindelse med nærværende planarbejde er der ydermere registreret vandflagermus. Her fandtes der under besøg i Tykskerstillingen i januar og Bøffelstillingen i februar 2011 hhv. 1 og 6 dyr, og i Bøffelstillingen senere 12 dyr. Dette var lidt overraskende, da der i begge tilfælde er tale om åbne klithedeområder, hvor vandflagermus ikke vil forventes at optræde. Arten er helt afhængig af søer o.l. med en vandkvalitet, der sikrer produktion af føde.

Forvaltningsmæssigt kan flagermusearterne til en vis grad ses under ét, idet de generelt styrkes af gode raste- og overvintringssteder samt en varieret landskabsstruktur. Men visse arter er dog specialiseret. Fx er især vandflagermus som nævnt helt afhængig af søer. Brunflagermus findes altid i træer med hulheder, mens sydflagermus omvendt året rundt kun vil findes i bygninger. Den nærmere udbredelse og betydningen af Oksbøl som yngle- og rasteområde for de enkelte arter er ikke opgjort her, men det skønnes, at området med

Der informeres grundigt om de hensyn, der skal tages til ynglende fugle ved Blåvandshuk. I 2011 fik dværgterne 11 unger på vingerne. Et ungt eksemplar ses til højre.

kombinationen af større og mindre søer, skovbryn ud til lysåbne naturområder og ældre bygningsmasse har en betydeligt værdi som levested og vil kunne bidrage til en gunstig bevarelsesstatus for de tre relativt almindelige arter, der forekommer.

4.3.9.2. Krybdyr og padder.

Der er ikke udpegede krybdyr- og paddearter i Oksbøl. Til gengæld er en række Bilag IV-arter udbredt. Det drejer sig om markfirben, strandtudse og spidssnudet frø. Kortlægningen af arterne er mangelfuld, men terrænet skønnes at have stor betydning for arterne. Alle styrkes af lysåbne forhold. Markfirben gavnes af barjordsområder og den dynamik, der følger moderat slitage. Forsvaret har i de senere etableret såkaldte "paddeskab" til sikring af bl.a. strandtudse. Denne art styrkes også af spontant opståede vandhuller som følge af kørsel eller granatnedslag.

4.3.10. Beskyttede arter

Ud over de arter, der fremgår af udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne eller er strengt beskyttede efter Habitatdirektivet, huser Oksbøl en række arter, der er listede og dermed opmærksomhedskrævende. Der er her primært fokus på fuglearter, hare og en række in-

sektarter. Sidstnævnte er gennemgået i en helhed, hvor flere ikke-listede arter er medtaget.

4.3.10.1. Listede fuglearter

Tabel 4-7 angiver listede fuglearter på Oksbøl med et skønnet antal par. Materialet er baseret på forskellige kilder, herunder registrering gjort i forbindelse med planarbejdet, oplysninger fra det lokale støtteelement, DOF-basen etc. Hjejle er tidligere ynglefugl på Kallesmærsk Hede, men er i dag helt forsvundet fra Danmark. I foråret 2011 var der dog syngende hjejler ved Kirkebjerg. Det er usikkert om den vil indfinde sig igen, men med den aktive plejeindsats, herunder hedeafbrænding, gøres forholdene så gunstige som muligt. Stor regnspove er en karakteristisk ynglefugl på heden, og ikke mindst hvor denne grænser op til ekstensivt drevne marker. Ynglebestanden på Oksbøl skønnes til 4-6 par, og det forventes, at den vedholdende indsats for at sikre den åbne hede og de våde hedepartier vil støtte arten. Plettet rørvagtlet er i basisanalysen angivet med levested på Oksbøl, men status er ukendt. Den generelle indsats for at sikre vådområder formenes at kunne styrke arten. Blandt andefuglene skal krikand fremhæves som en art, hvor ynglebestanden i Danmark er truet. Krikand yngler dog med et væsentligt antal par (formentlig 10-12). Sik-

Navn (Bilag)	Ynglebestand Oksbøl
Hjejle (F-I/CR)	0 (dog 1 syngende par i maj 2011 v. Kirkebjerg)
Krikand (NT)	10-12
Natravn (F-I/LC)	Ukendt
Plettet rørvagtlet (F-I/NT)	Ukendt
Rødrygget tornskade (LC)	Ukendt
Rørdrum (F-I/LC)	Ukendt
Rørhøg (F-I/LC)	Ukendt
Sortstrubet bynkefugl (NT)	1-2
Stor regnspove (NT)	4-6
Stor tornskade (EN)	1-2
Vendehals (EN)	Ukendt
Dværgterne (F-I, NT)	7-8

Tabel 4-7. Ikke-udpegede, men listede fuglearter i Oksbøl. F-I = Fuglebeskyttelsesdirektivet Bilag I. De følgende forkortelser henviser til rødlistestatus. CR= Kritisk truet, EN= Moderat truet, NT= Næsten truet, LC= Mindst bekymring.

Artsgruppe	Arter fremhævet på Oksbøl	Rødlistet
Småsommerfugle	Sodmøl (<i>Xenolechia aethiops</i>) Pileborer (<i>Cossus cossus</i>) Sækbærer (<i>Phalacropterix graslinella</i>) Glassværmer (<i>Sesia bembeciformis</i>) Glassværmer (<i>Synanthedon formicaeformis</i>)	Ny for DK Hensynskrævende (X) Sårbar (V) Sårbar (V) Ikke almindelig
Dagsommerfugle	Kommabredpande (<i>Hesperia comma</i>) Moserandøje (<i>Coenonympha tullia</i>) Ensianblåfugl (<i>Maculinea alcon</i>) Argusblåfugl (<i>Plebeius argus</i>) Gråbåndet bredpande (<i>Erynnis tages</i>) Spættet bredpande (<i>Pyrgus malvae</i>) Dukatsommerfugl (<i>Lycaena virgaureae</i>) Violetrandet ildfugl (<i>Lycaena hippothoe</i>) Det hvide W (<i>Satyrus w-album</i>) Foranderlig blåfugl (<i>Plebeius idas</i>) Engblåfugl (<i>Polyommatus semiargus</i>) Isblåfugl (<i>Polyommatus amandus</i>) Markperlemorsommerfugl (<i>Argynnis aglaja</i>) Klitperlemorsommerfugl (<i>Argynnis niobe</i>). Okkergul pletvinge (<i>Melitaea cinxia</i>)	Moderat truet (EN) Moderat truet (EN) Sårbar (V) Sårbar (V) Moderat truet (EN) Sårbar (V) Næsten truet (NT) Sårbar (V) Moderat truet (EN) Næsten truet (NT) Sårbar (V) Næsten truet (NT) Truet (EN) Sårbar (V) Sårbar (V)
Spindere	Egespinder (<i>Lasiocampa quercus</i>) Hedebladspinder (<i>Phyllodesma ilicifolia</i>) Lyngpenselspinder (<i>Orgyia antiquoides</i>)	[Sjælden variant] Ikke almindelig Ikke almindelig
Målere	Cyclophora quercimontaria Violet løvmåler (<i>Scopula rubiginata</i>) Idea deversaria Vinkeltegnet spidsvingemåler (<i>Scotopteryx moeniata</i>) Chloroclysta miata Bælte-vintermåler (<i>Lycia zonaria</i>) Klitmåler (<i>Selidosema brunnearia</i>) Dyscia fagaria	Sjælden (R) Hensynskrævende (X) Sjælden (R) Hensynskrævende (X) Sjælden (R) Sårbar (V) Ikke almindelig Hensynskrævende (X)
Ugler	Coenobia rufa Lådden ugle (<i>Ammoconia caecimacula</i>) Euxoa lidia Paradiarsia glareosa Xestia agathina Heliothis maritima Amphipoea crinanensis	Ikke almindelig Ikke almindelig Regionalt uddød (RE) [Sjælden variant] Ikke almindelig Ansvarsart (V+AY) Ikke almindelig
Humlebier	Foranderlig humle (<i>Bombus humilis</i>) Græshumle (<i>Bombus rudarius</i>)	Sårbar (VU) Næsten truet (NT)
Enlige bier	Colletes impunctatus Epeolus alpinus Nomada baccata	Ikke almindelig Ikke almindelig Ikke almindelig
Hvepse	Vespula austriaca Evagetus proximus Crossocerus pullulus Podalonia luffii	Ikke almindelig Ikke almindelig Ikke almindelig Ikke almindelig

Artsgruppe	Arter fremhævet på Oksbøl	Rødlistet
Svirrefluer	Klithede-maskesvirreflue (<i>Paragus finitimus</i>) Klit-hvepsesvirreflue (<i>Chrysotoxum arcuatum</i>) Bjerg-svirreflue (<i>Eriozona syrphoides</i>) Sand-løgsvirreflue (<i>Eumerus sabulorum</i>) Dværg-svirreflue (<i>Chamaesyrphus lusitanicus</i>) Lyng-kuglebærerflue (<i>Sphaerophoria philanthus</i>)	Sårbar (VU) Ikke almindelig Sårbar (VU) Næsten truet (NT) Sårbar (VU) Ikke almindelig
Løbebiller	Dyndløber (<i>Carabus clathratus</i>): Lille guldløber (<i>Carabus nitens</i>): Lyngløber (<i>Carabus arvensis</i>):	Sårbar (VU) Moderat truet (EN) Næsten truet (NT)
Torbister	Trehornet skarnbasse (<i>Typhaeus typhoeus</i>) Stor uldtorbist (<i>Trox sabulosus</i>) Klittorbist (<i>Aegaelia sabuleti</i>) Klittorbist (<i>Aegialia spissipes</i>)	Moderat truet (EN) Næsten truet (NT) Ikke almindelig Ikke almindelig
Blomstertæger	Conostethus roseus	Ikke almindelig
Guldsmede	Månevandnymfe (<i>Coenagrion lunulatum</i>) Lille farvevandnymfe (<i>Ischnura pumilio</i>) Lille blåpil (<i>Orthetrum coerulescens</i>)	Næsten truet (NT) Næsten truet (NT) Regionalt uddød (RE)

Tabel 4-8. Oversigt over de behandlede artsgrupper og deres sjældenhed eller rødlistestatus.

ring af hedesøerne vil fortsat kunne understøtte bestanden. Til disse arter kommer en række krattilknyttede arter, såsom natravn, rødrygget tornskade, stor tornskade, sortstrubet bynkefugl og vendehals, der alle forekommer på Oksbøl. Udviklingen af halvåbne landskabstyper og åbne, skovnære krat forventes at kunne sikre disse. Ydermere skal omtales rørdrum og rørhøg, som kræver arealer med rørskov e.l. biotop, og som forekommer på Oksbøl samt dværgerterne, der i 2011 har ynglet på strandbredden nord for Blåvandshuk.

4.3.10.2. Europæisk hare

Den danske bestand af hare er over en årrække gået dramatisk tilbage som følge af intensiveret landskabsudnyttelse. Udviklingen har betydet, at hare i 2010 blev rødlistet (sårbar) i Danmark. Hare er udbredt på Oksbøl og særligt tilknyttet de ekstensivt drevne græsarealer. Det findes ingen samlet opgørelse over harebestanden. Haren nedlægges under jagt på terrænet. Udbyttet har over de sidste 8 år svinget mellem 0 og 10 dyr og kan næppe anvendes som indikation for bestandsstørrelsen eller bestandsudviklingen, da jagttrykket er begrænset og varierer betydeligt fra år til år.

4.3.10.3. Insekter

Oksbøl er med de gamle, lysåbne naturtyper af stor betydning for mange både sjældne og mere almindelige insektarter. Særligt kendt er Ernst Torps (Torp, 1978) systematiske undersøgelse af insektfamilien svirrefluer ved Grærup Langsø i 1976-77. Her blev 57 arter registreret, hvilket udgør ca. en fjerdedel af de kendte arter i Danmark. Entomologisk Fagudvalg v/ Flemming Helsing, Per Stadel Nielsen og Søren Tolsgaard udarbejdede i 2006 et notat om sjældnere insekter på Oksbøl. Dette er på basis af senere feltregistreringer opdateret og i suppleret med bidrag fra Ole Karsholt, Ole Fogh Nielsen, Hans Thomsen Schmidt og Lars Skipper samt publiceret i Tolsgaard 2011. Heri er den helt overordnede konklusion, at Oksbøl rummer et rigt og til dels meget specialiseret insektliv. Arbejdet fremhæver nogle af de sjældnere arter indenfor relativt velundersøgte grupper, og påpeger, at der udover de nævnte utvivlsomt findes mange andre sjældne arter og anbefaler en bredere undersøgelser af insektfaunaen på terrænet. Tabel 4-8 giver en oversigt over de behandlede artsgrupper og deres sjældenhed eller rødlistestatus. Det fremgår, at der alene blandt de bearbejdede arter findes 39 rødlistede

Ensiablåfugl. Bemærk de to hvide æg.

Foto: Tom Nygaard kristensen.

insektarter på Oksbøl, her to regionalt uddøde og en enkelt dansk ansvarsart.

Det er karakteristisk, at mange af de omtalte arter er afhængige af en hensigtsmæssig pleje af heder, klitter og andre lysåbne naturtyper. Det gælder bl.a. en art som sodmøl. Den er ikke rødlistet, da der indtil for nylig kun var kendt ét dansk eksemplar (taget ved Henne i 1970). Det sidste par år har arten imidlertid vist sig at forekomme på Oksbøl skydeterræn. Larven af sodmøllet lever på hede- og klokkelyst, men kun hvor heden har været brændt af indenfor det sidste par år. Hvis denne art skal tilgodeses, er det vigtigt med regelmæssige afbrændinger af heden, hvilket også vil være til gavn for andre insekter.

Et andet eksempel er dagsommerfuglen komkabredpande, der er rødlistet som moderat truet og i stærk tilbagegang i hele landet. Den forekommer på sandede eller stenede, næringsfattige, soleksponerede og udyrkede arealer med fåresvingel, som er larvens værtsplante, samt blomstrende urter (nektarplanter). Den er meget følsom for tørke og hård afgræsning, men også

afhængig af, at larvens værtsplante ikke udkonkurreres ved tilgroning med anden vegetation. Larven overvintrer på værtsplanten fra efteråret til hen på foråret og tåler ikke afbrænding eller hård afgræsning i denne periode.

Det slid, som militær anvendelse giver på terrænet i form af kørsel med hjul- og bæltekøretøjer, og ligeledes nedslag af eksploderende ammunition har stor betydning for en række insektarter, som trives på steder, der på denne måde bliver forstyrret og holdt lysåbne. Det gælder fx ensiablåfugl, der er rødlistet som "sårbar". Den er meget sjælden og afhængig af fugtige heder og hedemoser, hvor æggene lægges på udsprungne blomster af klokkeensian, ofte mange på samme blomst. Klokkeensian er afhængig af, at jordbunden åbnes, så frøene kan spire. Det ses fx langs kanten af kampvognsspor, der ikke benyttes for ofte, og netop her bliver der god fremspiringsforhold og dermed ynglemuligheder for blåfuglen. Endnu et eksempel på en insektart, der er afhængig af lysåbne områder, der slides igennem fx kørsel, er blomstertægearten *Conostethus roseus*. Den findes kun få steder i Danmark, herunder Oksbøl, hvor den er fundet i et område, der er lysåbent og domineres af bl.a. sandskæg, idet der er hyppig kørsel med militærkøretøjer.

Yderligere kan nævnes uglearten *Heliothis maritima*, der er sårbar og en dansk ansvarsart. Den er meget sjælden, men kan lokalt optræde i antal, udelukkende på fugtige heder og hedemoser med klokkelyst, som er

Trehornet skambasse (han med kraftige horn). Foto Ole Fogh Nielsen.

larvens værtsplante. I Oksbøl-området kendes den især fra den nordlige del af Kallesmærsk Hede, samt indtil for nogle år siden fra hedemosen på skråningen mellem landevejen og Klynekær syd for Børsmose, hvorfra den synes forsvundet efter en brand, der hærgede arealet. Desuden er den forsvundet fra flere smålokaliteter, som er groet til med birk og fyr.

Endelig skal nævnes en meget karakteristisk art, nemlig torbisten trehornet skarnbasse, der er moderat truet. Den lever på tør og sandet bund på heder og overdrev. Larverne fodres med gødning fra kronhjort, rådyr, får eller hare i et gangsystem under jorden. Arten er i stærk tilbagegang som følge af hedernes opdyrkning og tilgroning. Nu kun ganske få steder i Danmark, alle i Jylland, hvoraf bestanden på Kallesmærsk Hede er en af de største. De danske bestande er i øvrigt artens absolut nordligste. Tidligere var den også i Skåne, men her er arten uddød.

4.3.11. Karakteristiske dyrearter

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn rummer ud over de sjældne og beskyttede arter en meget stor mangfoldig-

hed af almindelige og karakteristiske arter. De har stor værdi som en del af områdets økosystemer og som oplevelsesobjekter for både den specialiserede og mindre specialiserede naturbruger. Det er ikke muligt at bringe data for alle ind i den detaljerede planlægning, og de følgende er udvalgt som særligt karakteristiske for Oksbøl.

4.3.11.1. Krondyr

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er særligt kendt for sin store bestand af krondyr, som udgøres af den oprindelige danske stamme. Terrænet er sammen med Naturstyrelsens tilgrænsende arealer udlagt som krondyrreservat, der blev etableret i midten af 1940'erne, og som fastsætter bestemmelser om beskydningsforhold, jagtudøvelse, opsyn samt fordeling af udgifter påført 3. mand ved skader forvoldt af krondyr. Reservatet er i dag på i alt ca. 16.000 ha. Formålet med reservatet er at understøtte og bevare bestanden af krondyr, hvilket opnås bl.a. ved biotopforbedring og styret afskydning. Krondyrreservatet har nu Danmarks største bestand af fritlevende krondyr, hvor forårsbestanden vurderes til ca. 1.300 dyr.

Den tætte krondyrbestand er et væsentligt grundlag for jagt i området. Desuden bidrager kadavere af døde dyr til biodiversitet i nedbryderkæden.

I dagtimerne opholder langt hovedparten af den store kronvildtbestand sig i dækning af skovene, mens fødesøgning sker om natten samt i morgen- og aftentimerne, og fortrinsvis i de åbne områder, herunder de tilgrænsende landbrugsjorder. Indenfor det seneste årti har et stigende antal krondyr benyttet de åbne kreaturenge øst for Grærup Langsø som fourageringsområde, også i dagtimerne, hvor de kan iagttages fra Bronzealderskrænten. Disse enge er beliggende i Kategori I-område, de friholdes desuden for jagt og giver således fred til kronvildtet.

Den store bestand tyder på, at kronvildtet ikke generes nævneværdigt af øvelsesaktiviteterne i området. Dyrene har tilsyneladende vænnet sig til forstyrrende aktiviteter, og terrænet rummer gode muligheder for at dyrene kan søge tilflugt i skove og bevoksninger. Kombinationen mellem statsskovvæsenets plantager og skyde- og øvelsesterreænet er her hensigtsmæssig og sikrer, at dyrene ikke behøver at bevæge sig over lange afstande, selv i perioder, hvor forstyrrelsestrykket er meget højt.

4.3.11.2. Agerhøne

Der er ingen opgørelser over bestanden af agerhøne på Oksbøl, men der er i forbindelse med planarbejdet set

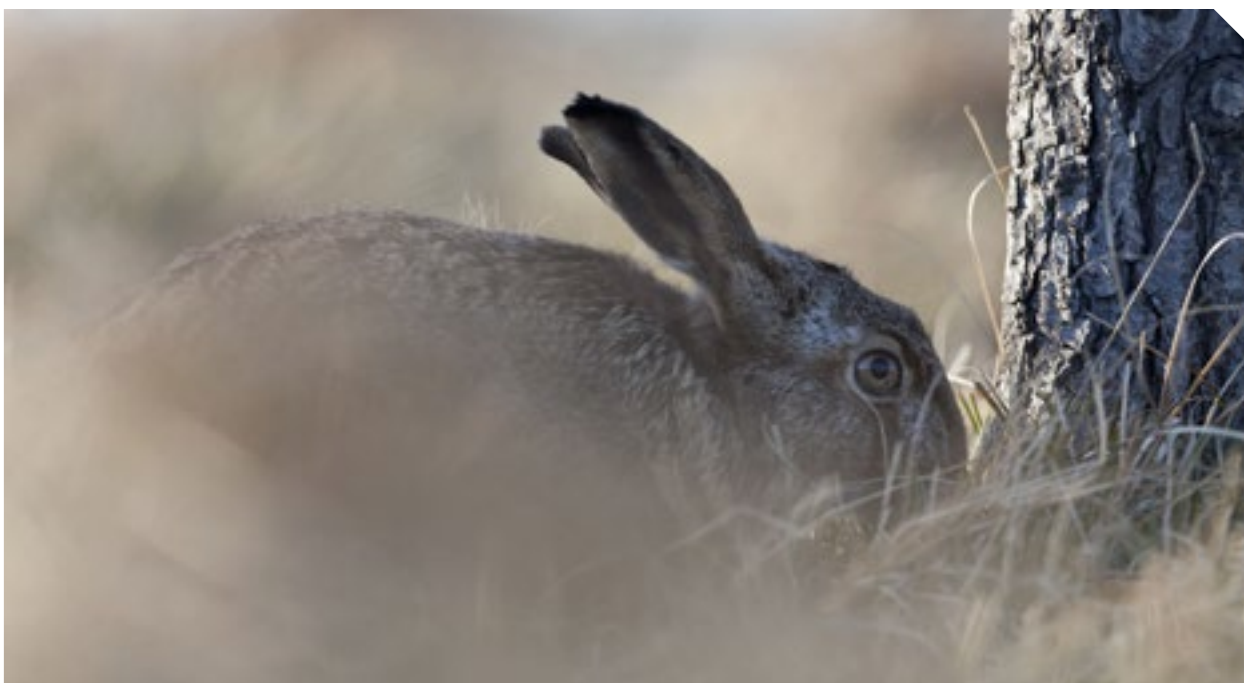
enkeltfugle, parhøns og flokke på Kallesmærsk Hede, særligt på den sydlige-centrale del. Agerhøne er som helhed trængt i det intensivt udnyttede landskab. Den er primært tilknyttet det ekstensivt dyrkede agerland og påvirkes negativt i områder, hvor driften helt opgives og som får lov at springe i krat og skov. Indsatsen for at bevare det åbne landskab på Oksbøl og igen nem pleje at efterligne nogle af de ekstensive driftsformer, der støtter agerhøne, må forventes at styrke bestanden. Arten kan samtidig ses som en indikator for tilstanden og der vil blive lagt særlig vægt på dens forvaltning og monitoring.

4.3.11.3. Hugorm

Hugorm er en meget karakteristisk krybdyrart for Oksbøl-området. Den ses jævnligt i klitter og heder, men der findes ingen tal for bestandsstørrelsen eller for udviklingen.

4.3.12. Karakteristiske plantearter

Plantearterne på Oksbøl er i hovedtræk behandlet sammen med naturtyperne, som de kendetegner (se afsnit 4.3.2 og 4.3.3). Der er ikke i forbindelse med planarbejdet foretaget nærmere botaniske studier og der henvises primært til basisanalysen for Natura 2000-planen

Hare er udbredt på terrænet, men der er ikke præcise tal for bestanden.

Skorem (*Corrigiola litoralis*) – en plante, som kun findes meget sjældent i Danmark. Her i kanten af et bæltespør ved ved Langvand i sommeren 2011. Foto: JC Schou (<http://www.biopix.dk>).

samt til overvågningsprogrammet NOVANA, hvor der i forbindelse med registreringer på prøvefelter i området foreligger plantelister. Som et kuriosum blev der i sommeren 2011 registeret en bestand af den sjældne art skorem langs et bæltespør ved Langvand. Arten er meget sjælden og er ikke registreret i Danmark i en år-række.

En anden relativt sjælden art er linnea, se foto, der kun kan findes et sted på terrænet, nemlig i skoven i Ål Plantage.

Til disse kommer lyngsilke, som er en undselig plante, der snylter på lyng. Den er udbredt både på Kallemærsk Hede og i Børsmose-Selager-Vrøgumområdet. 16 ud af de 20 lokaliteter, hvor arten fandtes i det gamle Blåvandshuk kommune, ligger på Oksbøl Skyde- og Øvelseshøj (Ribe Amt, 2006).

Linnæa er en relativt sjælden art, som findes i en lille bestand i Ål Plantage.

Glansbladet hæg forekommer flere steder i terrænet, her i den vestlige del af Bordrup.

4.3.13. Invasive arter

Invasive arter er defineret som indslæbte, fremmede arter, der ved deres spredning og forekomst skader biodiversiteten. Man skelner mellem plante- og dyrearter, og for Oksbøl er der særlig fokus på plantearterne, der fremgår som et trusselstema i forbindelse med Natura 2000-planlægningen.

4.3.13.1. Invasive plantearter

Blandt de invasive plantearter må bjergfyr anses for den absolut mest udbredte på Oksbøl. Den er igennem de sidste hundrede år udplantet til klitdæmpning og til vedproduktion, og alene på skovarealerne står der ca. 250 ha med bjergfyr som hovedtræart. Hertil kommer, at bjergfyr spreder sig til de lysåbne naturområder, herunder særligt hederne, og der over sidste drifts- og plejeperioder ofret meget store ressourcer for at bekæmpe bjergfyr på hedearealerne på Oksbøl og langs den jyske vestkyst som helhed. Der er ingen samlet kortlægning af arealer, der ud fra artens egenskab som invasiv kan betegnes som truet eller påvirket,

men størsteparten af de lysåbne naturtyper under potentiel trussel for tilgroning med bjergfyr, hvis der ikke konstant foretages indgreb. Imidlertid rummer planen en meget stor indsats for bekæmpelse af bjergfyr, dels igennem naturnær skovdrift, rydning, afbrænding, slåning, afgræsning m.v.

Contortafyr er ligeledes meget udbredt og optræder ikke mindst på de lysåbne naturtyper meget aggressivt.

Der har i forbindelse med planarbejdet været foretaget en delvis kortlægning af andre invasive plantearter med særlig opmærksomhed på glansbladet hæg og japansk pileurt. Begge er typisk udbredt i den nordlige del af terrænet (Brikby og Selager) og i lejrområdet og syd herfor.

Glansbladet Hæg blev indført fra det nordøstlige Nordamerika til Danmark i 1800-tallet som prydblade. Senere blev den brugt i læhegn og i skove, samt som ammetræ i plantager, og er især udplantet i Vestjylland. Glansbladet hæg er nøjsom, trives på tør sandbund og

tåler stærkt vind og tørke. Den vokser bl.a. i læhegn, lysåbne skove, på heder, overdrev, i krat og fyrretræsplantager. Glansbladet hæg formerer sig ved 8-10 mm store stenfrugter og rodkud. Blomstringen foregår i maj-juni.

Glansbladet hæg er udplantet i stort omfang på Oksbøl-lejrarealet allerede i 1940'erne og har siden også været anvendt som landskabsplante. Der er i forbindelse med planarbejdet foretaget en kortlægning, der viser, at arten udover den meget massive forekomst i selve lejrområdet, primært findes i det nordlige terræn omkring Selager og ved Tane Sø samt i mindre bestande ved Kirkebjerg. Der er i 2011 gjort en stor indsats for at fjerne glansbladet hæg på et areal vest for Tane Sø, men fremspiringen af nye planter er ganske omfattende. I det hele taget er det svært at opnå gode og permanente resultater, med mindre der iværksættes intensiv rydning med oprykning af stød og efterfølgende vedvarende fjernelse af ny fremvækst. De naturlige græssere i området, fx kronvildt, æder tilsyneladende ikke planten, og vedvarende maskinelle indgreb synes at være det eneste realistiske virkemiddel på de lysåbne arealer. Hvor hægen optræder i skov, kan der på lang sigt målsættes en klimaksskovtype, der med skyggegræsarter hæmmer planten. Indsatsen på Oksbøl er nærmere omtalt i analyse-kapitlet.

Japansk pileurt er en livskraftig staude. Den kan blive 1-3 m høj og danner ofte tætte bestande med ca. 80 skud pr. m². Arten har sit hjemsted i Japan og indført til Danmark for 100 år siden som prydpilte. Japansk pileurt danner flere meter høje, meget tætte bestande, hvorunder der er meget mørkt, og næsten ingen andre planter, dyr eller fugle kan overleve. Planten er meget hårdfør, og selv små rodstumper og stængelstykker er i stand til at danne nye planter. Pileurtens roddele og stængler tåler udtørring. Japansk pileurt kan bekæmpes ved oprykning, som dog kun egner sig til nyetablerede planter, ikke til etablerede bestande. Den er svær at bekæmpe ved opgravning, da der kun behøver at være små rester tilbage i jorden, for at planten kan etablere sig igen. Japansk pileurt er sporadisk udbredt på Oksbøl særligt omkring Brikby og med isolerede bestande syd for Oksbøllejren. Der planlægges intensiv bekæmpelse.

Endnu en udbredt og stærkt problematisk invasiv planteart på Oksbøl er rynket rose, som invaderer særligt klitterne. Rynket rose stammer oprindeligt fra det nordøstlige Asien, og blev indført til Danmark som prydpilte sidst i 1700-tallet, og blev i 1875 første gang observeret som forvildet i den danske natur. Artens na-

Rynket rose forekommer især i den sydlige del af klitterne ud mod Vesterhavet og skønnes i større områder at udgøre 25 % eller mere af vegetationsdækket

turlige levested er sandede kyster og kystnære klitter, klipper og græsland. Arten er meget hårdfør og kan tåle salt, tørke, hård frost og stærk vind. Dette, kombineret med dens evne til at sætte mange og tætte rodkud, gør at den kan udkonkurrere den naturlige vegetation i et område. Den spreder sig også meget hurtigt og skygger andre arter ud af deres habitat. Desuden ændrer planten jordbundens næringsindhold og indholdet af organisk stof forøges. Det bevirker, at det naturlige plante- og dyreliv gradvist erstattes af mere næringskrævende arter, der ikke hører naturligt hjemme i den næringsfattige natur.

Rynket rose er udbredt på Oksbøl. Det mest påvirkede område er de sydlige dele af Havsande ikke mindst nord for Blåvand Fyr, hvor dækket af roser ud fra en simpel vurdering fra luftfotos kan anslås til 25 % eller mere. Særligt i forsommeren, hvor den naturlige vegetation er sparsom, og hvor roserne står med friske skud, er dens dominans særlig tydelig. Rynket rose er stærk invasiv og udkonkurrerer alle andre plantearter. Arealet med roser vil med tiden øges primært som følge af artens stærke spredningspotentiale i barske miljøer som klitterne kombineret med næringsstofftilførslen fra havet og luften. Mekanisk pleje er ressourcetung og kræver en vedvarende indsats. Og netop på den vestlige del af skydeterrænet er ueksploderet ammunition en begrænsning for anvendelse af almindelige plejemetoder. Det er derfor besluttet at udføre forsøg med erosionspleje med mineryddere i et delområde i Havsande.

Gyvel optræder i stigende grad som invasiv. Det gælder særligt i det nordlige terræn, hvor arten tidligere er blevet spredt med haveaffald. Gyvel er svær at bekæmpe mekanisk, da den fremmes af jordbearbejdning, hvorved nye frø får spiringsmulighed. Den bedste metode til bekæmpelse er årlig slåning, gerne flere gange, så plante ikke når at sætte frø. Hård frost kan også sætte planten tilbage, samtidig med at hjortevildt og harer gerne græsser den, mens den er lav og ung.

Mosarten stjernebredribbe er invasiv og findes flere steder i terrænet. Den er aggressiv og udkonkurrerer særligt i klithede og grå/grøn klit de naturligt forekom-

mende plantearter. Der er ikke foretaget en nærmere kortlægning af artens udbredelse, men der planlægges et bekæmpelsesprojekt sammen med Varde kommune.

4.3.13.2. Invasive dyrearter

Mårhund er en ikke-hjemmehørende art, der i Danmark udgør en direkte trussel mod primært padder og jordrugende fugle. Prædation fra mårhund kan særligt i Oksbøl udgøre en trussel mod nogle af de hedefuglearter, som der i øvrigt gøres en stor indsats for at beskytte. Erfaringer fra andre lande viser, at hvis der ikke sættes ind rettidigt har mårhunden potentiale til at opbygge en meget stor bestand på kort tid.

Der er siden 2008 registreret et øget antal sikre forekomster af mårhund i Danmark. Naturstyrelsen har fra juli 2008 til december 2010 registreret i alt 91 skudte eller trafikdræbte dyr, alle i Jylland inklusiv fire nord for Limfjorden. Det vides ikke, hvor de mårhunde, som optræder i Danmark, stammer fra. Der kan være tale om udslib fra fangenskab eller indvandring sydfra, eller en kombination heraf. Hvis ikke der foretages en målrettet bekæmpelsesindsats, er der en forventning om, at bestanden af mårhunde i Danmark vil kunne vokse betragteligt og sprede sig til andre landsdele end Jylland. Der er derfor behov for at fastlægge klare retningslinjer for en målrettet bekæmpelse af mårhund, hvor Forsvaret kan spille en vigtig rolle i samarbejde med andre.

Mårhund er observeret på Oksbøl, og der ses ind imellem spor af dyret. Endnu et sikkert vidnesbyrd om mårhundens tilstedeværelse er såkaldte "judas-dyr". Det er voksne dyr, der er efter at være fanget, steriliseret og forsynet med en GPS-sender er genudsat i naturen, hvor de pga. deres meget sociale adfærd og mærkningen viser vej til andre dyr. Et sådant dyr blev udsat og fulgt i Oksbølområdet i 2011. I perioden 16. marts, hvor den blev udsat ved Henne, til 24. marts, hvor den endte sine dage tæt på Varde Øvelsesplads, havde den opholdt sig en del på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterren, bl.a. i de lavtliggende vådbundsarealer ved Grærup Langsø og Råsø.

Der er ikke kendskab til det præcise antal mårhunde på Oksbøl, og det er sandsynligt, at dyrene strejfer ud

Ræv er en naturlig del af områdets fauna, men også en prædator, der har betydning for fx de jordrugende fugle.

og ind af terrænet. Af samme grund er en isoleret bekæmpelsesindsats på Oksbøl nytteløs, og de planlagte aktiviteter i form af regulering ved beskydning m.v. sker i samarbejde med andre lokale aktører, herunder frem for alt Naturstyrelsen Blåvandshuk.

Mink er tilsvarende en ikke hjemmehørende og invasiv art i Danmark. Den har i modsætning til mårhund været her i mange år som følge af udslip fra minkfarme. I dag findes frilevende og naturligt reproducerende bestande i mange lokalområder. Der er imidlertid ingen nærmere opgørelse over minkenes forekomst på Oksbølterrænet, men det vurderes, at der findes strejfende dyr, der stedvis kan påføre jordrugende fugle en betydelig prædation. Reglerne for bekæmpelse af mink er liberale, men effektiv bekæmpelse hindres som regel af mangel på ressourcer. En koordineret indsats med nabolodsejere som fx Naturstyrelsen og Aage V. Jensens Fonde er helt afgørende.

Lille hundefisk er en relativt ukendt invasiv art. Den indslæbt og lever i vandhuller i det sydlige Jylland. Den stammer fra Nordamerika, og det formenes, at den har bredt sig til Danmark fra en bestand i Tyskland. Lille

hundefisk er registreret på Oksbøl, nærmere bestemt i vandløbssystem i Ål og omkring Gåsekær. Der er ikke konkrete forslag til håndtering af arten.

4.3.13.3. Prædatorer

Ræv er den betydeligste af de hjemmehørende arter, når det gælder prædation. Erfaringer fra tilsvarende terræner, fx Naturstyrelsen Thy, viser, at ræv spiller en væsentlig rolle i forhold til at sikre ynglesuccesen hos en række jordrugende fugle, herunder ikke mindst højt prioriterede arter som fx tinksmid. I sådanne områder indgår jagt på og regulering af ræv som en fast del af forvaltningsprogrammet. Ræv er hyppigt registreret på Oksbøl i forbindelse med planarbejdet, men der er ikke detaljeret kendskab til bestandsstørrelse, der dog skønnes at ligge på et gennemsnitligt niveau. Det vurderes, at en intensivering af jagt- og reguleringsindsatsen er hensigtsmæssig i forhold til at opnå en række af de opstillede mål for ynglefugle.

4.3.14. Jagt

Jagten på Oksbøl er underlagt Kompetencecenter for Skyde- og Øvelsesterræner i Danmark. Jagten tilrettelægges med reference til Forsvarets Bygnings- og

Der gives grundig information om publikums adgangsmuligheder til terrænet.

Etablisementstjenestes generelle retningslinjer for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri.

Jagten på krondyr er underlagt den særlige aftale (Kron-
dyrreservatet), som er indgået med Naturstyrelsen,
Blåvand, og som har været gældende siden midten af
1940'erne. Dette medfører, at jagten på krondyr er un-
derlagt restriktioner, der går ud over bestemmelserne
i jagtlovgivningen. Restriktionerne er et redskab til at
opfylde reservatets målsætning. Hvert år fastlægges
hvor mange krondyr, der kan/skal nedlægges i den
kommende jagtsæson for at opfylde Reservatets mål-
sætning. Den planlagte afskydning for den kommende
sæson fordeles på de enkelte delarealer i Reservatet.
Hvert område får tildelt kvoter/måltal.

I det omfang der ikke bliver nedlagt det ønskede antal
dyr ved den almindelige jagtudøvelse i Krondyrreser-
vatet, kan det blive aktuelt at foretage en supplerende
beskydning, der primært foretages af Naturstyrelsens
skytte og sker på pürschjagt og efter Krondyrreservatets
retningslinjer.

Oksbøl rummer også mulighed for jagt på øvrige vildtar-
ter såsom råvildt, hare og ræv og ligeledes skovsneppe.
Hertil kommer vandfuglejagten, der dog jf. bestemmel-
serne i Krondyrreservatet kun må jages i tiden 1. - 15.
september og 1. - 15. november.

Jagten på Forsvarets arealer monitoreres løbende ved ind-
samling af afskydningsdata.

4.4. Publikumshensyn

Oksbøl anvendes af lokale og udefrakommende besø-
gende både i form af uorganiseret brug under de gene-
relle regler for offentlig adgang og til mere organiserede
aktiviteter.

Grundreglen er som på Forsvarets øvrige terræner, at
offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet
til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed
tillader det. Det betyder, at når der ikke foregår militære
aktiviteter på arealerne (typisk weekender, aftener og
lignende), vil arealet være åbent for publikum efter de
retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen og or-
densreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til ter-
rænet. Der er således adgang til hele terrænet, dog med
undtagelse af nedslagsområdet i skydeterrænet, hvor
der af sikkerhedshensyn ikke kan tillades civil adgang.

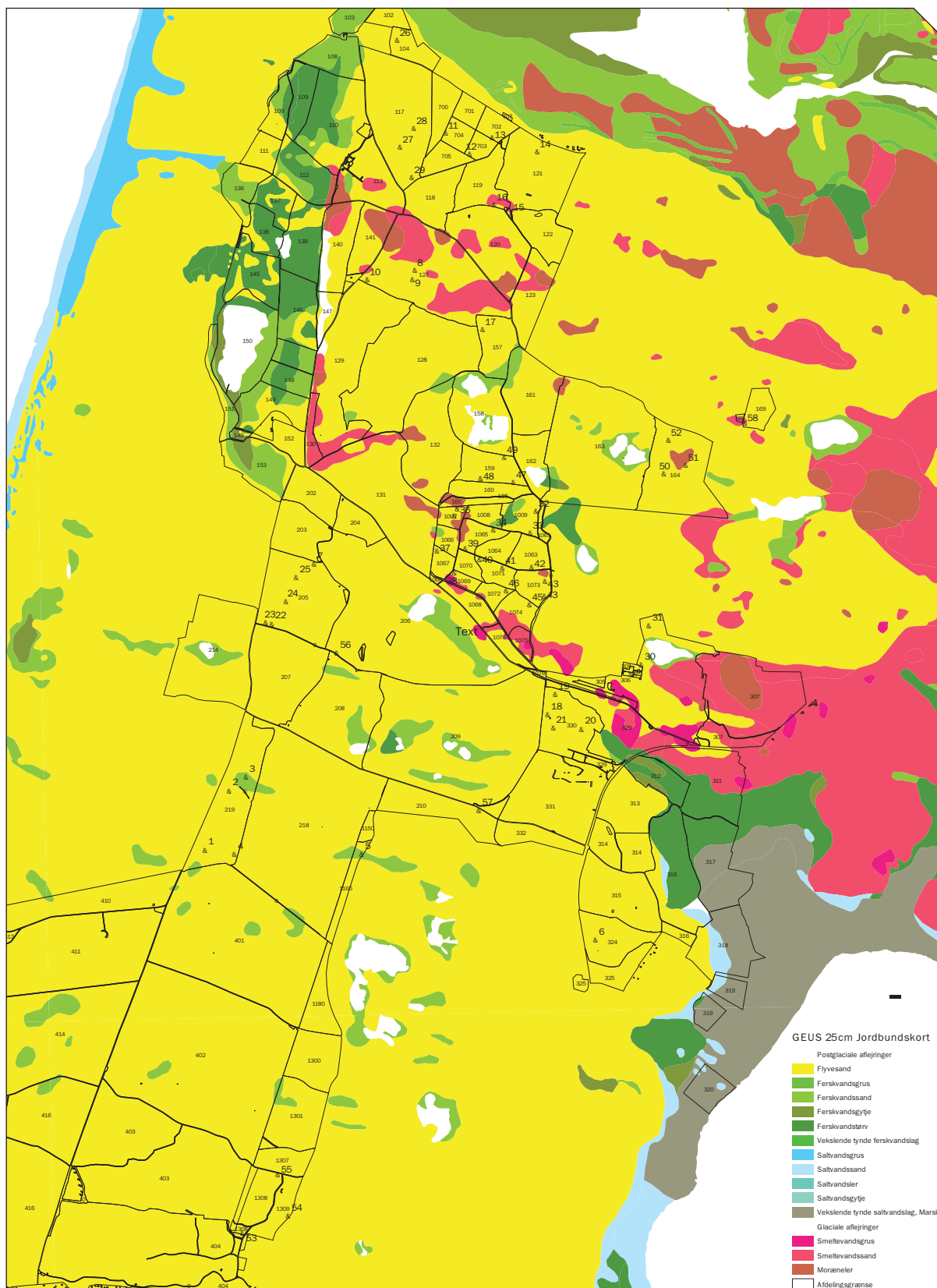
Ud over den uorganiserede færdsel stilles terrænet til
rådighed for andre typer af aktiviteter, fx ridning, anven-
delse af skydebaner og andre anlæg. Sådanne aktivite-
ter kræver en tilladelse, og henvendelse herom rettes til
den lokale enhed under Forsvarets Bygnings- og Etablis-
sementstjeneste. Ved alle indfaldsveje til terrænet er
der opsat informationstavler. Til dette er der udgivet kon-
krete informationsmaterialer rettet mod de besøgende.
Langs vesterhavskysten er der til tider omfattende kør-
sel med de såkaldte kite-boogies.

4.5. Landskab og geologi

Området syd for Ringkøbing Fjord, afgrænset mod nord af Blåbjerg og Filsø og mod syd af Skallingen og Ho Bugt, er et landskabeligt klenodie nationalt og internationalt. Det samlede område er et nøgleområde for studier af sandflugtens og marskaflejrings historie på

den danske vestkyst. Landskabets geologiske historie danner baggrund for de landskabstyper med dertil knyttede flora- og faunaelementer, vi i dag finder på denne egn. Skyde- og øvelseterrænet udgør en væsentlig del af dette område.

Figur 4-10. Jordbundskort, der bl.a. er anvendt som udgangspunkt den forstlige lokalitetskortlægning.
Efter Friis og Davidsen, 2007.

Det er karakteristisk for det vestjyske landskab, at det består af terrænelementer af meget forskellig alder, nemlig yderpunkterne i kvartærperiodens (nutidens) aflejringer i Danmark. Ældst er de såkaldte bakkeøer, der er moræneaflejringer fra næstsidste istid. Yngst er de store havklitter længst mod vest samt de ligeledes marine aflejringer i form af marskdannelser fra Skallingen og sydpå.

Bakkeødannelser når frem til skyde- og øvelsesterrænets centrale del (Grærup kystskrænt), mens det øvrige landskab er marint forland i form af et klitlandskab (flyvesand) med tilhørende dynd- og marskaflejringer. Det strækker sig over et areal på ca. 10 km i længde og 6-10 km i bredde, bredest ved Oksbøl. Flyvesandslandskabet er dannet over lang tid og i flere sandflugtsperioder. Sandflugten menes at have kulmineret i tiden omkring ca. 1750, sandsynligvis som et resultat af menneskelig virksomhed. Nærmest kysten ses veludviklede havklitter i flere rækker. På Kallesmærsk Hede er der tre rækker klitter, mens der er to rækker vest for Filsø. Øst for havklitterne breder der sig udstrakte klitsletter, klitheder eller de såkaldte afblæsningsflader. Den største og mest imponerende af disse er den ca. 2.500 ha store Kallesmærsk Hede. Herfra er sandet i århundreder vandret mod øst i en kæmpemæssig parabelklit. Denne vandreklit er nu standset ved dæmpning og plantning i Bordrup-Oksby Plantager efter forinden at have dækket marskdannelser ved Ho bugt.

I landsdelen som sådan sker der en relativ landsænkning eller havstigning. På trods heraf er havet alligevel rykket mod vest siden stenalderen, tvunget hertil af strandvoldsdannelser og flyvesandsaflejringer. Tydeligst ses denne "havflytning" ved den gamle stenalderhavskrænt fra Grærup til Børsmose, hvor også bakkeødannelser i form af moræneler og lagdelt sand (bakkesand) enkelte steder træder frem. Ved Grærup bøjede kystlinjen mod sydøst i retning af Oksbøl. Grærup markerer således stenalderhavets "Blåvands Huk", idet hele det udstrakte landområde sydvest herfor endnu var under havets overflade. Den gamle kystskrænt ved Grærup benævnes ikke desto mindre normalt "bronzealderkysten".

Vandarealerne blev stedse mindre som følge af dynddannelser og ustandselige tilfygninger af flyvesand. Som følge af disse tange- og strandvoldsdannelser blev "Langsø-havbugten" senere afskåret fra havet og omdannet til en ferskvandssø, der i en periode havde direkte forbindelse til Fidsø og Søvigssund, der tilsammen udgjorde den store Filsø. Grærup Langsø er altså resterne af et laguneområde, der oprindeligt har været hav. Den 30 ha store, lavvandede sø ligger nu i en langstrakt, nordsydgående fordybning på marint forland beskyttet mod havet af flere klitrækker ved Grærup Strand.

Jordbunden på terrænet er overalt præget af et større eller mindre flyvesandslag og en stærk udvaskning, der enkelte steder har resulteret i en podsolering. Jordbunden er mange steder ufrugtbar og nogle få steder relativt frugtbar. Larsen 2003 giver en udførlig beskrivelse af områdets geologiske historie.

Figur 4-10 viser kort over jordbundsforhold i området, og det fremgår klart, at de få moræneområder, der er at finde, ligger inden for den gamle stenalderkystlinje, mens jordbunden uden for denne nærmest udelukkende består af flyvesand.

Da området er blevet udjævnet igennem de sidste ca. 150.000 år, finder man ingen dybere søer, men derimod et stort antal lavvandede hedesøer. Disse søer er rene og klarvandede, dels på grund af de ekstremt næringsfattige, naturlige omgivelser, dels på grund af at der ikke tilføres næringsstoffer fra omkringliggende landbrug (flere af søerne har ingen eller meget korte tilløb). På mindre områder - i lavninger i tidligere sø- og mosestrøg - findes der foruden aflejringer af flyvesand også dannelser af tørv og ferskvandsdynd. Dette medfører stedvis større frugtbarhed. Disse arealer indgik ofte i den landbrugsdrift, der indtil ca. 1965 fandt sted på de bedste jorder, hovedsageligt ved Vejers, Grærup, Børsmose og Kærgård.

4.6. Historie

4.6.1. Perioden 1929-1940

I midten af 1920'erne indkøbte den danske hær feltskyts med rækkevidde på op til 21 km. Det betød, at de

hittidige artilleriskydeområder, Jægerspris på Sjælland og Fuglsø på Mols, blev for små. Et nyt og større område måtte etableres, og valget faldt på terrænet sydvest og vest for Oksbøl, hvor staten i 1929 dels købte, dels lejede store dele af Kallesmærsk Hede samt arealer nord og nordvest for Mosevrå kirke, de åbne arealer mellem Ål og Vrøgum Plantager og arealet omkring Fåresøen. På sidstnævnte areal var det tanken at opføre de få, faste bygninger, man fandt nødvendige som støtte for en teltlejr. Det samlede areal, der blev købt eller lejet, var ved udgangen af 1932 ca. 2.600 ha.

Øvelsesaktiviteten op gennem 1930'erne var beskeden. Tjenestetiden var kort, og som hovedregel var der i et uddannelsesforløb kun plads til en skydeperiode i sensommeren, som optakt til efterårsmanøvrerne.

4.6.2. Anden Verdenskrig

Allerede den 9. april 1940 rykkede de første tyske tropper ind i Oksbøllejren og overtog området. De følgende år blev lejren udvidet til træningslejr for en infanteridivision, bl.a. ved inddragelse af ca. 400 ha af Ål Plantage til opførelse af indkvarteringsbarakker, kostforplejning og messeområder. Også øvelsesterrænet blev stærkt udvidet, anlæg til feltøvelser og -skydninger blev indrettet, samtidig med at hele området blev udbygget med betonstøbte forsvarsanlæg, som led i invasionsforsvaret af den jyske vestkyst. "Bøffelstillingen" i Vandflod Bjerger og "Tirpitzstillingen" i Krogsande er eksempler herpå.

4.6.3. De nærmeste efterkrigsår

Flygtninge fra det vaklende Hitler-regime begyndte at strømme til Danmark i det sidste krigsår, og Oksbøllejren blev udpeget som opsamlingssted for en stor del af disse flygtninge. De blev anbragt i den del af lejren, der lå nord for Fåresøen, og indbyggerantallet her nåede i løbet af de følgende 5 år op på næsten 38.000 mennesker. Ved udgangen af marts 1949 var flygtningelejren afviklet og hovedparten af bygningerne solgt og fjernet. Kun et depotområde ved Fåresøen blev bevaret, ligesom det tidligere tyske militærlazaret blev skånet. Det har siden fungeret på forskellig måde under betegnelsen "Nordlejren". Således benyttedes den fra august 1949 til juli 1959 som militærnægter-

lejr, som havde til opgave at nedbryde lejren og reetablere plantagen.

Oksbøllerrænet var umiddelbart efter krigen blevet udvidet ved ekspropriation af ca. 1.400 ha, hovedsageligt omfattende den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede samt områder vest for Ål og Vrøgum Plantager. Herved udgjorde Forsvarets sammenlagte areal ca. 4.000 ha., hvilket for det første var i underkanten af behovet. For det andet havde området en meget uhensigtsmæssig arrondering. For at råde bod herpå blev der i årene 1967-1969 foretaget yderligere ekspropriation af 2.183 ha, hvorved øvelsesterrænet blev bragt op på dets nuværende størrelse og form. Hertil kommer, at de øvende enheder har adgang til en nærmere aftalt benyttelse af de tilgrænsende og nærtliggende klitplantager, der tilhører staten, i alt yderligere godt 8.000 ha.

Oksbøl Sydlejr har i sin korte levetid oplevet en bemærkelsesværdig udviklingsproces, svarende til den skiftende anvendelse: Fra 30'ernes teltlejr, der kun var aktiveret under det hestetrukne artilleris sensommerøvelser, over besættelsestidens baraklandskab til vore dages moderne undervisnings-, administrations- og indkvarteringsbygninger, med tilhørende anlæg for reparations- og vedligeholdelsestjeneste, træningsfaciliteter og anlæg til fritidsaktiviteter.

4.6.4. Perioden frem til 2012

Danmarks deltagelse i borgerkrigene på Balkan og senere krigene i Afghanistan og Irak har medført en voldsom udvidelse af skyde- og øvelsesintensiteten. Øvelsesaktiviteten søges tilpasset den opgave, som venter i missionsområdet. Det samme gør sig gældende for skydeaktiviteten. Skydninger under kørsel har medført et akut behov for stor anvendelse af statsskovene med hensyn til fareområder.

Skydeterrænet på Kallesmærsk Hede er i perioden 2002 – 2005 udbygget med 34 ildstillinger og 48 dækninger til skiverejsere. I samme periode er der bygget 2 store observationsstader omkring Oksbølby Nord og Mindestenen. Alle disse anlæg er indpasset naturligt i terrænet.

I 2002 blev 350 ha fra vestkanten af Ål-, Bordrup- og Oksbølby Plantager mageskiftet fra Oxbøl Statsskovdistrikt til Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Forsvarets sammenlagte areal er i dag på 6.370,9 ha.

Oksbøllejren er hjemsted for Kompetencecenter for Skyde- og Øvelsesterræner i Danmark, Hærens Kamp-

skole, 1 Artilleriafdeling, et drivmiddelkompagni, infirmeri, en afdeling under Værksted Danmark, en afdeling under Forsvarets Depot og Distribution samt et vedligeholdelseskompagni fra Trænregimentet. Hele virksomheden spiller med det store terræn, de mange aktiviteter og de mange ansatte en meget stor rolle i lokalsamfundet.

5. ANALYSE

Dette afsnit indeholder en emneopdelt diskussion af, hvordan et indsatsprogram på en hensigtsmæssig og velafvejet måde kan tilgodese de opstillede målsætninger samt en prioritering af ressourcer i forhold til en indsats mod de trusler, der er identificeret for naturtyper og arter. Det indledes med en evaluering af indsatsen under den tidligere driftsplan.

5.1. Evaluering af tidligere plan

Den seneste driftsplan for Oksbøl var gældende for perioden 1993-2007, og der har i forbindelse med revisionsarbejdet været gennemført en evaluering af indsatsen i denne periode. Den er foretaget af Forsvaret på basis af Skov- og Naturstyrelsens forarbejde og foreligger som et selvstændigt dokument (FBE, 2011 h). Den følger driftsplanens periode fra 1993-2007 og er ikke fremskrevet til tidspunktet for iværksættelse af den ny drifts- og plejeplan i 2011. Evalueringen gennemgår først og fremmest opfyldelsen af handlingsplanens enkelte elementer. Hertil kommer en mere summarisk oversigt over hvad der er gennemført og hvad der ikke er gennemført. Endelig gives en vurdering af indsatsens betydning for karakteristiske naturtyper og arter.

Sammenfattende konkluderes, at en meget væsentlig del af de planlagte drifts- og plejetiltag er gennemført siden planens iværksættelse. Et vigtigt element er kategoriinddelingen, som har været en væsentlig del af driftsplanens generelle virkemiddel. Den har været vel-fungerende og i det store hele blevet overholdt.

Pleje af hede- og overdrevsarealer i form af rydning og afbrænding er gennemført løbende, og især ved en ekstraordinær indsats i perioden 2003-06 på de mest plejekrævende arealer gennem et særligt EU-medfinansieret klithedeprojekt. Bortforpagtede enge og slettearealer er blevet afgræsset eller høstet efter planen, under de nye vilkår om undladelse af brug af gødning m.v. Generelt er

de planlagte plejetiltag på de åbne arealer således gennemført i stort omfang.

En væsentlig del af plejeforskrifterne for vådområderne er gennemført. Der er således foretaget vandstandshævning af i 6 delområder, men der mangler fortsat sikring bedre hydrologi i en række områder fx Grærup Langsø. Mange vådområder plejes i form af kreaturgræsning, men nogle er under tilgroning i pilekrat og under påvirkning af atmosfærisk nedfald af næringsstoffer, som ændrer søernes sarte balance og bundplanternes artssammensætning.

Planen for drift af skovene på terrænet er i store træk gennemført. Kun omkring halvdelen af de planlagte for- yngelser eller fjernelse af udtjente levende hegn er dog gennemført. Her forestår derfor fortsat en opgave. Næ- sten alle de planlagte nedrivninger af udtjente bygninger er gennemført.

Med hensyn til en fremskrivning af drift- og plejeind- satsen til 2011 henvises først og fremmest til status- afsnittet (Kap. 4). Heri gennemgås den nuværende status for militære og naturbeskyttelsesmæssige og øvrige relevante forhold. I tillæg hertil er der følgende centrale forhold:

5.1.1. Rydning

En række af de rydningsprojekter, der har været planlagt i den tidligere driftsplan, og som ikke ved planperiodens udløb var gennemført, er siden da blevet effektueret.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræns store klit- og hedearealer bliver plejet igennem regelmæssig afbrænding, der begrænser træopvækst og sikrer foryngelse af lyng og gode spirings- og opvækstmuligheder for naturtypernes konkurrencesvage plantesamfund.

Det gælder langs flere af vejstrækkene, hvor der har været ønske om bedre udsyn for at mindske påkørsel af vildt, ved Molskær, i større områder i det nordlige terræn på bronzealderkysten, ved Tane Sø m.v. Hertil kommer, at der i forbindelse med indretning af skovkampbaner i Grisens Øre og Ål Vest er foretaget omfattende rydninger, som ud over det uddannelsesmæssige formål tjener til at give skovene en mere lysåben karakter.

5.1.2. Opkørte områder

Som omtalt i afsnit 4.1. er arealanvendelsen ændret væsentligt siden driftsplanens vedtagelse i 1993. Nogle ændringer skyldes magelæg og opkøb af nye arealer, og nogle kan tillægges naturpleje, så en del tidligere slettearealer nu er kategoriseret som vådområder, typisk enge, eller overdrev. En markant forandring er arealet af opkørte områder, der i perioden er reduceret betydeligt.

Det skønnes, at ændringen først og fremmest kan tillægges Kategoriinddelingen, hvor ikke mindst Kategori II-områder i væsentlig grad er blevet skånet for omfattende kørsel og slitage.

5.2. Ny indsats

Der henvises her til målsætnings- og statusafsnittet og på basis heraf er der følgende temaer, der påkræver en særlig analyse:

5.2.1. Kan militære og naturbeskyttelsesmæssige målsætninger på sigt forenes?

Oksbøl er som landets største og vigtigste militære skyde- og øvelsesterræn pålagt omfattende krav til terrænets beskaffenhed, tilgængelighed og potentiale for indretning til nye, hurtige opstående uddannelsesbehov. Det forventes, at det samlede behov øges i de

kommende år. Samtidig er der over de sidste årtier og ikke mindst som en følge af internationale krav kommet væsentlig større fokus på bevarelse af områdets unikke natur. Denne del forventes ligeledes at accentueres i fremtiden. Hermed er det rimeligt at stille det helt overordnede spørgsmål, om det overhovedet er muligt langsigtet at forene de øgede behov for militær anvendelse med kravene om sikring af områdets natur.

Et væsentligt element i denne analyse er at tage et tilbageblik på udviklingen og forvaltningen over de seneste årtier. Kravene til naturbeskyttelse er ikke nye. De er kommet til udtryk igennem en lang årrække, og gennemførelse af den udløbne driftsplan tilbage i 1993 kan ses som materialiseringen heraf. Evalueringen af processen omkring driftsplanen giver alt overvejende et positivt billede. Det kan konkluderes, at der i den tidligere planperiode dels er gennemført meget vigtige projekter til sikring af naturen, hvilket i høj grad kan aflæses af den basisanalyse, der ligger til grund for Natura 2000-planlægningen. Samtidig kan det konkluderes, at Oksbøl fortsat anvendes intensivt til militære uddannelsesformer på alle niveauer.

Der er fortsat store udfordringer i forhold til at leve op til naturbeskyttelsesmålsætningen, og det er også rimeligt at konkludere, at de gennemførte tiltag for sikring af naturen på en række måder har vanskeliggjort den militære benyttelse af terrænet. Så der er ikke tale om, alle interesser er forenet og tilgodeset 100%, men der har været tale om en positiv proces, der har vist, at målsætningerne ikke blot kan forenes, men at netop den militære anvendelse på en række felter bidrager til naturbeskyttelsen, navnlig sammenlignet med en situation, hvor området havde været anvendt til konventionelt jordbrug.

På det grundlag er det rimeligt at antage, at der også i fremtiden er gode muligheder for at sikre ikke blot en god sameksistens, men på en række felter egentlig synergi mellem de to primære målsætninger.

5.2.2. Sikring af lysåben natur og samtidig bevaring af skjul og sløring ved øvelser

Tilgroning med vedplanter m.v. er en konstant trussel for såvel de dansk beskyttede som for en stor del af de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for

Natura 2000-området. Dette gælder klitnaturtyperne, der udgør langt størsteparten af de beskyttede arealer på Oksbøl, heder, moser, enge og rigkær, ligesom både søer og strandengsarealer ved Ho Bugt er under pres fra tilgroning med tagrør, pil og anden vegetation. Tilgroning forstærkes af unaturlig hydrologi og næringsstofftilførsel, men modvirkes af skyde- og øvelsesaktiviteter igennem slitage fra bl.a. kørsel med hjul- og bælte køretøjer og lejlighedsvis brande.

En væsentlig indsats for at bevare områdets lysåbne natur og sikre den i gunstig bevarelsesstatus er naturpleje igennem rydning, nedskæring, slåning og fjernelse af forveddet plantemateriale. Hedepleje i form af slåning, afbrænding og afskrælning samt tilsvarende pleje af enge og overdrev ved afgræsning er ligeledes en nødvendig plejeforanstaltning. Sådanne tiltag har været gennemført i omfattende grad under den tidligere driftsplan, igennem det storstilede klitplejeprojekt, der har været gennemført med LIFE-midler, samt Operation Engsnarre, hvor Forsvaret deltager med arealer langs Ho Bugt.

Den målrettede indsats, der blev defineret og gennemført under den tidligere plan, er hovedårsagen til, at områdets lysåbne naturtyper i dag ligger i en generelt tilfredsstillende bevaringstilstand, hvilket kommer til udtryk i bl.a. kortlægningen under Natura 2000-programmet. Som eksempel kan her nævnes, at ingen habitatnaturtyper på Oksbøl ved basisanalysen er bedømt til dårligere end "moderat", mens hovedparten ligger i "god". Prognosen for naturtyperne er imidlertid generelt ugunstig, så fortsat og intensiveret naturpleje er vigtig for en fremtidig gunstig tilstand.

En del større arealer, der kræver en konstant, men ekstensiv plejeindsats, vil fortsat indgå i den regelmæssige hedepleje i form af slåning og afbrænding, der følger Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse om drift og pleje af lysåbne naturtyper. En række konkret udpegede arealer, hvor tilgroningen er mere omfattende og beskyttelsesbehovet større, vil blive underlagt pleje i form af rydning af forveddet opvækst i den første del af planperioden. Der er her tale om arealer, der i dag har nærmest skovpræg, hvor der af militære,

biologiske og landskabelige grunde foretages rydning og fjernelse af bevoksning uden gentilplantning. Desuden er der tale om tilgroede lysåbne arealer, der enten ryddes helt, eller hvor der efterlades spredt opvækst. Endelig er der tale om levende hegn, der ligger i lysåbne områder, som enten vil blive fjernet eller forynges med arter, der ikke udgør en spredningsrisiko.

Den nævnte plejeform, hvor der i forbindelse med rydning efterlades spredt opvækst og sikres en halvåben landskabstype, skal ses i sammenhæng med de uddannelsesmæssige målsætninger på Oksbøl. Ud fra et snævert hensyn til de lysåbne naturtypers tilstand burde der i disse områder ikke efterlades opvækst, men for en række af de nordligste arealer i øvelsesområdet, fx omkring Børsmose Hede, er der et betydeligt behov for at sikre skjul som forudsætning for opmarch forud for diverse indsættelser til kamp. Dette kan tilgodeses ved, at der efterlades grupper af træer og krat. Det er fortrinsvis i den nordlige del af terrænet, de delvist ryddede arealer placeres, hvilket bl.a. skal ses i sammenhæng med den strategiske målsætning om at forbinde Oksbøl bedre med skyde- og øvelsестerrænerne i specielt Nymindégab men også Varde. Denne sammenbinding skal primært finde sted, når der er behov for at rykke fra "eget" terræn i nord mod et "fjendtligt" terræn i syd, og hvor der ved indgangen til Oksbøl er behov for stillingsdækning. Dertil kommer, at ikke mindst Nymindégab er meget anvendelig som område for placering af diverse faglige installationer under gennemførelse af større øvelser.

Med sikring af sådanne områder, hvor der ryddes af hensyn til den lysåbne natur, men hvor der efterlades en vis dækning, forenes naturmæssige og militære hensyn bedst muligt. Med den fuldstændige rydning af kratområder (Stibjerg- og Molskjærområdet og Kallesmærsk Hede), rydning og sammenbinding af de tilgroede klitnaturtyper i Havsande og med fortsat generel pleje af klit- og hedenaturtyperne, overdrev, enge og strandenge vurderes indsatsen sammenlagt at kunne sikre de lysåbne naturtyper i området og leve op til målsætningen og indsatsprogrammet, der er fastlagt i Natura 2000-planen. Endelig skal det nævnes, at de kratlandskaber, der

vil opstå ved de delvise rydninger, har stor værdi såvel landskabeligt som for en række målsatte arter, fx hede-lærke, der er udpegningsart, stor tornskade, rødrygget tornskade og natrav. Også for områdets kronvildt vil det halvåbne landskab have stor værdi, hvilket for det nordlige terræn også skal ses i sammenhæng med den ændrede forvaltning i Filsø, hvor der med vandstands-hævningen må forventes at ske en betydelig indvandring af dyr til Oksbøl Skyde- og Øvelsестerræn.

5.2.3. Mere naturlige vandstandsforhold og fortsat mulighed for færdsel

Oksbølområdet er lavtliggende og ville uden indgreb fra menneskehånd være en mosaik af tørre klitarealer med stor dynamik gennemskåret af klitlavninger og andre vådbundsprægede arealer med lavvandede søer iblandet. Der ville fra østsiden være en betydelig vandstandspåvirkning fra Ho Bugt. Den væsentligste faktor i bevarelse af områdets karakteristiske naturtyper er derfor bedst muligt at tilstræbe en naturlig hydrologi. Imidlertid er området igennem tiden afvandet, og den fri dynamik er standset igennem klitdæmnings- og tilplantningsprojekter. Reguleringen af vandforholdene i området er oprindeligt sket under hensyn til jordbrugs- og beboelsesinteresser, og den fortsatte afvanding af arealerne er sket med henblik på at bevare adgangs- og færdselsmuligheder for skyde- og øvelsesaktiviteterne. Afledning af vand fra arealerne skal også ses i sammenhæng med dyrknings- og beboelsesmæssige interesser i tilstødende områder, herunder i sommerhusområderne mod syd og vest.

Netop områdets hydrologi synes at være den største udfordring i at forene natur- og brugsinteresserne, hvilket også kommer til udtryk i, at flere af de projekter, der har været foreslået og planlagt til sikring af en mere naturlig hydrologi, ikke er blevet gennemført i forrige planperiode. Det skal dog understreges, at der er gennemført vigtige projekter både i nord, dvs. Nørrekær og Tane Sø, og i de centrale områder ved Grovsø og Langvand og i Molskær.

Det står klart, at der forud for og i den kommende planperiode må tages stilling til en yderligere prioritering af

at opnå mere naturlig hydrologi, hvilket ikke mindst skal ses på baggrund af forpligtelserne i Natura 2000-planlægningen, der har dette som en vigtig prioritet. Samtidig skal den strategiske og taktiske målsætning om ikke blot at sikre Oksbøl som uddannelsessted, men at skabe rum for udvidede militære aktiviteter, tilgodeses. Nøglen til at finde en fælles platform for disse forskelligartede interesser ligger i at udnytte Oksbøls store geografiske udbredelse og mange varierede muligheder.

Geografisk set har terrænet facon som et timeglas, med en tydelig indsnævring imellem øvelsesområdet i nord og skydeområdet i syd. Dette er beskrevet som "flaskehalsproblematikken" og i øvrigt adresseret i den strategiske målsætning. "Flaskehalsen" er helt central i forhold til problematikken om naturlig hydrologi, idet der netop i dette område er meget væsentlige interesser i

at sikre våde naturtyper (fra Råsø i vest, over Develsø til Langvand/Måsevrå Hede-søerne i øst), samtidig med at området sammenbinder øvelsesområdet med skydeområdet, hvilket medfører omfattende behov for færdsel og kørsel nord-syd. Flaskehalsproblemet er delvis søgt løst ved magelæg med arealer i Ål Plantage og udvidede muligheder for at anvende Naturstyrelsens arealer i Bordrup og Vejers plantager. Ikke desto mindre er det ud fra en fremtidig militær anvendelsesmålsætning af største betydning, at der ikke i flaskehalsområdet planlægges med yderligere øgning af vandstand, eller i det mindste at projekter, der omhandler dette, bliver meget grundigt overvejet og diskuteret. En operativ målsætning om at tilgode det samlede områdes våde naturtyper og arter inden for en kortere planlægningsperiode tilsiger derfor, at fokus rettes mod potentielle områder, der ligger mere perifert.

Sommervandstanden i Ho Bugt Enge er for lav.

Forsvaret konkluderer derfor, at der for den kommende planperiode sikres et uændret hydrologisk regime i bæltet imellem Vejers Havvej mod syd og Vestbogårdvej/Langvandvej mod nord. Dette indebærer, at det projekt vedrørende ændring af Ålestrømmen og ændring af vandstanden i Develsø, som har været beskrevet tidligere, stilles i bero. Det understreges, at der ikke målsættes forringet vandstand i området. Den nuværende, øgede vandstand i Råsø og Landvand-området sikres, og at de forbedringer i naturtilstanden, der er opnået herved, må forventes at bidrage til gunstig bevarelsesstatu for både naturtyper og arter.

Med hensyn til mere perifere områder, der ud over de eksisterende arealer yderligere kan bidrage til at sikre det samlede områdes indhold af våde biotoper, lægges der vægt på følgende: Grærup Langsø og ikke mindst engene øst for søen, hvor der nu planlægges en mere naturlig hydrologi, Helle Sø, Hoppenstald, Ho Bugt Engene, moser syd for Vejers Plantage samt sø- og engområder ved Langslade Rende på den sydlige Kallesmærsk Hede. Disse områder kan opdeles to typer: 1. Projekter, hvor planlægningen fastlægger en analyse og nærmere udredning inden for en given tidshorisont, fx Grærup Langsø, hvor der ved drifts- og plejeplanens ikrafttræden nedsættes en arbejdsgruppe til håndtering af det samlede projekt, og 2. Projekter, hvor de specifikke aktiviteter defineres i drifts- og plejeplanen, fx Hellesø, Hoppenstald og Ho Bugt enge. Når nogle af projekterne alene planlægges til videre udvikling, hænger det sammen med, at de potentielt er meget omfattende i forhold til afledning af vand ikke blot på Oksbøl, men også i omkringliggende områder, herunder ikke mindst i forhold til sommerhusområderne. Der fastsættes i drifts- og plejeplanen terminer for afklaring og beslutning om disse projekter, mens der for de øvrige hydrologiprojekter fastsættes terminer for den egentlige gennemførelse.

5.2.4. Skovdrift og naturbeskyttelse

Skovene i Oksbøl er plantagebetonede, men rummer dog vigtige naturværdier. Samtidig er de af stor betydning for de militære uddannelsesaktiviteter, hvor det fremtidige behov vil være sikring af områder til træning i lukket terræn, og ikke mindst områder med spredt

bevoksning. Der er ikke heri grundlæggende modsætninger i forhold til naturmålsætningerne. Fx er der ikke udpegede skovhabitat-naturtyper, der kræver særlig beskyttelse. Regelsættet vil derfor primært være styret af skovlovgivningen, og skovplanlægningen vil følge Forsvarets generelle strategi om naturnær skovdrift og udlægning af skovudviklingstyper, habitattrægrupper mv. jf. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse om drift og pleje af fredskovspligtige, skovbevoksede arealer (FBE, 2011b).

Ud over dette er der som en del af planlægningen gennemført en langsigtet vurdering af terrænets udvikling i retning af åbne, halvåbne og lukkede, skovbevoksede landskabstyper. Dette er nærmere beskrevet i næste kapitel (Visioner). Her er der for en række af de nuværende skovarealer besluttet en langsigtet udvikling til en mere åben landskabstype, hvilket gælder nogle af plantagerne, fx ved Selager. Hensigten hermed er flersidig, idet der med den mere åbne landskabstype skabes et godt rum for den militære anvendelse, samtidig med, at en række af de lysåbne naturtyper, der har prioritet, fremmes. Det samme gælder en række arter, der er tilknyttet det halvåbne, tørre landskab, for fx fuglenes vedkommende bl.a. stor tornskade, rødrygget tornskade og natrav. Med de forestående etableringer af uddannelsesfaciliteter i Grisens Øre og Ål Vest vil der ydermere dannes et mere åbent skovbillede, som vil styrke naturindholdet.

Udviklingen vil betyde, at der af de nuværende ca. 793 ha skov på sigt planlægges et betydeligt mindre areal (ca. 487 ha) med egentlige skovudviklingstyper, mens det øvrige areal vil overgå til mere lysåbne naturudviklingstyper. Det skal understreges, at der ikke er tale om konvertering, og udviklingen modstrider ikke opretholdelsen af fredskovspligt på de nuværende skovarealer.

5.2.5. Landbrugsdrift, vildtag og naturbeskyttelse

En væsentlig del af Oksbøl er tidligere landbrugsarealer, og en del, herunder også naturarealer bortforpagtes fortsat til ekstensiv landbrugsdrift i form af afgræsning, høslæt m.v. Samtidig har et areal på ca. 60 ha over de senere år været udlagt som vildtager. Begge anvendelsesformer er i dag underlagt generelle bestemmelser og dermed pålagt

væsentlige restriktioner i forhold til konventionel drift, herunder fx i forhold til anvendelse af kemiske hjælpemidler.

Landbrugsdrift og drift af vildtagre planlægges videreført i den kommende planperiode igennem forpagtnings- eller brugsaftaler. Sådanne aftaler udgør dels en ikke ubetydende økonomisk indtægt, og udgør samtidig et vigtigt bindeled mellem terrænet og lokalsamfundet. Desuden sikres for de relativt store arealer, der igennem aftaler bliver afgræsset, en lysåben tilstand, som naturmæssigt har helt afgørende betydning, hvad enten der er tale om mindre værdifulde slettearealer eller egentligt beskyttede naturtyper såsom overdrev, enge og strandenge.

Vildtagrene opretholdes af hensyn til sikring af områdets bestand af hjortevildt. Det er her målsætningen, at Oksbøl kan opretholde en bestand, der til stadighed kan producere et jagtligt overskud til naboterrænerne og ligeledes være et værdifuldt oplevelseselement for publikum i og omkring terrænet. Vildtagrene spiller en

rolle i forhold til at sikre terrænets bæreevne året rundt. Ligeledes er de igennem en rigtig placering med til at afbøde sæsonvise markskader på landbrugsarealer, der støder op til Oksbølområdet. Yderligere er det vigtigt at sikre høj produktivitet og næringsværdi i vildtagrenes afgrødedække, hvilket betyder, at vildtagrene regelmæssigt omlægges og desuden gødes.

Der er fra flere sider fremført ønske om at reducere arealet af vildtagre, hvilket motiveres ud fra hensynet til den omgivende natur. I forbindelse med planlægningen er placeringen af vildtagrene revideret i forhold til bl.a. de krav om afstand til visse naturtyper, der er besluttet igennem Forsvarets bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri (FBE, 2011f). Heri er indlagt betydelige afstandskrav, hvilket sikrer, at der ikke sker fx næringsstofpåvirkning af omkringliggende naturtyper. Med dette er det vurderet, at det er forsvarligt fortsat at opretholde et areal også i forhold til den samlede naturbeskyttelsesmæssige indsats på Oksbøl. Der er i forbindelse med planens udar-

bejdelse sket en gennemgang af arealer, der falder inden for bestemmelsens kriterier, og der planlægges med en ramme for vildtagre på ca. 60 ha på det samlede terræn.

5.2.6. Invasive arter m.v.

Der er konstateret en række arter af invasive plantearter i Oksbøl, særligt bjergfyr, glansbladet hæg, japansk pileurt og rynket rose. Forebyggelse og bekæmpelse af invasive plantearter er overordnet reguleret igennem Forsvarets generelle retningslinjer herom og udmøntes på det enkelte terræn igennem drifts- og plejeplanerne. Der er under den tidligere driftsplan for Oksbøl gennemført omfattende bekæmpelse, men der er behov for en fortsat indsats, der bygger på en grundig kortlægning, strategier til forebyggelse og en prioriteret bekæmpelsesindsats. Dette vil ske i samarbejde med andre, herunder særligt Naturstyrelsen.

Med hensyn til bjergfyr ligger en væsentlig del af indsatsen i de rydninger, der følger af pleje af de lysåbne naturtyper, ligesom den generelle hedepleje vil give fortsat kontrol med nyopvækst af fyr og andre invasive plantearter.

Den mest målrettede indsat direkte mod invasive plantearter vil rettes mod glansbladet hæg og japansk pileurt. Inden for Natura 2000-temaet synes yderligere at være behov for bekæmpelse af stjernebredribbe, der udgør en trussel mod typiske hjemmehørende arter på klithede og grå/grøn klit. Udfordringen i forhold til bekæmpelse af de invasive arter ligger primært i spørgsmålet om, hvorvidt der overhovedet findes brugbare teknikker og allokering af ressourcer, og det er nødvendigt at foretage en prioritering for at opnå bedst mulige udbytte af indsatsen. I denne sammenhæng vil egentlig bekæmpelse i første omgang være rettet mod glansbladet hæg i eller i nærheden af områder med lysåben natur, herunder særligt Selager Hede og ved Kirkekro Kirke. Bekæmpelse af Glansbladet Hæg i bevoksede områder vil inddrages i omdriften, men det vurderes ud fra erfaringer fra andre distrikter at være en langvarig proces uden udsigt til hurtige resultater.

Blandt de invasive dyrearter er der i Oksbøl særlig grund til at fokusere på mink og mårhund. Mink forekommer i området, og det er sandsynligt, at den har etableret sig

med en ynglebestand. Oksbøl er et potentielt og oplagt levested for mårhund. Begge arter udgør en betydelig trussel for områdets ynglefugle, og det er vigtigt, at den omfattende plejeindsats, der foretages i forhold til fx at sikre gode levesteder for fuglene, suppleres med en målrettet indsats til forebyggelse og bekæmpelse af invasive prædatorer og ligeledes ræv. Den største udfordring i et sådant program er allokering af ressourcer. Samtidig er det vigtigt, at programmet koordineres regionalt, og at der frem for alt sikres et fortsat samarbejde med Naturstyrelsen både som myndighed og som nabolodsejer.

5.2.7. Nedslidning og bevarelse af sårbar natur

Oksbøl er rammen om omfattende militære øvelser, der indebærer intensiv kørsel med både hjul- og bæltekøretøjer. Kørslen finder sted i områder med næringsfattige naturtyper, hvor vegetationen regenereres langsomt, og i visse tilfælde også i våde områder. Den kan til tider have en stor eroderende effekt på terræn og landskab, hvilket lader sig afsløre ganske tydeligt ved analyse af luftfotos. Ud fra en naturmæssig tilgang kan effekten betragtes fra to synsvinkler: En moderat slitage er positiv i forhold til at sikre lysåbenhed og foryngelse af vegetationen og medvirker til at bevare nogle af områdets karakteristiske naturtyper og tilhørende arter. Det gælder såvel tørre områder, som steder, hvor slitage skaber nye småvandhuller, der har stor betydning for visse paddearter. Omfattende erosion er derimod af det onde, dels fordi den vedvarende forhindrer vegetationen i at regenerere, der hvor kørslen finder sted, og dels skaber en fysisk forhindring for spredning af planter og smådyr på tværs af sporet og således fragmenterer det økologiske landskab.

Slitage er et klassisk emne i forhold til forvaltningen af Oksbøl og andre militære områder, og det har været adresseret i den tidligere driftsplan, hvor det vigtigste virkemiddel mod intensiv slitage i vigtige naturområder er kategoriinddelingen. Her er det særligt forbuddet mod kørsel uden for veje og spor i Kategori I-områderne, der har betydning. I Kategori II-områder skal skader efter kørsel udbedres og i Kategori III tilstræbes, at kørsel fordeles jævnt, og at terrænskader udbedres, hvis det har betydning for vegetationens regenerering. Begge for-

holdsregler tjener til at begrænse den intensive slitage og dybe sporkørsel, der skaber barrierer for smådyr.

Kategoriinddelingen bevares i den ny planperiode, og der foretages tre egentlige ændringer samt nogle mindre afgrænsningsmæssige justeringer. Samtidig foretages en bedre afmærkning af Kategori I-områderne, så disse respekteres også af enheder, der ikke umiddelbart er kendte med forholdene. For de øvrige kategorier tilsigtes igennem bedre information, at reglerne overholdes, herunder også, at der foretages udbedring af terrænskader.

Inddelingen i kategorier er en administrativ forvaltningsramme tilrettelagt af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, og ændringer vurderes ikke i sig selv at kræve konsekvensanalyse. En af de arealmæssigt betydelige ændringer i kategoriinddelingen er ændring fra Kategori I til Kategori II i Landvandområdet. Ændringen skal ses i sammenhæng med flaskehalsproblematikken og behovet for at sikre bedre og bredere sammenhæng imellem skyde- og øvelsesterrænet. Her er tale om § 3-beskyttede arealer, der er højt værdisat i kommunens naturkvalitetsplan, og arealet er desuden kortlagt som habitatnaturtyper, der indgår i udpegningsgrundlaget for habitatområdet. Det er i den sammenhæng vigtigt at bemærke, at der for en række tilsvarende naturtyper, der p.t. ligger i Kategori II-områder, ikke er påpeget trusler som følge af militær anvendelse i regi af Natura 2000-planen, hvortil kommer at de dele af området, der fremover bliver Kategori II er tørre hedearealer, der ikke ubetinget vil skades, men muligvis kunne styrkes af moderat slitage. Ligeledes er det i henseende til naturtypen vigtigt notere, at Kategori II-pålægget indebærer reetablering ved evt. skader, sådan som det er tilfældet for en række øvrige naturområder, der ligger i Kategori II. I forhold til forstyrrelser vil kategori-spørgsmål i delområdet indgå som en del af den undersøgelse, Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste iværksætter (Aktivitet 8.14.6). Det er her værd at bemærke, at det ynglepar af tinksmed, som i 2011 blev registreret i delområdet, havde slået sig ned på et Kategori III-areal nord for Vejers Havvej, hvilket indikerer, at kategoriinddelingen ikke nødvendigvis er et primært kriterium for denne arts valg af yngleområde.

Det er på denne baggrund vurderet, at selve ændringen fra Kategori I til II ikke påkræver særlig myndighedsbehandling eller tilladelse og således følger beslutningen i drifts- og plejeplanen. I forhold til naturtyperne vil det kunne komme på tale, at der som for øvrige beskyttede arealer forud for ændret anvendelse af området udarbejdes en mere konkret beskrivelse af den ændrede anvendelse i forhold til myndighedsbehandling. I forhold til forstyrrelser, vil spørgsmålet indgå i den samlede forstyrrelsesundersøgelse.

På denne baggrund vurderes det, at der kan opnås en rimelig balance imellem hensynet til sårbar natur og det omfattende behov for kørsel, som aktivitetsniveauet i Oksbøl også i fremtiden vil fordre.

5.2.8. Uforstyrret natur og behov for adgang, færdsel og skydeaktiviteter

Forstyrrelser udgør en potentiel trussel for visse arter på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn og er eksplicit nævnt i Natura 2000-planen. Det potentielle problem er ikke nærmere dokumenteret, men det synes givet, at forstyrrelsestemaet primært skal ses i forhold til sårbare ynglefuglearter, såsom hedeheg og tinksmed. Det kan ligeledes være påkrævet at sikre en række øvrige arter uforstyrrede forhold særligt i yngletiden.

Et potentielt forstyrrelsestema er påvirkningen fra skydning, sprængning, nedslag og andre stærkt støjende aktiviteter, som er hyppigt forekommende i Oksbøl. Dette skal primært ses i forhold til forstyrrelsesfølsomme pattedyr og fugle samt naturligtvis de omkringliggende lokalsamfund. Sidstnævnte problematik håndteres ikke igennem drifts- og plejeplanen. Det er kendt, at hjortevildt relativt let tilvænner sig regelmæssig forstyrrelse i form af støj, herunder også fra tunge våben. Det vidner fx kronvildtbestandens udvikling i Oksbølområdet om. Den er til stadighed gået frem og vurderes at udnytte terrænet fuldt ud trods lejlighedsvis omfattende skydning. Der er heller ingen indikation af, at støj fra skydeaktiviteter har nogen væsentlig påvirkning af ynglefugle, og der er ikke i Oksbølområdet væsentlige forekomster af trækkende vandfugle, der kunne påvirkes. Odder, der er meget forstyrrelsesfølsom, har haft en positiv

bestandsudvikling, og alt i alt synes forstyrrelser i form af støj ikke at være et tema, der bør påkalde sig større opmærksomhed i drifts- og plejeplanen.

En væsentlig del af forstyrrelsespotentialet fra militær færdsel er håndteret igennem indretning af Kategoriinddelingen, der for de vigtigste områder (Kategori I) sikrer, at kørsel kun sker ad eksisterende veje og spor, hvilket bl.a. sikres ved opsætning af afmærkningspæle. Mange af de sårbare levesteder er desuden svært tilgængelige, hvilket betyder, at færdsel til fods reguleres automatisk.

For så vidt angår forstyrrelse fra offentlig adgang reguleres dette til dels igennem, at store arealer er permanent afspærret for publikum grundet risiko for forsagere. I den øvrige del af terrænet er der adgang, når der ikke er øvelsesaktiviteter.

Det har vist sig, at visse arter af flagermus anvender bunkeranlæg på Oksbøl som overvintrings- og raste-

steder. Forsvaret er forpligtet til at tage hensyn til flagermus, der fremgår af Habitatdirektivets Bilag IV og dermed skal have streng beskyttelse. Det gælder også forstyrrelser, og det vurderes, at der ved simple tiltag kan opnås bedre vilkår for flagermus i nogle af bunkerne. Samtidig er det af uddannelsesmæssige hensyn vigtigt at bevare adgang til bunkeranlæggene, men det vurderes, at der vil kunne findes en teknisk indretning, der sikrer nødvendig adgang til anlæggene, men hvor der samtidig tages et hensyn til flagermusene, fx ved aflukning af dele af anlæggene med gitre og samtidig sikrer dyrene fri ud- og indflyvning.

Med henblik på at håndtere forstyrrelsesspørgsmålet, herunder den konkrete omtale i Natura 2000-planen, gennemfører Forsvaret forud for revisionen af Natura 2000-planen i 2015 en særskilt undersøgelse mhp. at afklare betydningen af forstyrrelser fra aktiviteter i skyde- og øvelsesområdet.

6. VISIONER

Dette afsnit giver en beskrivelse af de langsigtede visioner for arealudviklingen på Forsvarets arealer, herunder Oksbøl. Det omfatter en vurdering af de såkaldte landskabstyper, der beskriver den overordnede vision for fordelingen af det lukkede (skovbevoksede), det halvåbne og det åbne landskab på større delarealer (landskaber) på terrænet. Ligeledes omfatter beskrivelsen de såkaldte naturudviklingstyper og skovudviklingstyper, der giver den langsigtede vision for udviklingen af tilstanden på natur- og skovtypeniveau.

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner er erhvervet over en hundrede-år lang periode. En stor del udgør arealer, der tidligere har tjent land- og skovbrugsmæssige formål. I takt med, at jordbrugsdriften er ophørt eller ekstensiveret, er der på mange arealer blevet plads til den natur, der ellers er trængt i det omgivende, intensivt udnyttede danske landskab. Ca. halvdelen af Forsvarets samlede areal er udpeget som Natura 2000-område, og

ca. halvdelen heraf udgør naturtyper, der er udpegningsgrundlag for områderne. 2/3 af de udpegede naturtyper er i høj eller god tilstand. Ligeledes huser Forsvarets arealer et bredt udsnit af internationalt prioriterede og beskyttelseskrævende arter, herunder ikke mindst fuglearter, der er tilknyttet næringsfattige, våde og lysåbne naturtyper. Til dette kommer en række dansk beskyttede naturtyper, fx næsten 1.000 søer samt moser,

Formålet med opstilling af visioner for terrænet er bl.a. at indikere den langsigtede fordeling mellem arealer med skovbevoksning, åbne arealer og overgangen mellem bevoksede og åbne arealer.

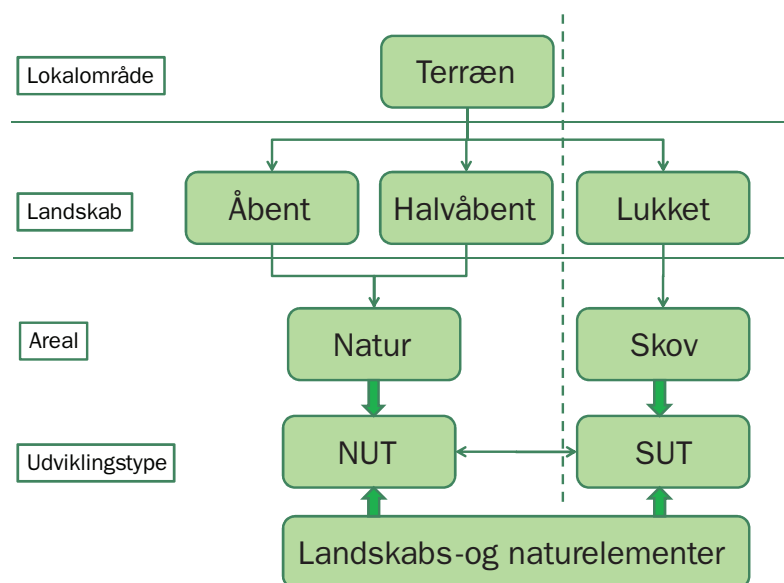
heder, overdrev m.v. I alt ca. 15.000 ha er således registreret som beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens § 3. Der findes 147 km beskyttet vandløb. Endelig rummer Forsvarets arealer værdifulde og typiske danske natur- og kulturlandskaber med et bredt og stabilt indhold af karakteristiske og ikke beskyttelseskrævende arter. Med indholdet af landskaber, naturtyper og arter og med mulighed for at give råderum for dynamik og processer, er Forsvarets arealer et meget væsentligt bidrag til at bevare og udvikle biodiversiteten i Danmark og Europa. Til dette kommer, at der på Forsvarets arealer ligger et betydeligt potentiale for at demonstrere bæredygtig forvaltning af biodiversitet samt for oplevelsesmuligheder for befolkningen.

Forsvarsministeriets miljøstrategi fra 2003 lægger vægt på, at der opretholdes en naturtilstand på Forsvarets arealer, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna. Det væsentligste virkemiddel hertil er at fortsætte ekstensiveringsprocessen, således at der i planlægningen - sammen med hensynet til udvikling af områdernes funktionalitet som uddannelsessteder - indlægges et overordnet hensyn til biodiversiteten med tilhørende dynamik og naturlige processer. Dette kræver en holistisk tilgang til arealforvaltningen, således at den klassiske sondring mellem skov-, landbrugs- og naturarealer afløses af en opfattelse, der på lang sigt udvikler landskab og natur i en integreret form på hele terrænet og ligeledes afstemt med landskaber og naturtyper i lokalområdet. Et redskab hertil er at opstille og beskrive den langsigtede landskabs- og naturudvikling i form af visioner for udviklingen på de enkelte delarealer. Hermed sikres en fælles referenceramme for de arealforvaltnings- og planlægningsmæssige tiltag.

De større militære arealer udgør arealmæssigt en væsentlig del af konkrete lokalområder i Danmark, hvor de ligger i yderområder med få vejanlæg og sparsom bebyggelse. De store terræner repræsenterer ofte flere landskabstyper. Karakteristisk for mange er kyst-, klit- og hedelandskaber, ikke mindst skydeområderne, hvor de åbne landskaber bruges som nedslags- og målområder. En meget stor del udgøres af egentlige kulturlandskaber, særligt åbne områder, der er udviklet igennem agerbrug,

og skove, hvoraf store dele er skabt igennem målrettet klittilplantning eller egentlige skovbrugsformål, men hvor der også er væsentlige militære interesser, fx i form uddannelse i kamp i lukket terræn. En række arealer, særligt øvelsesarealerne, er præget af landskaber, der kan karakteriseres som "halvåbne", dvs. åbne arealer med spredt og ofte gruppevis bevoksning. Denne struktur er i mange tilfælde et produkt af en målsætning om at tilrettelægge øvelser, så der skabes mulighed for kombineret skjul og fremrykning i samme område. Det halvåbne landskab er ligeledes et resultat af et åbent landskab, der er under naturlig tilgroning.

Det er på dette grundlag hensigtsmæssigt at udvikle tre typer af landskaber: Den åbne, den halvåbne (kratlandskab) og den lukkede (skovbevokset) - styret overordnet af en række vektorer, hvoraf de militære målsætninger og hensynet til naturbeskyttelse vægtes højest, og hvor publikumshensyn inddrages i størst mulige omfang. Med denne grundstruktur kan udviklingen af det enkelte areal systematiseres i arealudviklingstyper, der for de åbne og halvåbne områder betegnes "naturudviklingstyper" og for de lukkede (skovbevoksede) områder betegnes "skovudviklingstyper". Opdelingen bygger ikke på en fordring om, at "natur" og "skov" ansues adskilt, men på at der igennem de sidste 10 år er udviklet et koncept for skovudviklingstyper, som er institutionaliseret og bredt anerkendt (Larsen 2005a). Beskrivelsen af naturudviklingstyper skal ses som en parallel hertil dækkende ikke-bevoksede og delvist bevoksede områder, således at ethvert areal som udgangspunkt pålægges en arealudviklingstype. skovudviklingstyper vil typisk dække skovbevoksede arealer, mens naturudviklingstyper vil dække øvrige arealer (undtaget bebyggede områder, baneanlæg, veje etc.), hvoraf en stor del er pålagt administrative reguleringer efter naturbeskyttelses- og miljømålslovgivningen, mens visse arealer er ubeskyttede. Der er høj grad af interaktion imellem typerne. Grundlæggende er mange såvel bruger- som naturbeskyttelsesinteresser tilknyttet overgangszonen fra et areal til et andet og ud fra visionen om en integreret og holistisk arealforvaltning skal skovudviklingstyperne og naturudviklingstyperne ses i meget tæt sammenhæng. Den eneste årsag til, at der her sondres er, at skovud-

Figur 6-1. Diagram over flowet fra landskab over areal til arealudviklingstype. Den lodrette stiplede linje indikerer den administrative opdeling i planlægning for skov (skovudviklingstyper) og natur (naturudviklingstyper), men samtidig at skov og natur ud fra en biodiversitetssynsvinkel ikke kan adskilles. Den vandrette pil nederst tilkendegiver muligheden for, at der med naturudviklingstyper på sigt opnås arealer og landskaber, der er lukkede, og tilsvarende at der med skovaturudviklingstyper kan udvikles halvåbne arealer og landskaber. Landskabs- og naturelementer er mindre enheder, men fortsat vigtige for den samlede funktionalitet.

viklingstyperne er et defineret og anerkendt koncept til udvikling af naturindhold på skovbevoksede områder, hvorimod naturudviklingstyperne først er nyformuleret.

Strukturen i form af landskabstyper og natur- og skovudviklingstyperne er skitseret på Figur 6-1. Det fremgår, at det åbne og halvåbne landskab på arealniveau defineres som "natur" og det lukkede som "skov", hvilket som allerede nævnt bygger på et administrativt og ikke et biologisk rationale. "Naturarealer" pålægges herefter en "naturudviklingstype", der et nyt begreb, som Forsvaret arbejder på at udvikle yderligere. "Skovarealer", dvs det lukkede landskab pålægges en "skovudviklingstype".

6.1 Landskabstyper

De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder. Mindre arealer, der er bevokset med træer, fx hegn, krat og remiser, er at opfatte som landskabs- og naturelementer. Det samme gælder søer og vandløb, se nærmere i afsnit 6.4.

Landskabstyper skal have en sammenhængskraft og en vis størrelse hver især. Samtidig bør de ud fra en naturmæssig vurdering planlægges, så de giver harmoni, dvs. at den halvåbne type sikrer overgangen fra åben til lukket, selvom der kan være militære brugsformål, der tilsiger en mere brat overgang fra tæt bevoksning (skjul) til helt åbent areal (ildterræn).

Landskabstyper skal ydermere ses i en topografisk kontekst. Topografien skaber i sig selv et landskab, og bevoksningsgraden skal afstemmes med topografiske forhold herunder såvel æstetik, udsigtsforhold, kystnærhed m.v. som militære fordringer i forhold til dækning og udsyn, hvor topografien i sig selv er en afgørende faktor.

Et vigtigt forhold er landskabstypernes funktionalitet i forhold til opretholdelse og styrkelse af biodiversitet. I denne sammenhæng skal der lægges vægt på såvel et højt naturindhold i form af stabile naturtyper og levesteder som på landskabets strukturelle sammenhængs-

kraft, der skal sikre plante- og dyresamfundenes naturlige spredning og genetiske udveksling.

Udvælgelsen af fremtidige landskabstyper på Oksbøl præges i høj grad af områdets oprindelige meget åbne landskabsform, som igennem omfattende plejeprojekter er søgt bevaret. Derfor er der en stor overvægt af den åbne landskabstype, samtidig med at en del af de nuværende skovbevoksede arealer er prioriteret som halvåbne landskabstyper. Fordelingen mellem de tre typer og placeringen fremgår af Figur 6-2.

6.1.1. Åbent landskab

Et yderpunkt i forhold til bevoksningsgrad er landskabet helt uden træbevoksning. Dette er kendetegnende for en stor del af de landskaber og naturtyper, der findes på Forsvarets arealer, fx de store klithedearealer på Oks-

bøl, indlandshederne på Borris Skydeterræn og eng- og strandengsarealer på en række kystnære skydeområder. Naturmålsætningen for disse arealer vil som udgangspunkt være at sikre det helt åbne landskab, men de militære interesser kan fordre en vis grad af fx gruppevis bevoksning. Den naturlige udvikling er, at sådanne områder på sigt gror til, og der vil kræves en konstant plejeindsats for at hindre denne naturlige proces, og de relevante behandlingsmodeller vil typisk være rydning, slåning, afbrænding eller afgræsning, hvormed man vil kunne bevare det åbne landskab.

En variation af det åbne landskab er landskabet med enkeltstående træer eller enkelte indslag af grupper af træer, fx en lille skov, et krat eller et levende hegn. Sådanne strukturer medfører ikke en grad af halvåbenhed, men skal ses som naturelementer i det åbne landskab.

6.1.2. Halvåbent landskab

Det halvåbne landskab kan have en karakter af jævnt spredt bevoksning – typisk i tilfælde, hvor der sker en naturlig indvandring af træer gennem frøspredning. Tætheden af træer vil her typisk være større i nærheden af frøkilden end på afstand. Den spredte bevoksning kan også opstå ved bevidst pleje, så der ved rydning og slåning efterlades enkelttræer med en nogenlunde konstant afstand. Graden af åbenhed kan fx angives ved en bevoksningskvotient. Mere typisk er det, at det halvåbne landskab har en

gruppevis bevoksning af træer, enten som produkt af, at sådanne klynger af træer udvikler sig i kraft af beskyttelse (flokadfærd) eller i kraft af indbyrdes topografi og pletvise jordbunds- og hydrologiforhold. Den gruppevis struktur kan også tilstræbes igennem egentlig behandling og i er mange tilfælde en ideel struktur i forhold til militære øvelsesaktiviteter.

Det åbne og det halvåbne landskab udvikles gennem etablering af naturudviklingstyperne, der er beskrevet i afsnit 6.2.

6.1.3. Lukket landskab

Det lukkede landskab er i denne sammenhæng synonym med skov, men der findes mange skovstrukturer og grader af lukkethed. Også skoven kan være jævnt eller gruppevis bevokset, og lukketheden skal ses vertikalt, hvor et tæt-sluttende kronedække giver en åben og artsfattig karakter i skovbunden, mens stort lysindfald vil sikre et mere udbredt bunddække og et lukket skovbunds billede.

Skovudviklingstyperne er strukturmæssigt meget varierede, og der vil i de fleste kunne findes delarealer, der har en meget lukket karakter. Det vil dog oftest være typer med lystræarter som hovedtræart, der giver den tætteste underskov, fx egedominerede skove. Den urørte skov vil også skabe en tæt underskov og et kaotisk skovbillede.

6.2. Naturudviklingstyper

Til indretning af et fremtidigt system af naturudviklingstyper har Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste foretaget en gennemgang af den eksisterende kortlægning og registrering af naturtyper på Forsvarets arealer, hvor hede, overdrev, eng, mose og slette til sammen udgør en meget stor del af det samlede areal. Der er på dette grundlag foretaget en systematisering, der har resulteret i følgende 7 naturudviklingstyper: "Kysthede", "Indlandshede", "Overdrev", "Eng", "Mose", "Strand" og "Slette". Blandt disse er de følgende prioriteret som naturudviklingstyper på Oksbøl. I udvælgelsen er lagt vægt på Oksbøls oprindelige indhold af naturtyper, hvor de kystnære klittyper spiller en meget betydelig rolle. Det samme gælder strandtilknyttede typer både langs Vesterhavskysten og ved Ho Bugt. Ydermere spiller mose- og engtyperne en stor rolle såvel i slugten fra Nørrekær mod nord til Grærup Langsgø, som i områderne omkring de tre primære å-forløb: Markstrøm, Ålstrøm og Landslade Rende.

Blandt de egentlige skovudviklingstyper vil græsningsskoven og skovengen typisk være de mest åbne.

Det lukkede landskab udvikles gennem etablering af skovudviklingstyper, der er beskrevet i afsnit 6.3.

Der er på basis af ovenstående udlagt langsigtede landskabstyper på Oksbøl, hvilket er sket ud fra dels militære hensyn, hvor der særligt i det nordlige terræn er behov for muligheder for skjul i lukket eller halvåbent landskab, og dels naturhensyn, hvor der særligt på de lysåbne naturtyper, særligt enge, overdrev og heder, er lagt vægt på langsigtet at sikre et åbent landskab. Udpegningen fremgår af Figur 6-2. Det er indlysende, at der på et terræn som Oksbøl er en stor overvægt af åbent landskab.

De udvalgte typer gives en kort beskrivelse i det følgende. Beskrivelsen tager udgangspunkt i de naturtyper, der er registreret på Forsvarets arealer. Der henvises desuden til visionskortet (kortbilag 3), hvoraf den konkrete placering fremgår. Figur 6-3 viser fordelingen i areal.

6.2.1. Naturudviklingstype: Kysthede

Omfang og beskrivelse

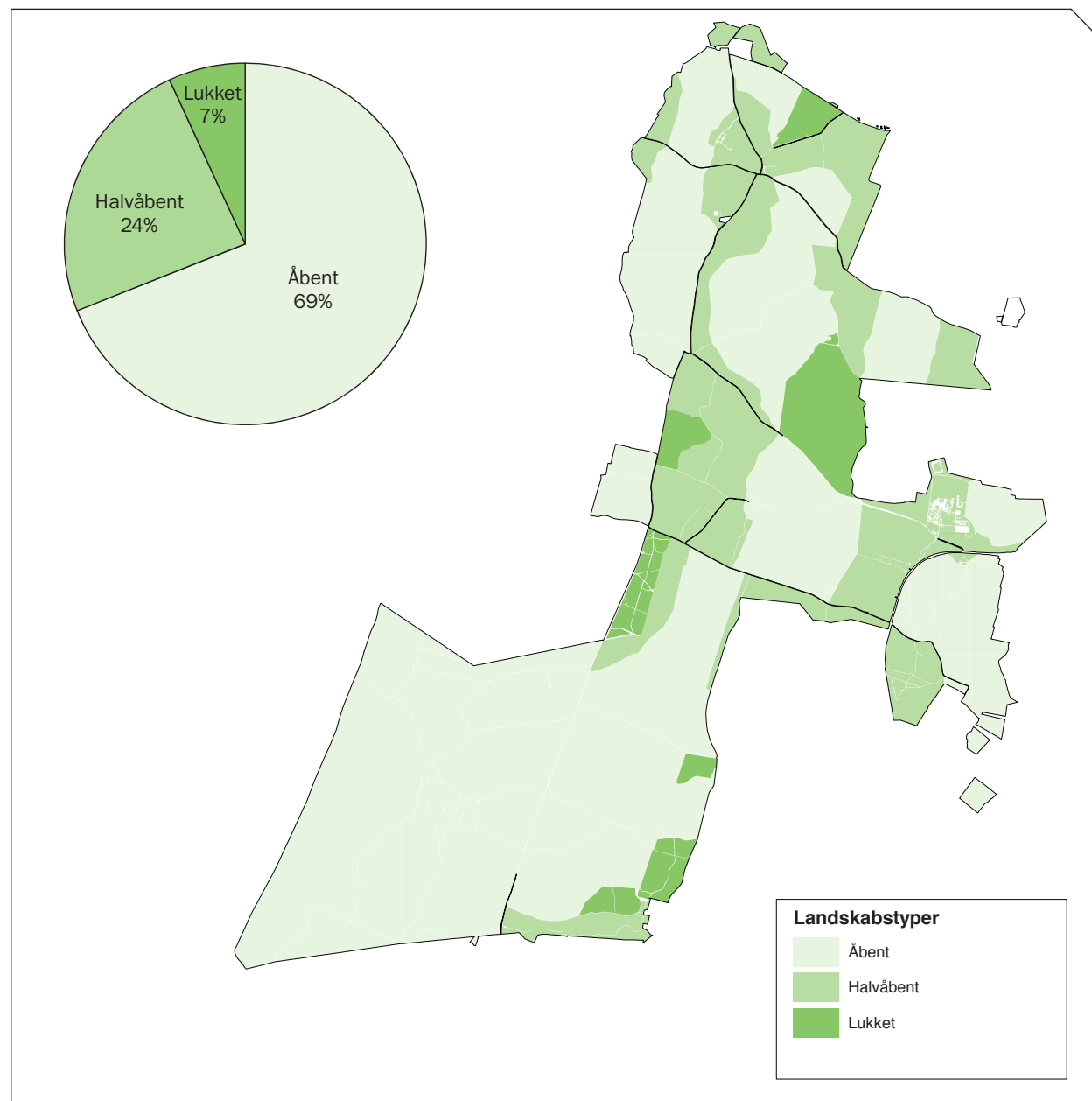
Naturudviklingstype Kysthede dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- 2130* Stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå/grøn klit)
- 2140* Kystklitter med dværgbuskvegetation (klithede)
- 2190 Fugtige klitlavninger (klitlavning)
- 2250* Kystklitter med enebær (enebærklit)
- samt visse arealer herudover, der er udpeget som HED (hede) efter § 3.

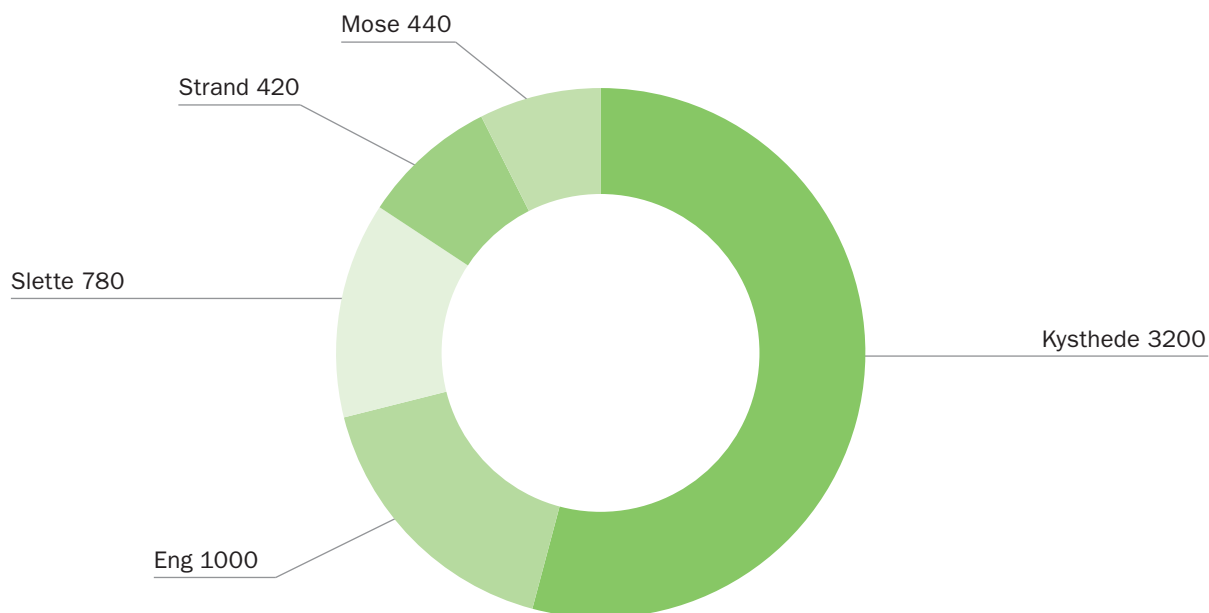
Hermed er kysthede defineret som et bredt begreb, der dækker de kystnære klittyper, hvorimod indlandsheder optræder som en selvstændig naturudviklingstype, der er lavere prioriteret på Oksbøl.

Naturudviklingstype Kysthede er næringsfattig og som udgangspunkt vidstrakte helt åbne eller halvåbne landskaber, fx som klitheden på Oksbøl. Vegetationen er domine-

ret af dværgbuske med hedelyng, klokkelyst, revling og gråris som nogle af de mest karakteristiske for de traditionelle heder, og med en græs- og urteflora, der er typisk for hver af de enkelte undertyper. Her har fx den grå/grønne klit ofte et mere eller mindre lukket dække af græsser og urter med partier af enårige arter, mosser og laver, mens de gamle kystklitter på klitheden er domineret af revling, lyst eller andre dværgbuske. Naturudviklingstype Kyst-

Figur 6-2. De fremtidige landskabstyper på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn jf. visionen for områdets langsigtede landskabelige udvikling, hvor der bevares store sammenhængende områder med helt åbent landskab og samtidig halvåbne og lukkede landskaber med henblik på at sikre gode rammer for øvelsesvirksomhed.

Figur 6-3. Fordelingen af de 5 naturudviklingstyper, der er udlagt for den langsigtede udvikling af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Tallene angiver areal i ha (afrundet). Der er her tale om de typer, der planlægges i det åbne og det halvåbne landskab, og der er i forhold til den nuværende situation tale om en udvidelse, idet flere nuværende skovområder vil udvikles til halvåbne naturtyper.

hede har ofte en god iblanding af vådområder, fx i klitlavninger, der er meget varieret og omfatter en række forskellige undertyper såsom klitsøer, rørsumpe i klitlavninger, fugtige græs- og sivbevoksede områder og kær. Klitheden vil som oftest være den arealmæssigt mest udbredte, med klitlavninger fordelt bagved i 2-3 tre klitrækker.

Forvaltningsmæssigt er udfordringen for sikring af kysthederne modvirkning af tilgroning og eutrofiering samt sikring af naturlig hydrologi. Samtidig er opretholdelse af naturlig dynamik af afgørende betydning. Klitnaturtyperne har deres særpræg i erosion, vindbrud i vegetationsfladen og andre af de typer af dynamik, der har skabt naturtyperne, men som mennesket tidligere har forsøgt at dæmpe igennem bl.a. tilplantningsprogrammer.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for Naturudviklingstype Kysthede på Forsvarets arealer er primært at sikre store sammenhængende arealer, der tjener som synlige og observerbare nedfalds- og målområder for skydning med både krumba-

nede og retbanede våbentyper. I kraft af deres udbredelse udgør hederne særligt i en halvåben landskabsform desuden vigtige øvelsesområder, hvor en spredt, gruppevis kratbevoksning er værdifuld til en kombination af skjul og fremrykning. Denne bevoksning kan opnås ved delvis rydning af skov- og kratområder eller ved at tillade, at træer, fx bjergfyr, under kontrol bevoxer heden gruppevis.

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål for Naturudviklingstype Kysthede er at sikre de karakteristiske arter og naturtyper, der hører til typen og dens undertyper. Heraf er mange truede og højt prioriterede – også internationalt, hvilket gælder både en række plantesamfund samt arter af invertebrater, krybdyr og ikke mindst kysthedens ynglefugle, der igennem en årrække er blevet trængte.

En monitoringsindsats på udviklingstypen kan i praksis indeholde måltal for arealfordelingen af de forskellige undertyper, måltal for struktur, herunder for tilgroning med træbevoksning og invasive arter (fx rynket rose), for

hydrologi (opretholdelse og forbedring af vandpåvirkning) og for dynamik (åbne sandflader skal udgøre >5 % og være i lokalitetsmæssig bevægelse). En indsats på arter skal orienteres mod udviklingstypens undertype.

Rekreative udviklingsmål

Naturudviklingstype Kysthedes rekreative udviklingsmål er i særdeleshed typens rummelighed, udsyn og ikke mindst kystnærheden. Ydermere udgør kysthedens mange sjældne og karakteristiske arter et stort aktiv for den mere specialiserede besøgende.

6.2.2. Naturudviklingstype: Eng

Omfang og beskrivelse

Naturudviklingstype Eng dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- 6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop
- samt arealer herudover, der er udpeget som ENG (eng) efter § 3.

Eng udgør meget forskelligartede eng- og kærsumfund, der er udviklet på steder med svingende grundvandstand. Typen udgør et åbent landskab, undertiden med opvækst af spredt pilebevoksning ofte med islæt af permanente eller temporære lavtvandsflader. Naturtypen findes typisk, hvor der er ekstensiv afgræsning eller slåning. På kalkrig bund udvikles artsrige samfund med arter fra rigkær, mens der på kalkfattig bund ses meget blåtop og siv.

Eng er ofte påvirket af afvanding og tilgroning, og forvaltningsmæssigt er udfordringen som for de fleste øvrige lysåbne naturtyper at sikre naturlige vandstandsforhold og modvirke tilgroning med forveddet opvækst og høj urtevegetation igennem afgræsning eller slåning.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for Naturudviklingstype Eng udgøres primært af de muligheder, som typen giver i form af åbne flader med gode oversigtsforhold.

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål for Naturudviklingstype Eng er at sikre gunstige vilkår for de karakteristiske arter, der er specialiserede på typen. Det gælder fx den karakteristiske og sjældne plante- og insektfauna, ligesom padde- og ikke mindst vadefuglefaunaen, såvel

rastende som ynglende bestande, er et væsentligt udviklingsmål.

En overvågningsindsats på udviklingstypen kan i praksis indeholde måltal for struktur, herunder for tilgroning med træbevoksning, høje urter (fx tagrør) og invasive arter,

generelt for lysåbenhed og for hydrologi (opretholdelse og forbedring af vandpåvirkning) og for dynamik (forskellige successionsstadier).

Rekreative udviklingsmål

De rekreative udviklingsmål for Naturudviklingstype Eng er både det landskabelige, det kulturhistoriske og for den specialiserede naturbruger den høje diversitet af sjældne arter. Det åbne og varierede landskab med afveksling af vandflader giver rige muligheder for iagttagelse af både yngle- og trækfugle.

6.2.3. Naturudviklingstype: Mose

Omfang og beskrivelse

Naturudviklingstype Mose dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- 7110 Aktive højmoser
- 7120 Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse
- 7140 Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand
- 7150 Plantesamfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv (tørvelavning)
- 7220 Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand
- 7230 Riggær
- samt arealer herudover, der er udpeget som MOS (mose) efter § 3.

Naturudviklingstype Mose udgør mere sporadisk forekommende arealer som oftest i form af rester fra tidligere større mosekomplekser med islæt af større eller mindre og ofte tilgroede tørvegrave. Typen er våd, sumpet, åben til halvåben og i mange tilfælde tæt bevokset med vådbundstræarter som pil, el og birk samt buskvegetation som fx pors. Vegetationen er yderst varieret afhængig af hydrologi, jordbund og anvendeshistorik. Den aktive højmose, der er højt prioritet, er tuet med bevoksning af lyng og græsser på tørre flader og typisk star, kæruld og soldug samt en væsentlig dominans af tørvemos i de lavtliggende partier. Guldsmede hører til højmosens typiske insektfauna. Nedbrudt højmose er rester af højmoser, der målsættes som aktive højmoser. Hængesæk er naturlige forstadier til den aktive højmose. Tørvelavningen, kildevæld og riggær er alle ringe

udbredt. Tørvelavning er et pionersamfund, der opstår efter erosion og blotlægning af vandlidende sandflader e.l. Kildevældet er kalkdomineret og med mosser som den vigtigste planteart. Riggær, der er en fællestype mellem mose og eng, er karakteristisk ved den konstant vandmættede jordbund og sjældne arter, fx orkideer.

Den største udfordring for sikring af mosetyperne er modvirkning af tilgroning med stærkt dominerende vådbundstræarter som fx pil, birk og el. Tilgroningen er ofte omfattende og forstærkes af næringsstofstilledning. Større fladerydninger eller mosaikformede smårydningen kan midlertidigt skabe den rette forstyrrelse og sikre en struktur med lysåbne delområder.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for Naturudviklingstype Mose er fortrinsvis tilknyttet sammenhængende moseområder, der giver gode betingelser for mindre grupper til fods (Buddy Teams).

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål er frem for alt sikring af de meget karakteristiske artssamfund, der knytter sig til moserne, og som grundet afvanding, eutrofiering og andre trusler er trængte. Dette gælder på alle taxonomiske niveauer, herunder ikke mindst paddefaunaen i særdeleshed fuglefaunaen, hvor en række truede arter har mosen som yngleområde. Det gælder fx trane, tinksmed, mosehornugle og andre Bilag 1-arter.

En overvågningsindsats på udviklingstypen kan i praksis indeholde måltal for struktur, herunder for tilgroning med træbevoksning (typisk pil og el), for hydrologi (opretholdelse og forbedring af vandpåvirkning), for variation i lysåbenhed og for dynamik (forskellige successionsstadier). En indsats på arter skal orienteres mod de enkelte undertyper.

Rekreative udviklingsmål

Rekreativt er Naturudviklingstype Moses udviklingsmål at give gode oplevelsesmuligheder ved anlæg af udsigtspunkter og ved kanaliseret færdsel med respekt for forstyrrelsesfølsomhed hos de tilknyttede fuglearter.

6.2.4. Naturudviklingstype: Strand

Omfang og beskrivelse

Naturudviklingstype Strand dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- 1330 Strandenge
- samt arealer herudover, der er udpeget som STG (strandeng) og STS (strandsump) efter § 3.

Naturudviklingstype Strand er et åbent landskab i overgangszonen fra kyst til indland særligt langs kyster, der er beskyttet mod væsentlig bølgepåvirkning. Elementerne i udviklingstypen er strandbredden, der er åben og næsten uden vegetation, og strandsumpen, der kan være ferskvandsdomineret og tætbevokset med fx tagrør og kogleaksarter. Selve strandengen omfatter plantesamfund, som jævnligt oversvømmes af havet. Vegetation er salttålede græsser og urter. Naturudviklingstype Strand er helt åben, evt. med indslag af permanente eller temporære strandsøer, loer, ferskvandsudløb e.l., eller åben-halvåben med småbevoksninger af vedplanter, fx pil, eller høje urter. Naturudviklingstype Strand har en række karakteristiske dyrearter tilknyttet, både arter, der er fastknyttet året rundt, og i særdeleshed trækfugle, der udnytter naturtypen som yngleområder. Det gælder fx engryle, brushane og stor kobbersneppe, der alle er gået stærkt tilbage. Typen fungerer også som raste- og overvintringsområde, primært for vade- og andefugle. Andre fuglearter som rørdrum og rørhøg er afhængige af større sammenhængende rørskove.

Ofte domineres typen helt af tagrør, grundet manglende pleje i form af fx afgræsning. Også indvandrende træbevoksning skaber omfattende tilgroning, og den største udfordring er at modvirke tilgroningen.

En monitoringsindsats på udviklingstypen kan i praksis indeholde måltal for struktur, herunder for tilgroning med træbevoksning og invasive arter, for hydrologi (opretholdelse og forbedring af vandpåvirkning), for lysåbenhed generelt og for dynamik (forskellige successionsstadier). En indsats på arter skal orienteres mod de enkelte under typer.

Militære udviklingsmål

Det militære udviklingsmål for Naturudviklingstype Strand er primært tilknyttet skarpskydning og observationmuligheder i forbindelse med skydesikkerhed på tværs af kysten og det tilhørende behov for adgang.

Biologiske udviklingsmål

Det biologiske udviklingsmål er frem for alt at medvirke til at opretholde den nuværende altovervejende gunstige bevarelsesstatus for strandøkosystemerne på Forsvarets arealer, der for det meste er under pres fra naturlig hydrologi og tilgroning. Naturudviklingstype Strand skal sikres som et åbent eller næsten åbent landskab, men der kan af hensyn til visse ynglefugle, fx rørdrum og rørhøg, være behov for at bevare større delområder med rørskov. Forveddet opvækst skal begrænses ved løbende pleje.

Rekreative udviklingsmål

Rekreativt spiller Naturudviklingstype Strand en stor rolle qua det kystnære landskab og de gode muligheder for observation af særligt trækfugle. Offentlig adgang skal kanaliseres og det åbne landskab egner sig godt til etablering af udsigtspunkter og punktlig informationsanlæg.

6.2.5 Naturudviklingstype: Slette

Omfang og beskrivelse

Naturudviklingstype Slette dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- arealer, der er udpeget som SLE (slette), MARK (mark), AGE (ager) eller VAG (vildtager).

Sletter og mark/ager udgør et relativt stort areal (ca. 18 %) på Forsvarets arealer. De er ubeskyttede og stærkt kulturpåvirkede, åbne arealer med begrænset biodiversitet, som dog har et stort biologisk potentiale.

Sletterne rummer et stort udviklingspotentiale i kraft af, at de ikke via lovgivningen er bundet til en bestemt naturtype. De kan derfor i høj grad være basis for en meget dynamisk og eksperimenterende forvaltningsform. Ligeledes kan de udvikles som skove.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for Naturudviklingstype Slette er omfattende og består primært af de muligheder som typen giver i form af helt åbne flader med gode oversigtsforhold eller det halvåbne landskab med spredt eller gruppevis dækning, der er velegnet til øvelsesformål. Samtidig er et vigtigt udviklingsmål muligheden for at etablere nogle af de mere permanente anlæg på typens ubeskyttede arealer, som de militære uddannelsesaktiviteter påkræver.

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål for Naturudviklingstype Slette er at sikre de karakteristiske og i mange tilfælde almindelige og ikke beskyttelseskrævende arter, der er specialiserede på typen. Hvor Naturudviklingstype Slette udvikles og sikres med halvåbent karakter kan området fungere som yngle yngleområde for krattilknyttede fuglearter, herunder en lang række af de almindelige arter af fx spurvefugle.

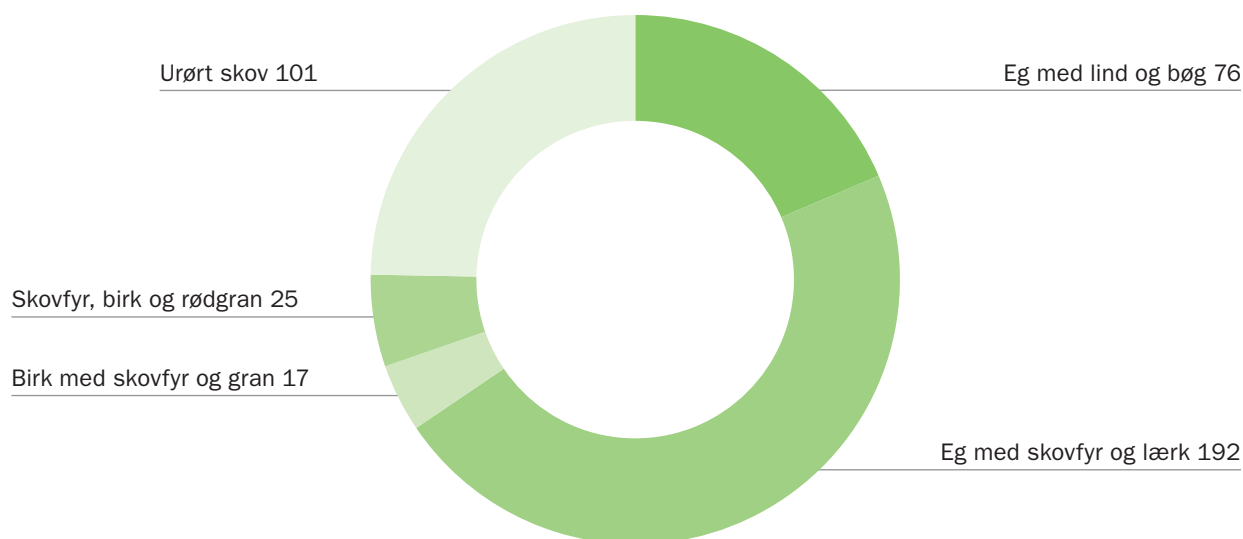
En overvågningsindsats på udviklingstypen kan i praksis indeholde måltal for struktur og for dynamik.

Rekreative udviklingsmål

De rekreative udviklingsmål for Naturudviklingstype Slette er primært at sikre adgangsmuligheder uden at der nødvendigvis indgår meget specialiserede, naturoplevelser. Naturudviklingstype Slette kan således være områder for mere aktiv naturanvendelse og som arealer, hvor forstyrrende færdsel kan kanaliseres væk fra mere sårbare naturtyper – typisk på bestemte årstider. Som for de øvrige åbne naturudviklingstyper kan udsigtspunkter have stor rekreativ værdi på Slette.

6.3. Skovudviklingstyper

Skovudviklingstyperne er et veletableret begreb, som ligger til grund for naturnær skovplanlægningen på alle Forsvarets arealer. De er et redskab til udvikling af stabile skovøkosystemer og beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet den bevoksningstype, der ønskes på meget lang sigt (Larsen 2005a) og er således Forsvarets redskab til at gennemføre den skovpolitik, der er fastlagt. Dyrkningsvilkårene indbefatter jordbundens dyrkningsmæssige karakteri-

Figur 6-4. Skovudviklingstyper på Oksbøl. Tallene angiver areal i ha.

stika, herunder vand- og næringsstofforsyning, samt forekomst af eventuelle særlige faktorer af betydning for træarterne så som eksempelvis rodhæmmende lag og vandstuvning. Beskrivelsen af skovudviklingstypen sker i form af et forventet skovbillede, den tilstræbte træarts-sammensætning samt mulig udviklings- og foryngelsesdynamik. Skovudviklingstypen omfatter desuden en vurdering af muligheden for produktion samt en beskrivelse af de naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative udviklingsmål knyttet til skovtypen. For Forsvaret skal "produktion" ikke anskues om vedproduktion, men som udvikling af skovene som velegnede områder, der lever op til hurtigt skiftende øvelses- og uddannelsesformål. Hertil kommer en meget høj prioritet på skovenes biodiversitet, hvor der er særlig fokus på at fremme den lysåbne skov og med en løbende konvertering til en fastlagt andel af løv.

Ideelt set vil valg af skovudviklingstype ikke afhænge af den nuværende bevoksning, men af en grundlæggende vurdering af de skovdyrkningsmæssige muligheder på den enkelte lokalitet. Opbygningen af varierede skovstrukturer tager lang tid. Derfor kan tidshorisonten for realiseringen af skovudviklingstypen på det enkelte areal også være meget langsigtet. Skovudviklingstypen skal derfor ikke opfattes som et fast defineret mål, men snarere som en sandsynlig og ønskelig udviklingsretning. Skovudviklingstyperne er således formuleret relativt bredt og skal fortolkes fleksibelt. Derfor er det valgt ikke at opstille mange skovudviklingstyper med præcise og detaljerede beskrivelser af fremtidige træartsfordelinger og strukturer. I stedet er der udarbejdet forholdsvis få skovudviklingstyper, og der er lagt vægt

på, at de skal være dynamiske, og at de skal kunne videreudvikles.

Alle skovudviklingstyper opererer med træartsblandinger. De angives med et to-cifret nummer, hvor første ciffer angiver hovedtræarten, og et navn, der angiver de mest karakteristiske træarter i typen. Fordelingen er beskrevet nærmere i Larsen 2005a. Sammensætningen og fordelingen er meget varierende.

De bedst egnede skovudviklingstyper på Oksbøl er udvalgt dels fra Larsen 2005a og dels med udgangspunkt i en lokalitetskortlægning foretaget på Oksbøl (Friis & Davidsen, 2007). Ydermere bygger udvælgelsen på Forsvarets generelle skovpolitik, hvor der lægges vægt på de lysåbne og løvdominerede typer, og hvor typer med dominans af ikke-hjemmehørende arter er nedprioriteret. Endelig er der i udvælgelsen lagt vægt på typernes egnethed i forhold til Oksbøls udvikling som militært uddannelsessted. Arealfordelingen på skovudviklingstyperne fremgår af Figur 6-4 og de gives i det følgende en kort beskrivelse. Desuden henvises til visionskortet (kortbilag), hvoraf den konkrete placering fremgår.

6.3.1. Skovudviklingstype 22: Eg med lind og bøg Beskrivelse

Etageret egeskov domineret af vintereg (evt. stilkeg) og med spredt indblanding af lind, birk, skovfyr, asp, røn og bøg. I underetagen kan der forekomme tørst, hæg, hyld og andre buske; ud mod rande og skovbryn desuden tjørn, slåen, vild æble, ene mv. Skovudviklingstypen hører typisk til på bakkeøerne samt de sandede dele af morænelandskabet i Nord- og Midtjylland. Det er en skovudviklings-

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 22 Eg med lind og bøg (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005a).

type, der kan udvikle sig tilfredsstillende på jorde med lav til middel næringsstofforsyning og lav til middel vandholdende evne. Skovudviklingstypen kan sandsynligvis forbedre jordbundstilstanden på jorde med tykke morlag.

Militære udviklingsmål

Typen vil særligt i vinterhalvåret være en relativ åben skovudviklingstype, men den store variation i træarter vil give gode muligheder for skjul og sløring.

Biologiske udviklingsmål

Skovudviklingstypen danner lysåbne skove på middelgod til mager bund. Den skaber stor biodiversitet og sikrer den genetiske variation af en række hjemmehørende buskarter. Der vil typisk være tale om en morbundsflora, men muldopbygning kan på langt sigt give muligheder for en rigere flora. Egeskoven er bolig for mange insekt- og fuglearter, og olden er et vigtigt fødegrundlag for både pattedyr og fugle. Lind har i kraft af at være insektbestøvet betydning for en række insektarter.

Rekreative udviklingsmål

En egeblandingsskov bestående af lystræer er attraktiv. Det er en flot, lys og frodig skov, forår og sommer, og om efteråret har den mange høstfarver. Skovudviklingstypen vil ikke opleves massiv, men er dog tæt, og det er derfor svært at bevæge sig igennem den. Det er muligt at få oplevelsen af at være alene i skoven.

6.3.2. Skovudviklingstype 23: Eg med skovfyr og lærk

Beskrivelse

Skovudviklingstypen indeholder et varieret skovbillede med grupper eller større flader af eg kombineret med

nåletræer i forskellige aldre og med en veludviklet underetage af diverse buskarter. Træartssammensætningen anses for velegnet under de særligt udfordrende jordbundsforhold med lav vand- og næringsstofforsyning samt forekomst af rodhæmmende allag (lokalitetstype 11m). Skovudviklingstypen hører typisk til på de sandede dele af bakkeøerne, de sandede dele af morænelandskabet i Djursland, Himmerland og Vendsyssel samt på mere beskyttede klitlokaliteter. Den vil forekomme på magre jorde med lav næringsstofforsyning og lav vandholdende evne. Skovudviklingstypen kan sandsynligvis forbedre jordbundstilstanden på jorde med tykke morlag og kraftig podsoldannelse eventuelt med cementeret al-lag.

Militære udviklingsmål

Typen rummer gode muligheder for skjul og sløring også i vinterhalvåret.

Biologiske udviklingsmål

Skovudviklingstypen har en dominans af hjemmehørende lystræarter, hvilket på den magre til mellemgode jordbund giver mulighed for florarepræsentanter for både mor, let muld, egekrat og gammel nåleskov. Lystræerne giver mulighed for udvikling af en underskov af buskarter (tørst, røn, asp m.fl.). Både til skovfyr og eg er der tilknyttet mange arter.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen eg med skovfyr og lærk er lysåben. Den indeholder træarter i forskellige aldre, buske, vilde blomster, svampe samt et rigt og varieret dyreliv. Med sin blanding af løvtræer og nåletræer vil der på alle tider af året være muligheder for rige naturoplevelser.

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 23 Eg med skovfyr og lærk (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005a).

6.3.3. Skovudviklingstype 41:

Birk med skovfyr og gran

Beskrivelse

Birk på mosebund i større eller mindre flader med spredt indblanding (enkelttræ eller grupper) af rødgran, skovfyr, rødel, tørst, røn og stilkeg. Birken vil ofte komme massivt efter større eller mindre sammenbrud efterfulgt af granen. Skovfyrren optræder gruppevist. Skovudviklingstypen kan anvendes overalt i landet på næringsfattige jorde med højtstående grundvand. Højtstående grundvand findes på store arealer på hævet havbund og på mindre arealer i og omkring morænelandskabernes og bakkeøernes lavninger. Skovudviklingstypen vil også kunne udvikle sig tilfredsstillende på næringsrige tørvejorde, der især findes i det yngre morænelandskab.

Militære udviklingsmål

Typen vil med det store islæt af nåletræer rumme meget gode mulighed for skjul og sløring.

Biologiske udviklingsmål

Birkeskov er ofte etableret ved selvsåning efter afsluttet tørvegravning og på opgivne tørveenge. Der har tit været en mellemliggende benyttelse med plantet granskov, og der er stadig et stort potentiale for ny birkeskov efter ophør af grandyrkning på moser og enge. Floraen er præget af arter med surbundspræference og udviser stor variation efter fugtighedsforholdene. Birk har ligesom fx rødel, bævreasp og seljepil relativ kort levetid, og disse træarter kan derfor tidligt blive værdifulde levesteder for svampe, insekter og hulrugende fugle.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen giver på de småarealer, det ofte drejer sig om, et spændende og anderledes "vildt" bidrag til variationen i skoven. Den unge birkeskov kan dække mosen helt, så man hverken kan se eller gå igennem arealet. Der vil være gode muligheder for at se hulrugende fugle som fx spætter.

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 41 Birk med skovfyr og gran (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005a).

6.3.4. Skovudviklingstype 81:

Skovfyr, birk og rødgran

Beskrivelse

Skovfyr med gruppevis indblanding af rødgran og birk. Skovudviklingstypen svarer til den typiske skandinaviske blandskov, hvor de tre arter indgår i en gruppevis mosaikstruktur med spredt indblanding af røn og asp. Grupperne kan være af meget forskellig størrelse grænsende til småflader af en art og en alder. Skovudviklingstypen er tiltænkt de fattigste lokaliteter på hedesletterne samt drænede tørvelokaliteter i hele landet. På de vestvendte kyster med saltnedslag erstattes rødgran med sitkagran. Det er en skovudviklingstype,

der har en konkurrencemæssig fordel på jorde med lav til meget lav næringsstof- og vandforsyning. Her tænkes på veludviklede grovsandede podsoljorde, podsoljorde med cementeret rodstandsede allag, samt andre jorde med højtliggende rodstandsede lag. På tørvejorde, hvor dræningsforholdene ændres i mere våd retning, vil skovudviklingstypen bevæge sig i retning af "Birk med skovfyr og gran (41)".

Militære udviklingsmål

Typen rummer gode muligheder for sløring og skjul og bevægelse, men vil særligt i vinterhalvåret være en relativt åben skovudviklingstype afhængig af løvandelen.

Biologiske udviklingsmål

Med sin lysåbenhed har denne skovtype et godt potentiale for at rumme hedelignende vegetation på sandjord vekslen med fattigkærsvegetation på tørvebund. De hovedsageligt hjemmehørende arter sikrer skovklimaet og skaber en stor variation af habitater for dyr og planter. Birken giver med sin relativ korte levetid gode muligheder for svampe, insekter og hulrugende fugle.

Rekreative udviklingsmål

Områder med sammenbrud, blanding af løv og nål, partier med hedevegetation og grupper med gamle træer skaber varierende syns- og sanseindtryk. Skovudviklingstypen rummer mulighed for at opleve en række egnskarakteristiske dyr og planter, samt mulighed for at sikre skovfyrrer som landskabeligt element.

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 81 Skovfyr, birk og rødgran (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005a).

6.3.5. Skovudviklingstype 94: Urørt skov

Beskrivelse

Forsvaret definerer urørt skov som skovområder der friholdes for drifts- og plejemæssige aktiviteter fra et nærmere angivet tidspunkt. Et væsentligt argument for at udlægge urørt skov er at skabe gode og realistiske rammer for den militære uddannelse. Det betyder, at øvelsesaktiviteter uhindret kan finde sted, ligesom der fremover gennemføres de indgreb i de urørte skovområ-

der der er nødvendige for at skovområderne kan udvikles til Forsvarets brug. Med tiden vil et urørt skovareal udvikle et urskovslignende præg med en strukturmæssig mangfoldighed, herunder væltede og døde træer samt træer af forskellig art og aldre i varierende grupperinger. I den urørte skov vil den naturlige vandbalance desuden blive genskabt, i den udstrækning, den har været påvirket gennem dræning mv. Dette vil yderligere bidrage til mangfoldigheden af strukturer.

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 94 Urørt skov (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005a).

Der findes ingen urskove i Danmark – forstået som skove, der aldrig har været underlagt menneskets indgreb. Der er dog nogle få eksempler på skove, der har været urørte i en længere periode. I princippet kan enhver skov – kulturskov eller naturskov – lægges ud som urørt. Derfor findes der også en lang række tidligere drevne skove, som har været udlagt til urørt skov i en kortere årrække. Ved udlægning af arealer til urørt skov foretrækkes arealer med i forvejen store naturudviklingsmål fortrinsvis løvskovsarealer med lang kontinuitet, gamle bevoksninger af hjemmehørende træarter og arealer med naturlig hydrologi i en større sammenhængende arealstruktur, der gerne har fysisk sammenhæng med eksisterende naturområder. Bræmmer langs vådområder (søer og vandløb) udlægges generelt til urørt skov. I tilfælde af at der kun findes begrænsede arealer af den pågældende bevoksningstype kan anvendes andre udlægningsskriterier, hvilket i særdeleshed gør sig gældende på flere jyske terræner med betydelig nåletræsdominans.

Militære udviklingsmål

Den urørte skov giver et kaotisk og til tider jungleagtigt skovbillede, der vil give naturlige skjule- og sløringsmuligheder kombineret med udfordringer ved bevægelse og fremrykning.

Biologiske udviklingsmål

Skovudviklingstypen giver de økologiske processer i skovøkosystemet fri. Således skabes der med tiden en række af de habitater, der er under pres i de dyrkede skove. Herved får de urørte skove en stor betydning for sikring af biodiversitet. Med tiden vil der opbygges et højt niveau af dødt ved (stående og liggende) med potentiale for såvel hulrugende dyr som for insekter og svampe. Udvikling af urørt skov på lysåbne skovtyper kan medføre dårligere vilkår for bundvegetationen, hvilket må afvejes i forbindelse med planlægningen.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen får med tiden et "rodet", urskovslignende præg og bidrager således afgørende til naturformidling i et ellers velordnet og styret kulturlandskab. Den giver mulighed for at opleve en række sjældne dyr og planter.

6.4. Landskabs- og naturelementer

I det ovenstående er defineret 3 landskabstyper og 7 naturudviklingstyper. Med den valgte prioritering og udvælgelse er tilsvarende fravalgt en række vigtige arealtyper, som kunne defineres som naturudviklingstyper, men som primært fordi de arealmæssigt spiller en mindre rolle i stedet defineres som "landskabs- og naturelementer". De udgør typisk mindre arealer, men spiller en væsentlig rolle såvel militært, biologisk – fx som bindeled og trædesten mellem egentlige naturudviklingstyper – og rekreativt. Til landskabs- og naturelementerne hører en række høje prioriterede naturtyper, såvel habitatnaturtyper som dansk beskyttede områder, og baggrunden for, at de ikke defineres som naturudviklingstyper skal ses i forhold til det praktisk planlægningsmæssige og ikke i forhold til beskyttelseskravene.

Landskabs- og naturelementerne gennemgås de i det følgende på samme måde som naturudviklingstyperne, dvs. med en kort beskrivelse og opstilling af udviklingsmål.

6.4.1. Søer

Omfang og beskrivelse

Søer dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer), hvor kortlægningen dog ind til videre er meget mangelfuld:

- 3110 Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (lobeliesøer)
- 3130 Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden
- 3140 Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger
- 3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks
- 3160 Brunvandede søer og vandhuller
- samt arealer herudover, der er udpeget som SØ efter § 3.

Søer er mere eller mindre åbne permanente vandområder med større eller mindre dybde. Søer udgør enten større mere selvstændige økosystemer eller er mindre islet i andre økosystemer og naturtyper fx hede og eng. De er for det meste næringsrige, men der er også på Forsvarets arealer mange næringsfattige eller oprindeligt

næringsfattige søer, fx lobeliesøer. Søerne spiller en yderst central rolle som levested for mange plante- og dyrearter på alle taxonomiske niveauer.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for søer er særligt orienteret mod vandfladebaserede øvelsesaktiviteter, sejlad, dykning m.v. samt ingeniøropgaver. En del søer er indrettet som branddamme til sikring af brandbekæmpelse ved skydninger.

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål for søer er primært at styrke netværket og sammenhængen mellem landskabets akvatiske natur, der igennem årtier er gået slemt tilbage. Et særligt udviklingsmål for søer er at tilstræbe en oprindelig næringstilstand og vandkvalitet og den dertil hørende flora og fauna.

Rekreative udviklingsmål

Rekreativt rummer søer store muligheder både rent land-

skabeligt og naturiagttagelsesmæssigt som i forhold til mere aktiv brug, fx i form af lystfiskeri.

6.4.2. Vandløb

Omfang og beskrivelse

Vandløb dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer), hvor kortlægningen dog ind til videre er meget mangelfuld:

- 3260 Vandløb med vandplanter
- 3270 Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter
- samt arealer herudover, der er udpeget som VLB (vandløb) efter § 3.

Vandløb er åbne permanente linjeformede vandområder med større eller mindre dybde. De spiller en central rolle som levested for mange plante- og dyrearter på alle taxonomiske niveauer. Vandløb har en særlig rolle som økologiske forbindelseslinjer og vandreveje. De har for det meste en funktion som vandafledere og er mange steder reguleret m.h.p. afvanding.

En af de større loer, der ved tidevandspåvirkning gør Ho Bugt Enge til en økologisk del af Vadehavet.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål for vandløb er særligt orienteret mod ingeniør opgaver herunder brobygning, samt mod øvelse i taktisk overgang af vandløb o.l.

Biologiske udviklingsmål

De biologiske udviklingsmål for vandløb er primært at styrke netværket og sammenhængen mellem landskabets akvatiske natur, der igennem årtier er gået slemt tilbage. Målet er at sikre god tilstand og så vidt muligt genskabe oprindelige forløb.

Rekreative udviklingsmål

Rekreativt rummer vandløb gode muligheder både rent landskabeligt og naturiagttagelsesmæssigt som i forhold til mere aktiv brug, fx i form af lystfiskeri.

6.4.3. Krat og hegn**Omfang og beskrivelse**

Krat dækker følgende nuværende typer (på Forsvarets arealer):

- KRT
- hegn

Krat er ikke-naturbeskyttede småarealer med tæt eller halvåben og lav opvækst af buske og træer, fx tjørn, asp, ene og slåen. Typen er stabil eller i et successionstrin i retning af skov. De nuværende arealer med krat findes fortrinsvis på vindslidte områder fx langs kyster eller på tidligere landbrugsjord, hede eller andre naturtyper, der er uoplejet og på vej til at springe i skov. Krat er ikke nødvendigvis karakteriseret ved meget høj biodiversitet, men den struktur, som krat danner typisk som overgang fra skov til det mere åbne landskab, har væsentlig betydning for en række arter, for listede kratfuglearter som tornskadearter og natravn. Hegn findes spredt ofte som følge af tidligere læ- eller vildtplantninger.

Militære udviklingsmål

De militære udviklingsmål består primært af de muligheder som krattypen – i lighed med den halvåbne hede, overdrev m.v. – giver for varieret spredt eller gruppevis dækning. Samtidig er et vigtigt udviklingsmål muligheden for at etablere nogle af de mere permanente anlæg, som de militære uddannelsesaktiviteter påkræver, men

som administrativt kan være svære at gennemføre på de beskyttede naturtyper. Hegn er vigtige som ledelinjer i en række specifikke øvelsessammenhænge.

Biologiske udviklingsmål

Biologisk er målsætningen med krat ikke mindst at skabe yngleområder for kratfuglearter, herunder også en lang række af helt almindelige arter af fx spurvefugle – tilsvarende de halvåbne landskabstyper. Et væsentligt mål med hegn er at sikre ledelinje i landskabet.

Rekreative udviklingsmål

Rekreativt spiller disse elementer en vigtig rolle, hvor publikum kan sikres relativt frie rammer uden restriktioner i forhold til beskyttelse af de sjældnere arter.

6.4.4. Brandbælter og vildtagre**Omfang og beskrivelse**

Brandbælter og vildtagre findes på de fleste militære arealer med et samlet areal på lidt under 300 ha. Det er åbne, kultiverede arealer, der for brandbælternes vedkommende skal sikre åbne områder med brandfri bevoksning, fx tætslået græs, og hvor vildtagrene skal sikre suppleringsfoder til navnlig hjortevildt.

Militære udviklingsmål

Brandlinjerne tjener frem for alt det mål at begrænse brandudvikling, hvor denne opstår fx som følge af skydning og nedslag af granater eller anden ild. Brandlinjerne tjener ligeledes til systematisering af afbrænding som naturpleje.

Biologiske udviklingsmål

Brandbælter skaber lysåbne områder og indre skovbryn. Dermed støtter de de arter, der er tilknyttet overgangen fra skov til det åbne areal. Vildtagrene har som primært formål supplere det naturlige fødeudbud for både hjortevildt og hønsefugle.

Rekreative udviklingsmål

I kraft af, at hjortevildt ofte koncentrerer sig i vildtagrene, kan disse tjene som gode steder for observation af vildt, hvor kanaliseret adgang kan sikre en høj frekvens af oplevelser i forhold til forstyrrelsesintensiteten.

Ynglende huldue er indikator for skov med hule træer.

6.4.5. Fortidsminder, stendiger m.v.

Omfang og beskrivelse

Fortidsminder, stendiger m.v. er udbredte på Forsvarets arealer og de følgende er af væsentligst betydning: Sten- og jorddiger, gravhøje, forsvarsanlæg, milesten og –pæle, mindesten og mindesmærker, agerspor, kanaler, bro- og vej anlæg, stenvolde, bopladser m.v. Der er godt 1.100 registrerede fortidsminder på Forsvarets arealer. Heraf er de ca. 250 fortidsminder fredede. Kulturminderne er kortlagt og registeret, og alle arkæologiske fund er registreret i Kulturarvsstyrelsens centrale database: www.kulturarv.dk. Mange af de militære områder har været friholdt for landbrugsdrift mv. i en lang årrække og indeholder derfor kulturspor, som er forsvundet andre steder i landskabet. Der kan på arealerne også være yngre anlæg af historisk bevaringsmæssig interesse, fx skyttegrave, bunkers og depoter, historiske bygninger, skydebaner og tomter, krigs- og militærhistoriske anlæg.

Militære udviklingsmål

Fortidsminder tjener primært et historisk sigte og rummer således ikke afgørende militære brugsformål. De er som udgangspunkt afspærret for kørsel, men kan tjene observations- og orienteringsformål.

Biologiske udviklingsmål

Fortidsminder repræsenterer ofte gamle økosystemer, der kan indeholde biodiversitet af stor værdi som pulje til spredning i den omkringliggende natur. De udgør desuden vigtige trædested og spredningsveje for flora og fauna.

Rekreative udviklingsmål

Fortidsminder og andre kulturspor har som rekreative udviklingsmål frem for alt det kulturhistoriske aspekt, ligesom særlig gravhøje tjener som gode udsigtspunkter.

7. MODELLER

Dette afsnit giver en konkret beskrivelse af de typiske behandlingsmodeller, der planlægges for Oksbøl med henblik på at tilgodese den konkrete målsætning, der er opstillet i planen. Modellerne giver baggrunden for de aktiviteter, der opstilles i næste afsnit, og kan anskues som en værktøjskasse. Rammerne og vilkårene for tiltagene er i en række tilfælde beskrevet i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje. Der henvises til disse.

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal, og i øvrigt fra terræn til terræn. Derfor er det hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Her er det i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt, i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Ud over de aktiviteter, der kan overføres til et delareal, findes der generelle regelsæt og tiltag, som skal efterleves og gennemføres i planperioden. Det gælder fx regler for jagt og fiskeri, for administrative forhold, såsom opdatering af kort- og informationsmaterialer og kortlægning af arealanvendelse. Heller ikke her er udarbejdet egentlige modeller. Forholdene er beskrevet under særlige overskrifter i aktivitetsafsnittet (Kapitel 8).

Forsvaret har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede formu-

rede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og ligeledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Oksbøl. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser (FBE, 2011 a-g), der alle er at finde på www.forsvaret.dk/FBE.

7.1. Lysåben natur

På tværs af de enkelte bestemmelser gælder grundregler for anvendelse af kemiske bekæmpelsesmidler samt gødning. Generelt må ikke anvendes kemiske bekæmpelsesmidler til bekæmpelse af eksempelvis insekter og gnavere samt ukrudtsmidler. Dog undtages målrettet og planlagt bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo. Brug af gødning holdes på et absolut minimum.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. For arealer, hvor der er indgået særlige driftsaftaler (MVJ mv.) eller modtages tilskud (enkeltbetaling mv.) gælder særlige regler.

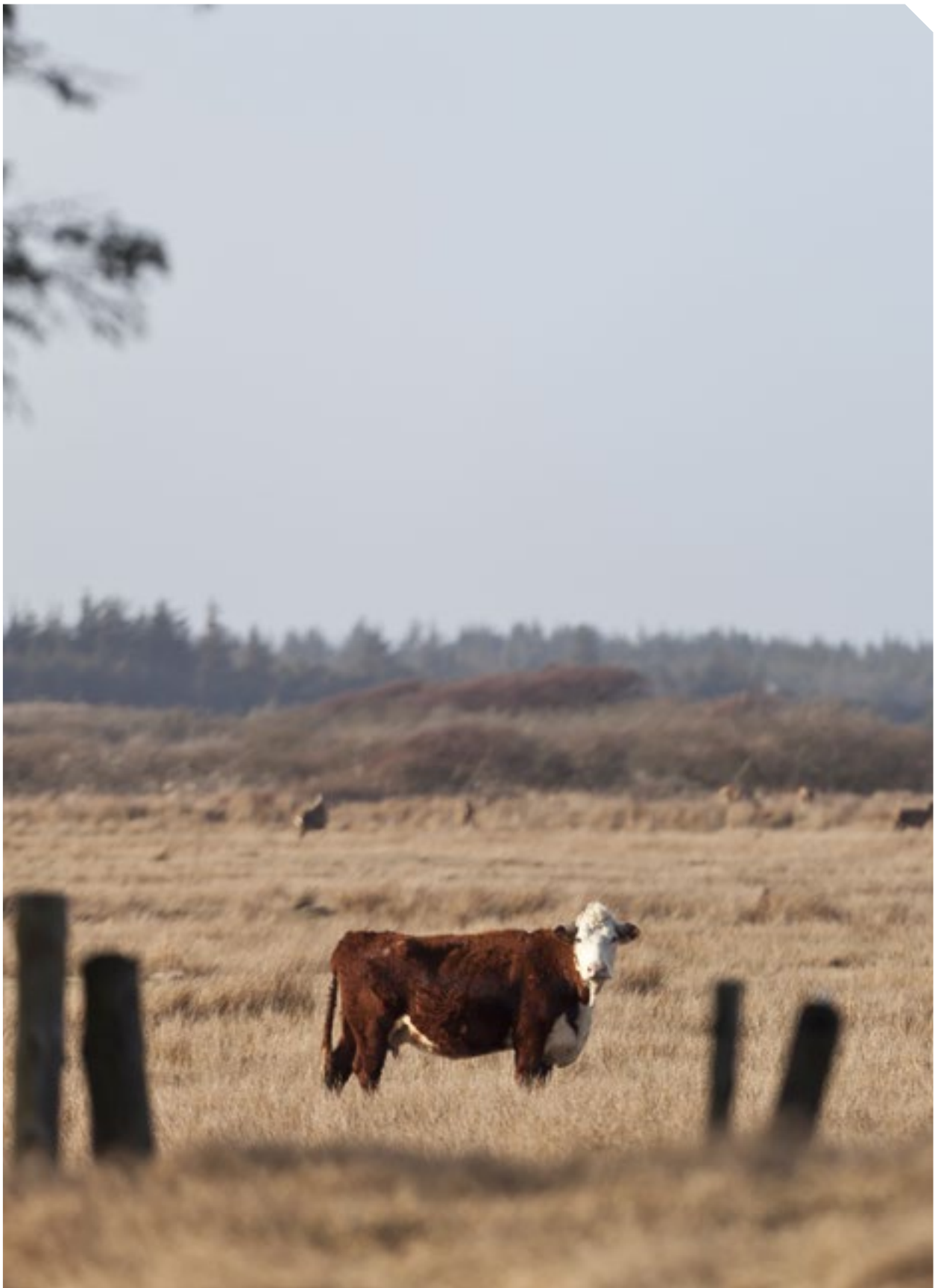
7.1.1. Rydning

Rydning kan iværksættes på alle lysåbne naturtyper, der er tilgroet eller er under tilgroning med træagtig opvækst

cirka > 10 cm (diameter). Særligt heder, græsland og moser og mange landskabselementer fx fortidsminder plejes ved rydning. Fældning af plantede skovbevoksnin-ger med efterfølgende konvertering til lysåbne naturtyper betragtes i denne forbindelse også som rydning.

Rydningens gennemførelse afhænger af tilgroningens karakter. Hvor tilgroningen er massiv vil der være behov for en relativt omfattende førstegangspleje, der kan muliggøre efterfølgende løbende vedligeholdelse ved eksempelvis slåning, afgræsning og –brænding. Tiltagene kan udføres såvel motormanuelt som maskinelt afhængig af situationen. Rydningen kan gennemføres som en total rydning, hvor i princippet al opvækst nedskæres og fjernes. Af hensyn til blandt andet militæranvendelse, landskabsæstetik samt større dyr og fugle kan rydningen undertiden gennemføres som en delvis rydning, hvor der efterlades enkelte eller grupper af træer og buske. Rydningens ønskede karakter indgår for de enkelte rydningsprojekter i aktivitetsbeskrivelserne. På beskyttede naturarealer skal det nedskårne materiale fjernes fra arealerne, hvis dette er muligt. Rydning af hedearealer

skal betragtes i sammenhæng med afskrælning af lyng-tørven (morlaget), der fjerner mange næringsstoffer og plejer hedernes næringsfattighed.

Rydning medfører oftest en ændring af naturtilstanden og må på beskyttede naturarealer som udgangspunkt ikke udføres uden dispensation fra den relevante myndighed (typisk kommuner). For fredskovspligtige arealer kan der også kræves dispensation, hvis ikke skovlovens generelle muligheder for etablering af nye åbne naturarealer kan finde anvendelse.

7.1.2. Slåning

Slåning er velegnet til vedligeholdende pleje på hede, græsland og strandenge samt brandbælter og vildtagre, hvor eventuel træagtig opvækst begrænser sig til < 10 cm (diameter). Slåning gør i en række tilfælde øvelsesaktiviteter lettere at gennemføre og kan endvidere anvendes som forberedelse til afbrænding og lette styringen heraf.

Slåning foretages maskinelt. Ved slåning af græsarealer og lignende skal der sigtes mod en mosaikstruktur, hvor slåede og ikke-slåede arealer indgår. Risikoen for at dræbe vildt skal minimeres ved fx forudgående bortskræmning eller langsom fremkørehastighed og større græsarealer slås cirkulært fra markcentrum mod kanten. Afslået lyng skal fjernes fra arealerne og det tilstræbes ligeledes, at afslået græs bortskaftes. En variant af slåning er høslæt, hvor afslået græs tørres eller wrappes til bortkørsel og anvendelse som foder eller brændsel.

Græsarealer kan med fordel slås minimum en gang årligt, hvorimod slåning af lynghede skal ske mindre hyppigt med henblik på en rotation, hvor det enkelte areal ved slåning eller andre plejemetoder ikke forynges hyppigere end cirka hvert 10. år. Slåning på hedearealer skal betragtes i sammenhæng med afskrælning af lyng-tørven (morlaget), der fjerner mange næringsstoffer og plejer hedernes næringsfattighed.

Af hensyn til dyrelivet må slåning kun gennemføres i perioden 15/7 – 15/4. På arealer, hvor vegetationen holdes kortklippet gennem hele perioden, må slåning

dog ligeledes gennemføres i perioden 15/4 – 15/7. For lyngarealer er det bedste tidspunkt i februar og marts måned.

Førstegangsslåninger vil umiddelbart være at betragte som dispensationskrævende i relation til naturbeskyttelsesloven.

7.1.3. Græsning

Ved et passende græsningstryk kan afgræsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning dårligt genskabe tilgroede lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer.

I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning ofte problematisk, særligt i skydeområder, hvor græsningsdyr kan blive ramt og hvor tilsyn ikke er muligt i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan græsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed, fx i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr bliver så rationel som muligt. Inden for større hegnede arealer foretages den om muligt i rotation i delhegn, så der opstår flere græsningsstadier. Intensiv afgræsning i en kort periode har stor værdi og er en god plejemetode selv, hvor den af hensyn til skydeaktiviteter kun kan finde sted i en kortere periode fx juli. Art og race udvælges efter lokale muligheder, egnethed m.v. i forhold til vegetationstype, jordbund, hydrologiske forhold m.v. Hegning, normering af belægning, vanding, læ og andre dyreværnsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Afhængig af græsningstrykket kan afgræsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtilstanden. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven. Skovloven muliggør under visse forhold afgræsning på skovbevoksede og ubevoksede fredskovspligtige arealer.

7.1.4. Afbrænding

Afbrænding er den foretrukne plejemetode på hedearealer, men kan også anvendes på græslandsarealer, hvor afgræsning og slåning ikke kan foretages rationelt.

Afbrænding skal foregå i så små og mosaiske enheder som praktisk muligt og bedst i rotation. Hvor der er tale om ikke-græsdominerede heder, bør afbrændingen på det enkelte areal ikke ske hyppigere end hvert 10. år. I medvindsafbrænding vil større buske og træer overleve, mens modvindsafbrænding vil kunne fjerne mere omfattende busk- og træbevoksning. Eventuel bevoksning af spredte ener beskyttes under afbrænding. Udbrændte træer ryddes og fjernes så vidt muligt efter afbrændingen.

Afbrænding må udføres i perioden 1/9 til 31/3. Førstegangsafbrændinger er at betragte som dispensationsskrævende foranstaltninger i relation til naturbeskyt-

telsesloven. Hvor større afbrændinger hidtil har fundet sted med en vis regelmæssighed kan afbrændingerne dog opfattes som en ikke-dispensationskrævende fortsættelse af hidtidig drift.

7.1.5. Afskrælning

Afskrælning er en særlig behandlingsmodel for hedearealer. Den tjener til at fjerne humuslag og næringsstoffer og sikre en successionsstart på mineraljorden ved hjælp af den stedlige frøpulje. Den giver dermed pionersamfund, som har stor betydning som platform for den videre succession og anvendes blandt andet i indsatsen mod blåtop på hedearealer. Afskrælning har til hensigt at fjerne morlaget, og udføres i en dybde så dette fjernes, uden at det nedenunderliggende uorganiske sandlag, der kan indeholde kulturspor. Det afskrællede materiale bortkøres fra beskyttede naturarealer.

Afskrælning medfører ændringer i naturtilstanden og kræver på den baggrund dispensation i relation til naturbeskyttelsesloven. I denne sammenhæng vil der opstilles nærmere retningslinjer for bl.a. tidspunktet for indgrebet.

7.1.6. Kultivering

Kultivering kan iværksættes som indsats på de fleste arealer, hvor man ønsker en startsuccession, fx hvor biodiversiteten i forvejen er meget ringe. Det gælder græsarealer (bl.a. mark/ager), heder, der tidligere har været pløjet, brandbælter, vildtagre og gammel nåleskov. Den kan anvendes i mosaik og i sammenhæng med andre modeller, herunder fx ved afgræsning ved afbrænding. Kultivering foretages ved fræsning, stubharvning eller pløjning. Der må højst pløjes til tidligere pløjedybde. På arealer med høj vegetation afslås og fjernes denne i slutningen af vækstsæsonen. Kultivering gennemføres efterfølgende dog mest optimalt det efterfølgende forår, så der er grønsvær vinteren over. Kultivering af naturprægede arealer bør ikke foregå fra 15. april til 15. august.

7.1.7. Vildtagre

Vildtagre kan etableres til at understøtte dyrelivets behov for føde, dækning, regulering af hjortevildtets opholdssteder mv. Der må ikke opdyrkes nye arealer til vildtager uden tilladelse fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Vildtagre må så vidt muligt ikke placeres nærmere end 10 meter fra områder med hede, overdrev og eng ligesom vildtagre skal placeres mindst 10 meter fra vandløb, vandhuller moser og søer.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste fastsætter i samarbejde med jagtofficererne hvilke afgrøder, der sås i vildtagrene. Der tages heri hensyn til de vildtarter, som vildtagrene skal understøtte, de stedlige vækstforhold m.v.

Der må ikke dyrkes majs på vildtagre. Der må ikke dyrkes afgrøder, der kan sprede sig til tilgrænsende naturområder.

Gødskning begrænses til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm for landbrugsarealer fastsat af Direktora-

tet for Fødevarer Erhverv for de pågældende afgrøder og pesticider må ikke anvendes. Der må alene anvendes organisk gødning.

7.1.8. Beplantningspleje

Levende hegn og beplantninger skal løbende plejes, så de bevares lysåbne med mulighed for udvikling af dækningsgivende buske og en rig bundflora. I levende hegn, krat og beplantninger skal gamle og døende træer bevares. Fremtidens gamle træer skal skabes gennem en målrettet hugst, der skaber plads til udvikling af kroner og rodnet på udvalgte træer/grupper af træer.

Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades. Hule træer, nedfaldne grene og kvasbunker efterlades. I områder uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved. Langs levende hegn og beplantninger skal der findes en udyrket fodpose af græs og urter. Mangel på rede-, raste- og opholdssteder bør på kort sigt aktiv afhjælpes gennem opsætning af redekasser e.l. til eksempelvis småfugle, ugler, tårnfalk og flagermus.

Nyetablering af beplantninger må som udgangspunkt alene ske på arealer, der ikke er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven. Ved etablering må alene anvendes hjemmehørende, lokalitetstilpassede danske træer og buske.

Langs levende hegn og beplantninger skal der findes en udyrket fodpose af græs og urter.

7.2. Skov

Drifts- og plejeplanen opstiller i visionskapitlet de skovudviklingstyper, der er udvalgte for de fremtidige skovbevoksede arealer ("lukkede landskaber"). I det følgende anvises mere detaljerede modeller for skovdriften, dog således at der i nogle sammenhænge alene gives eksempler på driftstiltag (fx hugstmodeller og foryngelse) og dermed efterlades rum til den stedlige skovplanlægning at tilrettelægge den konkrete indsats inden for rammerne af planen. Friis og Davidsen 2007 giver gode anvisninger.

7.2.1. Hensyn til dyreliv og miljø

For alle skovaktiviteter gælder en række regler, der blandt andet skal imødegå beskadigelser af dyrenes yngle- og rasteområder:

Skovning, udkørsel, fældebunkelægning, flishugning og grenknusning må ikke finde sted i perioden 15/4 - 15/7. Kun i tilfælde, hvor aktiviteterne er nødvendige af hensyn til militære behov, kan dette fraviges.

Træer med reder bør ikke fældes, og reder bør ikke ødelægges uden for de ovennævnte tidspunkter. Sammen med redetræet beskyttes i så fald et nødvendigt antal nabotræer.

For en række fuglearter gælder konkret lovgivning om perioder med forbud mod forfældning af redetræer. Det gælder fx kolonirugende fugle og visse rovfuglearter. Forsvaret fastætter ud over dette særlige bestemmelser, således at der også uden for disse perioder skal særligt tungvejende grund til at fælde redetræer. De samlede regler og retningslinjer fremgår af Figur 7-1 (s. 135).

Derudover gælder, at der ikke må anvendes kemiske bekæmpelsesmidler i skovdriften med undtagelse af målrettet og planlagt indsats mod kæmpe bjørneklo. Brug af gødning holdes på et absolut minimum og der må alene anvendes organiske gødningstyper.

7.2.2. Træartspolitik

Træartspolitik betegner den overordnede træartsprioritering med oplysninger om den tilstræbte træartsfordeling på sigt. Formålet med en træartspolitik er at sikre en træartsfordeling for det samlede fredskovspligtige areal, der kan medvirke til driftsformålets opfyldelse og dermed skabe en samlet arealanvendelse i overensstemmelse med Forsvarets behov. Politikken bygger på anvendelse af lokalitetstilpassede herunder især hjemmehørende træarter. Den skal sikre skove, som er stabile under de herskende jordbundsmæssige og klimatiske forhold, og som også forventes at være robuste i forhold til de forventede klimaændringer. Træartspolitikken skal sikre den ønskede træartsfordeling på tværs

af landsdele og terræner, men grundet terrænernes varierende rammebetingelser gælder den ikke specifikt for det enkelte terræn.

Totalforsvarets behov i forhold til stabilitet og permanent skovdække fordrer en udbredt anvendelse af løvtræ, men af hensyn til blandt andet sløringsmuligheder skal der ligeledes anvendes nåletræ. Naturbeskyttelse varetages generelt bedst ved brug af lokalitetstilpassede og hjemmehørende løvtræarter. En bred træartsportefølje sikrer en risikospredning med hensyn til stabilitet (stormfald), klimaforandringer og skadevoldere.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste arbejder mod følgende langsigtede træartsfordeling for Forsvarets fredskovspligtige arealer:

- 65 procent løvtræ: Naturligt hjemmehørende, lokalitetstilpassede løvtræarter.
- 35 procent nåletræ: 20 procent skovfyr (naturligt hjemmehørende) og 15 procent øvrige lokalitetstilpassede stabile nåletræarter. Nåletræer kan anvendes, hvor de ikke truer erkendte naturværdier. Det langsigtede mål er således, at hjemmehørende, lokalitetstilpassede træarter udgør 85 procent af det bevoksede areal. Valg af proveniens indgår i den løbende administration og vil tage udgangspunkt i brugen af lokale frøkilder, hvor ikke andet taler imod dette.

7.2.3. Hugst

De fastlagte skovudviklingstyper repræsenterer det fremtidige ideal for de pågældende arealer, der afhængig af de nuværende bevoksningers struktur kan være mere eller mindre langt fra målet. Den fremtidige konvertering i retning af skovudviklingstyperne bygger i vid udstrækning på den udførte hugst. Nedenstående hugstmodeller udgør dermed et centralt element og mulige metoder for den fremtidige konvertering i retning af skovudviklingstyperne.

7.2.3.1. Hugst med henblik på naturlig foryngelse (EG)

Bevoksninger af løv, herunder særligt eg, domineres af relativt unge kulturer (< 40 år). Alderen falder godt sammen med de valgte skovudviklingstyper, hvor der ud fra

flere parametre, herunder jordbundsforhold, sættes på typer med dominans af eg (Skovaturudviklingstype 22 + 23) i to større delområder (Grisens Øre og Ål Vest). Dette skaber et stort mulighedsrum, hvor den fremtidige hugst skal sikre bevoksningernes kvalitet og struktur. Behandlingsmodellen (jf. Larsen og Skov- og Naturstyrelsen, 2005) "Eg med henblik på naturlig foryngelse" er et velegnet redskab. Første hugstindgreb fokuserer på hård hugst i bjergfyr og sitka efterfulgt/kombineret med hugst fra oven med fjernelse af grove individer med dårlig form, hvorefter der kan fokuseres på hugst for gode træer, gode grupper samt indblandingsarter. Den veludviklede fremtidige struktur vil øge mulighederne for naturlig foryngelse og lette indbringelse af andre arter (fx bøg og lind), når lysforholdene vurderes passende.

7.2.3.2. Måldiameterhugst

I den naturnære skovdrift er måldiameterhugst et af de helt centrale driftsprincipper. I hugstformen definerer den ønskede måldiameter det enkelte træs hugstmodenhed i modsætning til den traditionelle aldersklassevis driftsform, hvor måldiameteren referer til bevoksningens gennemsnitlige diameter. Ved hjælp af måldiameterhugst er det muligt at forlade det traditionelle skovdyrkningssystem baseret på ensaldrende og -artede bevoksninger og i stedet arbejde i retning af et mere vedvarende skovdække.

Måldiameterhugst er fremtidens driftsform, men vejen dertil kræver en langvarig konvertering fra de eksisterende bevoksningsstrukturer til skovudviklingstyperne. Larsen og Skov- og Naturstyrelsen (2005b) arbejder med to forskellige konverteringsstrategier i form af passive og aktive hugstmodeller. De passive modeller fokuserer på den eksisterende stående bevoksning og en hensigtsmæssig økonomisk afvikling af denne, der ofte kan strække sig over en lang periode. De aktive modeller centrerer sig om den kommende foryngelse og en hurtigere etablering af denne. Skovdyrkerens fokus er således ved den passive strategi "op" mod de stående træer og "ned" mod den kommende foryngelse ved den aktive strategi. Afgørende for valget af strategi er den stående bevoksnings stabilitet, der skal være høj, før passive strategier kan komme på tale.

7.2.3.3. Ankertræhugst

En række af de nuværende bevoksninger skønnes at have dårlig fremtidig stabilitet, og der foreslås en behandlingsmodel, der kan maksimere stabiliteten ved hugst for udvalgte ankertræer (Larsen og Skov- og Naturstyrelsen, 2005b). Stabiliteten opnås ved at hugge tidligt og stærkt for ankertræerne, så de udvikler dybe kroner og får karakter af solitærtræer. Ankertræerne udvælges blandt de største og mest vitale træer samtidig med, at der mellem ankertræerne hugges svagt fra oven for at fremme bevoksningernes strukturelle variation. Ankertræerne planlægges ikke afmærket aktivt, da det forventes, at de hurtigt får en markant fremtrædning i bevoksningerne. Formålet med ankertræhugst er at forlænge bevoksningernes konverteringsperiode i forhold til den klassiske renafrift. På arealer hvor skyggetræarter (fx bøg) indgår i den fremtidige skovaturudviklingstype (fx Grisens Øre og Ål Vest), kan disse tidligt indbringes som gruppevis plantninger, når lysforholdene er passende. Senere kan også lystræer (fx eg) indplantes, når bevoksningsstrukturen er blevet mere åben med større lysindfald.

7.2.3.4. Hugst fra oven uden markering af fremtidstræer (Skovfyr)

Denne hugstmodel bygger på samme princip som hugst for ankertræer, men undlader afmærkningen. Larsen og Skov- og Naturstyrelsen (2005b) betegner denne som: Hugst fra oven uden markering af fremtidstræer. Efter sporindlægning borthugges dominerende træer af dårlig kvalitet. Hugsten fjerner store og grove individer samtidig med, at der kan hugges for eventuelle ønskede indblandingsarter. Hugst fra oven gennemføres, indtil den egentlige måldiameterhugst senere i bevoksningernes udvikling kan påbegyndes. Hugstformen efterlader en bevoksningsstruktur, der er ideel til en fremtidig naturlig foryngelse, hvilket for skovfyrbevoksningerne er i fuld overensstemmelse med de fremtidige skovudviklingstyper. Disse baserer sig langt de fleste steder på udstrakt anvendelse af skovfyr som enten hovedtræ- eller potentiel indblandingsart, som fx i større dele af Ål Vest.

Frembringelse af dødt ved bliver en prioritet i den kommende skovdrift. Udgangspunktet er, at der etableres mindst 0,2 ha såkaldte "habitattrægrupper" for hver 3 ha skov. Dette gælder alle skovudviklingstyper med undtagelse af "urørt skov".

7.2.3.5. Foryngelse

I forbindelse med foryngelse af de eksisterende bevoksninger skal anvendes en række kulturmodeller. Modelerne skal ses i tæt sammenhæng med ovennævnte hugstmodeller, der i vid udstrækning dikterer genkultivering, der ideelt former sig som en mere eller mindre glidende overgang fra afvikling af den gamle bevoksning til den nye kultur.

Kulturmodellernes form og indhold bevæger sig væk fra den traditionelle fladetankegang i retning af modeller, der med udstrakt fleksibilitet kan anvendes i en række varierende bevoksningstyper. I forhold til tidligere praksis ekstensiveres modellerne ved blandt andet nedgang i plantetal samt større udnyttelse af naturlig opvækst. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste udarbejder specifikke kulturmodeller i forbindelse med den løbende drift svarende til den aktuelle foryngelsessituation

herunder underplantning i eksisterende bevoksninger, gentilplantning efter renafdrift eller fri succession.

Den største udfordring i skovdriften på et terræn som Oksbøl er det meget store bidtryk fra kronvildt og råvildt, der forhindrer en tilstrækkelig opvækst af naturligt forekommende løvtræarter, fx eg. Da hjortevildtbestandene er målsat til det eksisterende niveau, er de ikke igennem reduktion af bestandene muligt at mindske vildttrykket, og den eneste effektive foranstaltning til at sikre opvækst af løvtræer vil i de fleste områder være kulturhegning. Der er igennem tiden gjort gode erfaring på Oksbøl med opsætning af mindre hegn omkring plantede kulturer med fremtidstræer. Denne model synes relevant i mange områder, hvor den nuværende tilstand er meget ensidigt præget af nåletræer, og hvor skovudviklingstypen baseres på løv, fx i bjergfyrplantagerne i Claus Sørensens og Oksby Plantager. Modellen indebærer her

meget hård gennemhugning af bjergfyr, fx i flader på 0,5 ha pr 5 ha og etablering af kulturer (plantning/såning) med eg, lærk m.v. og tilhørende hegning. Inden for en årrække vil hermed sikres en frøkilde, der kan sikre det videre forløb mod skovudviklingstypen. Det er vigtigt, at kulturhegn nedtages, så snart de hegnede planter er over bidhøjde.

7.2.4. Habitattrægrupper og -træer

Omtrent 1/3-del af skovens flercellede organismer er tilknyttet veterantræer og dødt ved, der huser helt særlige samfund af svampe, insekter, fugle, flagermus, laver og mosser. Urørte løvskove rummer 75 – 150 m³ dødt ved/ha, mens gennemsnittet i de danske skove er mindre end 5 m³/ha (Friis Møller og Sand-Jensen, 2010).

Skovdriften i Forsvarets skove skal sikre eksistensen af store og gamle (veteran-)træer. Eksisterende dødt ved efterlades til naturligt henfald og i skovområder, hvor dødt ved forekommer i utilstrækkelig mængde, gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved. Veterantræer såvel som dødt ved sikres ved udlægning af urørt skov, der på lang sigt garanterer forekomsten af dødt ved. Ligeledes sikres dødt ved igennem udlægning af habitattrægrupper), hvor døde træer samles i grupper for at fremme spredningsmuligheder for tilknyttet flora og fauna samt af driftstekniske hensyn. Habitattrægrupper udlægges og etableres efter følgende anvisning:

- Omfang og placering af habitattrægrupper varierer fra terræn til terræn, men udlægningen skal svare til følgende minimum: For hver ca. 3 ha løv-/nåletræsbevoksning udvælges én habitattrægruppe på min. 0,2 ha.
- Habitattrægrupper udvælges i alle skovudviklingstyper med undtagelse af Skovaturudviklingstype 94: Urørt skov.
- Markante arealer med naturlig fysisk afgrænsning foretrækkes. Habitattrægrupper afmærkes på grundkortet. Af sikkerhedshensyn placeres habitattrægrupper ikke i umiddelbar nærhed af offentlige veje, men gerne i visuel afstand til fremme af oplevelsesværdi.
- I nåletræsbevoksninger inddrages om muligt forekommende løvtræer i habitattrægrupper eksempelvis i forbindelse med ydre og indre bryn.

- Indenfor yngre habitattrægrupper fremmes udvikling af bredkronede veterantræer. Tyndingstræer efterlades som liggende og eller stående dødt ved.
- Habitattrægrupper udvælges i yngre bevoksninger og senest ved en bevoksningsalder på 50 år.
- Fra bevoksningsalder på 50 år frembringes aktivt dødt ved svarende til min. 3 døde stående træer/habitattrægruppe og min. 3 døde liggende træer/habitattrægrupper. Øvrige træer henlades til naturlig død og forfald. Til stadighed sikres både liggende og stående dødt ved i habitattrægrupperne.
- Habitattrægrupper sikres ved aktive indgreb i form af ringning, fældning, sprængning, væltning eller anden metode, der kan sikre stående og liggende dødt ved.

Enkeltstående habitattræer i form af døde eller hule træer, træer med revner, sprækker, rådne partier, grov og tyk bark skånes også udenfor habitattrægrupper. Habitattræer udgør om muligt udgangspunkt for placering af habitattrægrupper. De afmærkes ikke på kort.

7.3. Hydrologi

De foranstående modeller er primært målrettet mod tørre eller halvtørre naturtyper og landskabselementer. En vigtig type af modeller er imidlertid metoderne til at sikre, genskabe og etablere akvatisk natur, særligt søer, hvad enten er der tale om egentlige søer eller vandhuller. Bevarelse og evt. genskabelse af naturlige hydrologiske forhold, hvor disse gennem dræning er blevet forandret, er væsentlige elementer i Forsvarets naturforvaltning. Eksisterende grøfter opretholdes, hvor den militære anvendelse, lovgivningsmæssige forpligtelser i forhold til eksempelvis naboer, hensyn til veje/transportlinjer eller landskabelige, friluftsmæssige, kulturhistoriske eller biodiversitetsmæssige grunde taler herfor. Hvor grøftning opretholdes, sikres minimal påvirkning af det omkringliggende areal.

Gennem aktiv lukning af grøfter eller dræn reetableres våde områder, hvor det vil understøtte væsentlige naturbeskyttelsesmæssige formål, eksempelvis ved genskabelse af mose- og sumpområder, søer mv. samt for at forhindre nedbrydning af tørvelag (mindskning af CO₂-frigivelse og okkerforurening).

Alle indgreb, der ændrer hydrologiske forhold, vil som udgangspunkt kræve tilladelse efter naturbeskyttelsesloven og/eller planloven og/eller skovloven og i nogle tilfælde vandløbsloven. I forbindelse hermed vil der opstilles særlige betingelser for fremgangsmåde.

7.3.1. Vandstandshævning

Vandstandshævning har det primære formål at genskabe tidligere hydrologiske forhold eller at etablere nye fugtigbundsarealer. Behovet for dette indgreb er et produkt af mange års intensiv grøftning, dræning og afvanding af våde naturtyper. Mange af disse naturtyper og de tilhørende arter er trængte og forekommer i spredte isolerede småsamfund, og genskabelse af mere naturlig hydrologi er en generel fordring i forhold til at sikre gunstig bevarelsesstatus. Vandstandshævning er relevant for stort set alle naturtyper fx moser, græsland (primært eng) og heder. Sikring af naturlig hydrologi i skove er også af stor biologisk betydning.

Vandstandshævning foregår primært ved lukning af dræn og grøfter enten punktvis eller på hele stræk. Lukningen kan foregå ved hjælp af spunse, stryg eller opfyldning med egnet materiale.

7.3.2. Udgravning og oprensning

Egentlig udgravning og oprensning af vandområder har til formål at skabe eller genskabe mindre søer og vandhuller a.h.t. især vandlevende dyrearter, fx padder. En væsentlig funktion er at skabe sammenhæng i landskabet samt trædesten og forbindelseslinjer for arter med begrænset spredningsmobilitet.

Pleje af vandhuller må alene gennemføres i perioden 1. august – 31. marts. Her skal man dog være opmærksom på regionale forskelle i paddefaunaen og dennes yngleperiode.

Pleje af større vandhuller og egentlige søer vil kunne finde sted ved tømning og oprensning af næringsholdigt bundmateriale, hvorefter vandstanden genetableres.

7.3.3. Slyngning af vandløb

Mange vandløb er igennem tiden blevet udrettet og har i

dag et kanalagtigt forløb, der mest tjener til effektivt at bortlede vand. En type af hydrologiprojekter er sikring af et mere naturligt forløb af vandløb enten ved at lægge det tilbage i det oprindelige forløb eller ved at sikre variation i afløbsforholdene ved udlægning af sten og stryg. Med dette kan opnås både en bedre tilstand for vandløbsøkosystemet og for de omkringliggende arealer. Ligeledes vil et mere naturligt forløb mindske udledning af næring og organisk materiale i vandløbets recipient.

7.4. Invasive arter

Invasive arter udgør en væsentlig trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på Forsvarets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

De følgende modeller opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemmehørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på Forsvarets arealer mod negative effekter af invasive arter, og for at modvirke, at Forsvarets terræner udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

7.4.1. Bekæmpelse af invasive plantearter

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendte som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Oksbøl er der særlig fokus på følgende arter: rynket rose, bjergfyr, japansk pileurt og glansbladet hæg. Contortafyr og gyvel er ligeledes to arter, der har en betydelig invasiv karakter, og hvor en bekæmpelsesindsats er nødvendig.

Invasive plantearter bekæmpes igennem flere af de ovenstående modeller, fx rydning og slåning. Her vil aktiviteten være underlagt de samme sæsonmæssige og øvrige begrænsninger. Invasive planter kan også bekæmpes ved afgræsning og afbrænding, og i visse til-

fælde er rodstikning, opgravning/-rykning og skærmbekæmpelse (typisk kæmpe-bjørneklo) praktisk overkommeligt. Kæmpe-bjørneklo kan bekæmpes kemisk under særlige forudsætninger.

7.4.2. Regulering af dyr

Der er 9 dyrearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendt som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarets arealer er der særlig fokus på mink og mårhund, hvortil kommer, at ræv, som ikke er invasiv, mange steder udgør et væsentligt problem i forhold til jordrugende fugle, herunder udpegede og truede arter.

Bekæmpelse af invasive dyrearter sker ved fældefangst og regulering og jagt med skydevåben. Reglerne herfor er ganske liberale, idet arterne under de fleste omstændigheder kan reguleres hele året, dog under særlige vilkår, herunder krav om tilsyn med fælder.

Mink må reguleres hele året ved brug af skydevåben og fælder. Der må kun benyttes fælder, der fanger dyret levende. Fældefangst må også foretages af personer uden jagttegn. Fangne dyr skal aflives dyreværnsmæssigt forsvarligt. Dette kan for eksempel gøres med en luftbøsse, direkte i fælden, og kræver ikke jagttegn. Mårhund kan reguleres med skydevåben og fælder året rundt. Ved beskydning må der anvendes kunstigt skjul, herunder skydestiger og skydetårne, og reguleringen må foregå fra 1 ½ time før solopgang til 1 ½ time efter solnedgang. Naturstyrelsen giver yderligere gode anvisninger for bekæmpelse af mårhund.

I egne, hvor ræv volder skade på den øvrige fauna, må denne jages/reguleres med skydevåben i perioden 1. september - 29. februar. Rævehvalpe uden for rævegrave må reguleres i perioden 1. juni - 31. august.

Bekæmpelse af mårhund og regulering af ræv kan effektiviseres ved anvendelse af kunstgrave.

7.5. Fortidsminder

Fortidsminder beskyttes mod erosion og slitage som følge af omfattende færdsel og kørsel. Dette sker igennem afmærkning og afpælning. Der foretages skiltning og information efter Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste standard.

Fortidsminder skal plejes i et omfang og på en måde, så vegetationen ikke bidrager til fortidsmindets nedbrydning, men så vidt muligt modvirker denne. Plejen sker igennem rydning og sikring af synlighed. De beskyttes evt. mod erosion ved slåning af græsdekke. Der henvises her til modeller for rydning og slåning.

7.6. Beskyttelse af dyreliv

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er for alle Forsvarets arealer opstillet retningslinjer for så vidt angår aktiviteterne tidsmæssige gennemførelse (Figur 7-1). Dette sker for at beskytte særligt ynglende individer.

7.7. Publikumshensyn

Forsvarets arealer vil normalt være åbent for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen (se bilag 10.3) og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til arealet, når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk weekender, aftener og lignende). Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum af hensyn til sikkerhed i form af eksempelvis fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området. For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejde med relevante interesseorganisationer.

De områder, der ikke permanent er afspærrede, vil være åbne for publikums færdsel til fods over hele arealet, når dette ikke anvendes til uddannelses- og øvelsesformål. På arealer, der er åbne for offentligheden, vil det som udgangspunkt også være muligt at cykle eller ride. Ordensreglementerne vil indeholde beskrivelser af, hvorledes cyklister og ryttere kan anvende arealerne. Der kan udlægges særlige ridestier.

Aktivitet	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Skovning, flisning, knusning												
Fældning redetræer, kolonirugere												
Fældning redetræer, rovfugle og ugler												
Fældning hule træer og træer med spættehuller												
Fældning redetræer, ørne, sort stork, rød glente												
Ødelægge digesvalereder												
Afbrænding af hede												
Slåning og rydning af hede												
Slåning af græsarealer 1. gang												
Oprensning af vandhuller												

Figur 7-1. Aktivitetstypernes tilladte gennemførselsperioder (FBE, 2011b).

Signatur	Forklaring
	Aktiviteten må ikke gennemføres
	Aktiviteten bør ikke gennemføres
	Aktiviteten kan gennemføres

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. I vurderingen af, om et arrangement kan gennemføres, indgår lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste af praktiske hensyn udarbejde en kvote for, hvor mange arrangementer der årligt kan gennemføres.

På de arealer, der er omfattet af en drifts- og plejeplan, og hvortil offentligheden har adgang, skal der gennemføres formidling af natur-, kultur- og friluftsjntresser målrettet mod det omkringliggende samfund. Formidlingen skal ske i samarbejde med lokale offentlige og private aktører.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste internet hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukket for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

8. AKTIVITETER

Dette afsnit anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den praktiske konkrete realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er oplistet i kapitel 7, hvor den enkelte aktivitet i mange tilfælde beskrives yderligere. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model og som derfor beskrives mere grundlæggende, evt. med henvisning til særskilt projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i jobbeskrivelser.

Aktivitetskortet, der sidder i kortlommen bagest i planen, illustrerer de overordnede planlagte drifts- og plejetiltag i den kommende planperiode (15 år). De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet i nedenstående afsnit, hvor de første afsnit beskriver aktivitetstyper med tilknyttede modeller. Efterfølgende gennemgås en række specifikke aktiviteter, der ikke er suppleret af egentlige modelbeskrivelser. For hver aktivitetsgruppe fremvises en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: Målsætning, id, lokalitet, afdelinger, areal, udførelsestidspunkt og bemærkninger.

Målsætningskolonnen beskriver den målsætningstype, der udgør grundlaget for aktiviteten. Id-nummeret fremgår også af aktivitetskortet og udgør forbindelsen mellem kort og tabel. Arealkolonnen er for visse aktiviteter underopdelt i to delkolonner, hvoraf den første beskriver

størrelsen på det samlede aktivitetsareal, der med mindre andet fremgår, er opgivet i hektar. Den anden beregner et gennemsnitligt årligt aktivitetsareal fra og med 2012 til og med det planlagte udførelsestidspunkt. Under bemærkninger uddybes den enkelte aktivitet.

8.1. Rydning

Rydning foregår efter model 7.1.1. og er planlagt til 114 delarealer på 203 ha/3.580 m, hvor der skal gennemføres delvis rydning eller hel rydning af arealer eller levende hegn. Det er ikke hensigtsmæssigt at opliste samtlige delarealer i skemaform her, og del vil således blive grupperet efter rydningsform. Der henvises til aktivitetskortet, hvor arealerne er indtegnet og Id kan findes. Desuden henvises til bilag 10.5, hvor id, afdeling og areal angives for hver enkel rydningspolygon.

8.1.1. Delvis rydning af arealer

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal/år (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær og natur	001-019	Typisk tilgroede arealer med hede, slette e.l.	104, 117-118, 120, 121, 123, 131-133, 161-162, 165, 206-208, 211, 404	62,7	15	Senest 2015	Der er tale om 19 delarealer fortrinsvis i det nordlige og centrale terræn, hvor der ønskes spredt dækning.

8.1.2. Hel rydning af arealer

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal/år (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	020-056	Typisk tilgroede arealer med hede og andre lysåbne naturtyper.	101, 111, 129-130, 140, 150-151, 154, 158, 161-165, 206, 208-211, 214, 312-314, 321, 329-332, 404, 413, 416-417, 1076	121,5	30,4	Senest 2015	Der er tale om 26 delarealer fortrinsvis i øvesterrænets østlige dele, hvor der skal sikres lysåbne forhold.

8.1.3. Hel rydning af levende hegn

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Længde (m)	Længde/år (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	060-084	Tidligere landbrugsarealer	108, 110, 112, 123, 127, 130, 140, 145, 149, 151-152, 203, 206-208, 330, 415	3604	900	Senest 2015	Der er tale om 24 stykker levende hegn – typisk udjente granhegn

8.2. Slåning

Gennemføres efter model 7.1.2. Slåning er ikke specificeret til konkrete arealer, da den gennemføres som et generel plejetiltag på græs- og hedearealer i kombination med andre tiltag fx afbrænding.

8.3. Græsning

Gennemføres efter model 7.1.3.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	091	Engene ved Nørrekær, Tane Sø, Grærup Langsø	108-110, 112, 145-146, 148-149	240,9	Videreføres	Svarende til det afgræsede areal i 2011.
Natur	092	Arealer omkring Helle Sø	163-164	26,3	Iværksættes efter rydning senest 2013	Ny aktivitet. Kreaturafgræsning foreslås.
Natur	093	Ho Bugt Enge	311, 316-319	154,5	Videreføres	Svarende til det afgræsede areal i 2011.
Natur	095	Naturareal med flere habitatnaturtyper øst for Bøffelstillingen	416	37,5	Iværksættes 2013	Ny aktivitet på pilotbasis. Fågræsning foreslås som den indledende plejeform.
Natur	094	Naturareal med flere habitatnaturtyper i den sydlige del af Havsande	413, 417	10,3	Iværksættes 2013	Ny aktivitet på pilotbasis. Afgræsning kreaturer foreslås.

8.4. Afbrænding

Gennemføres efter model 7.1.4. Aktiviteten er ikke anført på aktivitetskort, idet den opfattes som et generelt plejetiltag, der tilrettelægges på alle terrænets hedearealer, der ikke er omfattet af anden pleje. Det gælder særligt Selager Hede, Langvandbækkenet og i princippet hele Kallesmærsk Hede. Samlet er der tale om ca. 2.000 ha.

8.5. Kultivering

Gennemføres efter model 7.1.5.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal / år (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	100	Tidligere landbrugsareal syd for nordvest for Selager plantage	127	8,3	4,15	2013	Gennemførelse af en ekstensiv driftsform (sandmarksdrift).
Natur	101	Tidligere landbrugsareal ved Mosevrå Skole.	315,316,324	9,3	4,65	2013	Gennemførelse af en ekstensiv driftsform (sandmarksdrift).

8.6. Beplantningspleje

Gennemføres efter model 7.1.8. Det er ikke hensigtsmæssigt at opliste samtlige delarealer i skemaform her, og del vil således blive oplistet samlet. Der henvises til aktivitetskortet, hvor arealerne er indtegnet og Id kan genfindes. Der henvises ligeledes til bilag 10.5, hvor id, afdeling og areal fremgår.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Længde (m)	Længde/år (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	110-125	Tidligere landbrugsarealer	103, 110, 131, 136, 140, 142, 204, 206-207, 313-315, 404, 416	2913	728	2015	Der er tale om 16 strækninger af ældre levende hegn, hvor der foretages fornyelse.

8.7. Vildtagre

Et maksimalt areal på 60 ha med vildtagre kan udlægges på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Dette følger model 7.1.7., der fastsætter afstand til sårbare naturtyper, regler for gødskning, krav om tilladelse fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, Driftsdivisionen ved anlæg af nye vildtagre m.v.

8.8. Hugst og foryngelse

Følgende er forslag til aktiviteter i skovdriften, idet der ligeledes henvises til foreliggende driftsplan (Friis & Davidsen, 2007).

Målsætning	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Grisens Øre Ål Plantage (vest)	701-705 159, 160, 1007- 1009, 1064- 1072, 1076	43,6 171,9	Senest 2026	Skovudviklingstype 22/23. Påbegynde hugst i egedominerede bevoksninger efter hugstmodel: "hugst med henblik på naturlig foryngelse i eg".
Natur	Ål Plantage (øst) Urkok Bjerger Skolestykket (syd)	1063, 1073 205 219	22,2 43,5 35,3	Senest 2016	Skovudviklingstype 94. Fremme varieret skovstruktur ved hjælp af koncentrerede hugstindgreb som forberedelse til udlægning af urørt skov.
Natur	Oksby Plantage Claus Sørensen Plantage	1307-1309 404	50,3 28,6	Senest 2026	Skovudviklingstype 23. Påbegynde hugst efter hugstmodel: "hugst med henblik på naturlig foryngelse i eg". Foryngelse ved berigelse igennem hegnede kulturer med fremtidsarter.
Natur	Skolestykket (nord)	219	25,3	Senest 2026	Skovudviklingstype 91. Foryngelse ved hugst af alle eksotiske træarter. Genkultivering ved hjælp af fri tilgroning.
Natur	Bordrup	1300	16,8	Senest 2026	Skovudviklingstype 41. Foryngelse ved hugst af alle eksotiske træarter. Genkultivering ved hjælp af fri tilgroning.

8.9. Habitattrægrupper og -træer

Udlægges efter model 7.2.4. Der henvises til grundkortet, hvor habitattrægrupper er anført som polygoner og nummer (afd.løbenr.)

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Antal og areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Hensynsnumre	Skovarealer minus SUT 94		33 stk samlet ca. 15 ha på hele terrænet.	2015	I ældre bevoksninger sikres dødt ved aktivt. I yngre bevoksninger udlægges habitattrægrupper, og dødt ved sikres ved naturlig henfald eller på sigt evt. ved indgreb.

8.10. Vandstandshævning

Der planlægges iværksættelse af 4 større og en række mindre projekter til sikring af mere naturlig hydrologi på terrænets lavsbundsområder. For to projekter (vandstandshævning i Grærup Langsø og Grydelsande) gælder planaktiviteten iværksættelse af nærmere undersø-

gelse, mens de øvrige iværksættes som en direkte følge af drifts- og plejeplanen. Alle projekter kræver behandling efter Naturbeskyttelsesloven m.v. Der er samlet tale om sikring af mere naturlig hydrologi på ca. 400 ha.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	130	Sø nord for Kærgård	103	4,6	2013	Lukning af afvandingsgrøfter til sikring af naturlig vandstand.
Natur	131	Grærup Langsø	145-146, 148-151,154	77,3	2013	Der er tale om en udredning af muligheden for at hæve vandstanden i Grærup Langsø. Sagen bearbejdes i særlig arbejdsgruppe, der nedsættes 2012.
Natur	132	Engene øst for Grærup Langsø	139, 146, 148-149, 152	69,0	2012	Lukning af grøftesystemerne imellem Kærgårdvej og Grærup Langsø til sikring af mere naturlig hydrologi på engene. Det stilles som forudsætning i forbindelse med projektering og myndighedsbehandling, at projektet ikke medfører stigning af vandstanden i Grærup Langsø.
Natur	133	Arealer omkring Helle Sø	163	24,0	Iværksættes efter rydning senest 2013	Lukning af grøftesystem nord og syd for søen.
Natur	134	Ho Bugt Enge	316-318	145,5	2013	Lukning af grøftesystemerne på engene til sikring af naturlig hydrologi.
Natur	135	Mose i Oksby Plantage	1308	0,4	2014	Lukning af grøfter til sikring af mere naturlig hydrologi.
Natur	136	Mose i Oksby Plantage	1308	0,3	2014	Lukning af grøfter til sikring af mere naturlig hydrologi.
Natur	137	Grydelsande	413,414,415	81,6	2013	Hævning af vandstand ved isætning af stem i Landslade Rende ved Vågemøllevej. Nærmere undersøgelse af påvirkning af bl.a. slæbemålsbanen iværksættes.

8.11. Bekæmpelse af invasive plantearter

8.11.1. Bekæmpelse af invasive plantearter

Gennemføres efter model 7.4.1.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	140	Vest for Tane Sø	109,111,136	10,45	Senest 2013	Bekæmpelse af glansbladet hæg
Natur	141	Børsmose	118/120	3,12	Senest 2013	
Natur	142	Christians Minde	120,127	10,97	Senest 2014	
Natur	143	Christians Minde	120	1,67	Senest 2014	
Natur	144	Toldvej	207,208	1,07	Senest 2015	
Natur	145	Kirkebjerg	218,1150,1165	5,26	Senest 2015	
Natur	146	Vestbogårdvej	206,208	0,62	Senest 2012	Bekæmpelse af japansk pileurt
Natur	147	Urkokbjerg	203,206	1,76	Senest 2012	
Natur	148	Brikby	112,113,139,140	2,98	Senest 2013	

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	149	Brikby	113	1,42	Senest 2013	Bekæmpelse af japansk pileurt
Natur	150	Tyskerstillingen	119	0,54	Senest 2014	
Natur	151	Oksbøllejren syd	306	1,99	Senest 2014	
Natur	152	Molskær	331	0,41	Senest 2015	
Natur	153	Mosevrå	315	0,82	Senest 2015	
Natur	154	Havsande	413	1,36	Senest 2015	Bekæmpelse af rynket rose med minerydderudstyr som pilotprojekt.
Natur	Ej på kort	Børsmose hede	700		Senest 2015	Et pilotprojekt til bekæmpelse af stjernebredribbe i samarbejde med Varde kommune.

8.11.2. Bekæmpelse af invasive dyrearter og regulering af ræv

Gennemføres efter model 7.4.2. Aktiviteten er ikke anført på kort.

8.12. Fortidsminder

Gennemføres efter model 7.5. Der henvises til grundkortet, hvor fortidsminder er angivet med fredningsnummer.

Målsætning	Id (fredningsnummer)	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	3101:1	Kløvbakke	101	0,03	Fra 2012	Tilstanden fin og bevares. Plejes løbende og bør fremstå som en helhed med 3101:2.
Natur	3101:2	Kløvbakke	101	0,03	Fra 2012 rydning senest 2014	Ryddes og holdes ryddet for slørende opvækst. Plejes løbende og bør fremstå som en helhed med 3101:1.
Natur	3101:7	Ved Guldagervej	120	0,04	Fra 2012	Plejes løbende så tilstanden bevares (inkl. afpælning). Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende.
Natur	3201:1	NØ for Selager Sø	158	0,05	Fra 2012	Træopvækst på højen ryddes. Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende.
Natur	3201:2	NØ for Selager Sø	158	0,05	Fra 2012 rydning senest 2014	Træopvækst på højen ryddes. Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende.
Natur	3201:22	Selager, øst for Holmsøvej	161	0,05	Fra 2012 hegn repareres senest 2014	Plejes løbende, så tilstanden bevares. Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende. Hegn repareres.
Natur	3201:3	Store Jenshøj	163	0,12	Senest 2014	Kørselsfrizone lægges uden om højen suppleret med nyt hegn. Træopvækst på højen ryddes. Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende.
Natur	3201:4	Lille Jenshøj	163	0,06	Fra 2012	Opvækst af småtræer (fx bjergfyr) oprykkes tilbagevendende.

8.13. Publikumshensyn

Genemføres efter model 7.7.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Publikum	160	Ovenfor Bronzealder kysten langs Kærgårdvej	129, 147	1	Senest 2013	Etablering af holde-/P-plads ved "camping Banke".
Publikum	161	Ved Græruphavvej syd for Langsø	151		Senest 2012	Opsætning af observationstårn efter nærmere projektering.
Publikum	Ej på kort	Øvelsesterrænet			Senest 2013	Retningslinjer for ridning opstilles.
Publikum	Ej på kort	Hele terrænet			Senest 2013	Informere om adgangsmuligheder til terrænet via internettet.
Publikum	Ej på kort	Hele terrænet			Senest 2013	Ny publikumsfolder.
Publikum	Ej på kort	Indfaldsveje			Senest 2013	Opsætning/opdatering af infotavler.

8.14. Ikke-modelbeskrevne aktiviteter

8.14.1. Etablering af udsigtskiler i levende hegn

Denne aktivitet er ikke modelbeskrevet, men følgende grundlæggende modellen for rydning af levende hegn. Aktiviteten har til formål over en strækning af levende hegn at rydde åbninger mhp. at sikre udsigt ud over et åbent areal. Der er tale om området mellem Blåvandvej (Mosevrå) og Ho Bugt Enge. Der er ikke tale om rydning af hegnene, men om at skabe udkik på ca. 20 meters længde for hver 100 meter hegn.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Længde (m)	Længde /år (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur og publikum	170	Hegn øst for Blåvandvej	315	934	234	Senest 2015	Hegn skæres ned på stræk af 20 for hver 100 m, så der sikres udsigt over Ho Bugt Enge.

8.14.2. Fjernelse af kulturhegn

Kulturhegn fjernes løbende, når de hegnede planter når over bidhøjde. Dette er en løbende proces. Følgende er konkrete områder, hvor hegn fjernes.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	180	Omkring nyplantning ved Develsøvej	208,209	0,5	2012	Kulturen er over bidhøjde og hegn tjener ikke noget videre formål.

8.14.3. Bekæmpelse af stjenebredribbe

Et pilotprojekt til afprøvning af bekæmpelse af den invasive mosart stjernebredribbe tilrettelægges sammen med Varde kommune. Lokaliteten (fx Børsmose Hede) afklares. 2013.

8.14.4. Flytning af spor

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Længde (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær og natur	190	Øst for Helle Sø	164	389	2012	Sporet flyttes mod øst som en del af det samlede projekt ved Helle Sø.

8.14.5. Sikring af rede-, raste- og overvintringssteder for flagermus

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ej på kort	Tyskerstillingen	121	2012	I den centrale bunker aflåses et rum med dør med en vandret sprække foroven på 10x30 cm. Øverst på væggen opsættes to forskallingsbrædder neden under hinanden med afstand til væg (lægte).
Natur	Ej på kort	Bøffelstillingen	416	2012	I den store 2-etagers bunker foretages etageadskillelse, sådan at nederste etage reserveres til overvintrende flagermus, dog således at adgang for militær øvelse (fx rappelling) ikke forhindres. I en af de 3 forbindelser mellem etagerne isættes en jernrist eller et stormasket gitter, som flagermus kan flyve igennem. Derudover lukkes forbindelsen mellem de to etager. Der opsættes forskallingsbrædder som siddepladser (som ovenfor).

8.14.6. Kategoriinddeling

Kategoriinddeling på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn med følgende ændringer:

1. Det anføres i reglementet, at kørsel i lette køretøjer på strandbredden langs Vesterhavskysten tillades under Kategori I-bestemmelserne.
2. Følgende geografiske ændringer af Kategoriinddelingen foretages.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær og natur	200	Langvand	206, 209, 1068	52,01	2012	Kategori ændres fra I til II for at sikre bedre militære bevægelsesmuligheder i "flaskeskealsområdet".
Militær og natur	201	Helle Sø	163-164	26,31	2012	Kategori ændres fra II til I som led i den generelle styrkelse af områdets natur.
Militær og natur	202	Grydelsande	413- 414	76,9	2012	Kategori ændres fra II til I som led i den generelle styrkelse af områdets natur.

8.14.7. Forstyrrelser

Målsætning	Id	Lokalitet	Gennemføres	Bemærkninger
Militær og natur	Ej på kort	Hele terrænet	Senest 2015	Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste gennemfører en undersøgelse, mhp. at bidrage til kvalificering af betydningen af forstyrrelser.

8.14.8. Monitoring

Planlægningen følges løbende af monitoring på mange forskellige måder, herunder ikke mindst den officielle overvågning igennem NOVANA etc. Resultatet af indsatsen i forhold til Natura 2000-målsætningerne vil indgå i den samlede statslige vurdering, der sker ved første

Natura 2000-planperiodes udløb i form af en ny basisanalyse. Forsvaret vil bidrage til dataindsamling igennem tæt samarbejde med universiteter, myndigheder, organisationer og ved egne undersøgelser.

9. REFERENCER

Blåvandshuk kommune (1978): Lokalplan 01.004.78 "Oxbøl Sydlejr". Link: [http://www.vardekommune.dk/media\(2010,1030\)/Lokalplan_01.004.78_for_Oksb%C3%B8l_Sydlejr.pdf](http://www.vardekommune.dk/media(2010,1030)/Lokalplan_01.004.78_for_Oksb%C3%B8l_Sydlejr.pdf)

Blåvandshuk kommune (1990): Lokalplan 01.014.90 "Et kampbyområde i Forsvarets øvelsesområde ved Børsmose". Link: [http://www.vardekom.dk/media\(2046,1030\)/Lokalplan_01.014.90_kampomr%C3%A5de_i_Forsvarets_%C3%B8velssomr%C3%A5de_ved_B%C3%B8rsmose.pdf](http://www.vardekom.dk/media(2046,1030)/Lokalplan_01.014.90_kampomr%C3%A5de_i_Forsvarets_%C3%B8velssomr%C3%A5de_ved_B%C3%B8rsmose.pdf)

Baagøe, H.J. & Jensen, T.S. (2007): Dansk Pattedyratlas. Gyldendal.

Danmarks Miljøundersøgelser (2010): NOTAT Angående krav til levesteder og praktisk forvaltning af relevante områder for tinksmed på forsvarets arealer. <http://forsvaret.dk/FBE/naturForvaltning/Documents/DMU%20notat%20tinksmed%20version%202.pdf> Tinksmedrapport.

FBE (2010): Notat om tinksmed på Forsvarets arealer. 2010. Udarbejdet af Dansk Jagtakademi for Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste.

FBE (2011a): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. 7 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011b): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Underbilag 1 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 11 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011c): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede ikke-fredskovspligtige arealer. Underbilag 2 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 10 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011d): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor. Underbilag 3 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 4 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011e): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter. Underbilag 4 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011f): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri. Underbilag 5 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 9 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011g): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarsministeriets arealer. Underbilag 6 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011h): FBE evaluering af drifts- og plejeplan 1993-2007 for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. 16 s. Udført af Dansk Jagtakademi på vegne af FBE. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE

Forsvarsministeriet (2012): Forsvarsministeriets Miljø- og Naturstrategi. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

Friis Møller og Sand-Jensen (red.) (2010): Naturen i Danmark – Skovene. 1. udgave, 1. oplag. Gyldendal.

Friis, J. & Davidsen, T.C.K. (2007): Naturnær driftsplan for skovarealerne på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Planperiode: 2008-2022.

Hærens Operative Kommando (2009): Strateginotat vedr. Forsvarets anvendelse og udvikling af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.

Larsen, B (2003): Blåvands Huk - Horns Rev området - et nyt Skagen? Nyt far GEUS nr. 4.

Link: http://www.geus.dk/publications/geo-nyt-geus/gi034_01.htm.

Larsen, J. B. og Skov- og Naturstyrelsen (2005a): Katalog over skovudviklingstyper i Danmark. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. 47 s.

Larsen, J. B. og Skov- og Naturstyrelsen (2005b): Naturnær skovdrift – idekatalog til konvertering. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. 72 s.

Miljøministeriet og By- og Landskabsstyrelsen (2010): Forslag til Vandplan Hovedvandopland 1.10 Vadehavet.

Miljøministeriet og Miljøcenter Ribe (2009): Basisanalyse + tillæg.

Miljøministeriet og Skov- og Naturstyrelsen (2009): Basisanalyse for skovnaturtyper.

Miljøministeriet, Miljøcenter Ribe (2010a): Natura 2000-plan 2009-2015. Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Plantage Natura 2000-område nr. 84, Habitatområde H73, Fuglebeskyttelsesområde F50 og F56.

Miljøministeriet, Miljøcenter Ribe (2010b): Natura 2000-plan 2009-2015. Vadehavet nr. 89, Habitatområde H78, Fuglebeskyttelsesområde F49.

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen (1993): Driftsplan for Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn 1993-2007.

Ribe Amt (2006): Naturen i Blåvandshuk kommune. Bilagsrapport til Naturkvalitetsplan for Ribe Amt.

Tolsgaard, S. (2011): Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn (Kallesmærsk Hede). – Bladloppen 30 (in press.).

Torp, E. (1978): Grærup Langsø, en perle i den vestjyske naturpark. - Naturområder i Jylland 1. Jelling.

10. BILAG

10.1. Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsестerræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 (retningslinjerne er fastlagt af Naturstyrelsen i 1990'erne).

Store dele af militærets skyde- og øvelsестerræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret eller hjemmевærnet ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (fx Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

Fx vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, fx flytning af spor efter bælteketretøjer. Variationer i aktiviteten, fx ændringer af koncentrationen af bæltespør indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der fx ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælteketretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, fx bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (fx "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition kræver tilladelse. Dette gælder fx tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsестerrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsестerrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne.

1330 Strandeng

Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 152 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status	
Trussel:	Grøftning og dræning		Ikke afpasset naturpleje	Tilgroning
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Forbedring af hydrologi		Beskyttelse af utilstrækkeligt beskyttede arealer	Naturpleje
Aktiviteter:	Afskæring af dræn og grøfter		Begrænsning eller ophør af drift	Afgræsning eller høslet

2130 Grå/grøn klit

Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 436 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition		Færdsel og slitage	Hindring af landskabsdynamik	Invasive arter
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel		Afhjælpning af fysiske påvirkninger	Genskabelse af naturlig dynamik	Naturpleje og militær anvendelse
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser			Naturpleje og militær anvendelse	Rydning og anden bekæmpelse

2140 Klithede

Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 1.783 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition		Invasive arter	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel		Naturpleje	Naturpleje	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser		Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter

2190 Klitlavning

Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 422 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition		Færdsel og slitage	Næringsbelastning fra dyrkede arealer	Tilgroning
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel		Afhjælpning af fysiske påvirkninger	Reduktion af næringsstilførsel	Naturpleje
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser			Gældende bestemmelser	Rydning, afbrænding m.v.

4010 Våd hede					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: <1 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Arealreduktion og fragmentering	Atmosfærisk N-deposition	Invasive arter	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Udvidelse af naturarealet	Reduktion af næringsstilførsel	Naturpleje	Naturpleje	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Etablering på § 3-arealer	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter

4030 Tør hede					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 4 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Arealreduktion og fragmentering	Atmosfærisk N-deposition	Invasive arter	Tilgroning	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Udvidelse af naturarealet	Reduktion af næringstilførsel	Naturpleje	Naturpleje	
Aktiviteter:	Etablering på § 3-arealer, naturpleje	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.	

6410 Tidvis våd eng					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 69 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Invasive arter	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel	Naturpleje	Naturpleje	Forbedring af hydrologi	
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter	

7140 Hængesæk					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 2 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Invasive arter	Tilgroning		
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel	Naturpleje	Naturpleje		
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.		

7150 Tørvelavning					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 11,4 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Arealreduktion og fragmentering	Atmosfærisk N-deposition	Invasive arter	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Udvidelse af naturarealet	Reduktion af nærings-tilførsel	Naturpleje	Naturpleje	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Etablering på § 3-arealer	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning og anden bekæmpelse	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter

7230 Riggær					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 0,3 ha		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Arealreduktion og fragmentering	Atmosfærisk N-deposition	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Udvidelse af naturarealet	Reduktion af næringstilførsel	Naturpleje	Forbedring af hydrologi	
Aktiviteter:	Etablering på § 3-arealer, naturpleje	Håndhævelse af bestemmelser	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter	

Odder		
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt	Prognose: Vurderet gunstig	Mål og retningslinjer: Bevaring af gunstig status
Trussel:	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Beskyttelse mod forstyrrelser	
Aktiviteter:	Etablering på § 3-arealer	

Hedehøg			
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt	Prognose: Vurderet ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status	
Trussel:	Forstyrrelser	Prædation	Uhensigtsmæssig drift
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Beskyttelse mod forstyrrelser	Regulering af prædatorer	Modvirkning af negative fysiske påvirkninger
Aktiviteter:	Adgangsbegrænsning	Naturforvaltning	Naturforvaltning

Hedelærke		
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt	Prognose: Vurderet gunstig	Mål og retningslinjer: Bevaring af gunstig status
Trussel:	Tilgroning	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Naturpleje	
Aktiviteter:	Rydning, afbrænding m.v.	

Tinksmød				
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: 2-4 par		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status	
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Forstyrrelser	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Reduktion af næringstilførsel	Beskyttelse mod forstyrrelser	Naturpleje	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser	Adgangsbegrænsning	Rydning, afbrænding m.v.	Afskæring af dræn og grøfter. Etablering af vådområder

Blå kærhøg			
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt		Prognose: Vurderet ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Forstyrrelser	Prædation	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Beskyttelse mod forstyrrelser	Regulering af prædatorer	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Adgangsbegrænsning	Naturforvaltning	Afskæring af dræn og grøfter. Etablering af vådområder

Blåhals		
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt		Prognose: Vurderet gunstig
Mål og retningslinjer: Bevaring af gunstig status		
Trussel:	Uhensigtsmæssig hydrologi	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Forbedring af hydrologi	
Aktiviteter:	Afskæring af dræn og grøfter. Etablering af vådområder	

Engsnarre				
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt		Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status	
Trussel:	Prædation	Tilgroning	Uhensigtsmæssig drift	Uhensigtsmæssig hydrologi
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Regulering af prædatorer	Naturpleje	Modvirkning af negative fysiske påvirkninger	Forbedring af hydrologi
Aktiviteter:	Naturforvaltning	Græsning, høslet	Naturforvaltning	Afskæring af dræn og grøfter. Etablering af vådområder

Klyde		
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) i Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn: Ukendt		Prognose: Vurderet ugunstig
Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status		
Trussel:	Forstyrrelser	Mangel på egnede fouragerings-/rasteområder
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Beskyttelse mod forstyrrelser	Afhjælpning af negative fysiske påvirkninger
Aktiviteter:	Adgangsbegrænsning	Fri dynamik

Bilag 10.3: Retningslinier for offentlighedens adgang til Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn

Offentlighedens adgang til Forsvarets arealer reguleres overordnet igennem en række forskrifter herunder Lov om naturbeskyttelse, Bekendtgørelse om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen og Lov om ophold på og færdsel gennem forsvarrets skydeområder og andre militære områder. Disse regler er omset til følgende retningslinier for offentlighedens adgang til Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn:

Retningslinjerne er opstillet for følgende 2 delområder:

Område I: Kallesmærsk Hede vest for "Bombelinjen":

Ingen adgang.

Område II: Det øvrige terræn:

- Offentligheden har adgang til fods eller på cykel, når det fremgår af de opstillede informationstavler, at Forsvaret ikke anvender det pågældende område til øvelse.

- Adgang er tilladt fra solopgang til -nedgang.
- Færdsel sker til enhver tid på eget ansvar.
- Hunde skal holdes i snor.
- Camping og overnatning i er ikke tilladt.
- Ryttere og cyklister er henvist på særligt udvalgte afmærkede veje, spor og stier.
- Opsamling og berøring af ammunition eller ammunitionsdele er farligt og forbudt.
- Brug af åben ild forbudt. I perioden 1. marts til 31. oktober er tobaksrydning forbudt i skove og på lyngklædte områder.
- Henkastning af affald er forbudt.

Skilte og anvisninger skal respekteres.

Vis hensyn til flora og fauna.

Retningslinjerne udmøntes gennem et til en hver tid gældende ordensreglement, som udstedes og formidles af Oksbøllejren bl.a. igennem kortfoldere og informationstavler.

Nærmere oplysninger hos Oksbøllejren, tlf. 7654 1200.

Bilag 10.4: Ekstern høring.

Forslag til drifts- og plejeplaner forelægges efter den interne bearbejdning til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev for forslaget til drifts- og plejeplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn igangsat med et møde mellem Naturstyrelsen, Varde kommune og Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste den 9. november 2011. Her blev forslaget fremlagt og gennemgået, og trykte eksemplarer blev sammen med relevant kortmateriale udleveret. Umiddelbart efter uploadedes materialet til Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes høringsportal, og der gik meddelelse ud til relevante organisationer om, at materialet var til rådighed. Den 19. november 2011 afholdt Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste møde og besigtigelse for organisationer. Naturstyrelsen og Varde kommune var ligeledes inviteret. På mødet fremlagdes og uddeltes planforslaget, og besigtigelsen bestod af en rundvisning til en række punkter i terrænet (bl.a. Grærup Langsø, Hellesø, Langvand og Grydelsande). Repræsentanter for Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening og Verdens Skove deltog. Høringsfristen fastsattes til den 16. december 2011. Der aftaltes dog bilateralt mulighed for forlængelse af svarfristen til og med uge 51.

Efterfølgende udsendtes forslaget til høring hos: Naturstyrelsen, Varde Kommune, Kulturarvsstyrelsen, Varde Museum, Aage V. Jensens Fonde, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Jægerforbund, Friluftsrådet, Verdens Skove og Entomologisk Fagudvalg.

Ved høringens udløb var indkommet 7 officielle hørings-svar (se oversigt i Tabel 10-1) samt en række mere tekniske kommentarer fra enkeltpersoner og eksperter. Svarene er behandlet i et høringsnotat og indarbejdet bedst muligt i planforslaget. Behandlingen af de indkomne høringssvar fremgår nedenstående, og svarene gengives ligeledes.

Institution	Svardato
Naturstyrelsen	16.12.11
Varde kommune	21.12.11
Danmarks Naturfredningsforening	16.12.11
Danmarks Naturfredningsforening Varde	15.12.11
Dansk Ornitologisk Forening Sydvestjylland	16.12.11
Verdens Skove	19.12.11
Museet for Varde By og Omegn	14.12.11

Den offentlige høring blev skudt i gang med en besigtigelse den 19. november 2011. Stemningen var god.

Gennemgang af temaer

De følgende afsnit gennemgår temavis de indkomne bemærkninger, således at der refereres til de enkelte høringssvar (normal skrift) i visse tilfælde med konkrete citater (understreget) fra høringssvarene indskrevet, foretages en vurdering (*kursiv*) og til slut beskrives en beslutning om opfølgning (**fed**).

1.1 Generelt

Det helt overordnede indtryk af høringssvarene er, at der er generel god opbakning og anerkendelse af forslaget. Nogle høringssvar udtrykker meget stor anerkendelse. Alle rummer konstruktive forslag til konkrete ændringer og forbedringer.

Det vurderes på dette grundlag, at forslaget som helhed accepteres af de hørte instanser. Der skønnes ikke at være kommentarer, der nødvendiggør ændringer, der kræver en fornyet konsultation hos de militære brugere.

Indarbejdelsen af svarene foretages af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste uden yderligere formel høring hos de operative kommandoer. De officielle høringssvar trykkes i fuld ordlyd som bilag i den endelige plan.

1.2 Forslagets omfang

Naturstyrelsen foreslår, at planen integrerer forhold fra vandplanlægningen tilsvarende Natura 2000, citat: "Det kan noteres, at Natura 2000-planlægningen som et nyt, overordnet begreb i dansk real- og naturforvaltning, er godt beskrevet og inddraget i drifts- og plejeplanens indhold. Omvendt synes vandplanlægningen for området ikke særlig synlig i materialet, og bør vel indgå på lige fod med Natura 2000-planlægningen".

Dette har undervejs i planprocessen været drøftet og vurderet af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Her er det besluttet ikke for indeværende at involvere vandplanlægningen direkte, men afvente udspil fra relevante myndigheder, hvilket gælder for alle terræner. En række af drifts- og plejeplansforslagets konkrete projekter om forbedret hydrologi ligger forventeligt inden for rammerne af vandplanerne og støtter målsætningen heri.

Der indføres en henvisning til denne strategi og indføres en reference til vandplanen for området (afsnit 2.1.7.).

Naturstyrelsen foreslår, at det gøres klart i planen, at der ikke er tale om en Natura 2000-handleplan m.v., citat: "Samtidig kan det slås fast, hvilket måske også bør fremgå af planen, at der ikke er tale om en Natura 2000-handleplan, og at tanken er, at forskelligt indhold af den foreliggende drifts- og plejeplan skal/kan indgå i den Natura 2000-handleplan, som Forsvaret skal udarbejde i samarbejde med de øvrige interessenter i beskyttelsesområdet".

Førstnævnte vurderes at være relevant. Der imod er der ikke tale om, at Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste skal udarbejde yderligere handleplan sammen med andre interessenter. Den kommunale handleplan skal ikke omfatte offentligt ejede arealer, når der for sådanne arealer foreligger forvaltningsplaner, driftsplaner mv. for forvaltningsindsatsen, der er i overensstemmelse med de i Natura 2000-planen fastsatte mål for naturtilstanden. Et resume af drifts- og plejeplanen vil jævnfør lovgivningen og nærmere aftale tilgå Varde kommune.

Det gøres klart, at drifts- og plejeplanen ikke er en handleplan for Natura 2000-planen, men Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste egen planlægning, der tilgodeser planlægning i Natura 2000-området (afsnit 2.1.7.).

Verdens Skove foreslår som et supplement til høringsvaret en integreret forvaltning af hele Oksbølområdet som "Oksbøl Krondyrreservat" og fremlægger visioner og virkemidler herfor.

Da dette bl.a. indebærer forvaltning af store arealer, som Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste ikke planlægger for, skønnes det at ligge væsentligt uden for rækkevidden af drifts- og plejeplanen.

Verdens Skove visionsoplæg gøres efter aftale med Verdens Skove tilgængeligt på internettet i sammenhæng med planen.

Danmarks Naturfredningsforening påpeger, at forslaget ikke omfatter miljøfarlige stoffer.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste drifts- og plejeplaner omhandler normalt ikke miljøforhold. De reguleres igennem anden planlægning og regelsæt.

Der indføres in passus i afsnit 2.1., der beskriver, at miljøfarlige stoffer ikke er omfattet af planen, men forvaltes på anden måde af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste (nævnes specifikt).

1.3 Datagrundlag

Varde kommune forudsætter, at planen tilpasses den endelige Natura 2000-plan.

Vurderes relevant.

Datagrundlaget i forhold til evt. ændringer i forbindelse med den endelige Natura 2000-plan (DEC 2011) vil blive gennemgået og planen tilrettet herefter.

Varde kommune anbefaler data fra Varde kommunes naturkvalitetsplan inddrages.

Vurderes relevant.

Naturkvalitetsplanen gennemgås og indsættes som reference. Konkrete data indarbejdes hvor relevant.

Varde kommune efterlyser habitatnaturtyper og aktivitets-id-numre på grundkort hhv. aktivitetskort.

Begge dele er relevante og har været forsøgt, hvilket har gjort læseligheden og forståelsen af kortmaterialet vanskeligere.

Efter nærmere vurdering er det ikke for indeværende praktisk muligt at indføre habitatnaturtyper på grundkortet. Angivelse af id-numre på de enkelte aktiviteter gennemføres.

Varde kommune påpeger i forhold til grundkortet, at polygonerne for de § 3-beskyttede områder ikke svarer til

den officielle, vejledende § 3-registrering, der kan ses på Miljøportalen.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste er opmærksom på dette, som er gældende for flere terræner. Grundlaget for grundkortet er Naturstyrelsens tidligere registrering, der på en række felter adskiller sig fra de registreringer der er tilgængelige via miljøportalen. Det har ikke i planprocessen været muligt at finde en løsning, og det vurderes ikke, at der i forbindelse med planfærdiggørelsen kan foretages en gennemgang, der sikrer overensstemmelse. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes opfatter under alle omstændigheder registreringerne som vejledende, og mener at have et grundlag der fungerer i den daglige forvaltning. I forbindelse med mere konkret forvaltning, projektbeskrivelser og ansøgninger vil der ofte være behov for en mere detaljeret vurdering af beskyttelsesstatus.

Problematikken beskrives i planen (afsnit 4.3.3.), men der foretages ikke i sammenhæng med drifts- og plejeplanen en nærmere afklaring.

Varde kommune efterlyser mere fokus på 3 bilag IV-arter, citat: "Under gennemgangen af Bilag IV-arter omtales markfirben, strandtudse og spidssnudet frø meget summarisk på side 72. Det er korrekt, at den egentlige kortlægning af disse arter er ufuldstændig, men det er dog velkendt, at alle 3 arter er vidt udbredte i øvelsesområdet, og Oksbøl Øvelsesterræn må anses for at være af stor vigtighed for disse arter. Det kan også nævnes, at forsvaret selv med succes har gennemført naturplejeindsatser (herunder paddeskrab) målrettet på strandtudsen, og at der mange steder på øvelsesterrænet er mulighed for at gennemføre tilsvarende projekter for relativt små midler".

Vurderes relevant.

Afsnit 4.3.9.2. udbygges med en nærmere beskrivelse af Bilag IV arter jf. Varde kommunes kommentarer.

Danmarks Naturfredningsforening foreslår, at der primært fokuseres på overvågning af arter, der er hel-

årsafhængige af terrænet, citat: "Samlet set vurderer Danmarks Naturfredningsforening, at overvågning af eksempelvis insektfaunaen vil være en relativ effektiv måde at få vished om, hvorvidt den "indsnævrede" kørsel med bæltekrøretøjer er en fordel eller en ulempe".

Planforslaget bygger på data om både arter, der findes på terrænet både hele året og i dele af året. Der opstilles ikke detaljerede forslag til monitorering, men henvises primært til den overvågning, der løbende gennemføres på terrænet i regi af fx NOVANA og i tilknytning til basisanalyse for Natura 2000-planlægningen. Konkret for insekter er der etableret et samarbejde med Entomologisk Fagudvalg, som løbende vil monitorere insektfaunaen i delområder. Det vurderes således, at forslaget så godt som det for indeværende er muligt, rummer Danmarks Naturfredningsforenings ide.

Ingen ændringer.

1.4 Kategoriinddeling

Naturstyrelsen omtaler spørgsmålet om kategoriinddelingen, citat: "Det fremgår af kortene at noget er gået fra kategori II til I og omvendt, men disse relativt betydningsfulde ændringer, synes ikke at være beskrevet og argumenteret i selve planen. Ændringerne sker bl.a. i vigtige levesteder for Tinksmed (Mosevrå Hede), og en analyse af de mulige konsekvenser, bør tilføjes i de relevante afsnit". Varde kommune berører tilsvarende spørgsmålet om konsekvensvurdering af den ændrede anvendelse i forhold til Natura 2000 og § 3. citat: "For så vidt angår "Langvand", hvor anvendelsen påtænkes intensiveret fra kategori I til II bemærkes, at der er tale om § 3-beskyttede arealer, der er højt værdisat og målsat i kommunens naturkvalitetsplan, og at hele arealet desuden er kortlagt af miljøministeriet som 2 habitat-naturtyper (den ene er prioriteret), der indgår i udpegningsgrundlaget for habitatområdet. Inden anvendelsen af området kan ændres, bør der derfor udarbejdes en mere konkret beskrivelse af den ændrede anvendelse med henblik på en Natura 2000-konsekvensvurdering og en vurdering af mulighederne i forhold til § 3-beskyttelsen". Danmarks Naturfredningsforening Varde

nævner, citat: "De planlagte ændringer fra Kategori 1 til Kategori 2 af de indtegnede områder på kort og som fortalt på mødet i Oksbøllejren d. 19. november 2012, har vi ingen indvendinger imod."

Inddelingen i kategori er en administrativ forvaltningsramme tilrettelagt af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, og ændringer vurderes ikke at kræve konsekvensanalyse. En ændret anvendelse som følge af kategoriændringen kan derimod ikke udelukkes at kræve en screening og evt. vurdering. Dette kan være tilfældet for det konkrete areal ved Langvand. Da der for en række tilsvarende naturtyper, der p.t. ligger i Kategori II-områder ikke er påpeget trusler som følge af militær anvendelse i regi af Natura 2000-planen er det ikke umiddelbart sandsynligt, at der ved en screening vil konkluderes problemer i forhold til en Kategori II-status på de pågældende arealer i Langvand. Det er i den sammenhæng vigtigt at bemærke, at de dele af området, der fremover bliver Kategori II er tørre hedearealer, der ikke ubetinget vil skades, men muligvis kunne styrkes af moderat slitage. Ligeledes er det i henseende til naturtypen vigtigt at notere, at Kategori II-pålægget indebærer reetablering ved evt. skader, sådan som det er tilfældet for en række øvrige naturområder, der ligger i Kategori II. I forhold til forstyrrelser af fx tinksmed, som Naturstyrelsen nævner, vil forholdet under alle omstændigheder blive indeholdt i den undersøgelse, som Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste vil iværksætte som følge af Natura 2000-trusselvurderingen. Det vurderes, at en beskrivelse af disse forhold i planen vil være en hjælp til forståelsen og sikkerhed for, at aktiviteter, der kan skade naturtyper, skal vurderes uanset kategori.

Der suppleres med følgende afsnit i afsnit 5.2.7 (Analyse).

Inddelingen i kategorier er en administrativ forvaltningsramme tilrettelagt af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, og ændringer vurderes ikke i sig selv at kræve konsekvensanalyse. En af de arealmæssigt betydelige ændringer i kategoriinddelingen er ændring fra Kategori I til Kategori II i Landvandområdet. Ændringen skal ses i sammenhæng med flaskehalsproblematikken og behovet for at sikre bedre og

breder sammenhæng imellem skyde- og øvelsesterrænet. Her er tale om § 3-beskyttede arealer, der er højt værdisat og målsat i kommunens naturkvalitetsplan, og arealet er desuden kortlagt som habitatnaturtyper, der indgår i udpegningsgrundlaget for habitatområdet. Det er i den sammenhæng vigtigt at bemærke, at der for en række tilsvarende naturtyper, der p.t. ligger i Kategori II-områder, ikke er påpeget trusler som følge af militær anvendelse i regi af Natura 2000-planen, hvortil kommer at de dele af området, der fremover bliver Kategori II er tørre hedearealer, der ikke ubetinget vil skades, men muligvis kunne styrkes af moderat slitage. Ligeledes er det i henseende til naturtypen vigtigt at bemærke, at Kategori II-pålægget indebærer reetablering ved evt. skader, sådan som det er tilfældet for en række øvrige naturområder, der ligger i Kategori II. I forhold til forstyrrelser vil kategori-spørgsmål i delområdet indgå som en del af den undersøgelse, Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste iværksætter (Aktivitet 8.14.6). Det er her værd at bemærke, at det ynglepar af tinksmed, som i 2011 blev registreret i delområdet, havde slået sig ned på et Kategori III-areal nord for Vejers Havvej, hvilket indikerer, at kategoriinddelingen ikke nødvendigvis er et primært kriterium for denne arts valg af yngleområde.

Det er på denne baggrund vurderet at selve ændringen fra Kategori I til II ikke påkræver særlig myndighedsbehandling eller tilladelse og således følger beslutningen i drifts- og plejeplanen. I forhold til naturtyperne vil det kunne komme på tale, at der som for øvrige beskyttede arealer forud for ændret anvendelse af området udarbejdes en mere konkret beskrivelse af den ændrede anvendelse i forhold til myndighedsbehandling. I forhold til forstyrrelser, vil spørgsmålet indgå i den samlede forstyrrelsesundersøgelse.

1.5 Landskaber og arealudviklingstyper (Visioner)

Naturstyrelsen advarer mod tilgroning af lysåbne naturtyper, citat: "Naturstyrelsen vil kraftigt opfordre til, at alle de lysåbne naturtyper vha. løbende plejeforanstaltninger sikres mod tilgroning, således at skov og krat ikke spredes i områder med værdifulde enge og klithede og anden lysåben natur. Forsvarets planer om, at der i store lysåbne områder fremover vil blive accepteret tilgroning

anses af Naturstyrelsen som en forringelse af tilstanden." og påpeger overlap mellem halvåbne landskabstyper og lysåbne naturudviklingstyper.

Tilgroning og langsigtet planlægning for landskabets grad af åbenhed er et helt centralt tema i planen i sammenhæng med dels at sikre naturhensyn, behov for skjul ved militær anvendelse samt i forhold til prioritering af plejeindsatsen. Dette er baggrunden for visionskapitlet, der giver en sigtelinje for udviklingen. 69 % af det samlede terræn planlægges om åbent landskab og 24 % som halvåbent. Denne landskabsplanlægning er geografisk "malet med den store pensel", og der vil forekomme en række eksempler på, at der indenfor områder, der langsigtet udvikles som halvåbne (eller lukkede), vil være mindre udbredelser af naturtyper, der skal sikres helt mod tilgroning, hvilket ikke udelukkes af den meget overordnede og langsigtede planlægning i landskabs- og arealudviklingstyper.

Der vil blive foretaget en kvalitetssikring af kortmaterialet, ellers ingen ændring.

Naturstyrelsen påpeger forvirring i forhold til navne og begreber indenfor landskabstyper og naturudviklingstyper.

Terminologien er ny og udviklet af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste i forbindelse med den samlede strategi for arealudvikling på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste arealer. Det medgives, at der er mange begreber og beslægtede ord, men det er tilstræbt at definere alle. Det vurderes, at spørgsmålet ligger et niveau over planforslaget, idet det berører Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes samlede katalog over arealudvikling og den anvendte terminologi, der til stadighed vil udvikles. Naturstyrelsens bemærkninger vil i denne sammenhæng blive holdt ad notam.

Terminologien overvejes i sammenhæng med Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste samlede arealudviklingsstrategi – herunder med inddragelse af evt. kommentarer fra andre planer i høring. Ingen ændringer i planudkastet.

Dansk Ornitologisk Forening påpeger betydningen af den "bløde" overgang fra plantage til hede, citat: "For arter som Rødrygget Tornskade, Hedelærke og Natravn er det vigtigt med en blød overgangszon (skovbryn) mellem hede og plantage. Overgangszonen er foruragerings- og i nogen grad egentlig ynglelokalitet for arterne".

Netop dette ligger til grund for udviklingen af de halv-åbne kratlandskaber som overgang fra det lukkede til det åbne landskab. Det vurderes, at dette er prioriteret og beskrevet i planforslaget.

Ingen ændringer.

1.6 Naturnær skovdrift, skovudviklingstyper og skovnatur

Verdens Skove påpeger, at naturnær skovdrift ikke er rettet mod sikring af biodiversitet, citat: "Naturnær skovdrift er en model for drift skove. Driftsformen indeholder tiltag, der giver mere plads til naturen end i konventionelle driftsformer. Men naturnær skovdrift kan ikke sikre biodiversiteten i skovene".

Naturstyrelsen påpeger udfordringen i konvertering til løvprægede skovudviklingstyper, herunder problematikken vedrørende vildttryk, citat: "Naturstyrelsen bemærker i den sammenhæng at det vil kræve en stor indsats med hegning, da vildttrykket vil være en meget begrænsende faktor og desuden med omfattende supplerende gødskning pga. de for en del løvtræarters ugunstige vækstforhold i området" og anfører, citat: "En skovudviklingstype med udgangspunkt i en hjemmehørende art som skovfyr som den dominerende træart, vil formentlig være bedre tilpasset de klimatiske og jordbundsmæssige forhold, der er kendetegnende for det vestkystnære landskab".

Naturstyrelsen anfører desuden om urørt skov, citat: "Begrebet bør kun anvendes i biologisk sammenhæng. Urørt skov giver ringe mulighed for f.eks. bekæmpelse af invasive arter der spreder sig i skoven f.eks. contortafyr og glansbladet hæg. Særlige forsvarsmæssige interesser, hvor skov ønskes bevaret af militære øvelsesmæssige hensyn, bør beskrives og sikres på anden vis".

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har generelt valgt naturnær skovdrift som grundlag for at forene

produktions- og naturhensyn på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes skovarealer. I den sammenhæng er det vigtigt at notere, at produktionsmål alene vedrører sikring af gode rammer for den militære uddannelse, og at der ikke – hverken generelt eller konkret for Oksbøl – er mål for klassisk træproduktionsorienteret skovdrift. Spørgsmålet om strategi for skovdrift ligger et niveau over drifts- og plejeplanen og håndteres igennem Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser. Med hensyn til sikring af naturværdier i skovene anvender Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste en række øvrige virkemidler, bl.a. udlægning af habitattrægrupper, etablering af lysåbne arealer og udlægning af urørt skov. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste opfatter og anvender begrebet skovudviklingstype som en ledestjerne, der udtrykker det langsigtede udviklingsmål for et givet areal. Det er således ikke målet at konverteringen til løvtræsdominerede skove overalt er gennemført i løbet af trægeneration eller to. Dette langsigtede mål betyder dog ikke en udelukkelse af fx skovfyr, der er en udbredt træart på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn med et nuværende hovedtræareal på ca. 170 ha. Skovfyr indgår i tre af de fem skovudviklingstyper, der er valgt. Disse udgør samlet ca. 300 ha, og skovfyr vil således fortsat være en meget betydelig art. Spørgsmålet om urørt skov har været indgående drøftet i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste under planudarbejdelsen. Det er vurderet og besluttet, at dette begreb er det, der p.t. bedst beskriver den målsætning, som Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har for arealer, hvor der ønskes så fri en dynamik og udvikling som muligt. Det betyder, at der ikke sker skovdriftsmæssige indgreb, herunder heller ikke bekæmpelse af invasive arter. De indgreb der gennemføres vil have til formål at understøtte den militære brug af skovene. Det er muligt, at der i det videre arbejde med Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes samlede strategi for arealudvikling kan udvikles et mere dækkende og hensigtsmæssigt begreb, og de indkomne høringssvar vil i denne sammenhæng blive holdt ad notam. Med hensyn til Naturstyrelsens bemærkning om hegning, beskriver forslaget modelafsnit (7.2.3.5. Foryngelse) kulturhegning som en mulighed. Det vurderes ikke, at der er behov for yderligere fokus.

De indkomne bemærkninger indgår i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes mere overordnede udvikling af strategier for skovplanlægning. Der foretages ikke konkrete ændringer i planudkastet.

Verdens Skove foreslår målsætning af en række p.t. ikke forekommende skovnaturtyper, bl.a. skovklitter og stilkegekrat, citat: "Hvis målsætningen om at have en høj prioritet på skovenes biodiversitet skal følges, vil det være optimalt at udvikle to typer af skove, enten græsningsskove eller urørte skove med udvikling mod naturlige skovtyper som skovklitter 2180 med eg, birk, røn, asp og skovfyr. Stilk-egekrat 9190 med stilkeeg, birk, røn, asp og tørst. Disse to skovnaturtyper indgår ikke i udpegningsgrundlaget for NATURA-2000 området, men begge skovnaturtyper ville være naturligt forekommende naturtyper i området. Desuden anbefales det at fremme naturtype 2180 Kystklitter med selvsåede bestande af hjemmehørende træarter og naturtype 2250 Kystklitter med enebær, der har ugunstig bevaringsstatus."

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste tager i opstilling af mål indenfor bl.a. Natura 2000-temaet udgangspunkt i de naturtyper, der umiddelbart er kortlagt på terrænet, og i målsætningen i Natura 2000-planen. Ud fra dette planlægges for den konkrete drift, hvor der udlægges et stort areal med urørt skov, men ikke græsningsskov.

Der er ikke kortlagt skovnaturtyper på Oksbøl, og det er vanskeligt at målsætte og planlægge for ikke kortlagte eller forekommende naturtyper. Men det vurderes dog, at der med den besluttede planlægning for skovnaturen generelt på sigt kan skabes en ramme for de naturtyper, som Verdens Skove nævner.

Ingen ændringer.

Danmarks Naturfredningsforening foreslår konkrete tal for dødtvedsande.

Dødt ved er en samlet prioritet for udvikling af biodiversitet i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes skove. Forslaget angiver i afsnit 7.2.4. arealandele af habitattrægrupper. Det har været drøftet, om der skal

angives konkrete tal for, hvor mange m³ dødt ved, der skal findes i habitattrægrupperne og mere generelt. Dette kunne sikre en mere hensigtsmæssig og målbar indsats. Men der vil være store forskelle fra område til område, og der skulle formentlig alene være tale om minimumsande, og det er besluttet ind til videre at opstille mål på arealniveau og ikke m³-niveau. Spørgsmålet ligger inden for rammen af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser.

Spørgsmålet tages op i forbindelse med den videre udvikling af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse om skovdrift. Der foretages ikke ændringer i planforslaget.

1.7 Hydrologi

Naturstyrelsen nævner vandstandsprojekterne ved i Grærup Langsø og ønsker at blive inddraget i processen, citat: "Jf. tidligere problemer har Naturstyrelsen et behov for forudgående drøftelser, såfremt Forsvaret ønsker vandløbsaktiviteter nedstrøms Grærup Langsø. Opstuvning omkring Børsmose Camping er i sagens natur en alvorlig sag. Af den grund vil Naturstyrelsen gerne have mulighed for at kommentere på arbejdet i arbejdsgruppen der jf. planudkastet i 2012 skal se på vandstandshævning i Grærup Langsø og på engene." Naturstyrelsen udtrykker bekymring i forhold til projekternes betydning for kronvildt.

Danmarks Naturfredningsforening foreslår forbedret vandstand i vådområder nord for Grærup Langsø.

Planforslaget opdeler vandstandsprojekterne omkring Grærup Langsø i to: Et projekt angående selve vandstandshævningen i søen vil blive behandlet i en arbejdsgruppe, her vil Naturstyrelsen få mulighed for at deltage, og et andet projekt vedrørende lukning af grøfterne øst for søen. Sidstnævnte vil blive projekteret af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste i samarbejde med Varde kommune, og Naturstyrelsen vil blive adspurgt. Med hensyn til projekternes betydning for biodiversiteten, herunder kronvildt, vil dette vurderes i projektbeskrivelserne. Det vurderes, at disse forhold fremgår af planudkastet.

Ingen ændringer.

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår midlertidig tømning og oprensning af Tane Sø/Nørrekær, citat: "For at bringe søen til en lidt bedre tilstand kunne det være et eksperiment at tørlægge søen en sæson, og eventuelt slå noget af vegetationen og derefter lukke vand ind igen".

Ideen har været drøftet tidligere, og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste vurderer, at et sådant projekt vil kunne gavne områderne igennem fjernelse af næringsstoffer. På den anden side harmonerer den manipulation, der indgår i projektet, dårligt med den linje, Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste i øvrigt forsøger at lægge. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste ønsker derfor at områderne udvikler sig naturligt og at et evt. oprensningsprojekt afventer. Projektet prioriteres således ikke for indeværende.

Ingen ændringer.

Danmarks Naturfredningsforening Varde forslår vandstandshævning i de tre søer i Grydelsand.

Områderne indgår i det samlede hydrologiprojekt, hvormed det i øvrigt relevante forslag synes at være indarbejdet.

Ingen ændringer.

Naturstyrelsen foreslår, citat: "I afsnit 7. Modeller, under 7.3 Hydrologi bør det under 7.3.2. Udgravning og oprensning/pleje af vådområder nævnes, at genskabte eller på anden måde modificerede vandhuller og søer, som f.eks. Tane Sø og Nørrekær, måske kunne have gavn af metoden "tømning og næringsstoffjernelse, efter behov og nøje overvejelse"".

Modeltilpasningen skønnes relevant. Angående Tane Sø og Nørrekær, se ovenfor.

Udkastets modelafsnit vil blive udbygget som foreslået.

Naturstyrelsen foreslår, at det nævnes eksplicit, at vandstandsforholdene i flaskehalsområdet ikke forringes, citat: "Da området vurderes at være det vigtigste del-

levested for Tinksmiden i hele terrænet, bør det tydeliggøres, at der ikke vil blive tale om at forringe hydrologien i området."

Forslaget understreger i analysen: "et uændret hydrologisk regime", og det vurderes (henset, at emnet er meget centralt i forhold til naturbeskyttelsesforhold), at en påpegnings af, at der ikke vil blive gennemført yderligere afvanding, er vigtig.

Det anføres i sammenhæng med beskrivelsen af delområdet i afsnit 5.2.3.: at den nuværende vandstand ikke planlægges sænket.

Varde kommune foreslår et større projektområde (mod syd) i forbindelse med vandstandshævning i Grydelsand, citat: "Det bemærkes, at Grydelsande er et vigtigt område for strandtudsens. Såfremt det er foreneligt med den øvelsesmæssige anvendelse af området ville en udvidelse af hydrologiprojektet imod syd forbedre artens yngle- og spredningsmuligheder."

Afgrænsningen af hydrologiprojektet er i planudkastet foretaget ved et skøn, og der vil i forbindelse med den konkrete projektering ske en præcisering. Det er naturligt at indregne den sydlige del af området, idet der også heri kan ligge en mulighed for compensation, hvis det nuværende projekt vurderes til at være problematisk i forhold til den bevægelige målbane i den nordlige del af projektområdet. Et rummeligt udgangspunkt for projektet skønnes derfor hensigtsmæssig.

Projektbeskrivelsen (afsnit 8.10) tilpasses, så rammen for Grydelsandprojektet bliver bredere.

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår vandstandshævning i Skødstrup Enge, citat: "Tiltag: Hæve vandstanden i rørskovene og på flere strandenge ved at lukke flere af afvandingsgrøfterne. I projekt Engsnarre området kunne bibeholdes en højere vandstand gennem sommerhalvåret. Dette vil uden tvivl give flere Vibepar, men også Stor Kobbersnepper, som er set i området kan yngle igen. I rørskovene er der mulighed for at få Kærhøgene tilbage og måske også Rørdrum."

Området ligger i tilknytning til Ho Bugt-engene, hvor der planlægges med regulering af vandafløb i et større område. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste vurderer, at erfaringer fra dette projekt – også set i lyset af mulige komplikationer i forhold naboparceller – skal ligge til grund for evt. udvidelse af området. Forslaget holdes ad notam, men indskrives ikke for nærværende i drifts- og plejeplanen.

Ingen ændringer.

Verdens Skove foreslår øget militær anvendelse af Naturstyrelsen arealer, så der "bliver plads" til bl.a. naturlig hydrologi i flaskehalsområdet, citat: "Ved at udvide Flaskehalsen med Naturstyrelsens arealer gives der bedre muligheder for at genoprette naturlig hydrologi i dette område".

Planforslaget indeholder målsætning om anvendelse af Naturstyrelsen arealer, herunder potentielt også i flaskehalsområdet (Vejers). Der er ikke i sammenhæng med planforslaget udviklet konkrete muligheder i dette område, og det vurderes, at spørgsmålet skal håndteres af den løbende dialog, der er med Naturstyrelsen, og som er målsat i forslaget.

Ingen ændringer.

1.8 Vildtagre

Naturstyrelsen bemærker, citat: "Det er vigtigt, at vildtagre og jordbearbejdede og gødskede arealer holdes på afstand af sårbar natur, som der er forpligtelser til at beskytte og fremme forholdene for". Danmarks Naturfredningsforening foreslår yderligere skærpede krav til placering af gødskede vildtagre i forhold til heder og anbefaler at udfase gødskning, citat: "Det er derfor en god udvikling, Forsvaret er inde i, ved at nedjustere vildtagrenes udbredelse, udlægge "bufferzoner" og liggende (skærper gerne kravet om buffer til hede, eng og overdrev fra "bør" til "skal")". Alligevel må spørgsmålet om nødvendigheden af vildtagre i det hele taget tages med i en langsigtet plejeplan for et af landets mest unikke naturområder. Ville det for eksempel være muligt for Forsvaret helt at udfase brugen af gødning og overgå til bælgeplanter og kløver i udlæg som kvælstofkilde?"

Planudkastet fastsætter en arealmæssig ramme for vildtagre (max 60 ha) og refererer her til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser, der dels fastslår vildtagre som et muligt forvaltningsredskab og dels fastlægger minimumsafstande fra vildtagre til sårbar natur. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste finder ikke anledning til at forvalte mere restriktivt for så vidt angår Oksbøl, hvor arealet med vildtagre over en årrække er reduceret.

Ingen ændringer.

1.9 Invasive arter

Varde kommune foreslår konkret indsats mod stjernebredribbe fx i form af pilotprojekt.

Vurderes relevant. Arten er beskrevet i forslaget, men der er ikke givet forslag til aktiviteter, da der ikke findes kendte bekæmpelsesmetoder.

Forslaget udbygges med en aktivitet bestående i et projekt, hvor Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste sammen med Varde kommune i et konkret område (fx Børsmose Hede) sætter fokus på stjernebredribbe og mulige bekæmpelsesmetoder.

Danmarks Naturfredningsforening og Verdens Skove foreslår geder og helårsgræsning med robuste kvægracer til bekæmpelse af invasive arter.

Gedegræsning skønnes hensigtsmæssigt i områder med meget udbredte forekomster af fx glansbladet hæg, men afgræsning med geder kan også være meget intensiv. Helårsgræsning rummer en række fordele og ulemper sammenlignet med sommergræsning. Planforslaget indeholder en række nye afgræsningsprojekter, men tager ikke stilling til hvilken form for afgræsning der skal anvendes. Forslagene vil derfor kunne indgå som indspil til den konkrete planlægning af græsningsprojekterne. Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste arbejder desuden på en samlet strategi, hvori temaet indgår.

Ingen ændringer i planforslaget, men organisationernes ideer holdes ad notam i den konkrete implementering

og løbende udvikling af græsningspleje og bekæmpelse af invasive planter på terrænet og generelt.

1.10 Plejetiltag

Naturstyrelsen påpeger aktiv hedepleje som væsentlig i vildtforvaltningsøjemed.

Planforslaget rummer væsentlige plejeforanstaltninger i form af rydning, afbrænding mv., herunder fx på både de store sammenhængende hedearealer (fx Kallesmærsk Hede) og arealer, der ligger mere i mosaik med skovarealer, og hvor hjortevildtets fødegrundlag suppleres og dermed bid på foryngelse i skovområder reduceres. Det vurderes, at omfanget af hedepleje er tilstrækkeligt og dækker Naturstyrelsens bemærkning.

Ingen ændringer.

Danmarks Naturfredningsforening efterlyser formål med at fjerne udbrændte træer efter afbrænding, citat "Når de afbrændte flader ryddes efterfølgende for stød og afbrændte træer er det dog mere uklart, hvad formålet er. I så stort et område som Oksbøl burde der være plads til det mere "rå look", der samtidig vil tillade en bred vifte af insekter en anden type dødt ved end ellers forekommende".

Dette er beskrevet i afsnit 7.1.4. og formålet er at fjerne så megen næring og biomasse fra de afbrændte arealer som muligt.

Ingen ændring.

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår, at der efterlades større piletræer ved rydningerne ved Fyrvej – af hensyn til yngle- og trækfugle.

Forslaget vurderes at være hensigtsmæssigt og vil indgå i plejemetoden/-modellen.

Aktiviteten suppleres med en bemærkning om, at der efterlades større pile i plejeområdet (afsnit 8.1.2).

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår rydning i Råsområdet, citat: "Fjernelse af noget af vegetationen,

hvilket vil give en større vandflade til gavn for mange svømmefugle" og i mindre vådområder nord for Grærup Langsø.

Forslaget skønnes relevant.

Planforslaget suppleres med rydning i de nævnte områder, dog således at dette for områderne nord for Grærup Langsø indarbejdes i det samlede projekt for søen.

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår, at rester af opbrækkede dyr lægges ud som foder til havørne. Verdens Skove foreslår konkrete mål for kadavre.

Forslag skønnes ud fra en rovfugle- og biodiversitetsvurdering hensigtsmæssige, men rummer veterinære og etiske aspekter. Disse forhold bør afklares i forhold til den mere overordnede planlægning hos Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, og det vurderes, at forslagene i første omgang bør håndteres i sammenhæng med Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser om jagt m.v.

Emnet tages op ved revision af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser. Der foretages ingen ændringer i planforslaget.

Dansk Ornitologisk Forening foreslår generelt pleje jf. Danmarks Miljøundersøgelseres tinksmednotat.

Arbejdet har generelt ligget til grund for planudarbejdelsen, herunder rydninger, vandstandsændringer etc. Dette er sket i balance mellem fugle- og militærhensyn, og der er udvalgt projekter i bl.a. Nørrekær, Helle Sø, Selagerområdet og Grydelsand. Der synes således at være planlagt for en væsentlig indsats, der er inspireret af DMU's arbejde – et arbejde, der løbende vil blive anvendt i planlægningen. Nogle af de øvrige forslag, der er indkommet i høringen, og som Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste vil følge op på, trækker i samme retning, bl.a. rydning af vådområder nord for Grærup Langsø og Råsø samt muligt udvidet projekt i Grydelsand.

Opfølgning på de nævnte projekter.

1.11 Publikumshensyn

Naturstyrelsen foreslår yderligere begrænsning af organiseret civil brug af terrænet, citat: "Set i lyset af den intensive militære benyttelse af terrænet skal det anbefales, at den organiserede civile benyttelse af terrænet reduceres til et absolut minimum. Anbefalingen skal ses som en imødekommelse af de hensyn der fra Forsvarets side bør tages til såvel områdets dyreliv som civile na-boer". Der nævnes konkret motorsport og jagt.

Organiseret civil brug af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste terræner er reguleret igennem en række forskrifter, herunder generelle Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelser, Bli-vende Bestemmelser for det enkelte terræn, drifts- og plejeplaner m.v. Inden for disse rammer tilrettelægges den konkrete daglige praksis af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. Forslagets afsnit 7.4.2. beskriver dette, og det er indbygget, at der ved tilladel-sespraksis skal tages hensyn til naboer, naturbeskyt-telse m.v. For visse typer kan Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste fastsætte kvoter for hvor mange arrangementer, der kan gennemføres. Det er vurderet, at drifts- og plejeplanen ikke skal fastsætte kvoterne, men at dette skal overlades til den stedlige forvaltning.

Ingen ændringer.

Danmarks Naturfredningsforening Varde foreslår forbud mod kiteboogie på stranden mellem Vejers og Blåvand.

Dette spørgsmål er under diskussion, og der foreligger en del lokal korrespondance. Det indeholder proble-matikken om aktivitetens forstyrrende effekt og om at finde alternative steder til aktiviteten, hvor der er givet forslag. Spørgsmålet er ind til nu vurderet som liggende uden for drifts- og plejeplanen, og inden for den ramme, som terrænet forvalter. Planen foreskriver imidlertid en undersøgelse af forstyrrelser jf. Natura 2000-planen, og spørgsmålet vil blive behandlet heri.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste fore-tager en vurdering af den foreliggende sag og tilstræ-ber at finde en afgørelse. Planforslaget præciseres, da

rammen for forstyrrelsesundersøgelsen indeholder det rejste spørgsmål.

Dansk Ornitologisk Forening opfordrer til, at forstyrrelser fra publikum monitoreres, citat: "Vi vil dog gerne opfordre til, at netop publikums brug af området følges meget nøje i de kommende år".

Forslaget skønnes relevant. Planforslaget rummer af ressourcehensyn ikke aktiviteter til konkret monitoring af forstyrrelser fra publikum, og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste vil næppe kunne påtage sig op-gaven. Den opfølgende Natura 2000-kortlægning og ba-sisanalysen, der ligger forud for næste planperiode, vil evt. kunne give indikationer af omfang og evt. trussels-vurderinger. Hertil kommer den planlagte undersøgelse i forhold til Natura 2000-planens trusselstema, hvori forstyrrelser vil indgå. Det skønnes således, at planfor-slaget dækker opfordringen, så vidt det for indeværende er muligt.

Planforslaget præciseres, da rammen for forstyrrelses-undersøgelsen indeholder det rejste spørgsmål.

1.12 Fortidsminder

VM anbefaler fokus på ikke-synlige fortidsminder.

Planforslaget er ikke specifik på dette område, og det vurderes, at en præcisering og henvisning til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse om fortidsminder indarbejdes.

Planforslagets afsnit 7.5. suppleres med passus fra For-svarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestem-melse om beskyttelse af ikke-synlige fortidsminder.

1.13 Sproglige og tekniske rettelser

Flere høringssvar foreslår ikke-principielle systematik- og sprogttelser og tekniske forbedringer.

Vurderes relevant.

Disse indarbejdes bedst muligt uden nærmere specifi-kation her.

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Forsvarets Bygnings- og Etablissementsservice

Att.: Marianne Schou, fbe-dd@mil.dk

Blåvandshuk
J.nr. NST-512-00236
Ref. MALSI
Den 16. december 2011**Høringssvar til høring af udkast til drifts- og plejeplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.**

Naturstyrelsen har samlet en række punkter, med styrelsens umiddelbare kommentarer til udkastet til drifts- og plejeplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.

Skovudviklingstyper

Flotte mål for skovudviklingen, med planer om en generel meget stor dominans af løv i fremtiden. Naturstyrelsen bemærker i den sammenhæng at det vil kræve en stor indsats med hegning, da vildttrykket vil være en meget begrænsende faktor og desuden med omfattende supplerende gødskning pga. de for en del løvtræarters ugunstige vækstforhold i området. En skovudviklingstype med udgangspunkt i en hjemmehørende art som skovfyr som den dominerende træart, vil formentlig være bedre tilpasset de klimatiske og jordbundsmæssige forhold, der er kendetegnende for det vestkystnære landskab. Her er der i øvrigt rig mulighed for sporadisk indblanding af løvtræ med hovedvægt på navnlig eg og birk.

Urørt Skov. Begrebet bør kun anvendes i biologisk sammenhæng. Urørt skov giver ringe mulighed for f.eks. bekæmpelse af invasive arter der spreder sig i skoven f.eks. contortafyr og glansbladet hæg. Særlige forsvarsmæssige interesser, hvor skov ønskes bevaret af militære øvelsesterræns hensyn, bør beskrives og sikres på anden vis.

Tilgroning

Kulturplaner og planer om at acceptere en vis tilgroning på tidligere åben hede, klitareal og eng bør kræve særlig begrundelse. Opmærksomheden henledes på, at der i de sidste mange år er sket en tilgroning på en del af Forsvarets tidligere åbne arealer. Arealer, der i dag har karakter af vedvarende skovdække. I baggrundsmaterialet for Natura 2000 planen for området er tilgroning nævnt som den væsentligste årsag til reduktion af arealet med lysåbne naturtyper i habitatområdet.

I den sammenhæng bemærker Naturstyrelsen at Visionskortet for landskabstyper – åbent, halvåbent og lukkede landskaber – er modstridende med visionskortet for skov- og naturudviklingstyper. I visionsbeskrivelsen for både *kysthede* og *eng* beskrives tilgroning som en trussel mod naturtyperne og at det er en forvaltningsmæssig udfordring.

Dette hænger dårligt sammen med at store dele af områderne med disse naturtyper samtidig bærer visionen om at skulle være et halvåbent landskab *"...med karakter af jævnt spredt bevoksning – typisk i tilfælde, hvor der sker en naturlig indvandring af træer gennem frøspredning."*

Naturstyrelsen vil kraftigt opfordre til, at alle de lysåbne naturtyper vha. løbende plejeforanstaltninger sikres mod tilgroning, således at skov og krat ikke spredes i områder med værdifulde enge og klithede og anden lysåben natur. Forsvarets planer om, at der i store lysåbne områder fremover vil blive accepteret tilgroning anses af Naturstyrelsen som en forringelse af tilstanden.

En anden vinkel på tilgroningproblematikken og pleje af lysåbne naturtyper, drejer sig om at en aktiv hedepleje også er væsentlig i vildtforvaltningsøjemed. De store klitheder med hedelyng udgør vigtige fourageringsområder for bestanden af krondyr i området. Hedepleje som et led i sikring af fourageringsmuligheder for vildtet, også om vinteren, kan derfor være med til at imødegå problemer med markskader på omkringliggende arealer.

Bemærkninger til vandstandsforholdene omkring Grærup Langsø:

Jf. tidligere problemer har Naturstyrelsen et behov for forudgående drøftelser, såfremt Forsvaret ønsker vandløbsaktiviteter nedstrøms Grærup Langsø. Opstuvning omkring Børsmose Camping er i sagens natur en alvorlig sag. Af den grund vil Naturstyrelsen gerne have mulighed for at kommentere på arbejdet i arbejdsgruppen der jf. planudkastet i 2012 skal se på vandstandshævning i Grærup Langsø og på engene.

Et biodiversitetsmæssigt begrundet tiltag med hævelse af vandstanden i Grærup Langsø og de omkringliggende engarealer skal entydigt håndteres med den aller største forsigtighed, da der er en ukendt og meget stor risiko for at kompromittere de internationalt rangerende kronvildtoplevelser områdets besøgende i dag får fra den offentlige Kærgårdvej øst for Grærup Langsø. Det vides ikke, hvordan kronvildtet vil reagere på en sådan biotopændring, men en ødelæggelse af de eksisterende forhold for krondyrene omkring søen vil være en meget høj pris for lokalområdet at betale, hvilket ikke er politisk uinteressant.

Det biodiversitetsmæssige potentiale opstrøms søen er til gengæld stort, hvilket bl.a. understreges af den meget dårlige vandkvalitet i grøfterne / vandløbet.

Naturlig hydrologi i øvrigt

Flaskehalsen:

I afsnit 5.2.3. *Mere naturlige vandstandsforhold* nævnes det, at der i det biologiske kerneområde i "flaskehalsen" mellem Råsø og Mosevrå Hedesøerne af øvelsesmæssige årsager ikke kan tolereres en højere vandstand. Da området vurderes at være det vigtigste del-levested for Tinksmeden i hele terrænet, bør det tydeliggøres, at der ikke vil blive tale om at forringe hydrologien i området.

Tane Sø og Nørrekær:

I afsnit 7. Modeller, under 7.3 Hydrologi bør det under 7.3.2. Udgravning og oprensning/pleje af vådområder nævnes, at genskabte eller på anden måde modificerede vandhuller og søer, som f.eks. Tane Sø og Nørrekær, måske kunne have gavn af metoden "tømning og næringsstoffjernelse, efter behov og nøje overvejelse".

Brug af naturtypebetegnelser

Der forekommer i udkastet til drifts- og plejeplanen en vis begrebsforvirring. Flere områder har fået en naturtypebetegnelse der er normalt er almindeligt brugt for en anden naturtype eller som til forveksling ligner meget en almindelig brugt betegnelse.

- Til eksempel kan nævnes at et stort område sydøst for Blåvandvej i udkastet er betegnet strand. Strand defineres normalt som den mere eller mindre vegetationsløse overgangszon mellem hav og land. I tilfældet ved Blåvandvej rummer området på ca. 5 km² både strandeng, eng, hede, skov og marker i omdrift.
- Store områder har fået en betegnelse som slette. I udkastet beskrives disse arealer som ubeskyttede og stærkt kulturpåvirkede. Naturstyrelsen bemærker at store dele af disse områder netop er beskyttet i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3, bl.a. som hede, eng og mose og at andre dele er fredskov iht. skovloven. I disse områder kan arealanvendelsen således ikke uden videre ændres som det er lagt op til i visionsbeskrivelsen for slette. Desuden fremgår det ikke klart, hvad vision for slette er – skal det udvikles til mark, lysåben natur, krat eller skov? Netop i flere af disse områder er tilgroning en trussel mod de lysåbne naturtyper og en udvikling til skov eller krat vil forårsage en markant ændring i landskabet.

Forstyrrelser

Civil benyttelse af terrænet: Set i lyset af den intensive militære benyttelse af terrænet skal det anbefales, at den organiserede civile benyttelse af terrænet reduceres til et absolut minimum. Anbefalingen skal ses som en imødekommelse af de hensyn der fra Forsvarets side bør tages til såvel områdets dyreliv som civile naboer.

Konkret skal problematikken eksemplificeres således:

- Civile motorsportsarrangementer i kronvildtets kalvesætnings- og brunstperiode er uønsket, ligesom alle andre større arrangementer i disse to vigtige perioder. Dette forbud håndhæver Naturstyrelsen meget konsekvent.
- Naturstyrelsens erfaringer med civile motorsportsarrangementer på Forsvarets areal er entydigt dårlige, og giver lokalt grundlag for kritik, idet ikke blot Naturstyrelsens arealer bliver kompromiteret; men f.eks. også de lokale strandarealer, hvor motorkørsel generelt er forbudt.
- Jagtarrangementer, der typisk finder sted i weekendene, påvirker den civile trafik med fysisk afspærring af den meget benyttede Kallemærskvej, samt forøget kollisionsrisiko på sommerhusfolkets skiftelørdage. Hertil kommer at Forsvarets mange jagtarrangementer

ikke alle har den store jagtlige relevans, idet hagljagterne forekommer uhensigtsmæssige, når bl.a. det begrænsede vildtudbytte sammenholdes med de forstyrrelser de nødvendigvis medfører, og som supplerer de omfattende militære forstyrrelser på ugerne hverdage.

Som en generel bemærkning syntes rammerne for den civile benyttelse, specielt motorsport og jagt, af terrænet ikke tillagt særskilt betydning i planen. At give den civile benyttelse noget mere fokus i planen syntes oplagt af såvel politiske som naturbeskyttelsesmæssige årsager. Sidstnævnte selvfølgelig begrundet i, at den civile benyttelse har nogle klart negative konsekvenser for naturen, hvorfor emnet er planrelevant.

Bemærkninger i forhold til områdets status som Natura 2000-område

Overordnet i forhold til vand- og naturplanlægning:

Det kan noteres, at Natura 2000-planlægningen som et nyt, overordnet begreb i dansk real- og naturforvaltning, er godt beskrevet og inddraget i drifts- og plejeplanens indhold. Omvendt synes vandplanlægningen for området ikke særlig synlig i materialet, og bør vel indgå på lige fod med Natura 2000-planlægningen.

Samtidig kan det slås fast, hvilket måske også bør fremgå af planen, at der ikke er tale om en Natura 2000-handleplan, og at tanken er, at forskelligt indhold af den foreliggende drifts- og plejeplan skal/kan indgå i den Natura 2000-handleplan, som Forsvaret skal udarbejde i samarbejde med de øvrige interessenter i beskyttelsesområdet.

Afsnit 4.3 Naturbeskyttelse:

"...Oksbøl bidrager med odder og 4 fuglearter som udpegningsgrundlag for Natura 2000-områderne". Den eksisterende formulering kan mistolkes. Her bør der f.eks. i stedet stå, at "Oksbøl rummer levesteder for Odder samt for 5 af de 7 arter, der indgår i udpegningsgrundlagene for de berørte to fuglebeskyttelsesområder... Her tænkes på Blå kærhøg, Hedehøg, Tinksmed, Hedelærke og Blåhals..."

Afsnit 4.3.2 Udpegede habitattyper:

I tekst og tabel 4-4 synes det ikke relevant/rigtigt at inddrage %-satser af naturtyper i forhold til arealer af naturtyper i hele H78. H78 bør vel udelades af denne analyse, og det relevante er, hvor stor en %-sats af udpegningsnaturtyperne i H73, som er beliggende inden for Oksbøl's område.

I bilag 10.2 Gennemgang af udpegningsgrundlag er der en fejl. Odder nævnes to gange, og måske menes der i stedet for Hedelærke den ene gang?

Afsnit 4.3.8.2 Udpegede fuglearter:

Betegnelsen "Fugle på udpegningsgrundlagene" er mere rigtig og forståelig.

Afsnit 5.2.5. Landbrugsdrift m.v.:

Det er vigtigt, at vildtagre og jordbearbejdede og gødskede arealer holdes på afstand af sårbar natur, som der er forpligtelser til at beskytte og fremme forholdene for.

Afsnit 8 Aktiviteter:

Aktiviteter er et godt udgangspunkt for den/de senere Natura 2000-handleplaner. Der kan herfra plukkes gode projekter, som ved en gennemførelse kan medvirke ved tilvejebringelsen af gunstig bevaringsstatus for en række arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget, f.eks. vil en forbedret hydrologi i områderne nord for Grærup Langsø og omkring Helle Sø være til fordel for en udpegningsart som Tinksmeden.

Kategoriinddeling af terrænet

Den hidtidige inddeling af terrænet i 3 kategorier nævnes, og det anføres bl.a. via et kortbilag, at disse tre, nyttige områdeinddelinger fortsat eksisterer. Men hvor bruges de aktivt i planen? Er "værktøjet" alligevel gledet ud igen? Det fremgår af kortene at noget er gået fra kategori II til I og omvendt, men disse relativt betydningsfulde ændringer, synes ikke at være beskrevet og argumenteret i selve planen. Ændringerne sker bl.a. i vigtige levesteder for Tinksmed (Mosevrå Hede), og en analyse af de mulige konsekvenser, bør tilføjes i de relevante afsnit.

Små bemærkninger til sidst:

"Naturstyrelsen Blåvand" bedes rettet til "Naturstyrelsen Blåvandshuk". Søen mod nord hedder Filsø og ikke Fiilsø eller Fiil Sø.

Med venlig hilsen

Marie Louise Simmelsgaard Platz
Landskabsforvalter
Naturstyrelsen Blåvandshuk
Dir. tlf.: 72 54 35 33
malsi@nst.dk

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste
Arsenalvej 55
9800 Hjørring
Att. Skovrider Ole Noe
(fbe-dd@mil.dk)

Plan og Byg

Toften 2
6818 Årre

Tlf. 7994 6800
Fax

www.vardekommune.dk
vardekommune@varde.dk

21. december 2011

Jens Vahl
Direkte tlf. 7994 7111
Mobil
jerv@varde.dk

Journalnr.
Dok. nr. 1053202
Sagsnr. 86317

Bemærkninger til drifts- og plejeplan 2012-2026 for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn

Varde Kommune har modtaget ovennævnte plan i høring og har følgende bemærkninger:

Generelt

Der er tale om et meget grundigt og gennearbejdet materiale, der er udarbejdet med stor indsigt i såvel områdets naturmæssige forhold som i de naturbeskyttelsesmæssige forpligtigelser, - herunder i særdeleshed de statslige Natura 2000-planer, selvom disse endnu ikke forelå i endeligt godkendt udgave på tidspunktet for planens udarbejdelse.

Kommunen har derfor fuld tiltro til, at planen vil danne grundlag for et fortsat værdifuldt samarbejde med forsvaret om de kommende Natura 2000-handleplaner, om områdets daglige forvaltning og om varetagelsen af de rekreative interesser.

Det har inden for den korte høringsperiode ikke været muligt for kommunen at gennemgå alle planens målsætninger og påtænkte aktiviteter i detaljer. Af denne årsag, samt fordi planen skal sammenholdes med de statslige Natura 2000-planer i endelig godkendt udgave, må det naturligvis forudsættes, at drifts- og plejeplanens mål og aktiviteter er i overensstemmelse med de bevaringsmålsætninger, der vil blive beskrevet for naturtyperne og arterne i de endeligt vedtagne Natura 2000-planer.

Tilsvarende må det nævnes, at der kan være tilfælde, hvor påtænkte aktiviteter i planen efter en nærmere vurdering viser sig at være så meget i modstrid med for eksempel beskyttelseshensynene i naturbeskyttelseslovens § 3, at der ikke kan meddeles dispensation/tilladelse til projektet. En sådan vurdering vil ofte først kunne foretages i forbindelse med den egentlige sagsbehandling af en projektansøgning eller forespørgsel fra forsvaret.

Postadresse: Varde Kommune, Bytoften 2, 6800 Varde

Konkrete forhold

Planens kapitel 4 om status rummer en glimrende beskrivelse af områdets naturforhold og af det foreliggende datagrundlag. Det ville dog være ønskeligt, at der også blev henvist til Varde Kommunes Naturkvalitetsplan, der er en del af kommuneplanen.

Kommuneplanen kan ses på:

<http://www.vardekommune.dk/Borger/Bolig-og-byggeri/Kommune-og-lokalplaner/Kommuneplaner-og-tillaeg.aspx>

I Hovedstrukturens kap. 20 findes retningslinjer, målsætninger med mere for Naturkvalitetsplanen.

På kommunens hjemmeside kan der findes en mere uddybende beskrivelse af Naturkvalitetsplanen på adressen:

<http://www.vardekommune.dk/Borger/Natur-og-miljoe/Park-skov-og-landskab/Naturkvalitetsplan.aspx>

Her er det blandt andet muligt at downloade en rapport om naturen i den gamle Blåvandshuk Kommune med ret omfattende beskrivelser af naturforholdene på blandt andet Oksbøl Øvelsesterræn. Naturkvalitetsplanen bygger på et omfattende feltarbejde og data fra dette feltarbejde kan findes på Miljøportalen; - herunder udførlige plantelister fra mange af de lokaliteter, der er omfattet af § 3 i naturbeskyttelsesloven. Et eksempel på udskrift af feltbeskrivelse er vedlagt.

På side 53 i planen er det omtalt, at det administrative grundkort blandt andet viser habitatnaturtyperne og naturtyperne, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Dette ville også være formålstjenligt, men så vidt kommunen kan se, er habitatnaturtyperne ikke vist, og polygonerne for de § 3-beskyttede områder svarer ikke til den officielle, vejledende § 3-registrering, der kan ses på Miljøportalen. Eksempelvis fremgår det på planens side 112, at naturtypen "Slette" er ubeskyttede arealer, men det administrative grundkort viser mange arealer med signaturen "Slette", som samtidig er vist som § 3-beskyttede naturtyper på Miljøportalen. Denne uoverensstemmelse er ikke hensigtsmæssig og kan i uheldigste fald blive årsag til utilsigtede overtrædelser af § 3 i naturbeskyttelsesloven.

Under gennemgangen af Bilag IV-arter omtales markfirben, strandtudse og spidssnudet frø meget summarisk på side 72. Det er korrekt, at den egentlige kortlægning af disse arter er ufuldstændig, men det er dog velkendt, at alle 3 arter er vidt udbredte i øvelsesområdet, og Oksbøl Øvelsesterræn må anses for at være af stor vigtighed for disse arter. Det kan også nævnes, at forsvaret selv med succes har gennemført naturplejeindsatser (herunder paddeskrab) målrettet på strandtudsen, og at der mange steder på øvelsesterrænet er mulighed for at gennemføre tilsvarende projekter for relativt små midler.

Den invasive mosart stjernebredribbe omtales flere steder i planen, - blandt andet side 82 og 99, hvor det fremgår, at arten ikke er nærmere kortlagt. Det fremgår også, at bekæmpelse er nedprioriteret, og at en af årsagerne hertil er, at forsvaret ikke har kendskab til brugbare teknikker til bekæmpelsen. Det bemærkes, at kommunen heller ikke har kendskab til brugbare bekæmpelsesteknikker, men det fremgår til gengæld af kommunens naturkvalitetsplan, at arten er vidt udbredt på forsvarets arealer, og at den flere steder som for eksempel på Børsmose Hede vurderes som en reel trussel, hvorfor der er et behov for bekæmpelse. Arten indgår også i trusselsbilledet i de foreliggende udkast til statslige Natura-planer, og det foreslås på den baggrund, at det overvejes at indarbejde et pilotprojekt for stjernebredribbe i drifts- og plejeplanen med henblik på at forsøge at udvikle/afprøve anvendelige bekæmpelsesmetoder.

På side 127 og 138 omtales kultivering af for eksempel slettearealer som en plejemetode med naturmålsætning. Kommunen skal ikke afvise, at der i særlige tilfælde kan være et naturmæssigt

formål med en sådan ekstensiv sandmarksdrift. Efter kommunens opfattelse må det naturmæssige hovedmål med slettearealerne som udgangspunkt dog være at bevare og forlænge den biologiske kontinuitet på arealerne med henblik på at udvikle dem i retningen af overdrevs- eller hedenatur.

I kapitel 8 om aktiviteter oplyses side side 136, at Id-nummeret for den enkelte aktivitet kan findes på aktivitetskortet, således at nummeret udgør koblingen imellem kort og aktivitetstabel. Dansk Jagtakademi har oplyst til kommunen, at visning af Id-nummeret på kortet indtil videre er opgivet af tekniske årsager. Dette er efter kommunens opfattelse beklageligt, da det blandt andet med henblik på vurdering af drifts- og plejeplanens opfyldelse af målene i Natura 2000-planen er vigtigt at kunne følge den enkelte indsats lige fra målsætningen side 23 ff over indsatsen i tabellen side 136 ff til den faktiske placering af projektet i felten.

Eksempelvis anføres det på side 23, at man med henblik på at sikre gunstig bevaringsstatus for naturtypen 7230, rigkær, inden 2016 vil udvide naturtypens areal ved anvendelse af metoderne helrydning og/eller delvis rydning. I aktivitetsafsnittet side 136-137 beskrives, at der gennemføres i alt 88 rydningsprojekter. Projekterne er også vist på aktivitetskortet, men hvis indsatsen for naturtypen rigkær skal være målbar, bør man kunne se, hvilke Id-numre, der gennemføres med henblik på udvidelse af rigkær, og projekterne bør kunne stedfæstes på kortet.

Påtænkte ændringer i kategoriinddelinger er blandt andet beskrevet på side 143 og på aktivitetskortet. For så vidt angår "Langvand", hvor anvendelsen påtænkes intensiveret fra kategori I til II bemærkes, at der er tale om § 3-beskyttede arealer, der er højt værdi- og målsat i kommunens naturkvalitetsplan, og at hele arealet desuden er kortlagt af miljøministeriet som 2 habitatnaturtyper (den ene er prioriteret), der indgår i udpegningsgrundlaget for habitatområdet. Inden anvendelsen af området kan ændres, bør der derfor udarbejdes en mere konkret beskrivelse af den ændrede anvendelse med henblik på en Natura 2000-konsekvensvurdering og en vurdering af mulighederne i forhold til § 3-beskyttelsen.

Ved Helle Sø og Grydelsande ændres kategorien fra II til I. Der er dog, så vidt det er kommunen bekendt, tale om arealer, som i forvejen ikke er særligt prægede af tung øvelsesaktivitet, hvorfor der primært synes at være tale om en formalisering af de faktiske forhold ved ændringen i kategoriinddelingen. Kommunen er dog fuldt opmærksom på, at ændringen er påtænkt at ske i forbindelse med blandt andet en forbedring af de hydrologiske forhold, hvilket vurderes at kunne føre til en væsentligt øget naturkvalitet. Det bemærkes, at Grydelsande er et vigtigt område for strandtuds. Såfremt det er foreneligt med den øvelsesmæssige anvendelse af området ville en udvidelse af hydrologiprojektet imod syd forbedre artens yngle- og spredningsmuligheder.

I er velkomne til at rette henvendelse til teamleder Klaus Bertram Fries eller til mig med spørgsmål eller kommentarer vedrørende ovenstående.

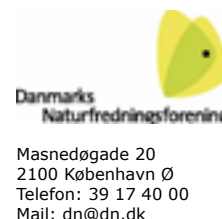
Venlig hilsen

Jens Vahl
biolog

Bilag: Udskrift af Naturkvalitetsplanens feltdata fra Børsmose Hede

16. december 2011

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste
Att. Marianne Schou
Fbe-dd@mil.dk

Høringssvar vedr. **Forsvar for Naturen, Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn, Drifts- og plejeplan 2012-2026, journalnr. 2011/005153-224330**

Naturen mangler dynamik og vildskab, og er der noget Forsvaret kan levere til naturen, så er det netop dette. Derfor er der helt overordnet god grund til at ønske Forsvaret et stort tillykke og klap på skulderen for i den grad at have bidraget med dynamik og vildskab på mange af Forsvarets arealer og her specifikt Oksbøl. Få andre naturforvaltere i Danmark, det være sig private, fonde og offentlige, har kunnet bidrage med så væsentlige indslag til en stadigt mere slunken beholdning af dansk biodiversitet, som Forsvaret kan.

Det synspunkt, at fortsat bæltefræsning, eksplosioner, planlagte og uplanlagte afbrændinger og opretholdelse af en stor hjortebestand, der fungerer som "gratis" naturplejere, må være tilstrækkeligt, er forståeligt. Omvendt bifalder DN også den øgede åbenhed omkring Forsvarets unikke naturområder, der tillader et støt stigende publikumsophold indenfor herlighederne, samtidig med at foreningen har enkelte noter og forslag.

Drifts- og plejeplanen er gennemgående utroligt velstruktureret og velargumenteret. Den vil uden tvivl udgøre et meget effektivt og brugbart styredokument fremover. Forsvaret skal desuden have stor ros for det meget tydelige fokus på at bevare og forbedre områdets biologiske mangfoldighed, både på arts- og økosystemniveau. Inddelingen i åbne, halvåbne og lukkede landskaber med fokus på samspillet og dynamikken mellem disse er forbilledligt. Ligeså udpegningen af skovudviklingstyper og de nyopfundne (?) naturudviklingstyper viser en udpræget langsigtethed i planlægningen og en forståelse for at bruge naturens egen dynamik og egne processer i udviklingen og vedligeholdelsen af områdets naturværdier.

Naturværdierne indenfor skyde- og øvelsesterrænet i Oksbøl er unikke. Få andre naturområder har så lange lister med udpegede, sårbare, rødliste og sjældne arter, som Oksbøl. En meget væsentlig del af disse arter ville med stor sandsynlighed *ikke* være i området i dag, hvis ikke Forsvarets ejerskab og aktiviteter havde foregået i området siden 1960'erne. Den omfattende sommerhusfortætning langs Den jyske Vestkyst og landbrugets omfattende gødsning og opdyrkning har en række lignende steder vist vejen væk fra en rig og mangfoldig, dynamisk natur.

Derfor er der grund til at værdsætte Forsvarets ejerskab til området, der desuden tillader en bredere vifte af naturplejeinitiativer – ikke mindst brugen af afbrænding som essentiel plejemetode i hedeegne, der sikrer en lang række af de mest sårbare insekter og krybdyr gode forhold i unge lyngarealer, mens store dele af andre danske heder er ved at forgå som senil og halvvissen lyng. Denne turnusafbrændingspraksis anser DN det for essentielt at fastholde fremover, ligesom metoden med forsigtighed sandsynligvis også kan anvendes i andre naturtyper end tørre heder. En udveksling af erfaringer omkring afbrænding ikke mindst fra Länsstyrelsen i Halland, eksempelvis Ringenäs Skjutfält, kan sandsynligvis bidrage med yderligere indsigt i bedste praksis på området. Når de afbrændte flader ryddes efterfølgende for stød og afbrændte træer er det dog mere uklart, hvad formålet er. I så stort et område som Oksbøl burde der være plads til det mere "rå look", der samtidig vil tillade en bred vifte af insekter en anden type dødt ved end ellers forekommende.

Med så stort et udpegningsgrundlag og så lang en liste med sårbare og plejekrævende arter vil det altid være et diskussionsemne, om der skal køres mere samlet eller mere spredt med bæltekrøretøjer, om der skal brændes storskala eller mere mosaikagtigt. For en række arter, særligt trækfuglene, gælder desuden at forholdene under trækket og i vinterkvarteret kan overskygge forholdene i yngleterrænet med flere længder, hvorfor det kan synes "skudt over målet", at gå i detaljer for enkelte arter. Erfaringerne for specielt Hedeheg ynglende i agerland tyder dog på, at relativt få ressourcer (eventuelt frivillige) kastet efter overvågning af enkeltarter, *har* positiv effekt. Samlet set vurderer DN, at overvågning af eksempelvis insektfaunaen vil være en relativ effektiv måde at få vished om, hvorvidt den "indsnævrede" kørsel med bæltekrøretøjer er en fordel eller en ulempe. Selv om "fræsning" med bæltekrøretøj er en relativ sjælden foreteelse i Danmark, er der tilstrækkeligt med indikationer på, at det netop er en af de dynamiske nicher, som en bred palet af vores biodiversitet har manglet, hvorfor der kan være særdeles god grund til at følge udviklingen nærmere.

Vildtbeplantningerne, der mere eller mindre brødføder den store kronhjortebestand i området, er vel nok den mest problematiske aktivitet i det generelt set næringsfattige og udpinte område, idet beplantningerne forudsætter jordbehandling og gødskning, og derved kommer meget tæt på skadelig landbrugsaktivitet. Det er derfor en god udvikling, Forsvaret er inde i, ved at nedjustere vildtagrenes udbredelse, udlægge "bufferzoner" og lignende (skærp gerne kravet om buffer til hede, eng og overdrev fra "bør" til "skal"). Alligevel må spørgsmålet om nødvendigheden af vildtagre i det hele taget tages med i en langsigtet plejeplan for et af landets mest unikke naturområder. Ville det for eksempel være muligt for Forsvaret helt at udfase brugen af gødning og overgå til bælplanter og kløver i udlæg som kvælstofkilde?

Indsatsen overfor invasive plantearter som glansbladet hæg, rynket rose, japansk pileurt med flere er nok der, hvor DN ser de mest oplagte muligheder for at komme med gode tips og ideer, idet "løsningerne", der har været anvendt hidtil, synes forholdsvis hårdhændede og "totalkrigsagtige". Ikke mindst anvendelsen af geder og nogle af de mere vilde og nøjsomme fåreracer har i en række områder vist sig særdeles egnede til omfattende rydning af

disse buske, træer og høje urter. Geder sendt ind i en ny fold eller et større naturområde græsser målrettet buske og træer *først*. Først senere sænkes græsningshøjden til også at omfatte urter og græsvegetation. Bark, blade og kviste (også med torne) gnaves og nippes af geder, ligesom visse fåreracer gør det samme. I Mols Bjerge har Naturstyrelsen haft rigtig gode erfaringer med en forholdsvis højtforædlet besætning af malkegeder som våben imod specielt gyvel. Som Forsvarets egne erfaringer allerede indikerer, spurter en masse frø- eller rodformerede "kloner" frem, hver gang en moderplante fjernes. Derfor er den udmærkede tapning af blad- og grenmasse den ultimative løsning på flere af de indførte arters problematiske spredning. En sidegevinst er det, at der ikke rodes op i jorden på samme måde som en "total krig" mod eksempelvis rynket rose ellers vil gøre. Denne mineralisering af under- og overjordisk biomasse er sjældent gavnlig for den naturtypiske flora og fauna, men ofte grobund for arter, der er fremmede for det næringsfattige miljø eksempelvis tidsler og nælder.

DN er bekendt med de begrænsede muligheder for indhegninger og den korte græsningsperiode, og har i den forbindelse et par forslag. Geder eller får kan sagtens nedgræsse de problematiske plantearter i større, sædvanligvis kvægegnede indhegninger, selvfølgelig altid med den risiko, at enkelte dyr vil kunne finde på at bryde ud. Alternativt kan der arbejdes videre ad en vej, der hedder fritgående geder eller får styret og påset af hyrde og hund, som det foregår i Thy og enkelte andre steder i store naturområder i Danmark.

Med hensyn til skovnaturen mener DN, det er positivt og oplagt i dette område at udlægge relativt store arealer som urørt skov. Et sted er der angivet 13 %, men figuren på side 113 viser betydeligt mere. Det er ikke helt klart for en, som ikke kender området i detaljer, om den urørte skov er udlagt de steder, hvor skovnaturen udvikler de højeste naturkvaliteter ved netop at være urørt. Af hensyn til områdets rige fugleliv skal Forsvaret have stor ros for at undlade forstyrrende skovbrugsaktiviteter, herunder skovning, i den primære yngleperiode i forsommeren.

Der er planlagt ret store rydninger af skov til fordel for mere halvåbne landskaber. Det kan være gavnligt det pågældende sted, især når der som her sættes på aktiv pleje af de åbne og halvåbne naturtyper. Det fremgår ikke, om rydningerne sker i etaper for at mindske "chokket" for de skovlevende arter og for at undgå en pludselig næringsstofudvaskning. Som det beskrives, er der generelt stor mangel på levesteder for arter knyttet til gamle træer og dødt ved. Derfor er det positivt, at der gennem udlæg af "habitattræegrupper" mm. aktivt sættes på at skabe dødt ved og solitærtræer, som kan blive gamle. Der kunne eventuelt fastsættes konkrete mål for andelen dødt ved (gerne differentieret efter biodiversitetspotentiale). Ligeledes er der stor mangel på våd natur og der er derfor god brug for satsningen på naturlig hydrologi.

Drifts- og plejeplanen har ingen beskrivelse af tiltag som sigter til at undgå, at miljøfarlige stoffer, som Forsvaret bruger og tidligere har brugt i sit arbejde, bl.a. ammunition og sprængstoffer samt naturligvis drivmidler og olier til køretøjer, fly, helikoptere mm. ender i naturen og risikerer at skade områdets

følsomme dyre- og planteliv. Det forventes at være en del af en anden handlingsplan, inkl. oprydning i eventuelle "fortidens synder".

Med venlig hilsen

Jan Pedersen, naturmedarbejder
31193239, jap@dn.dk

Lokalafdeling for Varde Kommune

v/ Merete Vigen Hansen
 Frøstrupvej 200, Lunde
 6830 Nørre Nebel
 Tlf: 75 28 28 63 & 25 88 22 05 E-mail: varde@dn.dk

15-12-2011

Til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste

Forslag til

Drifts- og plejeplan 2012-2026 for Oksbøl skyde- og øvelsesterræn

Vi har i DN Varde med stor interesse læst den nye drifts- og plejeplan og synes det er et flot og grundigt stykke arbejde der er lavet. Ligeledes deltog to af vores bestyrelsesmedlemmer i besigtigelsen d. 19. nov. De overordnede linjer kan vi kun bakke op om, men har dog enkelte helt konkrete forslag via vores lokalkendskab i området. Flere af forslagene har I allerede med, så derved bakker vi fuldt op om disse.

Klitlavninger umiddelbart nord for Blåvandshuk fyr.

Vest for Fyrvej og syd og nord for Jordhulevej ligger en meget aflang klitlavning. I den sydligste del syd for Jordhulevej har tidligere været flere sjældne planter, såsom Sumphullæbe, Vintergrøn, Klokkeensian Leverurt og Slangetunge. Der findes stadig en lille bevoksning med 7 eller 8 Plettet Gøgeurt og et par Baltisk Ensian. Planterne er skygget væk af Krybende Pil og tilvoksning.

Tiltag: I jeres plejeplan har I allerede selv foreslået ændringer til forbedring af området. Vil gerne bakke op om at de Krybende Pil bliver ryddet og at der kommer afgræsning i form af får på området. Langs med grusvejen Fyrvej står flere større pilebuske. Hvis disse kan bevares vil det være til gavn for rastende trækfugl, men ikke mindst for ynglende Rødryggede Tornskader, hvoraf der yngler 5 par i området.

Tre søer ved Grydelsande

Søerne har tidligere været meget fuglerige med en del ynglende andearter bl.a. Krikand og formentlig Atlingand, ynglende Rørdrum, Rørhøg, Blis- og Rørhøns, og ikke mindst en større koloni på ca. 50 par Hættemåger. Derudover har også ynglet Gråstrubet og Lille Lappedykker. Skægmejse, Græshoppesanger, Rørspurv og andre sumpsmåfugle har også haft et godt område her.

Desværre er vandstanden faldet rigtigt meget i løbet af de seneste 30 år.

Tiltag: En hævnning af vandstanden i søerne vil uden tvivl kunne genskabe noget af det gamle miljø i området. Ved en vandstandshævning vil noget af bredvegetationen uden tvivl også forsvinde.

Stranden mellem Blåvand og Vejers

De senere år har Dværgterner prøvet at slå sig ned som ynglefugl, og i 2011 ynglede denne rødlistede art med 7 par. Ved højvande søger tusindvis af måger og vadefugle

ro i området mellem Blåvand og Vejers.

Tiltag: Hvis Dværgterne igen slår sig ned i området, hurtigst muligt få indhegnet yngleområdet. Dette lykkedes i 2011 og fuglene fik 9 unger på vingerne.

Indhegningen var også til stor gavn for de ynglende Præstekraver.

Tiltag: Forbud mod kiteboogie kørsel mellem Vejers og Blåvandshuk. Denne aktivitet forstyrrer meget de rastende og ynglende fugle på stranden. Tusindvis af måger og vadefugle må ofte gå på vingerne i timevis pga disse forstyrrelser.

I forbindelse med Naturpark Vesterhavet har Varde kommune nu begyndt arbejdet med en strandpolitik.

Langsø

Små vådområder især nord for søen er tørret meget ud eller vokset til i pil og tagrør. Her har tidligere ynglet Hedeheg, Mosehornugle og Tinksmid. Engene øst for søen er meget tørre pga af for hurtig vandafledning. Tidligere har orkideen Hjertelæbe også vokset i området.

Tiltag: Rydning af vegetation i nogle af de små vådområder nord for søen. Øst for søen kan der med fordel lukkes flere grøfter således at disse engen blive lidt fugtigere til gavn for de ynglende Viber og Regnspove.

Derudover vil vi foreslå, at der i området nord for søen kan fodres med resterne fra de opbrækkede dyr på Krondyrjagterne i Naturstyrelsens og Forsvarets områder. Foderet lægges på en platform, således at Rævene ikke tager det hele. På denne måde vil der være rigtig gode muligheder for alle de mennesker som kigger på Krondyr også kan opleve Havørne, som der jo allerede er nogle stykker af i området.

Skødstrup Enge

En stor del af Skødstrup Enge består af rørskov, men også nogle engparceller. I rørskoven har tidligere ynglet både Rørhøg, Hedeheg og sidst men ikke mindst Blå Kærhøg som et af de eneste steder i Danmark. Rørskoven står meget tørt, hvorfor det er nemt for rovdyr at komme derud. Strandengene er for det meste meget tørre, men en enkelt parcel er ret fugtig, hvor også hovedparten af Vibeparrene yngler.

Tiltag: Hæve vandstanden i rørskoven og på flere strandenge ved at lukke flere af afvandringsgrøfterne. I projekt Engsnarre området kunne bibeholdes en højere vandstand gennem sommerhalvåret. Dette vil uden tvivl give flere Vibepar, men også Stor Kobbersnepe, som er set i området kan yngle igen. I rørskoven er der mulighed for at få Kærhøgene tilbage og måske også Rørdrum.

Tane sø og Nørrekær

Søen blev genoprettet midt i 1990'erne hvorved rigtig mange ynglefugle, Flere lappedykkerarter, Hættemåger, Fjordterne, så godt som alle Danmarks svømmeandearter indfandt sig. Som det ofte sker ved genopretninger falder antallet af ynglefugle igen for at stabilisere sig. For Tane Sø/Nørrekærs vedkommende er antallet faldet til unormalt få ynglefugle. Dette kan skyldes den meget tætte vegetation, hvorved ræve kan komme midt ud i søen og tage æg og unger.

Tiltag: For at bringe søen til en lidt bedre tilstand kunne det være et eksperiment at tørlægge søen en sæson, og eventuelt slå noget af vegetationen og derefter lukke vand ind igen.

Råsø

Råsø er efterhånden meget tilgroet med ikke ret stor vandflade. Her raster jævnligt svømmeænder, ligesom Rørhøgen lægger sine togter forbi. Græshoppesanger yngler også.

Tiltag: Fjernelse af noget af vegetationen, hvilket vil give en større vandflade til gavn for mange svømmefugle.

Langvand og Mosevråserne

De planlagte ændringer fra Kategori 1 til Kategori 2 af de indtegnede områder på kort og som fortalt på mødet i Oksbøllejren d. 19. november 2012, har vi ingen indvendinger imod.

På bestyrelsens vegne

Bent Jakobsen

Merete Vigen Hansen

DOF Sydvestjylland

FBE Naturforvaltning

Høringssvar vedr. Drifts- og plejeplan 2012-2026 for Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn

DOF Sydvestjylland ønsker allerførst at udtrykke vores anerkendelse af det særdeles grundige og seriøse arbejde, som ligger bag dette planforslag.

Vi har stor forståelse for den vanskelige balancegang i krydsfeltet mellem de tre hovedinteresser i området: forsvarets behov for arealer til uddannelse af personel, naturbeskyttelse af værdifulde områder samt publikums adgang til arealerne. Efter vores opfattelse er denne afvejning lykkedes rigtig godt.

Særlig vil vi gerne fremhæve vores glæde over

- at der arbejdes med en mere naturnær skovdrift, hvor man bl.a. tilgodeser behovet for dødt ved - også stående. Det er ligeledes glædeligt, at man ønsker at prioritere hjemmehørende træarter,
- at der er fokus på de lysåbne naturtyper og ikke mindst på hensigtsmæssig pleje af de store hedeområder,
- at man planlægger vandstandshævning i Ho Bugt enge, hvor tidligere Hedehøg og sågar Blå Kærhøg yngede, og som stadig rummer adskillige syngende hanner af Græshoppesanger og Sivsanger,
- at forsvaret har til hensigt at få lavet en undersøgelse af betydningen af forstyrrelser for følsomme arter. Nøgtern viden om dette vil givetvis have stor værdi.
- at der så vidt vi kan se er etableret et godt samarbejde mellem "naboerne": Forsvaret, Naturstyrelsen og Aage V. Jensens Naturfond, hvilket med sikkerhed vil gavne området som helhed.

DOF Sydvestjylland interesserer sig meget for vådområderne og de hydrologiske forhold. Vi anerkender samtidig de vanskeligheder en optimal prioritering af naturværdierne i disse områder kan medføre i forhold til f. eks. kørsel med tunge køretøjer.

Vi vil imidlertid gerne pege på følgende:

- Vi har glædet os over, at forsvaret gennem DMU har fået udarbejdet et notat om Tinksmid på forsvarets arealer. Vi har med stor interesse læst notatet, og vi er enige i resultater og konklusioner. Vi føler os overbevist om, at en pleje i overensstemmelse med anbefalingerne ikke kun vil være til gavn for Tinksmiden, men også for mange andre organismer
- For arter som Rødrygget Tornskade, Hedelærke og Natravn er det vigtigt med en blød overgangszon (skovbryn) mellem hede og plantage. Overgangszonen er foruragerings- og i nogen grad egentlig ynglelokalitet for arterne. Natravnen bruger, som en undersøgelse fra Thy dokumenterer, de helt åbne lysninger i plantagen som redested,

DOF Sydvestjylland

men bruger de delvis bevoksede skovbryn til fouragering. Også Rødrygget Tornskade og Hedelærke er nært knyttet til lysninger og overgangszonerne.

- Videre vil vi gerne nævne de hydrologiske forhold omkring Grærup Langsø og Klynekær - og ikke mindst engene omkring søen. Disse steder har ikke kun betydning for fuglene, de har også botanisk interesse. Vi har noteret os, at forsvaret allerede er opmærksom på dette punkt.

Som mange andre brugere af området ønsker også ornitologer mulighed for adgang til arealerne. Vi vil dog gerne opfordre til, at netop publikums brug af området følges meget nøje i de kommende år, fordi

- mange af de fugle og dyr, som er værdifulde for området også er sårbare i forhold til forstyrrelser fra menneskelig færden
- med placeringen mellem to nationalparker og inden for en påtænkt naturpark må det forventes, at turistindustrien vil markedsføre området som helhed langt hårdere end hidtil
- dette skal også ses i lyset af, at flere og flere mennesker bruger naturen til mere aktive og forstyrrende aktiviteter end tidligere

Outrup, den 16. december 2011

Med venlig hilsen

DOF Sydvestjylland
att. Jens Rye Larsen, formand
Idrættsvænget 11
6855 Outrup

Høringssvar vedrørende Drift- og Plejeplan 2012 – 2026 for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn

VERDENS SKOVES HØRINGSSVAR VEDRØRENDE DRIFT- OG PLEJEPLAN 2012 – 2026 FOR OKSBØL SKYDE- OG ØVELSESTERRÆN

SAMT

VISIONER OG VIRKEMIDLER FOR VILD NATUR I

OKSBØL KRONDYR RESERVAT

Indledning

I det følgende præsenteres Verdens Skoves høringssvar. Som det vil fremgå, er vores holdning grundlæggende positiv over for elementerne i drifts- og plejeplanen men vi mener også, at der med grund kunne skrues op for ambitionsniveauet. Vi har taget konsekvensen af vores vurdering og vedlægger således endvidere, i særskilt dokument, vort bud på visioner og virkemidler for vild natur for hele det område, der under ét kaldt "Oksbøl Krondyr Reservat".

0 Verdens Skoves høringssvar vedrørende Drift- og Plejeplan 2012 – 2026 for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn

Verdens Skove, repræsenteret ved Jan Kunstmann og Jørgen Riis Pedersen, var lørdag den 19. november 2011 deltagere ved et arrangement i Oksbøl med henblik på at kunne udarbejde et høringssvar på Forsvarets planer for anvendelse af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn således, som den er fremlagt i drifts- og plejeplanen for perioden 2012 til 2026.

Generelt set finder vi mange interessante elementer i planen. Forsvaret søger med den at imødekomme områdets primære og umiddelbare formål som ramme for militære øvelser, samtidig med at man ønsker, at denne ramme på sigt forbedres for så langt som muligt at imødekomme brugernes holdning til områdets karakter i den udstrækning, at det ikke sker på bekostning af terrænets egen bæredygtighed.

Vi forstod, at soldaterne betoner anvendelsen af Oksbøl i sin egenskab af uforudsigelighed således, at det i videst muligt omfang afspejler virkeligheden.

Det er generelt Verdens Skoves opfattelse, at naturen er bedre til at klare sig, når den menneskelige indblanding begrænser sig til indgriben, hvor der er tale om invasive planter og dyr og, mere generelt, hvor sigtet er at lade naturen komme til sin ret på egne betingelser.

Som bekendt findes der ikke i Danmark længere nogen egentlig primærnatur. Vi ser som forening derfor positivt på Forsvarets hensigt, at fremkalde områdets uforudsigelighed på naturens egne

præmisser. Verdens Skove finder samtidig, at Forsvarets terræn bedst ses i en større sammenhæng, der inddrager hele Oksbøl Krondyr Reservat.

Det handler dybest set om Rewilding: At slippe naturen løs, at fremme en generel ekstensivering af området. Det sker bedst efter en tids- og prioritetsplan der inddrager emnet invasive arter men som også tager højde for og mere udtalt fremmer betingelserne for gendannelsen af primærnaturen i området, altså naturen som den engang formodentlig har set ud. Dette vil muligvis omfatte visse studier i plante- og dyreliv i området, som det måtte have taget sig ud, før 1863-64 og 1870 men også endnu tidligere.

I det følgende vil vi fremkomme med en række detailbetragtninger til dokumentet, der måtte have Forsvarets interesse, og som i nogen grad vil have en uddybende karakter i forhold til ovenstående betragtninger.

Desuden vedlægger vi separat vores vision for vild natur på Oksbøl Krondyr Reservat, som vi mener i langt højere grad end det foreliggende planudkast vil fremme det samlede områdes naturmæssige bæredygtighed, samtidig med at Forsvarets ambitioner for en uforudsigelig og bæredygtig natur tilfredsstilles.

Det er vigtigt her at pointere, at Verdens Skove mener, Forsvaret på flere måder er på rette vej i forhold til at gavne naturen i Oksbøl. Men at der skal mere til, hvis man for alvor ønsker at udnytte det samlede områdes potentiale naturmæssigt. Den fremlagte vision kan her ses som et bud på, hvad vi mener, der skal til.

01. Detailkommentarer

— Verdens Skove finder det positivt, at Forsvaret har flere aspekter med til sikring af biodiversiteten i området. Blandt andet anføres der i høringsforslaget, på side 77 i billedteksten, at kadaver af kronvildt bidrager til biodiversitet i nedbryderkæden. Kadaver af store pattedyr er vigtige nicher for en række sjældne saprofage insekter. Store kadavere er ligeledes også vigtige fødekilder for en række større rovdyr og ådselædere. Forvaltningen af kadaver er dog ikke nærmere beskrevet i selve forvaltningsplanen. Verdens Skove mener, at der bør sættes forvaltningsmål for antallet af kadaver, så levesteder for saprofage insekter sikres.

— Naturlig hydrologi er en af de store udfordringer i Oksbøl. Naturlig hydrologi er afgørende for at få bedre naturkvalitet, men er også begrænsende for forsvarlets muligheder for at bruge området. Denne konflikt er særlig udpræget i området kaldet flaskehalsen. Flaskehalsen er et smalt område mellem de nordlige og sydlige øvelsesområder. Ved at udvide Flaskehalsen med Naturstyrelsens arealer gives der bedre muligheder for at genoprette naturlig hydrologi i dette område.

Høringsvar vedrørende Drift- og Plejeplan 2012 – 2026 for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn

- Invasive arter: En effektiv bekæmpelse af invasive arter er afgørende for at kunne ekstensivere forvaltningen af området. Mange af de invasive plantearter kræver en intensiv indsats for at bekæmpelsen bliver effektiv. Verdens Skove mener derfor, at indsatsen for visse arter skal være intensiv i de første fem til otte år af denne planperiode. Der bør sættes på en intensiv bekæmpelse af bjergfyr, contortafyr og glansbladet hæg, da disse arter har store spredningsevner og kræver omfattende indsats. Verdens Skove mener at en målrettet og intensiv indsats vil kunne fjerne de invasive plantearter fra Oksbøl øvelsesterræn i den kommende planperiode. Det foreslås derfor, at der laves strategiske, taktiske og operationelle mål for bekæmpelsen af invasive arter. Bekæmpelse af glansbladet hæg og rynket rose har i Tyskland vist sig effektiv ved helårsgræsning med robuste kvægracer. Helårsgræsning skal derfor indgå i målene.
- Urørt skov: I høringsudkastet står der anført, at skovene skal fungere som "velegnede områder, der lever op til hurtigt skiftende øvelses- og uddannelsesformål", samt at der skal være "en meget høj prioritet på skovenes biodiversitet". Verdens Skove mener, dette vidner, om at forsvaret ønsker skove med så højt et naturindhold som muligt. Forsvaret har dog valgt at anvende naturnær skovdrift som driftsform i skovene. Naturnær skovdrift er en model for drift skove. Driftsformen indeholder tiltag, der giver mere plads til naturen end i konventionelle driftsformer. Men naturnær skovdrift kan ikke sikre biodiversiteten i skovene. Dette beskrives nærmere i afsnittet Naturnær skovdrift og biodiversitet. Side 78-113 Heilmann-Clausen, J. 2005: i J.B. Larsen (red.): Naturnær skovdrift. – Dansk Skovforening, København. Hvis målsætningen om at have en høj prioritet på skovenes biodiversitet skal følges, vil det være optimalt at udvikle to typer af skove, enten græsningsskove eller urørte skove med udvikling mod naturlige skovtyper som skovklitter 2180 med eg, birk røn, asp og skovfyr. Stilk-egekrat 9190 med stilkeeg, birk, røn, asp og tørst. Disse to skovnaturtyper indgår ikke i udpegningsgrundlaget for NATURA-2000 området, men begge skovnaturtyper ville være naturligt forekommende naturtyper i området. Desuden anbefales det at fremme naturtype 2180 Kystklitter med selvsåede bestande af hjemmehørende træarter og naturtype 2250 Kystklitter med enebær, der har ugunstig bevaringsstatus.

Hermed afsluttes høringsdelen og nu følger i særskilt dokument Verdens Skoves Visioner og Virkemidler for vild natur i Oksbøl Krondyrreservat.

Museet for Varde By og Omegn

Varde Museum
Nymindesgam Museum
Blåvandshuk Egnsmuseum, Oksbøl
Blåvand Redningsbådmuseum
Ravmuseet, Oksbøl
Mejerimuseet, Hjedding

Varde Artillerimuseum
Nymindesgam Redningsbådmuseum
Blåvand Museum
Tirpitz-stillingen, Blåvand
Ølgod Museum
Skolemuseet, Hodde

14.12.2011

FBE

Høringssvar vedr.: Drifts- og plejeplan for Oksbøl skyde- og øvelsesterræn

I forbindelse med fortsat aktiv brug af de centrale områder L1, L2, L3, N1, N2, N3, N4, S, M3, MO1, i Oksbøl skyde- og øvelsesterræn, skal forsvaret være opmærksomme på, at området også rummer skjulte fortidsminder. Fortidsminder der er beskyttet af museumslovens § 23-27. Vi har de sidste par år haft et frugtbart samarbejde med LSE i Oksbøllejren, et samarbejde der netop har omhandlet de skjulte fortidsminder, hvor vi dels har fået undersøgt skjulte fortidsminder, fremkommet ved fortsat kørsel i kampvognsspor, dels har fået afspærret kampvognsspor med skjulte fortidsminder, så de er sikret for eftertiden og ikke kræver umiddelbart undersøgelse. Vi har også fået afgrænset omfanget af kendte fortidsminder her tænkes især på Selager. Det er et samarbejde vi fortsat ønsker og et samarbejde, der kan styrkes fremover.

I drifts- og plejeplanen er kun de kendte fortidsminder nævnt, herunder også krigsstillingerne og hensigten med fortsat at beskytte dem, hvilket også er meget fint. Som det også er nævnt i plejeplanen rummer klitområderne i de ovennævnte terræfnafsnit særdeles velbevarede fortidsminder, men ikke kun kendte også i høj grad endnu ukendte/skjulte fortidsminder. Der er tale om bevaringsforhold for fortidsminder, der ikke kendes fra det åbne og konventionelt dyrkede agerland. Bevaringsforholdene bevirker at terrænet rummer spor, der har stor forskningsmæssig interesse.

Det ville være ønskeligt om man kunne planlægge aktiviteter og jordarbejder eksempelvis kørsel med mineplov i udvalgte områder i samarbejde med museet. På den måde ville de skjulte fortidsminder også få øget beskyttelse og samarbejdet ville blive styrket.

Det er vores håb med den nye plejeplan at vi i højere grad vil blive inddraget ved planlagte jordarbejder og aktiviteter, der kan betyde nedslidning på de hidtil ukendte fortidsminder.

Med venlig hilsen

Jens G. Lauridsen
Museumsinspektør
Arkæologi
Museet for Varde By og Omegn
Lundvej 4
6800 Varde
Tlf: 75220877
Mobil: 20140481
Mail: jl@vardemuseum.dk
www.vardemuseum.dk

Lister over de enkelte arealer for delvis rydning, hel rydning, rydning af levende hegn, bekæmpelse af invasive samt foryngelse af levende hegn, jf. aktivitetsafsnittet (Kapitel 8)

Delvis rydning (Afsnit 8.1.1)

Id	Afdeling(er)	Areal (ha)
001	104	3,4
002	117	3,6
003	117	2,5
004	117	2,8
005	118	0,6
006	120	0,5
007	120	0,3
008	121	0,7
009	121	1,7
010	123	7,5
011	131, 133	0,6
012	132	1,2
013	161, 165	15,3
014	206	1,3
015	206	1,2
016	206	2,2
017	206	4,7
018	207, 208	3,1
019	404	9,5

Hel rydning (afsnit 8.1.2)

Id	Afdeling(er)	Areal (ha)
020	101	0,3
021	109, 111	0,6
022	129, 130	1,0
023	130	0,4
024	140	1,5
025	158, 165	14,5
026	163	3,4
027	163	0,3
028	163	2,7
029	163, 164	10,4
030	164	1,0
031	164	3,0
032	164, 165	6,4
033	206	1,2
034	206	0,4
035	206, 209, 211, 1076	3,6
036	208	0,3
037	208, 211	3,9
038	209	2,0
039	210	0,9
040	210	0,9
041	210	4,6
042	312, 321	1,4
043	312, 321	1,6
044	312, 321	0,8
045	314	1,0
046	329, 330	5,3
047	330	3,1
048	331	1,3
049	331	0,1
050	331	0,1
051	331	0,5
052	331, 332	14,2
053	404	1,5
054	416	0,5
055	417	27,0
056	214	0,4

Rydning af levende hegn (Afsnit 8.1.3)

Id	Afdeling(er)	Længde (m)
060	203	64
061	330	62
062	415	124
063	140	196
064	145	192
065	149	208
066	149	73
067	151	166
068	151	156
069	152	245
070	206	83
071	206	63
072	206	167
073	207	323
074	207	266
075	208	149
076	108	175
077	108	103
078	110	111
079	112	105
080	123	77
081	127	258
082	130	47
083	330	75
084	330	118

**Foryngelse af levende hegn (beplantningspleje)
(Afsnit 8.6)**

Id	Afdeling(er)	Længde (m)
110	314	302
111	315	225
112	404	197
113	416	161
114	416	154
115	103	58
117	110	115
118	131	289
119	136	58
120	139, 140	285
121	204	98
122	206	135
123	206	309
124	207	193
125	313	276

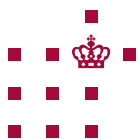
Bekæmpelse af invasive arter (afsnit 8.11.1)

Id	Afdeling(er)	Areal (ha)
140	108, 111, 136	10,5
141	118, 120	3,1
142	120, 127	11,0
143	120	1,7
144	207, 208	1,1
145	218, 1150, 1165	5,3
146	206, 208	0,6
147	203, 208	1,7
148	112, 113, 139, 140	3,0
149	113	1,4
151	119	0,5
152	306	2,0
153	331	0,4
154	315	0,8

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk.

